

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2016

Petra Novotná

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví

**Příčiny úmrtí v Novém Bydžově v letech 1885–1895 ve světle
matričních zápisů**

Bakalářská práce

Autor: Petra Novotná
Studijní program: B 7105 – Historické vědy
Studijní obor: Historie – archivnictví
Forma studia: kombinovaná

Vedoucí práce: PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Hradec Králové 2016

Zadání bakalářské práce

Autor:	Petra Novotná
Studium:	F12220
Studijní program:	B7105 Historické vědy
Studijní obor:	Archivnictví - historie
Název bakalářské práce:	Příčiny úmrtí v Novém Bydžově v letech 1885-1895 ve světle matričních zápisů
Název bakalářské práce AJ:	The Causes of Death in Nový Bydžov in the Light of Their Parish Register from 1885 to 1895

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem bakalářské práce je zmapovat příčiny úmrtí v Novém Bydžově na základě zápisů v matričních knihách úmrtí v letech 1885-1895. Práce poskytne v daném období základní demografické údaje v kontextu s dějinami dané lokality i s vývojem v českých zemích. Metody zpracování: * statistické metody * analýza * syntéza * komparace

Prameny: * SOA Zámorsk, SOkA Hradec Králové, fond druhopisy matrik okresu Hradec Králové, Římskokatolická církev, FÚ Nový Bydžov, Matriky zemřelých (1885-1895). * Národní archiv Praha, fond Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Nový Bydžov, Matriky zemřelých (1885-1895). * Archiv Městského muzea Nový Bydžov, Řád pro udržení čistoty a zachování obecné zdravoty v král. Věh. Městě Nov. Bydžově. * Archiv Městského muzea Nový Bydžov, Stanovy všeobecné veřejné nemocnice v Novém Bydžově. Literatura: * Jaroslav PRŮKOP, Nový Bydžov v proměnách staletí, Nový Bydžov 2005. * Celestin ŘÍHA, Místopis a dějiny král. Věnného města Nového Bydžova, Praha 1868. * Karel CHODOUNSKÝ - Josef THOMAYER, Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší, Praha 1901. * Petr SVOBODNÝ - Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Dějiny lékařství v českých zemích, Praha 2004.

Garantující pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Oponent: Mgr. Martina Bolom Kotari, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 25.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Novém Bydžově dne 9. 4. 2016

.....

podpis

Anotace

Petra NOVOTNÁ, *Příčiny úmrtí v Novém Bydžově v letech 1885–1895 ve světle matričních zápisů*, Katedra pomocných věd historických a archivnictví Filosofické fakulty Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2016.

Bakalářská práce.

Bakalářská práce si stanovila za cíl provést analýzu příčin úmrtí obyvatelstva Nového Bydžova v letech 1885–1895, porovnat úmrtnost mužů a žen a zjistit úmrtnost v různých věkových kategoriích se zvláštním zaměřením na kojeneckou úmrtnost.

V první části je přiblíženo město Nový Bydžov, jednak z hlediska jeho postavení v rámci správního uspořádání, jednak z hlediska kulturního, společenského a hospodářského vývoje v osmdesátých a devadesátých letech 19. století. Neodmyslitelnou součástí obyvatelstva Nového Bydžova byla židovská komunita, proto je jí také věnována náležitá pozornost. Aby byl obraz Nového Bydžova úplný, a to v porovnání se situací v celé zemi, bylo třeba nastínit stručný popis demografického vývoje a zdravotnictví v českých zemích druhé poloviny 19. století.

Druhou část práce tvoří statistické zpracování matričních záznamů, kdy jednotlivé příčiny úmrtí byly zařazeny podle Bertillonovy mezinárodní klasifikace nemocí a příčin úmrtí z roku 1929. V každém roce sledovaného období byly vytvořeny přehledné tabulky a grafy popisující zjištěné výsledky. Vše je pak shrnuto a porovnáno se zjištěními v Hradci Králové, Kladně a Kroměříži pro přibližně stejné časové období, která vyplynula z bakalářských prací Martina Vašaty a Pavla Veselého.

Klíčová slova: příčina úmrtí, úmrtnost, Nový Bydžov, matrika, 19. století.

Annotation

Petra NOVOTNÁ, Causes of death in Nový Bydžov between 1885 and 1895 seen via records of registry office, Department of Auxiliary Historical Sciences and Archival Science. Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, Hradec Králové 2016. Bachelor thesis.

The bachelor thesis is aimed at performing analysis of causes of death of Nový Bydžov's inhabitants between 1885 and 1895, comparing death rate of men and women and finding out death rate in various age brackets with special focus on infant mortality rate.

In the first part, town of Nový Bydžov is introduced both in terms of its position within the administrative organization as well as in terms of cultural, social and economic development in 1880's and 1890's. Jewish community was inseparable part of Nový Bydžov's population, therefore appropriate attention was given to it as well. To make the picture of Nový Bydžov complete, in comparison to the situation in the entire country, it was necessary to outline brief description of demographics and health care in Czech lands during the second half of 19th century.

The second part comprises of statistically processed data from registry office, where each cause of death was categorised according to Bertillon Classification of Causes of Death from 1929. For every year from the examined period, tables and graphs describing the findings were created. Everything is then concluded and compared with findings from Hradec Králové, Kladno and Kroměříž from approximately the same era that originated from Bachelor theses by Martin Vašata and Pavel Veselý.

Keywords: cause of death, mortality rate, Nový Bydžov, registry office, 19th century.

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala především paní PhDr. Janě Vojtíškové, Ph.D., za odborné vedení mé bakalářské práce, za cenné rady a připomínky, které mi v průběhu psaní poskytovala, ale i za ochotu, vstřícnost a trpělivost.

Obsah

Úvod	10
1. Nový Bydžov	15
1.1 Nový Bydžov – město a jeho postavení v rámci správního uspořádání	15
1.2 Kulturní, společenský a hospodářský rozvoj města	18
1.3 Obyvatelstvo města	21
2. Církevní matriky	23
3. Zdravotnictví	27
3.1 Zdravotnické zákonodárství a veřejné zdravotnictví	27
3.2 Zdravotnictví v Novém Bydžově	28
3.3 Nařízení na dodržování čistoty a pořádku ve městě	32
4. Demografický vývoj obyvatelstva	33
4.1 Demografická revoluce	33
4.2 Demografická krize	35
4.3 České země v osmdesátých a devadesátých letech	35
4.4 Migrace obyvatelstva	37
5. Kojenecká a dětská úmrtnost	38
6. Věkové složení obyvatelstva	40
7. Klasifikace příčin úmrtí	42
7.1 Historie a vznik Bertillonovy klasifikace	42
7.2 Dějiny klasifikace příčin úmrtí v českých zemích	43
8. Prezentace výsledků výzkumu	48
8.1 Rok 1885	49
8.1.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1885	49
8.1.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1885	51
8.2 Rok 1886	55
8.2.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1886	55
8.2.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1886	57
8.3 Rok 1887	61
8.3.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1887	61
8.3.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1887	63
8.4 Rok 1888	67
8.4.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1888	67
8.4.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1888	69

8.5 Rok 1889	73
8.5.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1889	73
8.5.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1889	75
8.6 Rok 1890	79
8.6.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1890	79
8.6.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1890	81
8.7 Rok 1891	85
8.7.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1891	85
8.7.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1891	87
8.8 Rok 1892	91
8.8.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1892	91
8.8.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1892	93
8.9 Rok 1893	97
8.9.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1893	97
8.9.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1893	100
8.10 Rok 1894	103
8.10.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1894	103
8.10.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1894	105
8.11 Rok 1895	109
8.11.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1895	110
8.11.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1895	112
9. Shrnutí výsledků	116
9.1 Kojenecká úmrtnost	117
9.2 Ostatní věkové kategorie	121
Závěr	128
Seznam pramenů a literatury	134
Seznam internetových zdrojů	138
Textová a grafová příloha – nejčastější příčiny úmrtí	139
Seznam tabulek a grafů	166
Soupis obrazových příloh	172
Obrazová příloha	175

Úvod

Tématem bakalářské práce jsou příčiny úmrtí v Novém Bydžově v letech 1885–1895 ve světle matričních zápisů. Téma bylo vybráno proto, že je autorce blízké vzhledem k jejímu zaměstnání – práce na úseku státního občanství a matriční agendy. Autorka je seznámena s matriční činností, která se mimo jiné zabývá také prováděním zápisů narození, uzavření manželství a úmrtí. V dnešní době se samozřejmě na zapisování matričních událostí vztahují úplně jiné právní normy než v historii, přesto se jejich důležitost nezměnila. Matriční knihy jsou i dnes prvotním podkladem pro odstraňování rozporů v údajích vedených o občanech v informačních systémech evidence obyvatel. Jsou cenným zdrojem informací při historických bádáních. A ač jsme v době obrovského technického pokroku, tak přesto, že se matriční zápisy vedou nově souběžně také elektronicky, stále přetrvává rukopisné provádění zápisů do matričních knih dokumentním inkoustem.

Lokalita, která byla vybrána k výzkumu – Nový Bydžov, je zároveň místo, kde má autorka této práce bydliště. Za dobu, kterou v Novém Bydžově již prožila, se seznámila jednak s historií města, s významnými událostmi, s jejími současnými obyvateli. Zajímaly ji však osudy minulých generací, které zde žily před více než 130 lety.

Období let 1885–1895, bylo vybráno cíleně, neboť obdobným tématem se již zabývaly některé bakalářské práce, které zpracovávaly přibližně stejné časové období v jiných lokalitách. Pavel Veselý zpracoval bakalářskou práci na téma Statistické zpracování příčin úmrtí v Kladně a Kroměříži podle matrik zemřelých z let 1883–1889.¹ Martin Vašata se ve své bakalářské práci věnoval příčinám úmrtí královéhradeckého obyvatelstva v letech 1883–1889 a 1903–1909.² Vzhledem k výše uvedenému se naskýtala možnost porovnat výsledky, které zjistili P. Veselý a M. Vašata, se zjištěními v Novém Bydžově.³

---

¹ Pavel VESELÝ, *Statistické zpracování příčin úmrtí v Kladně a v Kroměříži podle matrik zemřelých z let 1883–1889*, bakalářská práce na Katedře pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2012.

² Martin VAŠATA, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909*, bakalářská práce na Katedře pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2014.

³ Tématem příčin úmrtí se zabývají i další práce, např. Kateřina Doležalová zpracovala příčiny úmrtí v Rokytnici v Orlických horách, nebo práce Kristýny Rakové, která se zabývala příčinami úmrtí obyvatel v Chlumci nad Cidlinou. Výsledná zjištění obou těchto prací však nelze srovnávat se zjištěnými údaji

Předkládaná bakalářská práce si proto klade za cíl statisticky zpracovat a analyzovat příčiny úmrtí novobydžovského obyvatelstva v letech 1885–1895. Měla by odpovědět na otázky: Jaké byly nejčastější příčiny úmrtí; jaký podíl tvořila úmrtnost mužů a žen; jaký podíl úmrtnosti byl v jednotlivých věkových kategoriích se zvláštním zaměřením na kojeneckou úmrtnost. Vedle těchto zásadních otázek by rovněž měla zodpovědět, zda se obyvatelé Nového Bydžova dožívali vyššího věku než v jiných již zkoumaných lokalitách; zda některé měsíce roku vykazovaly vyšší úmrtnost; jaký počet úmrtí byl v důsledku úrazu, sebevraždy nebo vraždy apod. Šetření se rovněž zaměří na četnost výskytu úmrtí v důsledku onemocnění rakovinou, a to ve světle tehdejších možností lékařského poznání a diagnostiky. Pro výzkum budou použity druhopisy katolických matričních knih úmrtí vedených pro obec Nový Bydžov⁴ a digitalizované židovské matriky vedené pro obec Nový Bydžov⁵.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě základní části. První začíná kapitolou, která je věnována Novému Bydžovu. V podkapitolách se práce věnuje vzniku města, jeho vzhledu a postavení v rámci správního uspořádání, dále pak kulturnímu, společenskému a hospodářskému vývoji města a samozřejmě jeho obyvatelstvu. Protože významnou část novobydžovského obyvatelstva tvořila židovská komunita, zaměřuje se část podkapitoly na seznámení s usazením Židů ve městě a jejich vzájemným soužitím s místním obyvatelstvem. Při zpracování této kapitoly autorka vycházela především z díla Jaroslava Prokopa⁶ a Blanky Rozkošné.⁷

Druhá kapitola se zabývá obecně matrikami a jejich zavedením, a to nejen katolickými, ale i židovskými. Podrobněji se věnuje knihám úmrtí a podkladům pro zápisy do nich, vytváření statistik. Při psaní této kapitoly byla využita především

---

v Novém Bydžově, protože se obě práce věnovaly jinému časovému úseku (1784–1812, 1784–1800) a srovnání by nebylo objektivní, neboť o 100 let dříve byla jiná životní úroveň, jiné životní podmínky a lidé byli tím pádem náchylní na jiné nemoci. Viz Kristýna RAKOVÁ, *Příčiny úmrtí obyvatel v Chlumci nad Cidlinou v letech 1784–1800*, diplomová práce na Katedře pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2014, a Kateřina DOLEŽALOVÁ, *Příčiny úmrtí v Rokytnici v Orlických horách ve světle matričních záznamů z let 1784–1812*, bakalářská práce na Katedře pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2015.

⁴ SOKA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná – narozených, oddaných, zemřelých 1885–1893, inv. č. 6194–6202, kn. č. 6194–6202, SOKA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1894–1895, inv. č. 6331–6332, kn. č. 6331–6332.

⁵ Národní archiv Praha, Židovské matriky, Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1884–1913, inv. č. 1416, kn. č. 1416.

⁶ Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, Nový Bydžov 2005.

⁷ Blanka ROZKOŠNÁ, *Židé v Novém Bydžově a okolí*, Nový Bydžov 2015.

díla Eduarda Maura⁸ a Josefa Nuhlíčka⁹, ale také Karla Doskočila¹⁰ a Ludmily Kárníkové-Šmilauerové¹¹.

Třetí kapitola o zdravotnictví a zákonodárství vycházela z díla Petra Svobodného¹² a Ludmily Fialové¹³. Dělí se na podkapitoly, v nichž popisuje všeobecně zdravotnictví a zdravotní zákony v českých zemích 2. poloviny 19. století, zajištění lékařské pomoci v Novém Bydžově, budování nemocnice. Zabývá se lékaři, kteří působili na Novobydžovsku, předpisy přijatými městem k omezení šíření nemocí a nálezů. Při zpracovávání části věnované nemocnici a lékařům v Novém Bydžově bylo nutné vycházet především z článků publikovaných v Novobydžovském zpravodaji. Městským muzeem v Novém Bydžově byl poskytnut Řád pro udržení čistoty a zachování obecné zdravoty v král. věn. městě Nov. Bydžově¹⁴. Byla také využita statistická data shromážděná a publikovaná H. Pelcem¹⁵.

Ve čtvrté kapitole je pozornost zaměřena na demografický vývoj. První dvě podkapitoly se věnují demokratické revoluci a demografické krizi. Další podkapitola se pak zabývá situací v českých zemích v osmdesátých a devadesátých letech 19. století a migrací obyvatelstva. Pátá kapitola se věnuje kojenecké úmrtnosti a šestá kapitola věkovému složení obyvatelstva. Při tvorbě této části práce byla využita díla Jana K. Strítěského,¹⁶ Ludmily Kárníkové-Šmilauerové,¹⁷ Eduarda Maura¹⁸ a Vladimíra Srba¹⁹.

---

⁸ Eduard MAUR, *Církevní matriky jako historický pramen (se zvláštním zřetelem k historické demografii)*, Sborník archivních prací 20, 1970, s. 425–457., Eduard MAUR, *Vývoj matričního zápisu v Čechách*, Historická demografie 6, 1972, s. 40–58.

⁹ Josef NUHLÍČEK, *Matriční listinné doklady a jejich hodnota*, Archivní časopis 19, č. 2, 1969, s. 91–97.

¹⁰ Karel DOSKOČIL, *Vývoj farních matrik v českých zemích ve světle právních předpisů*, Časopis Rodopisné společnosti Československé v Praze 12, č. 2, 1940, s. 41–50.

¹¹ Ludmila KÁRNÍKOVÁ-ŠMILAUEROVÁ, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, Praha 1965.

¹² Petr SVOBODNÝ, *Lékaři v českých zemích 1848–1939*, in: Petr SVOBODNÝ – Jan HAVRÁNEK (edd.), *Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a první polovině 20. století*, Praha 1996, s. 126–146.

¹³ Ludmila FIALOVÁ, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1996.

¹⁴ Městské muzeum Nový Bydžov, *Řád pro udržení čistoty a zachování obecné zdravoty v král. věn. městě Nov. Bydžově, bez inv. č.*

¹⁵ Hynek PELC, *Zpráva o poměrech zdravotních v království českém roku 1892*, Praha 1894.

¹⁶ Jan K. STRÍTESKÝ, *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*, Praha 1971.

¹⁷ L. KÁRNÍKOVÁ-ŠMILAUEROVÁ, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*.

¹⁸ Eduard MAUR, *Smrt ve světle demografické statistiky*, in: Helena LORENZOVÁ – Taťána PETRASOVÁ (edd.), *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*, Praha 2001, s. 245–254.

¹⁹ Vladimír SRB, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, Praha 2004.

Sedmá kapitola je věnována klasifikaci příčin úmrtí. Zabývá se jejím vznikem, historií, seznamuje s Bertillonovou klasifikací příčin úmrtí a pozornost je zaměřena také na dějiny klasifikace příčin úmrtí v českých zemích. Podkladem pro sepsání této kapitoly bylo především dílo Vladimíra Srba²⁰ a Bertillonova Mezinárodní klasifikace nemocí a příčin smrti, a to ve čtvrté revizi z roku 1929, která byla u nás vyhlášena výnosem ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy 19. 11. 1930.

Druhá část bakalářské práce je věnována výzkumu konkrétních příčin úmrtí v Novém Bydžově ve zvoleném období a jejich statistickému vyhodnocení. Osmá kapitola je věnována prezentaci zjištěných výsledků. Protože je obsahově rozsáhlá, bylo přistoupeno k jejímu podrobnějšímu členění. Byla rozdělena na podkapitoly, a to tak, že každá podkapitola tvoří jeden zkoumaný rok. Vzhledem k tomu, že předmětem zájmu této práce nebyly pouze jednotlivé věkové kategorie, ale podrobněji byla sledována kojenecká úmrtnost, byl každý rok ještě rozdělen na další dvě podkapitoly, přičemž jedna se podrobně zabývá kojeneckou úmrtností a druhá ostatními věkovými kategoriemi. Zjištěné výsledky jsou zpracovány jednotlivě za každý rok do názorných tabulek a grafů, přičemž samostatně jsou uvedena zjištění v kojenecké úmrtnosti a v samostatné části jsou také prezentována zjištění u ostatních věkových kategorií. Následující kapitola vyhodnotila analýzu provedenou v jednotlivých letech a srovnává ji se závěry, ke kterým dospěli P. Veselý a M. Vašata.

Po závěru, v němž jsou shrnuty výsledky výzkumu, je uvedena textová a grafová příloha zaměřená na jednotlivé nemoci, které se objevily ve výčtu deseti nejčtenějších příčin úmrtí, a to jednak pohledem tehdejší odborné literatury, kde byl využit především Zdravotní slovník Karla Chodounského a Josefa Thomayera,²¹ jednak pohledem současné odborné literatury, kde byl k definici nemoci využit Velký lékařský slovník.²² Bertillonova Mezinárodní klasifikace nemocí a příčin smrti byla stěžejním materiálem pro zařazení nemocí do jednotlivých klasifikačních skupin. U nemocí, které se vyskytovaly téměř v každém roce, je doplněn pro názornost graf s vývojem počtu úmrtí na tuto nemoc v rozmezí sledovaného desetiletí. Následuje seznam použitých pramenů

---

²⁰ Vladimír SRB, *Statistika příčin smrti a statistická klasifikace nemocí, úrazů a příčin smrti v Československu*, Praha 1956.

²¹ Karel CHODOUNSKÝ – Josef THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, Praha 1901.

²² Martin VOKURKA – Jan HUGO, *Velký lékařský slovník*, Praha 2009.

a literatury, internetových zdrojů, seznam tabulek a grafů. Práci doplňuje obrazová příloha.

1. Nový Bydžov

1.1 Nový Bydžov – město a jeho postavení v rámci správního uspořádání

Podle pověsti postavil asi v roce 763 rytíř Byd Slavomil hrad, který nazval svým jménem – Bydžov. Krátce na to se zde usadili další obyvatelé a založili osadu Starý Bydžov. Když pak přišlo sucho, odstěhovala se větší část obyvatel do nížiny k řece Cidlině, kde založili osadu novou a pojmenovali ji Nový Bydžov.²³ První písemné zmínky o Bydžově jsou již v listinách z roku 1186. Vesnice Bydžov, která se později stala i trhovou vesnicí, byla na přelomu osmdesátých a devadesátých let 13. století, povýšena na město. Založení města na tomto místě bylo nevýhodné a došlo k jeho přenesení na nynější místo a k jeho pravidelnému založení na „zeleném drnu“.²⁴ V roce 1311 se Nový Bydžov stal vilikačnickým městem a v roce 1569 se město Nový Bydžov vykoupilo z poddanství a stalo se svobodným královským věnným městem.²⁵

Podle A. Profouse vzniklo jméno Bydžov přivlastňovací příponou -ov z osobního jména Bydeš a znamenalo „Bydšův dvůr“. Má stejný začátek Byd- jako polské místní jméno Bydgoszcz (Bydhostův dvůr). První člen Byd- tohoto místního jména se vysvětluje z cslov -rus- iterativa въз-byd-ati „probouzení se“, které je příbuzné se stsl. бѣдѣти „bděti“ a jeho faktitivem „buditi“.²⁶

Rozloha města se udávala 2 400 jiter 1 221 sáhů.²⁷ Historické jádro města má pravidelný půdorys, což patří k ojedinělým příkladům vyspělé středověké urbanistiky i v celoevropském měřítku. Základ tvoří čtvercové náměstí s pravoúhlým vyústěním čtyř hlavních ulic do světových stran a čtyř dvojic vedlejších kolmých ulic v jeho rozích²⁸ (obrázek č. 1). Geometrická osnova byla uplatněna i na městská předměstí, čímž bylo dosaženo maximální pravidelnosti zástavby. Původní náměstí nebylo dlážděné, první kamenná dlažba byla položena až v roce 1844 (obrázek č. 2).²⁹

²³ Celestin ŘÍHA, *Místopis a dějiny král. Věnného města Nového Bydžova*, Praha 1868, s. 5.

²⁴ J. PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 19.

²⁵ Tamtéž, s. 21 a 45.

²⁶ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny, díl I. Písm. A–H*, Praha 1947, s. 224.

²⁷ Václav KUDRNÁČ, *Úplný adresář a popis politického okresu Novobydžovského: soudní okresy: Nový Bydžov - Chlumec n. C. a veškeré politické obce a osady*, Turnov 1912, s. 30.

²⁸ Jaroslav PROKOP, *Proměny náměstí*, Novobydžovský zpravodaj, 31. 3. 1981, ročník VIII, č. 1, s. 6–7. <http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1981-1.pdf> [cit. 26. 12. 2014].

²⁹ Nynější vzhled náměstí pochází z roku 1951, kdy byl kolem morového sloupu vybudován kruhový objezd, a náměstí bylo vyasfaltováno.

Novogotická radnice (obrázek č. 3) byla postavena v letech 1863–1865 na místě původní renesanční radnice (obrázek č. 4) a domu Hruškovského podle plánů chlumeckého zámeckého architekta Josefa Míči. Nová radnice představovala celkový vzestup společenského a kulturního života města. Její stavba je spojena s jedním z nejvýznamnějších purkmistrů a starostů města, se jménem MUDr. Josefa Ezopa.³⁰ První opravy radnice se prováděly v roce 1891. Do výklenků nad vchodem byly zasazeny sochy Karla IV. a Jiřího z Poděbrad od sochaře Ludvíka Bartha.³¹

Od osmdesátých let 19. století se začal postupně dotvářet charakteristický vzhled města. Zásluhou Okrašlovacího spolku byly v letech 1882–1888 ve městě vysazeny lipová alej směrem k Prasku a kaštanová alej směrem k novému hřbitovu.³² Vysazovaly se i další stromy, prováděly se úpravy povrchu ulic a chodníků. V roce 1887 dochází k zavedení značení názvů ulic pomocí litinových tabulek. Některé ulice nesou svůj název dodnes.

Dosavadní hřbitov u sv. Trojice musel být uzavřen a musel být zřízen nový hřbitov. K tomuto účelu byly vykupovány zádušní pole u Malínského kříže, kde se počítalo s jeho výstavbou. Na části výměry byl vybudován nový hřbitov, který byl ohrazen zdí a postaven na něm domek pro hrobaře. Na další ploše byl v roce 1885 zřízen nový židovský hřbitov, městský park a v letech 1898–1901 zde byl postaven novogotický hřbitovní kostel Sedmibolestné Matky boží (obrázek č. 5). Dne 1. 1. 1882 byl nový městský hřbitov vysvěcen novobydžovským děkanem Janem Novotným a od té doby se pochovávají novobydžovští občané zde.³³ Prvním pohřbeným byl městský hajný Josef Bázler, jemuž město nechalo postavit velký litinový kříž a pískovcový pomník, který připomíná založení hřbitova. Od té doby se již nepohřbívalo na hřbitově u sv. Trojice. K jeho zrušení došlo až na počátku 20. století v souvislosti s úpravami okolí po požáru židovské čtvrti. Hřbitovní zeď byla zbořena a plocha hřbitova a shořelé židovské čtvrti byly proměněny v městský park.³⁴

Z dalších významných staveb byly dokončeny v roce 1891 nová soudní budova, v roce 1892 Bergmannův sirotčinec, parní a vanové lázně, v roce 1895 budova berního

³⁰ J. PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 87.

³¹ Jaroslav PROKOP, *Proměny náměstí*, Novobydžovský zpravodaj, 31. 3. 1981, ročník VIII, číslo 1, s. 6–7. <http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1981-1.pdf> [cit. 26. 12. 2014].

³² J. PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 110.

³³ Josef KAŠPAR, *Paměti o věcech duchovních v král. věnném městě Novém Bydžově n. C. od dob nejstarších až po časy nejnovější*, Nový Bydžov 1903, s. 92–93.

³⁴ J. PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 108–109.

úřadu, v roce 1897 chlapecká škola, dnešní ZŠ Klicperova, v roce 1898 židovská radnice.³⁵ Proměnou prošly i domy na náměstí. Na jednotlivých domech se začala přistavovat další poschodí.

Je třeba si také připomenout, kdo stál v čele města v době, kdy dochází k jeho obrovskému rozkvětu, kdo se zasloužil o jeho rozvoj. V roce 1880 skončil ve funkci purkmistra města Nového Bydžova MUDr. Josef Ezop, který patřil nejen k nejvýznamnějším místním lékařům, ale k nejvýznamnějším představitelům města vůbec. Jeho zásluhou došlo především k lepšímu zpřístupnění zdravotní péče širším vrstvám obyvatelstva. V jeho funkci ho vystřídal v letech 1880–1886 Hynek Kudrnáč. Na jeho místo pak nastoupil JUDr. Julius Stráník v letech 1886–1889, za něhož se ve městě začal uplatňovat politický klub, který se hlásil k politice svobodomyšlné strany, k mladočechům. V letech 1889–1895 byl starostou města Jan Pekárek a od roku 1895 do 1901 Oldřich Jedlička.³⁶

Podíváme-li se na město Nový Bydžov z hlediska jeho postavení v rámci státní správy, zjistíme, že jedna z nejvýznamnějších kapitol v jeho dějinách začala v roce 1751, kdy se stal krajským městem. Na základě císařského reskriptu vydaného 23. 1. 1751 byly čtyři největší kraje rozděleny, mezi nimi i Hradecký kraj.³⁷ Jeho rozdělením vznikl v rámci tereziánské reformy krajského zřízení nový kraj – Bydžovský kraj a Nový Bydžov se stal sídlem kraje (obrázek č. 6). Krajský úřad zůstal v Novém Bydžově pouze do roku 1784, název kraje se však nezměnil až do roku 1850.³⁸ Rozlohou byl Bydžovský kraj na dvanáctém místě v Čechách, podle počtu obyvatel na šestém a počtem panství na čtrnáctém místě.³⁹

Nová organizace veřejné správy roku 1850 znamenala pro Nový Bydžov další změny. Byl zrušen Bydžovský kraj (místo něj vznikl kraj Jičínský). Nový Bydžov se stal sídlem politického okresu, v němž bylo vytvořeno okresní hejtmanství, v čele s okresním hejtmanem, jenž musel mít právnické vzdělání. V letech 1850–1855 se také užívalo označení podkrajský úřad. V Novém Bydžově vznikl kolegiální soud, který byl vyšší instancí pro soudní okresy Nový Bydžov, Chlumeck nad Cidlinou, Městec Králové

---

³⁵ J. PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 111.

³⁶ Tamtéž, s. 90–91.

³⁷ Jaroslav MACEK – Václav ŽÁČEK, *Krajská správa v českých zemích a její archivní fondy (1605–1868)*, Praha 1958, s. 139.

³⁸ J. PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 64.

³⁹ J. MACEK – V. ŽÁČEK, *Krajská správa v českých zemích a její archivní fondy (1605–1868)*, s. 139.

a Poděbrady.⁴⁰ Dále zde zahájil činnost okresní úřad, který se stal vyšetřovacím soudem pro zločiny a přečiny i pro okresní úřady Chlumeck nad Cidlinou, Hořice a Městec Králové. Od roku 1867 byl Nový Bydžov opět sídlem okresního hejtmánství s oddělenou soudní správou pro okresy Nový Bydžov a Chlumeck nad Cidlinou.⁴¹

1.2 Kulturní, společenský a hospodářský rozvoj města

Zaměříme-li se na úroveň společenského a kulturního vývoje, zjistíme, že i zde dochází k významným změnám. Od sedmdesátých let se mění městské školství. Zanikla hlavní škola a nižší reálka. Vedle obecné školy chlapecké a dívčí zahájila výuku od roku 1873 i dívčí měšťanská škola. Měšťanská škola chlapecká vznikla až v roce 1889. V sedmdesátých letech se začíná rozvíjet i učňovské školství – průmyslová škola pokračovací, pokračovací škola řemeslnická, později i škola kupecká. V roce 1881 byla otevřena mateřská škola, nejprve jako soukromá, od roku 1890 spolu s opatrovnou jako škola městská. V roce 1873 bylo založeno reálné gymnázium, které se stalo první střední školou ve městě. Gymnázium bylo čtyřtřídní školou, financovanou městem. Od školního roku 1882/1883 byly otevírány vyšší třídy, poprvé se zde maturovalo roku 1886. Od roku 1896 bylo gymnázium převzato do správy státu. V roce 1884 byla zahájena výuka zimní hospodářské školy a od té doby mělo zemědělské školství ve městě nepřetržitou tradici.⁴² V roce 1885 byla dostavěna novorenesanční budova dívčí školy, dnešní ZŠ Karlova.⁴³

Od poloviny šedesátých let se konaly ve městě s většími časovými přestávkami merendy. V roce 1888 proběhla slavná merenda, na kterou se sjeli studenti z Vídně, Prahy, Jičína, Sobotky, Jilemnice, Chlumce, Nechanic, Vysokého Veselí, Smidaru a dalších míst. Merenda vyvrcholila dvěma merendními plesy a byla zakončena švestkovým výletem do Zábědova. Další merenda se konala v roce 1895. Po více než deseti letech byl v roce 1887 obnoven sjezd Krakonoše, spolku akademiků severovýchodních Čech, který si kladl za úkol šířit touhu po duševním vzdělání lidu zakládáním knihoven a přednáškovou činností.⁴⁴

---

⁴⁰ J. PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 83.

⁴¹ Tento stav trval až do zániku habsburské monarchie a platil i v předmnichovské republice. Nový Bydžov zůstal okresním městem až do roku 1960. Viz J. PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 83.

⁴² J. PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 93–95.

⁴³ Tamtéž, s. 110.

⁴⁴ Tamtéž, s. 96–98.

Roku 1888 bylo zásluhou profesora novobydžovského gymnázia Eduarda Malého založeno v Novém Bydžově muzeum, které brzy patřilo k předním ve východních Čechách. Díky publicitě na stránkách Bydžovských Listů byli čtenáři seznamováni s jeho posláním a žádání o dary do sbírek. Muzejní sbírky byly nejprve soustředěny ve velkém sále radnice, od roku 1895 v sále staré soudní budovy a od roku 1907 ve druhém poschodí budovy spořitelny. Byl vypracován první muzejní řád a ustaven muzejní spolek. Dne 17. 7. 1892 byly sbírky poprvé zpřístupněny veřejnosti.⁴⁵

Do devadesátých let spadají počátky organizované sportovní činnosti ve městě. V roce 1891 byl založen klub velocipedistů. Již v předchozích desetiletích se dařilo bruslení.⁴⁶

Rovněž v oblasti hospodářské nastává velký rozvoj. Nový Bydžov byl maloměstem založeným na zemědělství, průmysl sem pronikal pomalu. Dynamičtější vývoj zaznamenal v důsledku soustředění aktivit souvisejících s modernizací zemědělské výroby a zemědělského zpracovatelského průmyslu. Existovaly tu drobné řemeslnické a obchodnické živnosti, sdružené do řady společenstev.⁴⁷

Charakter tovární výroby získávala od poloviny 19. století Bergmannova koželužna. První dílna zahájila provoz už v roce 1820, velkého rozmachu dosáhla za krymské války, kdy závod dodával vojenskou výzbroj. V osmdesátých letech pracovalo v koželužně kolem 500 dělníků.⁴⁸

V roce 1870 byl postaven nový cukrovar, jehož kapacita se stále zvětšovala. Vznikla akciová společnost rolníků pro vyrábění cukru pod názvem „Spolkový rolnický cukrovar v Novém Bydžově“. Byly založeny továrny na cikorii, přičemž jedna vznikla v Novém Bydžově roku 1874 a druhá v nedalekých Humburkách v roce 1879.⁴⁹ Místo původních menších cihelen vznikaly větší cihlářské závody, největší byl založen v roce 1883 v severní části za městem. Menší vznikly u silnice ke Starému Bydžovu. V roce 1878 byla založena továrna na perleťářské výrobky firmy Karel Braun, roku 1890 byla založena parní pila J. Hammera, v roce 1893 Müllerova tkalcovna.⁵⁰ Starý městský

---

⁴⁵ J. PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 104.

⁴⁶ Tamtéž, s. 105–108.

⁴⁷ V. SRB, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, s. 211.

⁴⁸ J. PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 98.

⁴⁹ Tamtéž, s. 98–99.

⁵⁰ Tamtéž, s. 99.

pivovar byl roku 1861 přestavěn a v roce 1893 byl dostavěn další Schreiberův parní pivovar na Metličanech.⁵¹

Růst průmyslové výroby a rozvoj hospodářství provázely rozvoj peněžnictví, obchodu a dopravy. V roce 1863 zahájila činnost Občanská záložna, která se významně podílela na městském průmyslu a obchodu. Byla zakladatelkou živnostenské pokračovací školy, podpořila Spolkový rolnický cukrovar. Ve stejném roce byla založena Městská spořitelna. Spořitelna přispívala na provoz gymnázia, na provoz muzea, finančně se podílela na stavbě hřbitovního kostela či opravě mariánského sousoší. V roce 1883 byla založena Okresní hospodářská záložna, roku 1867 vznikl Okresní hospodářsko-lesnický spolek, roku 1869 byl založen obchodní akcionářský spolek Bratr a roku 1874 zahájil činnost obchodnický spolek Merkur.⁵²

Ve městě vzniklo i několik tiskáren – závody Karla Kastránka, Františka Bukovského, Ferdinanda Pavelky, V. a A. Janatových a Jana Novotného. Krátce byl vydáván Bydžovan. V roce 1885 začal vycházet měsíčník Hlas od Cidliny, vydávaný Okresním hospodářsko-lesnickým spolkem. V roce 1887 byly založeny Bydžovské Listy, které vycházely jako čtrnáctideník. Věnovaly se politice a zájmům měst a obcí Bydžovska a Chlumecka. V letech 1891–1894 je doplnil ještě čtrnáctideník Bydžovské noviny. Od roku 1894 začala vycházet Stráž na Cidlině, což byl čtrnáctideník mladočeské strany.⁵³

Nový Bydžov byl mezi prvními městy při zavádění elektrické energie. Městská elektrárna slavnostně zahájila provoz už v roce 1895 a je jednou z nejstarších. Elektrárnu postavila svým nákladem firma Robert Bartelmus a spol. v Brně, která dva roky vyráběla proud na svůj účet, potom převzalo elektrárnu město.⁵⁴

Ve dnech 7.–9. 9. 1884 se konala první velká přehlídka hospodářství a průmyslu Novobydžovska – krajinská hospodářská a průmyslová výstava.⁵⁵

K rozvoji zemědělství přispělo založení Rolnického družstva skladištního v roce 1896, vznikla Okresní ovocná školka, byla vybudována stanice na využití ovoce.⁵⁶

---

⁵¹ J. PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 99.

⁵² Tamtéž, s. 100–101.

⁵³ Tamtéž, s. 100, 103–104.

⁵⁴ Tamtéž, s. 103.

⁵⁵ Tamtéž, s. 101.

⁵⁶ Tamtéž, s. 103.

Ve druhé polovině osmdesátých let dochází na Novobydžovsku ke stávkám. Roku 1886 vstoupilo do stávky 23 dělníků perleťárny firmy Metzel a spol., kteří požadovali zvýšení mzdy. V roce 1888 zastavili dělníci práci v koželužně na protest proti snížení mzdy. Stávky byly neúspěšné. Napjatá situace byla na 1. máje 1890, kdy kolovaly zvěsti, že do Nového Bydžova přijdou stávkující dělníci z Hořic a budou drancovat židovské obchody a domy. Nakonec se zprávy nepotvrdily a všude se pracovalo. V roce 1893 stávkovalo 100 dělníků cukrovaru za zvýšení mezd při svážení řepy.⁵⁷

Přes svůj rozvoj, ať průmyslový nebo kulturní, však začal Nový Bydžov koncem 19. století ztrácet krok s vývojem řady jiných okresních měst.⁵⁸

1.3 Obyvatelstvo města

Podle statistických přehledů bylo v Bydžovském kraji v roce 1788 celkově 174 973 obyvatel, v roce 1847 to již bylo 285 778 obyvatel, což ho umístilo na šesté místo ze šestnácti krajů v Čechách.⁵⁹ V roce 1788 mělo město Nový Bydžov 2 866 obyvatel, v roce 1850 to bylo 4 919 obyvatel. Nový Bydžov zůstával po celé období největším městem kraje.⁶⁰ Počet obyvatelstva v Novém Bydžově stále stoupal. V roce 1880 mělo město i s přilehlými částmi 8 753 obyvatel a 948 domů, v roce 1890 se již udávalo 9 401 obyvatel a 1 025 domů. V samotném Bydžově bylo v roce 1880 6 747 obyvatel a stálo zde 619 domů, v roce 1890 se zvýšil počet obyvatel na 7 289 a počet domů na 681.⁶¹ Výše uvedené údaje jsou zobrazeny v následujících tabulkách.

Tabulka č. 1 *Růst počtu obyvatel v Novobydžovském kraji a městě Novém Bydžově*

Rok	Počet obyvatel	
	Novobydžovský kraj	Nový Bydžov (město)
1788	174 973	2 866
1833	251 414	3 863
1847	285 778	---
1850	---	4 919

⁵⁷ J. PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 102–103.

⁵⁸ Tamtéž, s. 113.

⁵⁹ Tamtéž, s. 65.

⁶⁰ Tamtéž, s. 66.

⁶¹ *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*, díl I., Praha 2006, s. 462.

Tabulka č. 2 *Růst počtu obyvatel a domů v Novém Bydžově*

Rok	Počet obyvatel		Počet domů	
	<i>Nový Bydžov s přilehlými částmi</i>	<i>Nový Bydžov</i>	<i>Nový Bydžov s přilehlými částmi</i>	<i>Nový Bydžov</i>
1880	8 753	6 747	948	619
1890	9 401	7 289	1 025	681

Nedílnou součástí bydžovského obyvatelstva byla židovská komunita. Podle Jaroslava Prokeše spadají počátky usazení Židů v Novém Bydžově do poslední čtvrtiny 15. století. Na místě zaniklého a rozbořeného někdejšího minoritského kláštera v severovýchodní části města zničeného husity, které bylo označováno jako „klášteřiště“, byly postaveny první domky patřící Židům. Zpočátku se jednalo jen o několik osob, které se později staly základem početné židovské obce.⁶²

O trvalém usazení Židů v Novém Bydžově svědčí i zápis o založení židovského hřbitova roku 1520 na obecním pozemku za městskými hradbami směrem k Chudonicím, který byl Židům pronajat.⁶³ Celá historie je prostoupena snahami o snížení počtu Židů ve městě, ale jejich počet ve městě naopak stoupal, stejně jako počet domů v ghettu, a jejich postavení se upevňovalo. Kolem poloviny 16. století si novobydžovští Židé mohli postavit synagogu.⁶⁴ Kolem roku 1605 zřizují Židé pro své chudé zvláštní chudobinec či špitál. V 16. století se Židům podařilo pevně se v Novém Bydžově usadit a vznikla tu početná židovská obec se synagogou. Židovské domy stály na místě vhodném pro obchod, mezi náměstím a hradbami, takže se ghetto začalo ve druhé polovině 17. století hospodářsky rozmáhat.⁶⁵

Dle statistik dochází od konce 19. století k úbytku židovského obyvatelstva ve městě. V roce 1880 z celkového počtu obyvatelstva 6 747 tvořilo židovské obyvatelstvo 8,6%, přičemž v roce 1890 to bylo z celkového počtu 7 289 obyvatel už jen 6,6% (např. v roce 1921 už to bylo pouhých 2,1%).⁶⁶ V roce 1880 bydlelo ve městě 583 Židů, roku 1890 to bylo 478 Židů, v roce 1900 už jen 307 Židů.

Židovská náboženská obec zahrnovala ve 2. polovině 19. století celý soudní okres Nový Bydžov a existovala až do 2. světové války. Roku 1895 se odtrhla židovská

⁶² B. ROZKOŠNÁ, *Židé v Novém Bydžově a okolí*, s. 11.

⁶³ Tamtéž, s. 11.

⁶⁴ Tamtéž, s. 12–13.

⁶⁵ Tamtéž, s. 16.

⁶⁶ Tamtéž, s. 93.

obec v Chlumci nad Cidlinou. Definitivní zánik židovské náboženské obce znamenala nacistická okupace.

Předsedou židovské obce v období, kterému se věnuje tato práce, přesněji v letech 1884–1902, byl Jonáš Bergmann. Rabíny byli v letech 1857–1888 Jakob Eisner, v letech 1889–1893 Abraham Löwy.⁶⁷

K nejvýznamnějším a nejbohatším Židům patřil Jonáš Bergmann, majitel koželužny, která zahájila provoz už v roce 1820, kdy v ní pracoval pouze Heřmann Bergmann s jedním dělníkem. Koncem 19. století patřila mezi nejvýznamnější průmyslové podniky města, v osmdesátých letech v ní pracovalo kolem pěti set dělníků.⁶⁸

Jonáš Bergmann získal díky koželužně značné finanční prostředky. Stal se známým mecenášem. Vyržoval sbor hasičů a spolek koželuhů, na vlastní náklady nechal zřídit nový židovský hřbitov, postavit sirotčinec. Městští sirotci zde byli zaopatřeni, dokud nevyhodili školu, přičemž je ošetřovaly školské sestry „de Notre Dame“.⁶⁹ Roku 1898 nechal postavit židovskou radnici (obrázek č. 11), ve které založil nadaci pro nevěsty – jednu židovskou, jednu katolickou. Zřídil také nadaci, která rozdělovala příspěvky dvěma židovským a dvěma katolickým chudým řemeslníkům.⁷⁰ Rovněž založil fond na olej na svícení k soše Matky svatohorské. Za své zásluhy byl jmenován jako první a jediný člen místní židovské komunity čestným občanem Nového Bydžova.⁷¹

2. Církevní matriky

Jedním ze základních pramenů historických demografů jsou církevní a státní matriky. Už v minulosti platily matriky za veřejné listiny sloužící k hodnověrné evidenci a prokázání sňatku, narození a úmrtí. Šlo o soubor záznamů určitého typu v matrikách oddaných, narozených a zemřelých, zpravidla ve formě rejstříku. Matriky

---

⁶⁷ B. ROZKOŠNÁ, *Židé v Novém Bydžově a okolí*, s. 122–123.

⁶⁸ Tamtéž, s. 30–31.

⁶⁹ J. KAŠPAR, *Paměti o věcech duchovních v král. věnném městě Novém Bydžově n. C. od dob nejstarších až po časy nejnovější*, s. 95.

⁷⁰ B. ROZKOŠNÁ, *Židé v Novém Bydžově a okolí*, s. 30–31.

⁷¹ Tamtéž, s. 31.

obsahují obrovské množství informací. Na jedné straně jsou to svědectví individuálních událostí, na druhé straně statistiky individuálních jevů v masovém měřítku.⁷²

Matriky mají velmi dlouhý vývoj, na jejich charakteru se však mnoho nezměnilo. Matrikám předcházely záznamy v městských knihách, kam se zapisovaly svatební smlouvy a testamenty a některá dědická jednání. Hlavním důvodem zápisu do matrik bylo zpočátku sledování příslušnosti k církvi nebo hlídání překážek uzavření sňatku.⁷³

Již lateránský koncil roku 1137 předpokládá vedení matrik, pařížský koncil roku 1212 stanovil povinnost vést matriky, měl se udávat den úmrtí, den narození nebo křtu. Zásadní směrnice byly stanoveny až tridentským koncilem roku 1563. Každý farář měl vést knihu, do níž měl zapsat jména snoubenců a svědků, den a místo sňatku, při křtu měla být zapsána jména kmotrů.⁷⁴

V českých zemích bylo vedení matrik nařízeno pražskou synodou roku 1605, na Moravě bylo o vedení matrik rozhodnuto už na olomoucké synodě roku 1591. Rozhodující pro zakládání farních matrik v Čechách byla doba, kdy pražským arcibiskupem byl Arnošt Harrach (1624–1667). Za něj vedla matriky většina farností.⁷⁵ Římský rituál z roku 1614 přidal ke dvěma stanoveným knihám ještě knihu zemřelých. Od té doby se vede kniha svatební, křestní a úmrtní. Byla stanovena forma zápisu a dále byla stanovena povinnost uvádět nejen jméno osobní, ale i rodinné.⁷⁶

V Čechách se stanovená forma zápisu prosazovala velice pomalu.⁷⁷ Vedení matrik psaných česky se ujali v 17. století kantoři. Vedení matrik však bylo nejednotné, často nebyly zapsány podstatné údaje. Změna nastala v 18. století, od té doby jsou farní matriky dochovány a mají jednotný ráz. Matriky se postupně staly nástrojem státní evidence obyvatelstva.⁷⁸ Byly zavedeny povinné údaje a nalinkované rubriky, které se průběžně měnily a přizpůsobovaly. Tím bylo dosaženo jednotnosti vedení matrik.⁷⁹

Významný byl císařský patent z 1. 5. 1781, který nařizoval, že matriky mají právo veřejné listiny a že jim přísluší plná víra. Základní význam měl patent Josefa II.,

---

⁷² E. MAUR, *Církevní matriky jako historický pramen*, s. 430.

⁷³ J. NUHLÍČEK, *Matriční listinné doklady a jejich hodnota*, s. 91.

⁷⁴ K. DOSKOČIL, *Vývoj farních matrik v českých zemích ve světle právních předpisů*, s. 42.

⁷⁵ Eduard MAUR, *Vývoj matričního zápisu v Čechách*, s. 42.

⁷⁶ K. DOSKOČIL, *Vývoj farních matrik v českých zemích ve světle právních předpisů*, s. 43.

⁷⁷ E. MAUR, *Vývoj matričního zápisu v Čechách*, s. 42.

⁷⁸ Tamtéž, s. 46.

⁷⁹ K. DOSKOČIL, *Vývoj farních matrik v českých zemích ve světle právních předpisů*, s. 44.

z roku 1784, který stanovoval povinnost vést matriky farářům, rozšířil rubriky a bylo přesně určeno nadepsání sloupců.⁸⁰ V rubrikách úmrtí mělo být uvedeno: rok, měsíc a den smrti, domovní číslo, náboženství, pohlaví a udávané stáří zemřelého a nově též příčina úmrtí.⁸¹ Byly zavedeny samostatné knihy pro každý druh zápisu a pro každou osadu. Od roku 1790 byly matriky opatřeny abecedními indexy a dále bylo roku 1799 nařízeno, aby byly matriky vedeny ještě ve 2 opisech, kolacionovány a předány za pololetí konzistoři, aby se předešlo jejich ztrátě např. při požáru. Splnit toto nařízení bylo velmi náročné, a proto bylo roku 1800 zmírněno na předání jednou ročně v jednom opise.

V roce 1837 bylo rozhodnuto, že místo opisu se budou vést dva originály.⁸² Tím, že se matriky staly veřejnými listinami, bylo nařízeno roku 1792, že mají být všechny matriky foliované, vepředu uveden počet stran, prošity stužkou a zapečetěny.⁸³

Postupně docházelo k obměnám formulářů. Podrobné předpisy o vedení matrik byly vydány usnesením pražského koncilu roku 1860 a pražské synody roku 1873. K definitivnímu sjednocení matričních formulářů na území celých Čech došlo roku 1890.⁸⁴

Doposud jsme hovořili o matrikách, které vedli katoličtí faráři. Židé si však také vedli svoje záznamy. Židovské knihy obřezaných jsou známy od roku 1766. Rodné matriky židovských dívek byly zavedeny až roku 1783. Teprve patent 1784 nařídil rabínům vést matriky porodů, sňatků a úmrtí stejně jako u katolíků.⁸⁵ Neměly však platnost veřejných listin, ta jim byla přiznána až roku 1868.⁸⁶ Do té doby byl nad židovskými matrikami svěřen dohled katolickým farářům.⁸⁷

Zjišťování přirozeného pohybu obyvatelstva, tj. narození, uzavření manželství a úmrtí, se opíralo o zpracování matrik. Podle výnosu ministerstva vnitra z 6. 3. 1851 zasílali duchovní okresním úřadům čtvrtletně na předepsaných formulářích výtahy z matrik. Ty pak byly postoupeny zemským úřadům a od roku 1871 přímo Ústřední

---

⁸⁰ K. DOSKOČIL, *Vývoj farních matrik v českých zemích ve světle právních předpisů*, s. 45.

⁸¹ Tamtéž, s. 46.

⁸² E. MAUR, *Vývoj matričního zápisu v Čechách*, s. 50.

⁸³ K. DOSKOČIL, *Vývoj farních matrik v českých zemích ve světle právních předpisů*, s. 47.

⁸⁴ E. MAUR, *Vývoj matričního zápisu v Čechách*, s. 52.

⁸⁵ Tamtéž, s. 52.

⁸⁶ J. NUHLÍČEK, *Matriční listinné doklady a jejich hodnota*, s. 93.

⁸⁷ E. MAUR, *Vývoj matričního zápisu v Čechách*, s. 52.

statistické komisi. Výsledky byly zveřejňovány ročně podle zemí. Od roku 1871 byly publikovány základní údaje pro politické okresy. Do roku 1880 se zveřejňovaly počty sňatků, živě narozených a počty úmrtí, od roku 1881 se rovněž zveřejňovaly počty mrtvě narozených, manželsky a nemanželsky narozených, a úmrtí podle některých věkových skupin. V letech, kterými se zabývá tato práce, přesně od 1881 do 1913 byly tyto údaje uváděny v „Bewegung der Bevölkerung“ v „Oesterreichische Statistik“.⁸⁸ Od roku 1873 vedly obce podrobnější statistiky příčin úmrtí podle jednotlivých nemocí, jejichž výsledky byly publikovány v „Statistik des Sanitätswesen“. V roce 1895 byly obě statistiky sjednoceny. Úřední lékaři ověřovali čtvrtletní výtahy z matriky a údaje o příčinách smrti byly opět publikovány ve výkazech přirozeného pohybu.⁸⁹

O matriky se opíralo také studium populačního vývoje, které u nás zahájil už v josefínské době J. Melitsch, který se pokusil zpracovat na jejich základě statistiku křtů, sňatků a úmrtí na Malé Straně.⁹⁰ První úvahy o možnosti využití matrik byly ve vztahu ke genealogii a regionálním dějinám. Jejich všestrannosti chtěl využít J. V. Šimák, který navrhoval rozepisovat matriční záznamy na lístky, které by se daly využít pro rodopisné bádání, ke zjišťování populačních, náboženských národnostních poměrů, studium sociálního rozvrstvení obyvatelstva, ovšem bez většího úspěchu. Historická demografie se u nás dlouho opírala o soupisy obyvatelstva a matriky zůstávaly stranou zájmu.⁹¹

Pokud se zaměříme na matriční knihy zemřelých, protože ty jsou podkladem pro výzkumnou část práce, zjistíme, že písemnostmi, na jejichž základě byly prováděny zápisy, jsou ohledací lístky, podepsané úřední osobou, v novějších dobách lékařem. Byly zde uvedeny údaje o zemřelém, o místě úmrtí, byla uvedena hodina úmrtí, vedle základní nemoci, která vedla ke smrti i nemoci přidružené a následné. Někdy byl vystaven i úmrtní pas, pokud byl mrtvý převážen. Ohledací lístky byly vyhotovovány v několika exemplářích průpisem, na špatném papíře a málo čitelné. Jejich životnost byla krátká. Byly podkladem pro zápis do matriční knihy a veškerá váha spočívala na provedeném zápise.⁹²

---

⁸⁸ L. KÁRNÍKOVÁ-ŠMILAUEROVÁ, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, s. 307.

⁸⁹ Tamtéž, s. 307.

⁹⁰ E. MAUR, *Církevní matriky jako historický pramen (se zvláštním zřetelem k historické demografii)*, s. 425.

⁹¹ Tamtéž, s. 428.

⁹² J. NUHLÍČEK, *Matriční listinné doklady a jejich hodnota*, s. 96.

3. Zdravotnictví

3.1 Zdravotnické zákonodárství a veřejné zdravotnictví

Od roku 1781 se na základě dekretu začala budovat zdravotnická zařízení – všeobecné nemocnice, porodnice, nalezince, sirotčince, starobince, ústavy pro choromyslné. Na rozdíl od dosavadních špitálů, kde se o pacienty pečovalo bez lékařské péče, v nemocnicích lékařská péče byla poskytována. V roce 1771 byla přijata vyhláška týkající se pohřbívání, v níž se prosazovalo pohřbívání na hřbitovech mimo města a vesnice. Rovněž se omezovaly poutě v letních měsících, aby se zabránilo propuknutí infekcí a jejich rozšíření.⁹³ Zvyšoval se počet lékařů (v Praze a větších městech) a ranlékařů (i na venkově). Lékařskou péči v nemocnici nebo ošetření po úraze dostávalo jen malé procento obyvatel, a to ti nejzámožnější. U ostatních přetrvával názor, že nemoc a smrt jsou součástí každodenního života.⁹⁴

Přelom v dalším rozvoji zdravotnictví znamenal říšský zákon č. 68 z roku 1870, který připravili vídeňští lékaři a který byl na svou dobu velmi pokrokový. Protože české politické strany stály dlouhodobě v opozici proti ústřední vládě, byl zemskými sněmy schválen až mnohem později: na Moravě roku 1884, v Čechách roku 1888 a ve Slezsku dokonce až roku 1896. Zákon vytvářel podmínky pro vznik sítě kvalifikovaných odborníků, kteří byli odpovědní za uplatňování preventivních a hygienických opatření na celém území. Zavádění těchto opatření bylo velmi pomalé, zejména v chudých oblastech, ale od devadesátých let se začalo projevovat postupné snižování úmrtnosti. To vedlo k přesvědčení, že se hygienická preventivní opatření musejí vztahovat na celou populaci, tj. i na nejchudší společenské vrstvy. Tento zdravotní zákon a celý nově vytvořený zdravotní systém zůstal v platnosti až do roku 1950. Celkový zdravotní stav ovlivnily i zákony o úrazovém a nemocenském pojištění průmyslového dělnictva přijaté roku 1888.⁹⁵

S lékařskými objevy se pozvolna dařilo vymýtit některé infekční nemoci, jako např. pravé neštovice, spálu, černý kašel, snížila se intenzita záškrtu nebo tyfu. Na druhé straně rostl vliv dalších infekčních nemocí, proti nimž zatím nebyla účinná léčba; k nim patřila např. tuberkulóza, zápal plic, střevní katar.⁹⁶

---

⁹³ L. FIALOVÁ, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, s. 180.

⁹⁴ Tamtéž, s. 182.

⁹⁵ Tamtéž, s. 182.

⁹⁶ Tamtéž, s. 186–187.

Osmdesátá léta 19. století jsou nejvýznamnějším obdobím pro vznik moderní lékařské profese v Čechách a na Moravě. Profesionalizace lékařů byla ovlivněna vznikem samostatné české lékařské fakulty v roce 1883, přípravami zemského zdravotního zákona (přijat 1888) a zřízením lékařských komor (1893–1894).⁹⁷ Přípravy zemského zdravotního zákona a zákona o nemocenském pojištění vedly od počátku osmdesátých let ke zvýšení zájmu o studium lékařství. Součástí připravovaného zákona bylo ustanovení obvodních lékařů. V roce 1888 byla založena Ústřední jednota českých lékařů, a začaly vznikat další lékařské spolky a kluby.⁹⁸ Zmíněný zemský zdravotní zákon vymezoval systém veřejného zdravotnictví v zemi a kategorie zdravotnických pracovníků. Lékařská profese měla dvě základní sféry. Okresní a obecní lékaři, nad kterými vykonával bezprostřední dohled stát, měli na starosti prevenci, pak to byli praktikující lékaři. Soukromé praxe mohli mít i okresní a obecní lékaři vedle svých úředních povinností.⁹⁹ Zákonem se podstatně změnilo společenské postavení lékařů. Prostředníkem mezi lékařskou profesí a státem se staly lékařské komory, členství bylo povinné pro všechny lékaře vykonávající soukromou praxi.¹⁰⁰

3.2 Zdravotnictví v Novém Bydžově

V Novém Bydžově byl špitál již od 14. století; byl postaven u Metličanské brány a zbořen roku 1655. Podle Josefa Kašpara byl špitál zničen při požáru roku 1655, spáleniště bylo pak prodáno. Brzy byla zahájena stavba nového špitálu, který byl dokončen roku 1658. Při dalším velkém požáru roku 1817 opět lehl popelem. Roku 1831 byl na náklady zádušní pokladny znovu postaven a sloužil až do zřízení nové nemocnice.¹⁰¹ Další špitál se nacházel nedaleko kostela sv. Vavřince, v něm byli ještě ošetřováni vojáci, kteří bojovali v bitvě u Chlumu roku 1866. Mnozí z nich byli nakaženi cholerou.¹⁰²

---

⁹⁷ Petr SVOBODNÝ, *Lékaři v českých zemích 1848–1939*, in: Petr SVOBODNÝ – Jan HAVRÁNEK (edd.), *Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a první polovině 20. století*, s. 134.

⁹⁸ Tamtéž, s. 136.

⁹⁹ Tamtéž, s. 137.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 138.

¹⁰¹ J. KAŠPAR, *Paměti o věcech duchovních v král. Věnném městě Novém Bydžově n. C. od dob nejstarších až po časy nejnovější*, s. 108–109.

¹⁰² Alena VÝPRACHTICKÁ, *Minulost a přítomnost našeho zdravotnictví*, Novobydžovský zpravodaj, 1. 5. 1975, ročník II, číslo 2, s. 8. <http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1975-2.pdf> [cit. 26. 12. 2014].

Nový Bydžov byl v polovině 19. století okresním městem, ale neměl nemocnici. O její postavení se rozhodující měrou zasadil MUDr. Josef Ezop, který byl místním lékařem. Po atentátu na císaře Františka Josefa I. roku 1853 byla uspořádána zemská sbírka na vybudování jubilejní nemocnice Františka Josefa k počtění jeho přežití.¹⁰³ Jaroslav Prokop ve své knize uvedl, že stavba stála 11 165 zlatých.¹⁰⁴ Nová nemocnice se začala stavět daleko za městem v polích, na rozcestí silnic do Skochovic a Starého Bydžova, stavbu řídil stavitelský mistr Jan Douša.¹⁰⁵ Byla postavena v roce 1855, na průčelí byl nápis „Zemská všeobecná nemocnice císaře Františka Josefa I.“¹⁰⁶ Jméno panovníka nesla se svolením císaře Františka Josefa I. (obrázek č. 15).¹⁰⁷ Nemocnice měla pouze dva lékaře, byli jimi MUDr. Ezop, který se o její postavení zasloužil a chirurg Prokop Antoni. Po smrti MUDr. Ezopa nastoupil do nemocnice MUDr. J. Staněk, pak MUDr. A. Stýblo a další. Jak uvádí A. Výprachtická, dle pamětníků bývalo v nemocnici málo pacientů. Špatné sociální podmínky vedly k tomu, že lidé vyhledávali lékaře jen v nejnútnejších případech.¹⁰⁸ Podle H. Pelce připadala jedna postel v novobydžovské nemocnici na 804 obyvatel.¹⁰⁹ Všeobecná nemocnice Císaře Františka

---

¹⁰³ J. PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 84.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 84.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 84.

¹⁰⁶ A. VÝPRAČTICKÁ, *Minulost a přítomnost našeho zdravotnictví*, Novobydžovský zpravodaj, 1. 5. 1975, ročník II, číslo 2, s. 8. <http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1975-2.pdf> [cit. 26. 12. 2014].

¹⁰⁷ V den první slavnosti na počest nástupce trůnu Rudolfa (v té době již byla nemocnice nejméně tři roky v provozu) byla do otvoru pískovce v nemocnici vložena olověná schránka s mincemi, papírovými platidly a pamětním listem. Tato schránka byla nalezena stavebním dělníkem až 10. 7. 1996 při opravě staré nemocnice. Ve schránce bylo uloženo 10 různých mincí, z toho 4 drobnější stříbrné (10 kr. Maxmiliána Josefa Bavorského z r. 1774, 5 kr. Ferdinanda V. z r. 1838, 3 kr. Ferdinanda V. z r. 1846 a 6 kr. tzv. Scheidemünze z r. 1848) a 6 měděných (3 kr. Františka z nečitelného roku – značně otřelý, 1 kr. Františka z r. 1812 a čtyři mince z r. 1851 za Františka Josefa I. – ¼ kr., ½ kr., 1 kr. a 3 kr).¹⁰⁷ Papírová platidla se vlivem vlhkosti a plísně dochovala ve značně poškozeném stavu. Zvláště cenné jsou tzv. bydžovské nouzovky (5 kr. a 10 kr.) z roku 1849. Nejdůležitější ale byl tzv. památní list s osmi polovičními fóliemi spojenými uprostřed ozdobnou šňůrkou, zapečetěnou na zadní straně. Nalezený rukopis je bohužel rovněž značně poškozen. Ze zápisu se dozvídáme, že při druhé sbírce bylo získáno 175 zlatých a 15 krejcarů konvenční měny, 1000 pálených cihel, 1000 tašek, 150 tesaných kamenů a dva vozy stavebního kamene.¹⁰⁷ Rovněž se ze zápisu dozvídáme, že bydžovské ochotnické divadlo věnovalo čistý výnos z představení na stavbu nemocnice. Budoucím generacím byly určeny následující řádky: [Nedom]nívejž se, že stavba [nové ne]mocnice šla beze všech nesnází. Kde se [skromný]mi prostředky počínáno i kde volno růz[ným] smyslům zdání své vyslovovati tamť vždy těžké bývá podnikání, tamť jen otužilá, vytrvalá, žádnému odporu neustupující vůle cíle dochází, v stálých zápasech, ovšem na konec ji oslavujících. Pročež tím větší čest lidomilům, kteří stavbu tuto započali a šťastně dokonali. Viz Jaroslav PROKOP, *Poselství našich předků*, Novobydžovský zpravodaj, 1. 8. 1996, ročník XXIII, číslo 3, s. 5. <http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1996-3.pdf> [cit. 29. 8. 2015].

¹⁰⁸ A. VÝPRAČTICKÁ, *Minulost a přítomnost našeho zdravotnictví*, Novobydžovský zpravodaj, 1. 5. 1975, ročník II, číslo 2, s. 9. <http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1975-2.pdf> [cit. 26. 12. 2014].

¹⁰⁹ H. Pelc, *Zpráva o poměrech zdravotních v království českém*, s. 123.

Josefa I. v Novém Bydžově měla v roce 1892 k dispozici 60 postelí. Taxa za ošetřování byla 45 krejcarů, náklady za osobu a den činily 54 krejcarů.¹¹⁰ V roce 1892 bylo v politickém okrese Nový Bydžov 10 usedlých lékařů a 10 lékařů ustanovených k obstarávání zdravotní služby.¹¹¹ V celém Království českém připadal jeden lékař na 3 080 obyvatel, v politickém okrese Nový Bydžov připadal jeden lékař na 5 472 obyvatel. (Dle Pelce byl při tom ve 13 okresech nadbytek lékařů.)¹¹²

Pro představu si uveďme na základě archivovaných výkazů nejvyššího a nejnižšího počtu nemocných alespoň několik příkladů toho, jaký nejvyšší a nejnižší počet nemocných se v některých letech nacházel v nemocnici v Novém Bydžově.¹¹³

Tabulka č. 3 *Počet nemocných v nemocnici v Novém Bydžově v letech 1885–1892*

<i>Rok</i>	<i>Nejvíce nemocných</i>		<i>Nejméně nemocných</i>	
	<i>den</i>	<i>počet</i>	<i>den</i>	<i>počet</i>
1885	26. 2.	75	29. 5.	20
1886	15. 3. a 6. 4.	73	21. 9.	25
1887	23. 1. a 26. 1.	75	26. 9.	22
1891	17. 2.	78	21. 8. a 18. 10.	31
1892	8. 3.	77	11. 9. a 12. 9.	30

Podívejme se nyní na nejvýznamnější lékaře, kteří působili v novobydžovském okrese. Na prvním místě v řadě významných lékařských osobností stojí **MUDr. Josef Václav Ezop**, který se narodil 6. 1. 1813, vystudoval rychnovské gymnázium a v roce 1840 úspěšně ukončil studium na lékařské fakultě v Praze. V roce 1842 se ujal funkce městského lékaře v Novém Bydžově. Účastnil se politické a probuzenecké národní činnosti. Jako společensky činný byl zvolen purkmistrem města, okresním starostou a v roce 1861 i poslancem zemským a říšským. Byl také setníkem národní gardy novobydžovské. Na jeho podnět byla zavedena městská kanalizace, a jak již bylo řečeno, byla zřízena veřejná nemocnice. MUDr. Ezop byl velmi váženým a oblíbeným lékařem.¹¹⁴

¹¹⁰ H. Pelc, *Zpráva o poměrech zdravotních v království českém*, s. 127.

¹¹¹ Tamtéž, s. 203.

¹¹² Tamtéž, s. 213.

¹¹³ SOKA Hradec Králové, Archiv města Nový Bydžov, záležitosti lékařů a nemocnice, karton č. 189, inv. č. 2618.

¹¹⁴ Oldřich MAŠTÁLKA, *Stará garda bydžovských lékařů*, Novobydžovský zpravodaj, ročník IX, 28. 6. 1982, č. 2, s. 10. <http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1982-2.pdf> [cit. 26. 12. 2014].

Významným lékařem byl také **MUDr. Jan Hlavnička**. Narodil se roku 1846, po absolvování gymnázia vystudoval lékařskou fakultu Karlovy univerzity. Jako lékař začínal v Chrudimi a odtud přešel do Nového Bydžova. Svou podporou politiky mladočechů si získal mnoho nepřátel, což mělo za následek slábnoucí lékařskou praxi, a proto se ve veřejném politickém životě uchýlil do ústraní.¹¹⁵ Ve Státním okresním archivu Hradec Králové ve fondu Archiv města Nového Bydžova byla nalezena žádost MUDr. Hlavničky o jeho jmenování druhým lékařem novobydžovské nemocnice, poněvadž toto místo zastával už více jak tři roky, ale doposud pouze provizorně.¹¹⁶ Jméno MUDr. Hlavničky se nachází i na úmrtních lístcích, které byly podkladem pro zápis úmrtí do matriční knihy.¹¹⁷

Také **MUDr. Otto Haněl** zaujímá významné postavení mezi novobydžovskými lékaři. Narodil se také v roce 1846 jako syn lékaře. Po vystudování medicíny se usadil v Cholticích u Přelouče, odkud přesídlil do Nového Bydžova. MUDr. Haněl byl výborný internista, diagnostik, těšil se nejen u pacientů, ale také u svých kolegů pověstí neomylného diagnostika. Jeho ordinaci vyhledávali pacienti i ze vzdálených měst. Ordinaci po něm převzal jeho syn MUDr. Ota Haněl mladší.¹¹⁸ Rovněž jméno MUDr. Haněla se nachází na úmrtních lístcích, je uveden jako ošetřující lékař zemřelého.¹¹⁹

Dalším významným lékařem byl **MUDr. Alois Stýblo**, který se narodil 9. 5. 1864. V roce 1891 promoval a od roku 1892 se stal nemocničním, nádražním a soudním lékařem v Novém Bydžově. Byl znám jako moudrý lékař, měl pověst oblíbeného, obětavého a ohleduplného lékaře. MUDr. Stýblo by členem téměř všech místních kulturních a vlasteneckých spolků, v roce 1907 byl zvolen starostou města.¹²⁰

Posledním z lékařských osobností této doby byl **MUDr. Josef Ort**. Narodil se 11. ledna 1866 a po studiích na gymnáziu získává roku 1892 diplom doktora veškerého lékařství. Po jednoletém studiu v Paříži a krátkém pobytu v Praze se usazuje v Novém Bydžově. Protože zde chyběl zubní lékař, rozšířil své působení i na tento obor.

---

¹¹⁵ O. MAŠTÁLKA, *Stará garda bydžovských lékařů*, Novobydžovský zpravodaj, ročník IX, 28. 6. 1982, č. 2, s. 10. <http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1982-2.pdf> [cit. 26. 12. 2014].

¹¹⁶ SOKA Hradec Králové, Archiv města Nový Bydžov, záležitosti lékařů a nemocnice, karton č. 189, inv. č. 2618.

¹¹⁷ Ukázka úmrtního lístku je uvedena v obrazové příloze, obrázek č. 20.

¹¹⁸ O. MAŠTÁLKA, *Stará garda bydžovských lékařů*, Novobydžovský zpravodaj, ročník IX, 28. 6. 1982, č. 2, s. 11. <http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1982-2.pdf> [cit. 26. 12. 2014].

¹¹⁹ Ukázka úmrtního lístku je uvedena v obrazové příloze, obrázek č. 17.

¹²⁰ O. MAŠTÁLKA, *Stará garda a bydžovských lékařů*, Novobydžovský zpravodaj, ročník IX, 29. 10. 1982, č. 3, s. 5. <http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1982-3.pdf> [cit. 26. 12. 2014].

Významně se zapsal tím, že jako první v bývalém Rakousku-Uhersku zavedl bezplatné prohlídky a ošetření chrupu školních dětí.¹²¹

Tito lékaři se nesmazatelně zapsali do historie Nového Bydžova. Neměli moderní vyšetřovací pomůcky ke stanovení diagnózy, a přesto dokázali vyvodit přesné a hodnotné závěry, na jejichž podkladě uzdravili obrovské množství lidí. Získali si tím jejich obdiv, vděčnost a v jejich očích byli velmi váženými osobami.¹²²

3.3 Nařízení na dodržování čistoty a pořádku ve městě

Radou města byla přijata opatření, která měla vést ke zlepšení pořádku a čistoty ve městě, čímž se mělo zabránit šíření nákaz a nemocí a zabránit úrazům. V roce 1880 byl přijat Policejní řád královského věnného města Nového Bydžova a v roce 1894 byl přijat Řád pro udržení čistoty a zachování obecné zdravoty v královském věnném městě Novém Bydžově. Policejní řád král. věnného města Nového Bydžova z roku 1880 nařizoval zachovávat čistotu a pořádek na náměstí, na ulicích a veřejných místech. Prikazoval alespoň jednou týdně zamést chodník před domem, v zimě zametat sníh, kdykoliv napadne a sypat chodník. Bylo zakázáno skládat uhlí na ulici, mohlo se nosit pouze v koších nebo putnách. Koně a dobytek se nesměli krmit na veřejných místech. Bylo zakázáno vyhazovat smetí a hnůj před domy. Každý dům musel mít zřízení dostatečný počet záchodů, které nesměly vytékat na ulici. Hnůj a kal se vynášel v noci a musel být hned odvezen. Bylo zakázáno nechat stát vozy na ulici, byla stanovena pravidla pro přepravu masa, vyvěšování dobytka a syrového masa. Dále bylo zakázáno rušení nočního klidu, žebrání na ulicích, byla stanovena pravidla podomním obchodníkům. Byla stanovena pokuta 1–10 zl. r. m. do chudinské kasy nebo vězení 6–48 hodin.¹²³

Dne 26. června 1894 přijala rada královského věnného města Nového Bydžova další předpisy ke zvýšení čistoty ve městě a vydala „Řád pro udržení čistoty a zachování obecné zdravoty v král. věn. městě Nov. Bydžově“. Tento řád stanovoval udržovat čistotu ve všech místnostech domů a na nádvořích. Nařizoval opatřit každý dům vyzděným, nepromokavým kalištěm, které nesmělo odtékat na ulici nebo jiné veřejné

---

¹²¹ O. MAŠTÁLKA, *Stará garda bydžovských lékařů*, Novobydžovský zpravodaj, ročník IX, 29. 10. 1982, č. 3, s. 6. <http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1982-3.pdf> [cit. 26. 12. 2014].

¹²² Tamtéž, s. 6. <http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1982-3.pdf> [cit. 26. 12. 2014].

¹²³ *Policejní řád královského věnného města Nového Bydžova 1880*, Novobydžovský zpravodaj, 2. 7. 2003, ročník XXX, č. 3–4, s. 24–25. <http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/2003-3-4.pdf> [cit. 15. 3. 2016].

místo, nesmělo být v blízkosti sklepa nebo studny a muselo být v čas vyváženo. Dál se zakazovalo znečišťování cest hnojem a stání vozů naložených hnojem a hnojůvkou na ulici. Byl stanoven režim, pokud se musel hnůj nebo kal nakládat na ulici. Bylo zakázáno vyhazovat smetí, popel a vylévat špinu před domy na veřejná místa. Vlastníkům, správcům a nájemcům domů bylo uloženo dohlížet na dodržování čistoty a dezinfekci. Za nedodržování řádu byla stanovena pokuta 1–10 zlatých r.č. pro místní chudinský fond, popř. vězení na 6–48 hodin. Pokud by řád porušila čeleď nebo služební, odpovědnost měli ti, v jejichž službách byli.¹²⁴

4. Demografický vývoj obyvatelstva

4.1 Demografická revoluce

Ve druhé polovině 18. století začala v Evropě tzv. demografická revoluce, jedna z nejvýznamnějších složek světového modernizačního procesu. Její podstatou bylo několikanásobné snížení míry mortality i natality, tj. přechod od neregulované plodnosti k plánovanému rodičovství. Výsledkem je trvalá obnova počtu obyvatelstva mnohem intenzivnějším způsobem, bez zbytečných ztrát na životech a bez nutnosti kompenzovat vysokou úmrtnost stejně vysokou nebo ještě vyšší porodností. Jedním z rizik může být, že v důsledku záměrné regulace může míra porodnosti poklesnout pod úroveň míry mortality, což vede k postupnému úbytku obyvatelstva. Druhým důsledkem jsou rostoucí nároky na ekonomické zajištění početnějšího obyvatelstva v postproduktivním věku.¹²⁵

Tabulka č. 4 *Struktura obyvatelstva českých zemí podle věku v letech 1869–1997 (v %)*¹²⁶

Rok	Věková skupina (let)		
	0–14	15–49	50 a více
1869	33,9	50,3	15,8
1921	27,8	53,4	18,8
1997	17,9	52,1	30,3

¹²⁴ Městské muzeum Nový Bydžov, *Řád pro udržení čistoty a zachování obecné zdravoty v král. věn. městě Novém Bydžově*.

¹²⁵ E. MAUR, *Smrt ve světle demografické statistiky*, in: H. LORENZOVÁ – T. PETRASOVÁ (edd.), *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*, s. 246.

¹²⁶ L. FIALOVÁ, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, s. 391.

Demografická revoluce neprobíhala ve všech zemích stejně. V českých zemích lze pokles míry úmrtnosti pozorovat již od dvacátých let 19. století. Míra porodnosti trvale klesala od třicátých let, nejprve však v důsledku zvyšování věku při sňatcích. Záměrná regulace plodnosti se začala prosazovat až od 60.–70. let 19. století. Nejprve ve velkých městech, odtud se pak šířila i do dalších oblastí. Důsledkem byl poměrně rychlý růst počtu obyvatelstva českých zemí, který byl částečně zmírněn rozsáhlou emigrací.¹²⁷

Tabulka č. 5 *Přirozený pohyb obyvatelstva českých zemí v letech 1800–1904*¹²⁸

<i>Období</i>	<i>Sřední stav obyvatelstva</i>	<i>Hrubá míra* porodnosti</i>	<i>Hrubá míra* úmrtnosti</i>	<i>Kvociet kojenecké úmrtnosti**</i>
1800–04	4 767 000	42,7	34,3	-
1820–24	5 423 000	42,1	27,4	243
1840–44	6 516 000	38,8	28,2	254
1860–64	7 379 000	38,0	27,9	261
1880–84	8 346 000	37,6	28,9	264
1900–04	9 544 000	34,6	23,7	225

*Průměrný roční počet živě narozených/zemřelých na 1000 obyvatel středního stavu

**Poměr počtu dětí zemřelých během prvního roku svého života k počtu živě narozených v témž období (na 1000 narozených)

Charakteristický byl značný pokles porodnosti, kde se projevovala vědomá regulace počtu dětí v rodinách, což se projevovalo ve všech třídách a vrstvách společnosti, i když s nestejnou intenzitou. Bylo to způsobeno značnými změnami v životních podmínkách a způsobu života širokých mas. Uplatňoval se určitý vzestup kulturní úrovně a vedl ke zvýšení individuálních životních nároků. Začaly se projevovat změny rodinného života v souvislosti se začínající emancipací a vyšší zaměstnaností žen. Rovněž se promítal do plánování velikosti rodiny i pocit existenční nejistoty, který rostl v dobách prudkých hospodářských krizí a hrozící války.¹²⁹

Až do počátku 20. století se s poklesem porodnosti snižovala také úmrtnost. Bylo to díky úspěchům dělnického hnutí v boji za zlepšení mzdových podmínek, díky zlepšování obecných zdravotních a hygienických podmínek.

¹²⁷ E. MAUR, *Smrt ve světle demografické statistiky*, in: H. LORENZOVA – T. PETRASOVA (edd.), *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*, s. 247.

¹²⁸ L. FIALOVÁ, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, s. 392–393.

¹²⁹ L. KÁRNÍKOVÁ-ŠMILAUEROVÁ, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, s. 284.

4.2 Demografická krize

Tradiční společnost se od dnešní odlišovala nejen několikanásobně vyšší obecnou mírou úmrtnosti, ale také jejími značnými výkyvy v čase. Pojem úmrtnost neboli mortalita, označuje vymírání určité populace. Úroveň a vývoj úmrtnosti je v jistém smyslu důsledek vývoje nemocnosti a také důsledek kvality životních podmínek, životního prostředí a způsobu života.¹³⁰ Je vyjadřována poměrem počtu zemřelých za 1 rok na 1000 obyvatel středního stavu. Obecná úmrtnost je velmi citlivá na strukturu podle pohlaví a věku.¹³¹ Pro mimořádné krátkodobé výkyvy úmrtnosti se v historické demografii vžil název demografická krize. Ta měla dvě příčiny, jednak to byly epidemie, např. pravého moru nebo neštovic, druhou příčinou byly hladomory po katastrofálních neúrodách. Bezprostřední příčinou úmrtí v těchto případech byly rovněž epidemie umocněné vysílením hladovějícího obyvatelstva, menší část úmrtí pak byla důsledkem hladu a vysílení.¹³² V průběhu 19. století intenzita demografických krizí postupně slábla v důsledku úspěšného boje proti nákazám a lepšímu zásobování. Přestože demografické krize byly hrozné, v dlouhodobém pohledu umírala na epidemie menší část obyvatelstva, většina umírala na běžné nemoci. V Čechách tvořilo 14,6% všech úmrtí v letech 1895–1900 úmrtí na tuberkulózu.¹³³

4.3 České země v osmdesátých a devadesátých letech

Po zotavení se z těžké krize sedmdesátých let nastalo v českých zemích zdánlivě klidné období, v němž se střídala krátká období prosperity s novými kratšími krizemi, které nepostihovaly všechny oblasti stejnou měrou. Nejzávažnější z nich byla zemědělská krize, která se vyvinula od osmdesátých let ve vleklou krizi, která způsobila hromadný odchod z venkova.¹³⁴ Rychle přibývalo obyvatelstva zaměstnaného v těžkém průmyslu, zpomalil se růst počtu továrního dělnictva v textilní a potravinářské výrobě. Vzrůstal počet zaměstnaných ve stavebnictví, v železniční dopravě apod.¹³⁵ Vývoj

---

¹³⁰ Květa KALIBOVÁ – Zdeněk PAVLÍK – Alena VODÁKOVÁ, *Demografie (nejen) pro demografy*, Praha 2009, s. 130.

¹³¹ Eduard MAUR, *Základy historické demografie*, Praha 1978, s. 134.

¹³² E. MAUR, *Smrt ve světle demografické statistiky*, in: H. LORENZOVA – T. PETRASOVA (edd.), *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*, s. 248.

¹³³ Tamtéž, s. 250.

¹³⁴ J. K. STRÍTESKÝ, *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*, s. 58.

¹³⁵ L. KÁRNÍKOVÁ-ŠMILAUEROVÁ, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, s. 192.

věkové struktury obyvatelstva v českých zemích v letech 1857–1910 nám ukazuje následující tabulka.¹³⁶

Tabulka č. 6 *Vývoj věkové struktury obyvatelstva v českých zemích v letech 1857–1910*

<i>Rok</i>	<i>Z 1000 obyvatel bylo ve věku</i>		
	<i>0–14 let</i>	<i>15–59 let</i>	<i>60 let a více</i>
1857	332,7	605,1	62,2
1869	338,9	589,8	71,3
1880	345,5	570,9	63,6
1890	339,7	573,1	87,2
1900	339,2	573,3	87,5
1910	339,0	572,4	88,6

Zvětšoval se kontrast mezi narůstajícím bohatstvím společnosti a těžkými životními podmínkami obyvatelstva. Vzestupný trend ekonomického a kulturního rozvoje trvající od devadesátých let se promítal v obdobích klidu a konjunktury do zvolna se zvedající životní úrovně obyvatelstva. Byl to také důsledek postupných úspěchů v bojích o zlepšení pracovních podmínek a některých reforem.¹³⁷ Došlo k řadě lékařských objevů, které měnily zásadním způsobem přístup lékařů a veřejného zdravotnictví k boji s nemocemi. Bylo stanoveno nečekat, až zemře v téže osadě 6 až 8 osob za stejných příznaků nemoci, aby byla vyhlášena epidemie, jak to určovaly předpisy ještě z počátku století, ale měl být zachycen první případ onemocnění a učiněna opatření, aby se infekce nemohla rozšířit dále.¹³⁸ V roce 1870 byl přijat zákon č. 68, O veřejné zdravotní službě, který byl na svou dobu velmi moderní a zůstal základní rakouskou zdravotnickou normou až do rozpadu monarchie. Zaváděl soustavu hierarchicky uspořádaných stupňů kvalifikovaných lékařských funkcí. Byly vytvořeny předpoklady, aby mohla být uplatňována hygienická a preventivní opatření s větším úspěchem. Bylo však třeba, aby byl tento zákon proveden jednotlivými zeměmi. Trvalo ještě řadu let, než byly vydány dva zemské zdravotní zákony pro Moravu a Čechy. V roce 1884 byl vydán na Moravě a teprve v roce 1888, když se projevil příznivé účinky nové úpravy zdravotnické organizace v boji s infekcemi na Moravě, byl

¹³⁶ J. K. STRÍTESKÝ, *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*, s. 82.

¹³⁷ Tamtéž, s. 58–59.

¹³⁸ Tamtéž, s. 60.

odhlasován český zemský zdravotní zákon.¹³⁹ K dalšímu příznivému zdravotnímu vývoji obyvatelstva přispěl i zákon č. 1/1888 o nemocenském pojištění.

Kromě změny ve zdravotní péči a hygienických poměrech a vzestupu životní a kulturní úrovně měl vliv na pokles úmrtnosti rovněž pokles porodnosti, což vedlo k poklesu úmrtí kojenců do 1 roku.¹⁴⁰ Celková křivka všeobecné úmrtnosti se do první poloviny devadesátých let měnila málo. Pohybovala se mezi 28–30 zemřelých na 1000 obyvatel. V letech 1887 a 1889 klesala pod 28‰, teprve po roce 1891 začala klesat soustavně.¹⁴¹

Dle Zprávy o poměrech zdravotních v království českém roku 1892 H. Pelce můžeme vysledovat několik poznatků. Byla zjištěna vysoká úmrtnost v důsledku chorob dýchacího ústrojí, v důsledku vrozené slabosti či střevních katarů nebo sešlosti věkem. Méně často byly uváděny rakovina a náhlá onemocnění. Do skupiny „různé jiné nemoci“ byly zařazeny různé nedostatečně diagnostikované nebo v dřívějších dobách nediodagnostikovatelné nemoci a chorobné stavy.¹⁴²

4.4 Migrace obyvatelstva

Do ukazatelů porodnosti a úmrtnosti zasáhla nemalou měrou také emigrace. Vystěhovalectví začínalo po ekonomické krizi v roce 1873 zvyšovat svůj význam a mělo nepříznivý vliv na vitalitu populace. Vystěhovalectví směřovalo do ostatních zemí Rakouska-Uherska, ale ve značné míře také do zámoří. Začala tam vznikat důležitá národní česká centra, která měla později velký vliv na průběh českého boje za státní samostatnost.¹⁴³ Počet osob, které odešly natrvalo do zahraničí do počátku 1. světové války, se odhaduje na 1 200 000 osob.¹⁴⁴ Odcházející obyvatelé patřili k věkově a pracovně nejcennějším populačním ročníkům. V některých neúrodných a klimaticky nevýhodných oblastech docházelo k vylidňování.¹⁴⁵ Ale i přes vysoké počty osob, které opustily zemi, dochází ke zvyšování počtu obyvatel. V roce 1854

---

¹³⁹ J. K. STRÍTESKÝ, *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*, s. 60–62.

¹⁴⁰ L. KÁRNÍKOVÁ-ŠMILAUEROVÁ, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, s. 201.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 201.

¹⁴² J. K. STRÍTESKÝ, *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*, s. 72.

¹⁴³ V. SRB, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, s. 27.

¹⁴⁴ J. K. STRÍTESKÝ, *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*, s. 79.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 79.

měly české země 7 milionů obyvatel, v roce 1876 to bylo 9 milionů a v roce 1895 to již bylo 10 milionů.¹⁴⁶

Při sčítání v roce 1890 bylo sečteno 8 665 521 obyvatel. Přírůstek 5,4% obyvatel znamenal zpomalení růstu obyvatelstva českých zemí (v roce 1880 byl přírůstek 8,8%).¹⁴⁷

Tabulka č. 7 *Obyvatelstvo podle pohlaví při sčítání lidu v letech 1880–1900*¹⁴⁸

Rok	Celkem	Muži	Ženy	Procento žen
1880	8 221 432	3 945 523	4 274 909	52,0
1890	8 665 521	4 168 471	4 497 050	51,9
1900	9 372 656	4 546 731	4 825 925	51,5

Tabulka č. 8 *Růst počtu obyvatel města Nového Bydžova*¹⁴⁹

Rok	1880	1890	1900	1910
Počet obyvatel	6 747	7 289	7 361	7 613

Tabulka č. 9 *Ukazatele demografických ztrát migrací (úhrnné počty v 1000)*¹⁵⁰

Období	Počet v tis.	Na 1000 obyvatel ročně	Podíl (%) přiroz. přírůstku
1880–84	-131	-3,2	36,0
1885–89	-139	-3,3	38,5
1890–94	-51	-0,7	13,4
1895–99	-141	-3,8	28,4

5. Kojenecká a dětská úmrtnost

Kojenecká úmrtnost je jeden z nejdůležitějších demografických ukazatelů, charakterizujících životní úroveň a stav zdravotnictví v zemi.¹⁵¹ Kojenecká úmrtnost překračovala hodnotu 250%.¹⁵² Vysoká kojenecká a dětská úmrtnost svědčila o špatných sociálních a zdravotních podmínkách, v nichž obyvatelstvo žilo. Teprve širší uplatnění obecně hygienických a preventivních zásad (kanalizace, vodovody, očkování, výživa, nebo izolace nemocných) ve veřejné zdravotní péči spolu s lepší dosažitelností

¹⁴⁶ J. K. STRÍTESKÝ, *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*, s. 81.

¹⁴⁷ V. SRB, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, s. 27.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 33.

¹⁴⁹ L. KÁRNÍKOVÁ-ŠMILAUEROVÁ, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, s. 258.

¹⁵⁰ V. SRB, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, s. 210.

¹⁵¹ L. KÁRNÍKOVÁ-ŠMILAUEROVÁ, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, s. 203.

¹⁵² J. K. STRÍTESKÝ, *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*, s. 87.

lékařské služby a pozvolné zvyšování životní úrovně obyvatelstva přispěly výrazně ke snížení úmrtnosti a to jak kojenců, tak i vyšších věkových skupin dětské populace.¹⁵³

Boj s kojeneckou a dětskou úmrtností nebyl příliš úspěšný. Až do druhé čtvrtiny 19. století z 1000 živě narozených dětí do jednoho roku umíralo 200–250 dětí, tj. 1/5–1/4, ve velkých městech i dvojnásobek. Skoro 50% byla úmrtnost nemanželských dětí, kterých se v polovině 19. století rodilo zhruba 14%. K zásadní pozitivní změně dětské a kojenecké úmrtnosti došlo až na přelomu 19. a 20. století, a to díky důsledné osvětě, úpravě vod, očkování proti dětským nemocem.¹⁵⁴

Vysoká dětská úmrtnost měla podstatný vliv na mentalitu tehdejších lidí, kteří vnímali smrt dítěte zcela jinak než my dnes. Byli s ní smířeni, považovali ji za samozřejmost. I vzdělaní lidé často v pozdním věku nevěděli, kolik měli dětí nebo sourozenců.¹⁵⁵ Úmrtí staršího dítěte nebo dospívajícího jedince byla přijímána s větší bolestí. Na rozdíl od kojenců se situace v úmrtnosti dospělých osob po celé 19. století zlepšovala. Střední délka života při narození se začala výrazněji zvyšovat až po roce 1890.¹⁵⁶

Ve druhé polovině 18. století byla naděje na dožití při narození 25–28 let a do roku 1870 se zvýšila v důsledku vysoké kojenecké úmrtnosti jen na 34,5 roku u mužů a 37,8 let u žen. V patnácti letech měli lidé před rokem 1800 naději, že se dožijí 54–57 let, na konci 19. století měli muži ve dvaceti letech naději na dosažení 58,6 let a ženy 60 let.¹⁵⁷ Tyto změny nekončily rokem 1900, ale pokračovaly ještě rychlejším tempem ve 20. století.

Ze Zprávy o poměrech zdravotních v království českém roku 1892 H. Pelce vyplývá rovněž vysoká dětská úmrtnost. Kojenecká úmrtnost (271 na 1000 živě narozených roku 1892) byla jedna z nejvyšších v Evropě.¹⁵⁸ Vysoká kojenecká a dětská úmrtnost znamená i vysokou dětskou nemocnost. Příčiny úmrtí na infekční nemoci (bez tuberkulózy) činily 14,5% všech příčin úmrtí, do konce století klesl tento počet na 6,8%. U tuberkulózy se projevila spíše vzestupná tendence.¹⁵⁹

---

¹⁵³ J. K. STRÍTESKÝ, *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*, s. 88.

¹⁵⁴ E. MAUR, *Smrt ve světle demografické statistiky*, in: H. LORENZOVA – T. PETRASOVA (edd.), *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*, s. 250.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 251.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 252.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 252.

¹⁵⁸ J. K. STRÍTESKÝ, *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*, s. 73.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 86.

Podle Maura se rozlišuje několik typů kojenecké úmrtnosti (úmrtnost do 1 roku věku), a to: poporodní 0–2 dny, časná 0–6 dnů, novorozenecká 0–27 dnů, ponovorozenecká 28 dnů – 1 rok, perinatální mrtvě narození a časně zemřelí.¹⁶⁰

Kojenecká úmrtnost má dva druhy příčin úmrtí, a to endogenní, které si dítě přináší na svět (vrozené vady, poškození plodu během těhotenství, zranění při porodu), a exogenní, to je nemoci a zranění, k nimž dochází po narození.¹⁶¹

Na vysoké celkové úmrtnosti se po celou historii statistického sledování přirozené měny obyvatelstva českých zemí významně podílela kojenecká úmrtnost. V 19. století tvořila kojenecká úmrtnost v Čechách téměř 1/3 všech zemřelých.¹⁶²

Tabulka č. 10 *Kojenecká úmrtnost a podíl zemřelých dětí do 1 roku věku z úhrnu zemřelých*¹⁶³

<i>Průměr let</i>	<i>Zemřelí do 1 roku</i>	
	<i>na 1000 živě narozených</i>	<i>z úhrnu zemřelých (%)</i>
1880–1884	264	34,4
1885–1889	261	33,8
1890–1894	265	34,3
1895–1899	240	34,4

6. Věkové složení obyvatelstva

Základním věkovým složením obyvatelstva rozumíme třídění podle tří věkových skupin, a to obyvatelstvo ve věku 0–14, obyvatelstvo ve věku 15–59 a obyvatelstvo starší 60 let.

Tabulka č. 11 *Počet a věkové složení obyvatelstva v letech 1880, 1890 a 1900*¹⁶⁴

<i>Rok</i>	<i>Počet obyvatelstva</i>	<i>Z toho ve věku</i>			<i>Ze 100 obyvatel bylo ve věku</i>		
		<i>0–14</i>	<i>15–59</i>	<i>60+</i>	<i>0–14</i>	<i>15–59</i>	<i>60+</i>
1880	8 279 701	2 860 834	4 726 673	692 194	34,55	57,09	8,36
1890	8 725 613	2 694 053	5 000 922	760 638	33,97	57,31	8,72
1900	9 436 825	3 200 868	5 410 045	825 912	33,92	57,33	8,75

Ve věkovém složení českých zemí začalo docházet k větším změnám ve věkové struktuře teprve po 1. světové válce. Téměř celé 19. století bylo charakterizováno vysokou porodností a vysokou úmrtností, proto byly téměř nepatrné změny ve věkovém

¹⁶⁰ E. MAUR, *Základy historické demografie*, s. 138.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 139.

¹⁶² V. SRB, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, s. 194.

¹⁶³ Tamtéž, s. 195.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 101.

složení obyvatelstva. Na věkovou strukturu měla vliv emigrace z českých zemí. Došlo ke ztrátě obyvatelstva ve věku 15–59, což ale bylo zase kompenzováno snížením úmrtnosti obyvatelstva.¹⁶⁵

Úmrtnost v 19. století vykazovala velké výkyvy, což bylo spojeno s různými válkami. Zlom nastal až v období 1895–1899, kdy ukazatel úmrtnosti 2,0‰ byl o 13,5% nižší než v letech 1880–1884 (28,9‰).¹⁶⁶ Ještě v polovině 19. století byla úmrtnost žen vyšší než mužů. Tato skutečnost byla vysvětlována horšími životními podmínkami žen, jejich vyšším pracovním zatížením, porody přitom neměly rozhodující vliv.¹⁶⁷

Za 100 let, tj. od roku 1838 až do roku 1937, se střední délka života zvýšila u mužů o 30,5 roku a u žen o 30,2 roku.

Tabulka č. 12 *Úmrtnost obyvatelstva na 1000 žijících podle pohlaví a věku*¹⁶⁸

Věk	Muži			Ženy		
	1880–1881	1890–1891	1900–1901	1880–1881	1890–1891	1900–1901
0*	283,7	284,5	248,8	243,2	244,9	210,7
1 – 4	43,0	41,9	26,1	41,4	39,8	26,1
5 – 9	9,1	8,2	4,8	9,2	8,6	5,4
10 – 14	3,6	3,5	2,7	4,0	4,5	3,6
15 – 19	5,8	6,3	5,1	5,8	6,9	5,4
20 – 24	9,3	9,4	8,1	7,5	8,6	7,7
25 – 29	9,5	9,0	7,9	8,9	9,4	8,4
30 – 34	10,1	9,3	8,6	9,5	9,6	8,9
35 – 39	12,3	11,1	10,4	1,3	10,5	9,5
10 – 44	15,1	13,5	12,9	11,2	10,8	10,2
45 – 49	18,7	16,9	16,2	13,4	12,6	11,4
50 – 54	24,0	21,1	21,3	18,1	16,6	15,3
55 – 59	31,5	29,3	28,4	25,9	24,7	22,0
60 – 64	43,7	40,8	39,8	39,0	36,8	34,5
65 – 69	61,9	59,6	58,3	58,8	57,2	52,3

*zemřelí na 1000 živě narozených

Podle sčítání lidu v roce 1880 bylo v českých zemích 62,5% obyvatelstva české národnosti, ale podíl národních škol s českým vyučovacím jazykem byl pouze 55%. O 10 let později roku 1890 byl podíl českého obyvatelstva 62,4% a podíl českých škol

¹⁶⁵ V. SRB, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, s. 101.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 174.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 193.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 195.

vzrostl jen na 57,8%.¹⁶⁹ Povinnost školní docházky¹⁷⁰ měla příznivý vliv na gramotnost obyvatelstva. Při sčítání lidu roku 1890 pouze 5 lidí ze 100 obyvatel starších 10 let neumělo číst ani psát a jejich počet se stále snižoval (v roce 1900 jen 3%).¹⁷¹

7. Klasifikace příčin úmrtí

7.1 Historie a vznik Bertillonovy klasifikace

Nutnost vytvořit jednotný systém třídění příčin nemocí byla zřejmá již dávno. Jako první se o to v 18. století pokusil australský statistik Bossier de Lacroix, stejným problémem se zabýval i Karl Linné. Další klasifikaci, která se používala několik desetiletí, vytvořil metodolog William Cullen.¹⁷² Protože tato klasifikace nebyla revidována, neobsahovala pokrok, který zaznamenalo lékařství. První jednotnou klasifikaci, která by umožňovala i mezinárodní srovnání, se pokusil sestavit William Farr. W. Farr a M. d'Espine byli pověřeni Prvním mezinárodním statistickým kongresem v Bruselu roku 1853, aby připravili návrh jednotného názvosloví příčin úmrtí, který by mohl být používán ve všech zemích. Byl vytvořen seznam, který byl do roku 1886 čtyřikrát revidován, ale prakticky nebyl používán.¹⁷³

Na mezinárodním statistickém kongresu ve Vídni roku 1891 byl Jacques Bertillon zvolen předsedou komise pro přípravu klasifikace příčin úmrtí. Jeho práce vycházela z dřívějších klasifikací, nejvíce se opíral o klasifikaci, kterou od roku 1885 používala městská statistika v Paříži, avšak přihlédl také ke klasifikacím anglickým, německým, italské nebo švýcarské. Připravil tři klasifikace různého rozsahu, jedno schéma mělo 161 druhů nemocí, druhé 99 druhů a třetí 44 druhů.¹⁷⁴ V roce 1893 byla přijata „Bertillonova klasifikace příčin úmrtí“, jak se jí začalo říkat. Bertillonovu klasifikaci přijala řada států za základ třídění příčin úmrtí, používaly ji státní statistické orgány, různá města a instituce.¹⁷⁵

---

¹⁶⁹ V. SRB, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, s. 111.

¹⁷⁰ Obnovena pro 6–12leté v roce 1869, navázala na první úpravu školní povinnosti dětí z roku 1774.

¹⁷¹ V. SRB, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, s. 111.

¹⁷² V. SRB, *Statistika příčin smrti a statistická klasifikace nemoc, úrazů a příčin smrti v Československu*, s. 13.

¹⁷³ Tamtéž, s. 143.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 15.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 15.

Členění podle Bertillonovy klasifikace z roku 1893:

- I. nemoci celkové
- II. nemoci ústrojí nervového a čidel
- III. nemoci ústrojí oběhu krevního
- IV. nemoci ústrojí dýchacího
- V. nemoci ústrojí trávicího
- VI. nemoci ústrojí močového a přívěsků
- VII. nemoci těhotenství
- VIII. nemoci kůže a přívěsků
- IX. nemoci ústrojí pohybového
- X. vrozené vady vývojové
- XI. nemoci dětského věku
- XII. nemoci stáří
- XIII. zevní příčiny (úrazy)
- XIV. špatně definovatelné příčiny¹⁷⁶

Vzhledem k pokroku v lékařství a jeho vlivu na klasifikaci bylo roku 1898 rozhodnuto přijatou klasifikaci každých deset let revidovat za účelem modernizace a doplnění.¹⁷⁷

Mezinárodní konference v Paříži roku 1948 přijala šestou decentní revizi Bertillonovy klasifikace. Na této konferenci došlo ke sloučení klasifikace příčin úmrtí a klasifikace nemocí a úrazů do jednotné „Mezinárodní statistické klasifikace nemocí, úrazů a příčin smrti“¹⁷⁸, kterou jako jeden z prvních států přijalo Československo, které reorganizovalo zdravotnictví.¹⁷⁹

7.2 Dějiny klasifikace příčin úmrtí v českých zemích

Příčiny úmrtí byly v českých zemích zjišťovány v souvislosti se statistikou přirozeného pohybu obyvatelstva, systematicky jsou sledovány od roku 1785. Data však nejsou přístupná a není ani jisté, zda se dochovaly alespoň rukopisné prameny.¹⁸⁰ Dějiny klasifikace příčin úmrtí můžeme v českých zemích rozdělit do několika období: v letech 1785–1827, v letech 1828–1850, v letech 1851–1870, v letech 1871–1894, v letech 1895–1918, v letech 1919 a dalších.¹⁸¹

---

¹⁷⁶ V. SRB, *Statistika příčin smrti a statistická klasifikace nemoc, úrazů a příčin smrti v Československu*, s. 15.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 143.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 143.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 36.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 28.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 28.

Systematickou statistiku přirozeného pohybu obyvatelstva zavedl Josefinský patent z 20. 2. 1784, což byl základ pro první schémata příčin úmrtí. Byly zavedeny formuláře o narození, uzavření manželství a úmrtí, přičemž u zemřelých se uváděla příčina úmrtí. Rozeznávaly se tyto příčiny: *nemoc* – obyčejná, místní, epidemická, a *násilná smrt* – sebevražda, úraz a vražda.¹⁸²

Dvorským dekretem 5. 5. 1828 byly zavedeny roční výkazy pro hlášení matrikářů, které byly publikovány v Úředním listě vídeňských novin. Rozeznávaly se *nemoci obyčejné* – místní a epidemické, a *násilné smrti* – sebevražda, pokousání, vražda, úraz a poprava.¹⁸³

Předchozí výkazy byly zrušeny 6. 3. 1851 a byly zavedeny nové, značně podrobnější. Rozlišovaly se *nemoci epidemické* – cholera, neštovice, následky těžkých porodů (jak při úmrtí matky, tak i dítěte), místní nemoci a obyčejné nemoci, a *násilné smrti* – sebevraždy, pokousání, neštěstí, zabití, vražda a poprava. Všechny příčiny byly tříděny podle pohlaví.¹⁸⁴

Po vydání říšského zdravotního zákona č. 60/1870 došlo u statistiky zemřelých a příčin úmrtí k dvojkolejnosti. Jedny výsledky byly získány zpracováním ročních (popř. čtvrtletních) výkazů matrikáři a druhé zpracováním ročních zdravotních zpráv okresních lékařů. Dělení klasifikace příčin úmrtí z roku 1871:

Nemoci:

1. vrozená slabost dětí do 1 roku	10. tuberkulóza plic
2. neštovice	11. střevní katar
3. spalničky	12. náhlé úmrtí
4. spála	13. novotvary
5. tyfus	14. vzteklina
6. úplavice	15. stařecká sešlost
7. cholera	16. ostatní nemoci
8. dávivý kašel	17. násilná smrt
9. záněty dýchacího ústrojí	

Násilná smrt:

1. náhodný úraz
2. sebevražda – jedem, oběšením, zastřelením, utopením, jiným způsobem
3. vražda a zabití – jedem, zastřelením, jiným způsobem

¹⁸² V. SRB, *Statistika příčin smrti a statistická klasifikace nemoc, úrazů a příčin smrti v Československu*, s. 28.

¹⁸³ Tamtéž, s. 28.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 29.

4. nejasná zevní příčina¹⁸⁵

Dvojí výsledky statistik vedly k otázce, které používat a dát jim větší důležitost, proto bylo rozhodnuto zavést opět jednokolejné hlášení.

Výnosem ministerstva vnitra z 8. 2. 1895 se zrušily roční výkazy po zdravotnické linii a mělo dojít ke zkvalitnění matričních hlášení. Změnila se celá statistika přirozeného pohybu obyvatelstva. Matrikáři zasílali matriční výpisy za každý případ na zvláštních přehledných formulářích politickým úřadům I. stolice. Úřední lékaři vedli na základě doplněného matričního výtahu zdravotní knihu svého obvodu podle politických obcí. Výtahy pak šly k zemským úřadům a ústřední statistické komisi.

Klasifikační schéma z roku 1895 bylo opět rozšířeno:

1. vrozená slabost z důvodu předčasného porodu nebo potratu
2. tuberkulóza (všechny formy)
3. zánět plic
4. záškrt
5. dávivý kašel
6. neštovice
7. spála
8. spalničky
9. skvrnitý tyfus
10. břišní tyfus
11. úplavice
12. asijská cholera
13. průjem dětí (cholera infantum)
14. průjem ve vyšším věku (enteritis acuta, cholera nostras)
15. horečka omladnic
16. infekční nemoci z poranění
17. ostatní infekční nemoci
18. nemoci přenosné ze zvířat – zoonosy
19. mozková mrtvice – apoplexia cerebri
20. organické srdeční vady a nemoci oběhu krevního
21. zhoubné novotvary- karcinomy, sarkomy
22. ostatní přirozené příčiny úmrtí
23. úrazy
24. sebevražda
25. vražda a zabití¹⁸⁶

---

¹⁸⁵ V. SRB, *Statistika příčin smrti a statistická klasifikace nemoc, úrazů a příčin smrti v Československu*, s. 29–30.

Do výkazů se rovněž zapisoval počet zemřelých, u nichž byla příčina úmrtí ověřena lékařem. V Rakousku-Uhersku byl kladen velký důraz na infekční nemoci, ostatním nebyla věnována taková pozornost.

V Rakousku bylo v roce 1895 přijato klasifikační schéma s 25 klasifikacemi, které zůstalo jako podklad třídění nemocí a příčin smrti až do zániku monarchie, přestože většina států světa převzala Bertillonovu klasifikaci, která byla vyhlášena na konferenci Mezinárodního statistického ústavu v roce 1893.¹⁸⁷

Po rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku samostatného Československa, byla používána Bertillonova klasifikace v III. revizi, která byla vydána v německém jazyce. V roce 1929 byla provedena IV. revize Bertillonovy klasifikace, která byla poprvé vydaná v českém jazyce. Byla vyhlášena výnosem Ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy ze dne 19. 11. 1930. Od 30. 12. 1931 měli lékaři při zápisu diagnózy do ošetřovacího listu připsat za název nemoci i příslušné mezinárodní klasifikační číslo.

Bertillonova klasifikace z roku 1929:

- I. Nemoci nakažlivé a cizopasně
- II. Rakoviny a jiné nádory
- III. Nemoci rheumatické, nemoci výživové, nemoci endokrinních žláz a jiné nemoci celkové
- IV. Nemoci krve a ústrojů krvetvorných
- V. Otravy vleklé a prudké
- VI. Nemoci soustavy nervové a čidel
- VII. Nemoci ústrojí oběhu krevního
- VIII. Nemoci ústrojí dýchacího
- IX. Nemoci ústrojí zažívacího
- X. Nemoci ústrojí močového a ústrojí pohlavního
- XI. Nemoci těhotenství, porodu a stavu poporodního
- XII. Nemoci kůže a vaziva podkožního
- XIII. Nemoci kostí a ústrojí pohybu
- XIV. Vrozené vady tvarové
- XV. Zvláštní nemoci útlého věku
- XVI. Stařecká sešlost
- XVII. Smrti násilné a úrazové

---

¹⁸⁶ V. SRB, *Statistika příčin smrti a statistická klasifikace nemoc, úrazů a příčin smrti v Československu* s. 31.

¹⁸⁷ J. K. STRÁTESKÝ, *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*, s. 68.

XVIII. Neurčité příčiny úmrtí¹⁸⁸

Tato klasifikace bude využívána při analýze dat shromážděných ke zjištění příčin úmrtí v Novém Bydžově v letech 1885–1895.

---

¹⁸⁸ *Mezinárodní klasifikace nemocí a příčin smrti*, Bertillon, revize 1929, Praha 1934.

8. *Prezentace výsledků výzkumu*

Výzkumná část bakalářské práce vychází ze zápisů úmrtí v matričních knihách. Ve sledovaném období v Novém Bydžově byly vedeny pouze matriční knihy pro katolickou a židovskou náboženskou obec.

Pro výzkum příčin úmrtí v Novém Bydžově byly použity zápisy úmrtí do katolických matričních knih zemřelých vedených pro obec Nový Bydžov v letech 1885–1895. Prvopisy matričních knih pro obec Nový Bydžov ve sledovaném období jsou uloženy ve Státním oblastním archivu Zámorsk. Pro zpracovávání dat pro tuto bakalářskou práci byly použity druhopisy těchto matričních knih, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu Hradec Králové. V daném období byla vedena pro každý rok samostatná kniha, která byla společná pro zápisy narození, uzavření manželství a úmrtí za konkrétní rok. Pouze pro roky 1894 a 1895 byly vedeny samostatné knihy úmrtí. Zápisy do matričních knih byly v českém jazyce. Dále pak byly použity zápisy úmrtí v židovských matrikách pro obec Nový Bydžov pro roky 1885–1895, které již byly digitalizované Národním archivem v Praze. Tyto zápisy byly v německém jazyce.

Pro statistické zpracování příčin úmrtí katolických a židovských matrik zemřelých bylo použito tabulkového procesoru Microsoft Excel, do kterého byly jednotlivé zápisy úmrtí přepsány. Byla přepsána data: jméno, příjmení, datum úmrtí, věk, pohlaví, příčina úmrtí, a pokud bylo uvedeno, tak i osobní stav a povolání. U jednotlivých zápisů bylo na základě příčiny úmrtí doplněno zařazení podle Mezinárodní klasifikace nemocí a příčin smrti (Bertillon, revize z roku 1929). Původní předpoklad byl zařadit nemoci, které vedly k úmrtí, podle klasifikace příčin smrti z roku 1871, aby bylo zařazení provedeno podle třídění platného v dané době. Podle této klasifikace se bohužel podařilo zařadit jen velmi málo příčin úmrtí. Následně byl učiněn pokus zařadit příčiny úmrtí podle klasifikačního schématu z roku 1895, ale ani podle něj se nepodařilo zařadit větší množství příčin úmrtí. Proto bylo nakonec pro zařazení příčin úmrtí použito Bertillonovy Mezinárodní klasifikace nemocí a příčin smrti z roku 1929, podle níž byla zařazena většina příčin úmrtí.

Pro přehlednější interpretaci výsledků výzkumu byla zvolena prezentace každého roku samostatně. Každý rok byl rozdělen na kojeneckou úmrtnost a úmrtnost v ostatních věkových kategoriích. Na závěr bylo provedeno zhodnocení zjištěných výsledků a jejich srovnání se zjištěnými výsledky P. Veselého a M. Vašaty. Závěrečná

kapitola se věnuje popisu nemocí, které se objevily mezi deseti nejčtenějšími, ať už se jednalo o kojeneckou úmrtnost nebo úmrtnost v ostatních věkových kategoriích. Konkrétní nemoc byla popsána jednak z pohledu tehdejších odborníků a jednak z pohledu dnešní doby.

8.1 Rok 1885

V roce 1885 bylo v matričních knihách úmrtí provedeno 327 zápisů úmrtí, z toho bylo zapsáno 306 úmrtí v katolické matrice¹⁸⁹ a 21 v židovské matrice.¹⁹⁰

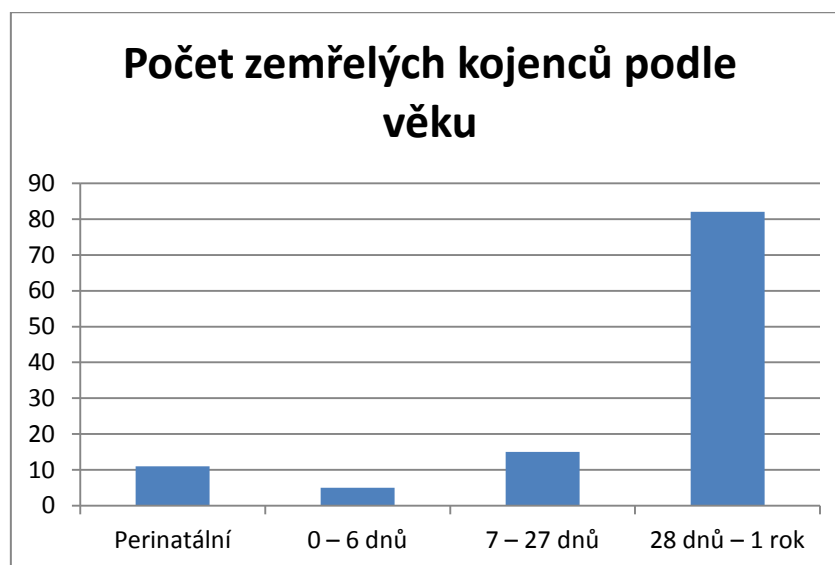
8.1.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1885

Z celkového počtu 327 úmrtí se podílelo na kojenecké úmrtnosti 113 případů (107 v katolické matrice, 6 v židovské matrice), což činí 34,56 %.

Tabulka č. 13 *Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1885*

Počet zemřelých kojenců podle věku				
Perinatální	0–6	7–27	28–365	celkem
11	5	15	82	113

Graf č. 1 *Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1885*

¹⁸⁹ SOkA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1885, inv. č. 6194, kn. č. 6194, s. 392–425.

¹⁹⁰ Národní archiv Praha, Židovské matriky, Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1884–1913, inv. č. 1416, kn. č. 1416, reprodukce 67–71.

Jak je patrné, nejvíce úmrtí kojenců, a to 82, bylo ponovorozeneckého typu, což znamená, že zemřely děti ve věku 28 dnů až 1 rok. Děti v tomto věku umíraly nejčastěji na katar střev, katar žaludku a psotník. Dále bylo zjištěno, že v daném roce zemřelo 69 chlapců a 44 děvčat. Názorně je podíl zemřelých chlapců a děvčat zobrazen grafem.

Graf č. 2 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1885

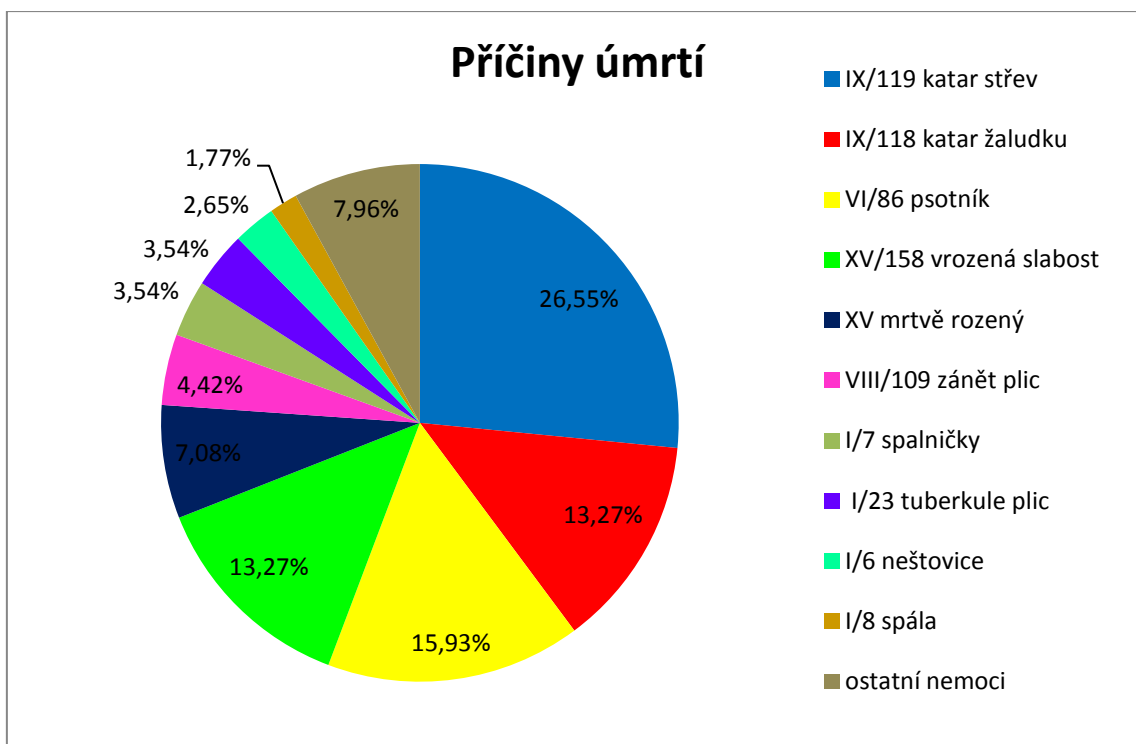

Nejčastější příčinou úmrtí kojenců zapsaných v katolické matriční knize byl katar střev, který byl příčinou úmrtí 30 kojenců. V židovské matrice, kde bylo zapsáno 6 úmrtí kojenců (3 chlapci a 3 děvčata), měl každý případ jinou příčinu úmrtí, žádná příčina úmrtí nepřevažovala. Jednalo se o psotník, ochrnutí plic, plicní katar, vodnatelnost mozku, ochrnutí mozku a mrtvě narozené dítě.

Tabulka č. 14 Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1885

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
IX/119	katar střev a průjem	30	26,55
VI/86	psotník (eclampsia)	18	15,93
IX/118	katar žaludku	15	13,27
XV/158	vrozená slabost	15	13,27
XV	mrtvě rozený	8	7,08
VIII/109	zánět plic	5	4,42
I/7	spalničky	4	3,54
I/23	tuberkule plic	4	3,54
I/6	neštovice	3	2,65
I/8	spála	2	1,77
	ostatní	9	7,96

Graf č. 3 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1885

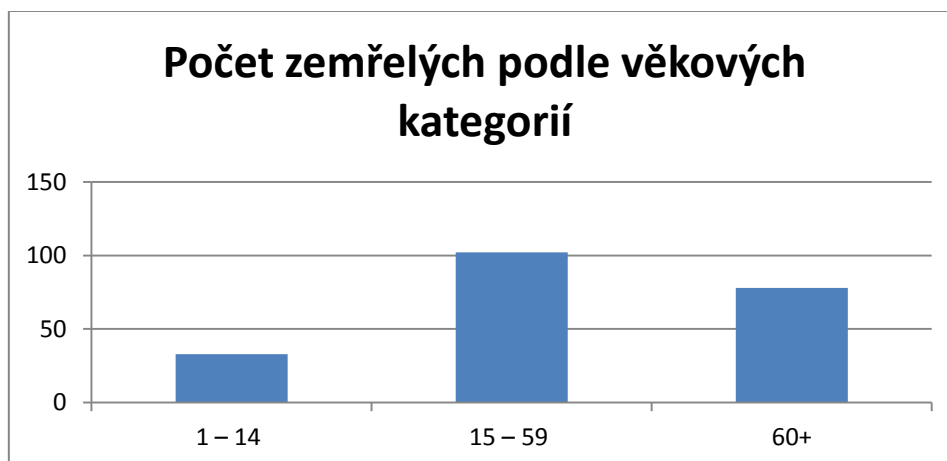
8.1.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1885

V ostatních věkových kategoriích (vyjma kojenecké úmrtnosti) zemřelo celkem 214 osob, z toho bylo 199 úmrtí zapsáno v katolické matrice a 15 v židovské matrice.

Tabulka č. 15 Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1885

Počet zemřelých podle věkových kategorií			
1–14	15–59	60 a více	celkem
33	102	78	213

Graf č. 4 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1885

U jedné osoby nebyl uveden věk. Z tabulky a grafu vyplývá, že nejvíce osob, a to 102, zemřelo ve věkové kategorii 15–59, tedy v produktivním věku. Nejčastější příčinou úmrtí v této věkové kategorii byla tuberkulóza dýchacího ústrojí, na kterou zemřelo 33 mužů a 18 žen. Podíl úmrtnosti mužů a žen vyjadřuje následující graf.

Graf č. 5 Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1885

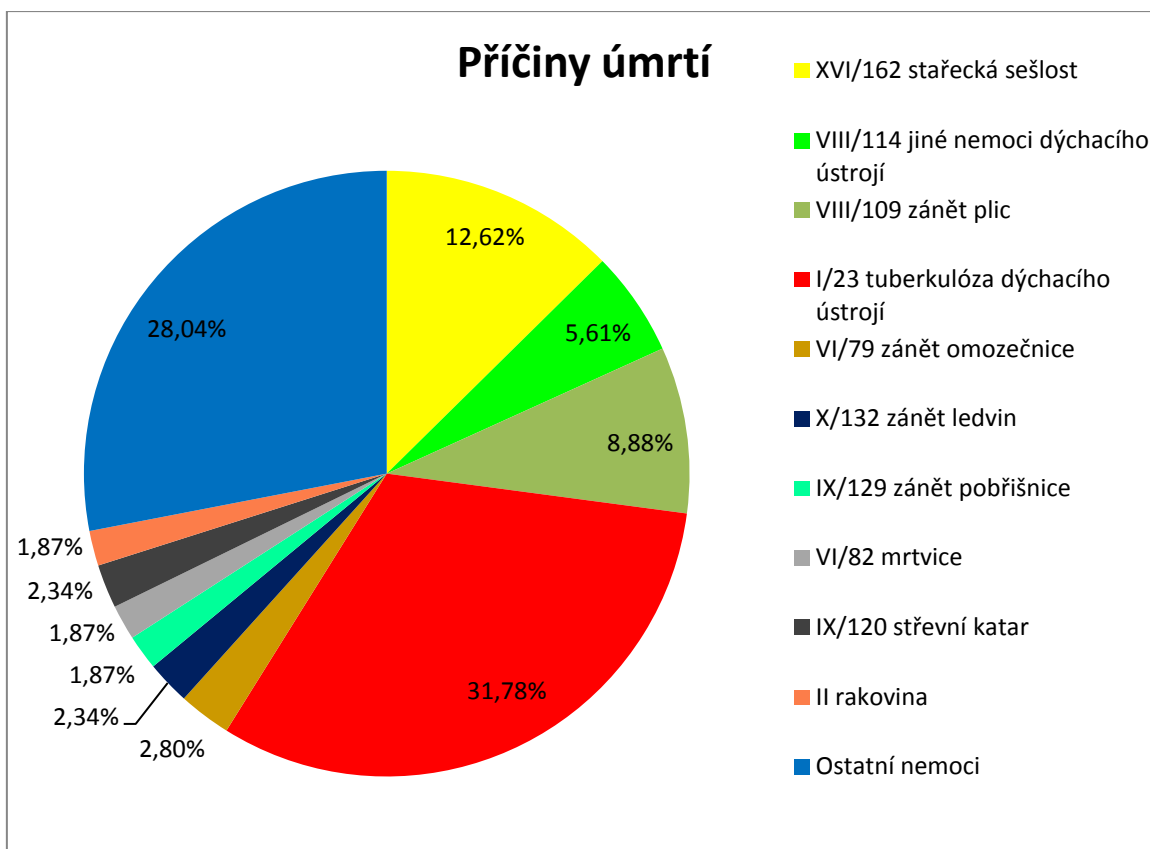

V roce 1885 zemřelo 118 mužů a 96 žen. Index feminity je 0,814, tzn. na 1000 zemřelých mužů zemře 814 žen. Index maskulinity je 1,229, tzn. na 1000 zemřelých žen zemře 1229 mužů.

Tabulka č. 16 Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1885 ve věkové kategorii 1–60+

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
I/23	tuberkulóza dýchacího ústrojí	68	31,78
XVI/162	stařecká sešlost	27	12,62
VIII/109	zánět plic	19	8,88
VIII/114	jiné nemoci dýchacího ústrojí	12	5,61
VI/79	zánět omozečnice	6	2,80
IX/120	střevní katar, průjem	5	2,34
IX/129	zánět pobřišnice	4	1,87
VI/82	mrtvice	4	1,87
X/132	zánět ledvin	5	2,34
II	rakovina	4	1,87
	ostatní	60	28,04

Graf č. 6 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1885 ve věkové kategorii 1–60+

Bylo zjištěno, že nejvíce osob zemřelo na tuberkulózu dýchacího ústrojí, která byla nejčastější příčinou smrti jak u mužů 43 případů, tak i u žen 25 případů. Druhou nejčastější příčinou úmrtí byla stařecká sešlost, na kterou zemřelo 9 mužů a 18 žen. Třetí nejčastější příčinou úmrtí byl zánět plic, na který zemřelo 12 mužů a 7 žen.

Na rakovinu zemřely 4 osoby, všechny případy byly zapsány v katolické matriční knize. V jednom případě se jednalo o rakovinu prsu, v ostatních případech se jednalo o rakovinu jiných nebo nerozlišených orgánů.

V roce 1885 zemřelo 46 osob starších sedmdesáti let, z toho 16 jich bylo starších osmdesáti let a 5 osob bylo starších devadesáti let.

Dále byly sledovány případy náhodného poranění, utopení, sebevraždy (jedem, oběšením, zastřelením, utopením) a vraždy nebo zabití v daném roce. V roce 1885 zemřela jedna osoba na následky popálení, jedna osoba se otráвила jedem, jedna osoba se oběsila a jedna zastřelila, dvakrát došlo k náhodnému utopení. Celkem zemřelo 6 osob.

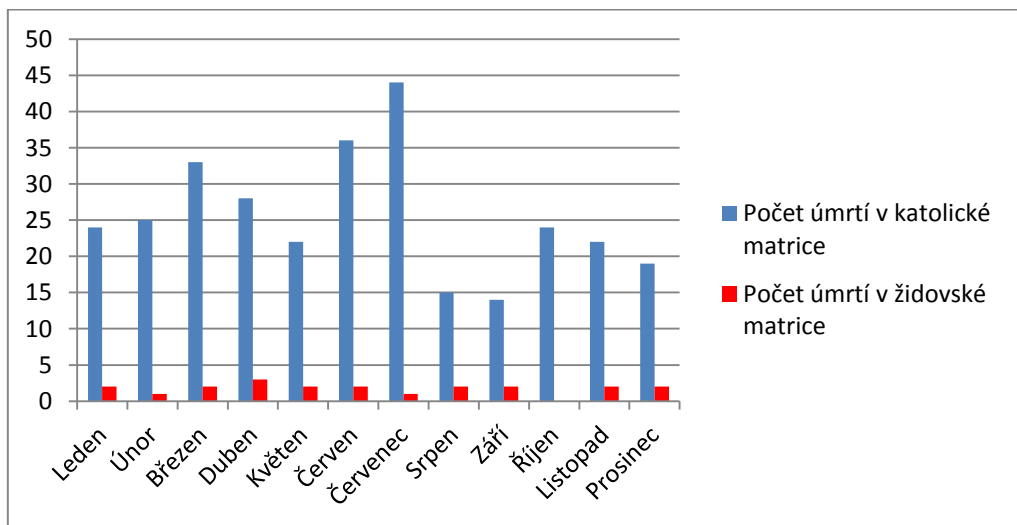
Tabulka č. 17 *Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti a případů sebevraždy v roce 1885*

podle pohlaví	Náhodné poranění		Sebevražda		
	popálení	utopení	jedem	oběšení	Zastřelení
muži	1	2	0	1	1
ženy	0	0	1	0	0
podle věku					
1–14	0	1	0	0	0
15–59	1	1	1	0	1
60+	0	0	0	1	0

Tabulka č. 18 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1885*

Měsíc	Počet úmrtí v katolické matrice	Počet úmrtí v židovské Matrice
Leden	24	2
Únor	25	1
Březen	33	2
Duben	28	3
Květen	22	2
Červen	36	2
Červenec	44	1
Srpen	15	2
Září	14	2
Říjen	24	0
Listopad	22	2
Prosinec	19	2

Graf č. 7 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1885*

Nejvíce osob zemřelo v červenci. Sebevraždy – otrava jedem a oběšení byly v dubnu, zastřelení v prosinci, popálení v dubnu. Utopení malého chlapce bylo v prosinci, utopení muže v červnu.

8.2 Rok 1886

V roce 1886 bylo v matričních knihách úmrtí provedeno 324 zápisů úmrtí, z toho bylo zapsáno 305 úmrtí v katolické matrice¹⁹¹ a 19 v židovské matrice.¹⁹²

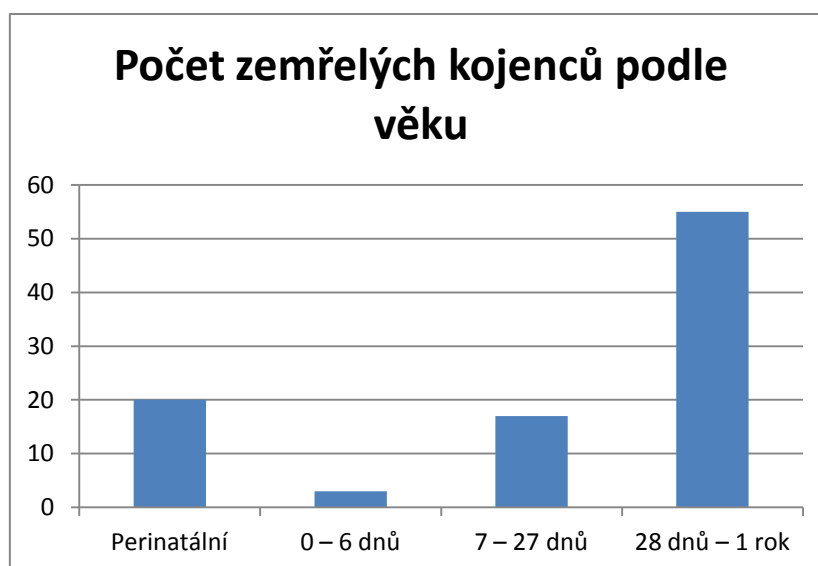
8.2.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1886

Z celkového počtu 324 úmrtí se podílelo na kojenecké úmrtnosti 95 případů (92 v katolické matrice, 3 v židovské matrice), což činí 29,32%.

Tabulka č. 19 *Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1886*

Počet zemřelých kojenců podle věku				
Perinatální	0–6	7–27	28–365	Celkem
20	3	17	55	95

Graf č. 8 *Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1886*

¹⁹¹ SOkA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1886, inv. č. 6195, kn. č. 6195, s. 1–46.

¹⁹² Národní archiv Praha, Židovské matriky, Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1884–1913, inv. č. 1416, kn. č. 1416, reprodukce 71–75.

Jak je patrné, nejvíce úmrtí kojenců, a to 55, bylo v ponovorozenecké fázi, (zemřely děti ve věku 28 dnů až 1 rok). Děti v tomto věku umíraly nejčastěji na katar střev, žaludku, psotník, vrozenou slabost. Oproti předchozímu roku se výrazně zvýšil počet dětí zemřelých v perinatálním období (z 11 se zvýšil na 20). Dále bylo zjištěno, že v daném roce zemřelo 57 chlapců a 38 děvčat. Názorně je podíl zemřelých chlapců a děvčat zobrazen grafem.

Graf č. 9 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1886

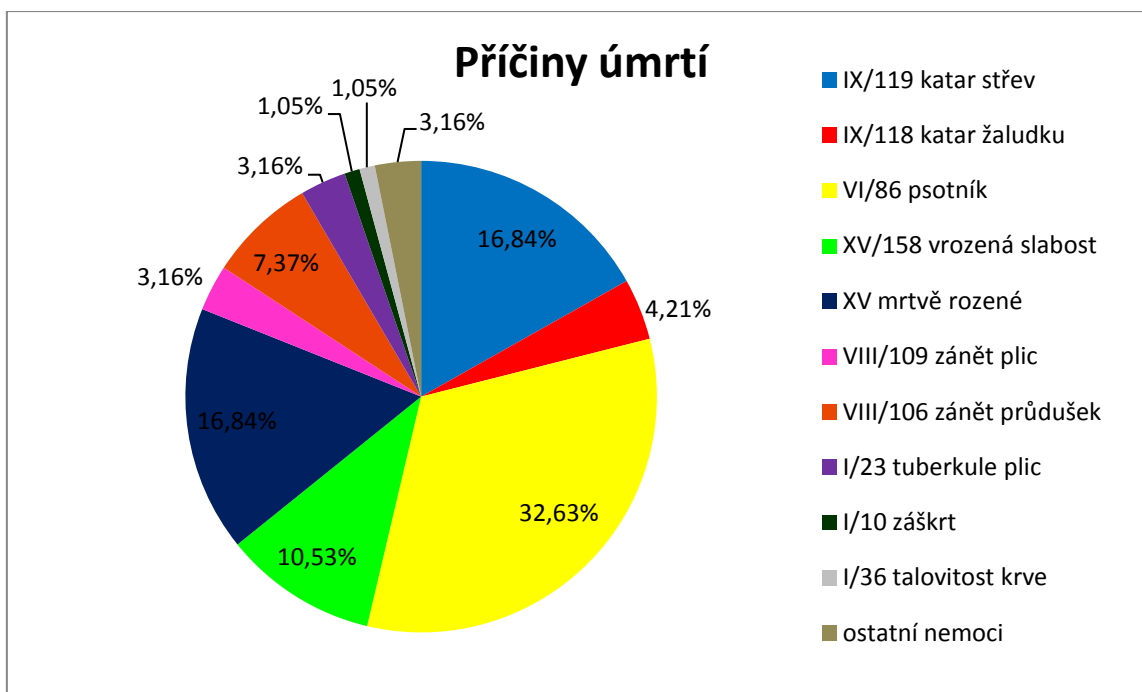
Nejčastější příčinou úmrtí kojenců zapsaných v katolické matriční knize byl psotník, který byl příčinou úmrtí 29 kojenců. V židovské matrice, kde byla zapsána 3 úmrtí kojenců (3 děvčata), byla 2 úmrtí na psotník a jedno úmrtí na vrozenou slabost.

Tabulka č. 20 Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1886

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
VI/86	psotník (eclampsia)	31	32,63
IX/119	katar střev a průjem	16	16,84
XV	mrtvě rozený	16	16,84
XV/158	vrozená slabost	10	10,53
VIII/106	zánět průdušek	7	7,37
IX/118	katar žaludku	4	4,21
VIII/109	zánět plic	3	3,16
I/23	tuberkule plic	3	3,16
I/10	záškrt	1	1,05
I/36	talovitost krve	1	1,05
	ostatní	3	3,16

Graf č. 10 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1886

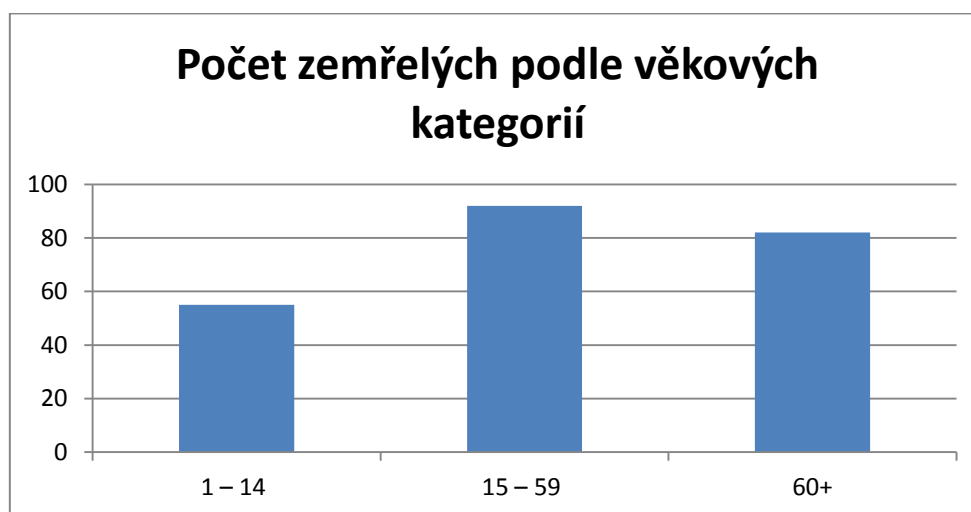
8.2.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1886

V ostatních věkových kategoriích (vyjma kojenecké úmrtnosti) zemřelo celkem 229 osob, z toho bylo 213 úmrtí zapsáno v katolické matrice a 16 v židovské matrice.

Tabulka č. 21 Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1886

Počet zemřelých podle věkových kategorií			
1–14	15–59	60 a více	Celkem
55	92	82	229

Graf č. 11 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1886

Nejvíce osob, a to 92, zemřelo ve věkové kategorii 15–59, tedy v produktivním věku. Nejčastější příčinou úmrtí v této věkové kategorii byla tuberkulóza dýchacího ústrojí, na kterou zemřelo 27 mužů a 18 žen. Jen o 10 osob méně zemřelo ve věkové kategorii 60+, kde byla nejčastější příčina úmrtí stařecká sešlost, následovaná tuberkulózou dýchacího ústrojí. Podíl úmrtnosti mužů a žen vyjadřuje následující graf.

Graf č. 12 Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1886

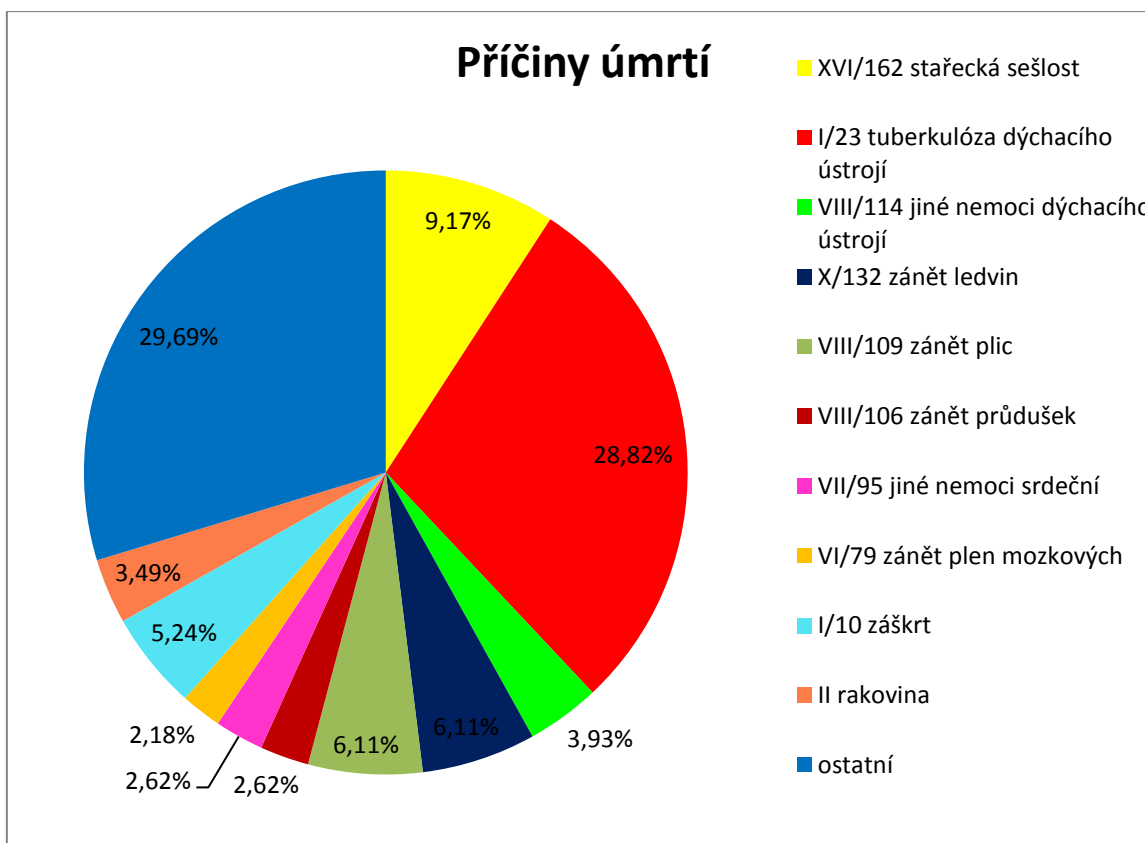

V roce 1886 zemřelo 116 mužů a 113 žen. Index feminity je 0,974, tzn. na 1000 zemřelých mužů zemře 974 žen. Index maskulinity je 1,026, tzn. na 1000 zemřelých žen zemře 1026 mužů.

Tabulka č. 22 Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1886 ve věkové kategorii 1–60+

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
I/23	tuberkulóza dýchacího ústrojí	66	28,70
XVI/162	stařecká sešlost	21	9,13
X/132	zánět ledvin	14	6,09
VIII/109	zánět plic	14	6,09
I/10	záškrt	12	5,22
VIII/114	jiné nemoci dýchacího ústrojí	9	3,91
II	rakovina	9	3,91
VII/95	jiné nemoci srdeční	6	2,61
VIII/106	zánět průdušek	6	2,61
VI/79	zánět plen mozkových	5	2,17
	ostatní	68	29,57

Graf č. 13 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1886 ve věkové kategorii 1–60+

Bylo zjištěno, že nejvíce osob zemřelo na tuberkulózu dýchacího ústrojí, která byla nejčastější příčinou smrti jak mužů – 39, tak i žen – 27. Druhou nejčastější příčinou úmrtí byla stařecká sešlost, na kterou zemřelo 6 mužů a 15 žen. Na třetím místě byl zánět plic, na který zemřelo 6 mužů a 8 žen, a zánět ledvin, na který zemřelo 7 mužů a 7 žen.

Na rakovinu zemřelo 9 osob, 8 případů bylo zapsáno v katolické matriční knize, 1 případ v židovské matriční knize. Jednalo se dvakrát o rakovinu jater, třikrát o rakovinu žaludku, jednou o rakovinu dělohy. Ve dvou případech byla uvedena rakovina obecně a v jednom případě se jednalo o rakovinu jiných orgánů.

V roce 1886 zemřelo 58 osob starších sedmdesáti let, z toho 15 jich bylo starších osmdesáti let a 1 osoba byla starší devadesáti let.

Jedna osoba zemřela na vykrvácení následkem úrazu a jedna osoba zemřela na zánět trubic následkem úrazu.

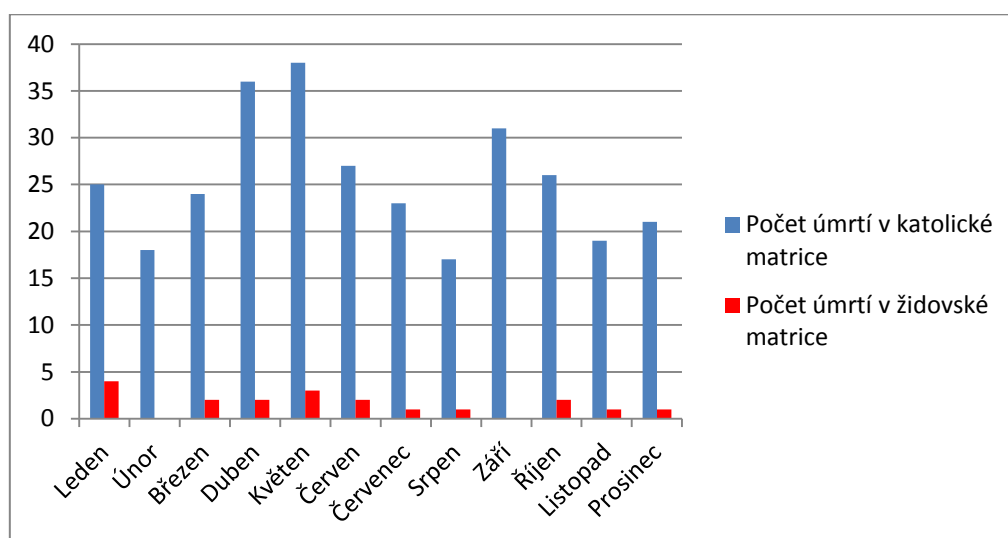
Tabulka č. 23 Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti v roce 1886

podle pohlaví	náhodné poranění	
	vykrvácení	úraz
muži	1	1
ženy	0	0
podle věku		
1–14	1	0
15–59	0	0
60+	0	1

Tabulka č. 24 Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1886

Měsíc	Počet úmrtí v katolické matrice	Počet úmrtí v židovské matrice
Leden	25	4
Únor	18	0
Březen	24	2
Duben	36	2
Květen	38	3
Červen	27	2
Červenec	23	1
Srpen	17	1
Září	31	0
Říjen	26	2
Listopad	19	1
Prosinec	21	1

Graf č. 14 Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1886

Nejvíce osob zemřelo v květnu. K úmrtím v důsledku úrazu došlo v červenci a září.

8.3 Rok 1887

V roce 1887 bylo v matričních knihách úmrtí provedeno 339 zápisů úmrtí, z toho bylo zapsáno 319 úmrtí v katolické matrice¹⁹³ a 20 v židovské matrice.¹⁹⁴

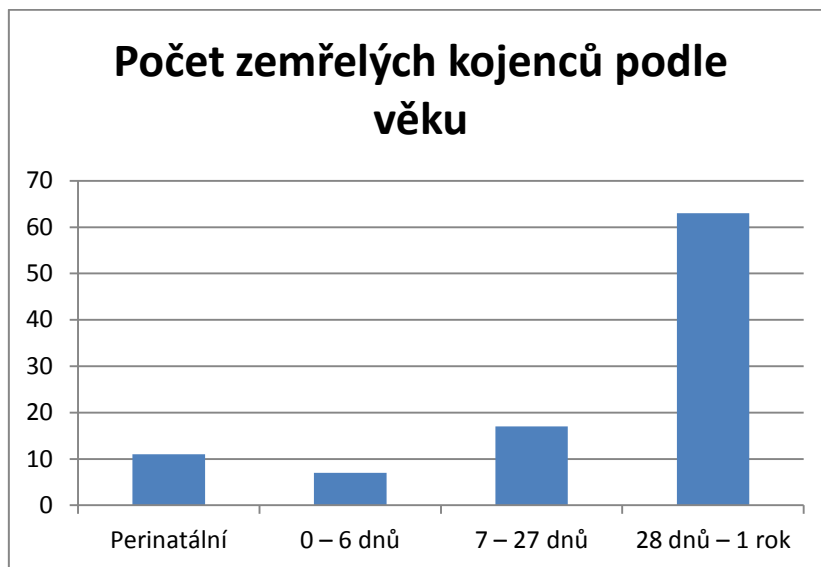
8.3.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1887

Z celkového počtu 339 úmrtí se podílelo na kojenecké úmrtnosti 98 případů (93 v katolické matrice, 5 v židovské matrice), což činí 28,91 %.

Tabulka č. 25 Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1887

Počet zemřelých kojenců podle věku				
Perinatální	0–6	7–27	28–365	celkem
11	7	17	63	98

Graf č. 15 Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1887

Jak je patrné, nejvíce úmrtí kojenců, a to 63, bylo opět v ponovorozenecké fázi (zemřely děti ve věku 28 dnů až 1 rok). Děti v tomto věku umíraly nejčastěji na psotník,

¹⁹³ SOkA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1887, inv. č. 6196, kn. č. 6196, bez paginace.

¹⁹⁴ Národní archiv Praha, Židovské matriky, Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1884–1913, inv. č. 1416, kn. č. 1416, reprodukce 75–79.

zánět průdušek, zánět plic, katar žaludku a střev. Dále bylo zjištěno, že v daném roce zemřelo 52 chlapců a 46 děvčat. Názorně je podíl zemřelých chlapců a děvčat zobrazen grafem.

Graf č. 16 *Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1887*

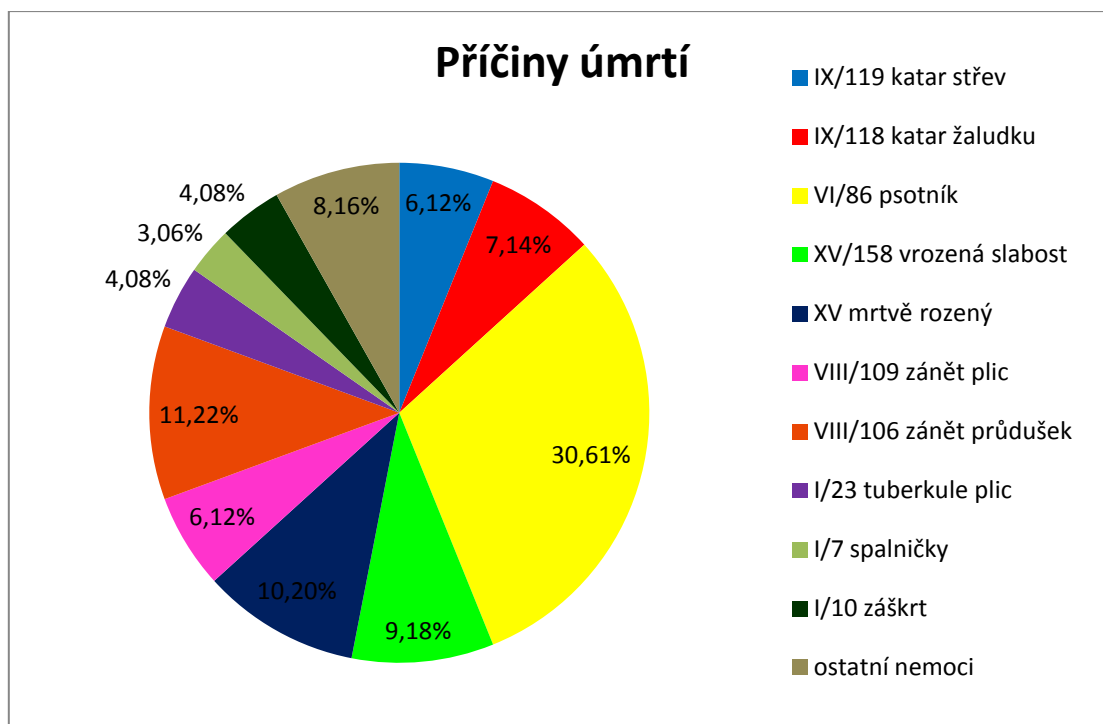

Nejčastější příčinou úmrtí kojenců zapsaných v katolické matriční knize byl psotník, který byl příčinou úmrtí 29 kojenců, dále pak zánět průdušek, vrozená slabost nebo mrtvě narozené děti. V židovské matrice, kde bylo zapsáno 5 úmrtí kojenců (4 chlapci a 1 děvče), byl příčinou úmrtí 1x psotník, 2x vrozená slabost, 1x černý kašel a v jednom případě šlo o mrtvě narozené dítě.

Tabulka č. 26 *Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1887*

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
VI/86	psotník (eclampsia)	30	30,61
VIII/106	zánět průdušek	11	11,22
XV	mrtvě rozený	10	10,20
XV/158	vrozená slabost	9	9,18
IX/118	katar žaludku	7	7,14
VIII/109	zánět plic	6	6,12
IX/119	katar střev a průjem	6	6,12
I/10	záškrt	4	4,08
I/23	tuberkule plic	4	4,08
I/7	spalničky	3	3,06
	ostatní	8	8,16

Graf č. 17 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1887

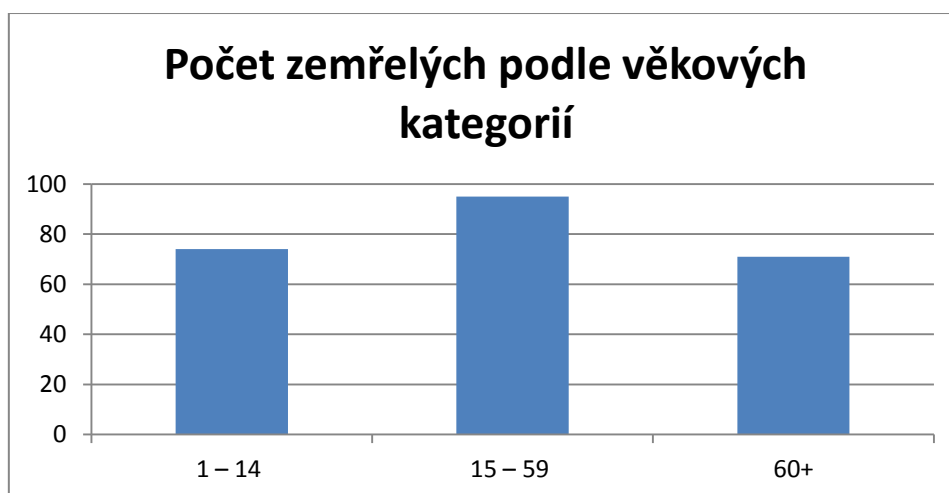
8.3.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1887

V ostatních věkových kategoriích (vyjma kojenecké úmrtnosti) zemřelo celkem 241 osob, z toho bylo 226 úmrtí zapsáno v katolické matrice a 15 v židovské matrice.

Tabulka č. 27 Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1887

Počet zemřelých podle věkových kategorií			
1–14	15–59	60 a více	Celkem
74	95	71	240

Graf č. 18 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1887

U jedné osoby nebyl uveden věk. Nejvíce osob, a to 95, zemřelo opět ve věkové kategorii 15–59. Nejčastější příčinou úmrtí v této věkové kategorii byla tuberkulóza dýchacího ústrojí, na kterou zemřelo 22 mužů a 17 žen. Zvýšil se počet úmrtí ve věkové kategorii 1–14, kde zemřelo 14 chlapců a 11 děvčat na záškrť. Podíl úmrtnosti mužů a žen vyjadřuje následující graf.

Graf č. 19 Podíl zemřelých podle pohlaví v roce 1887

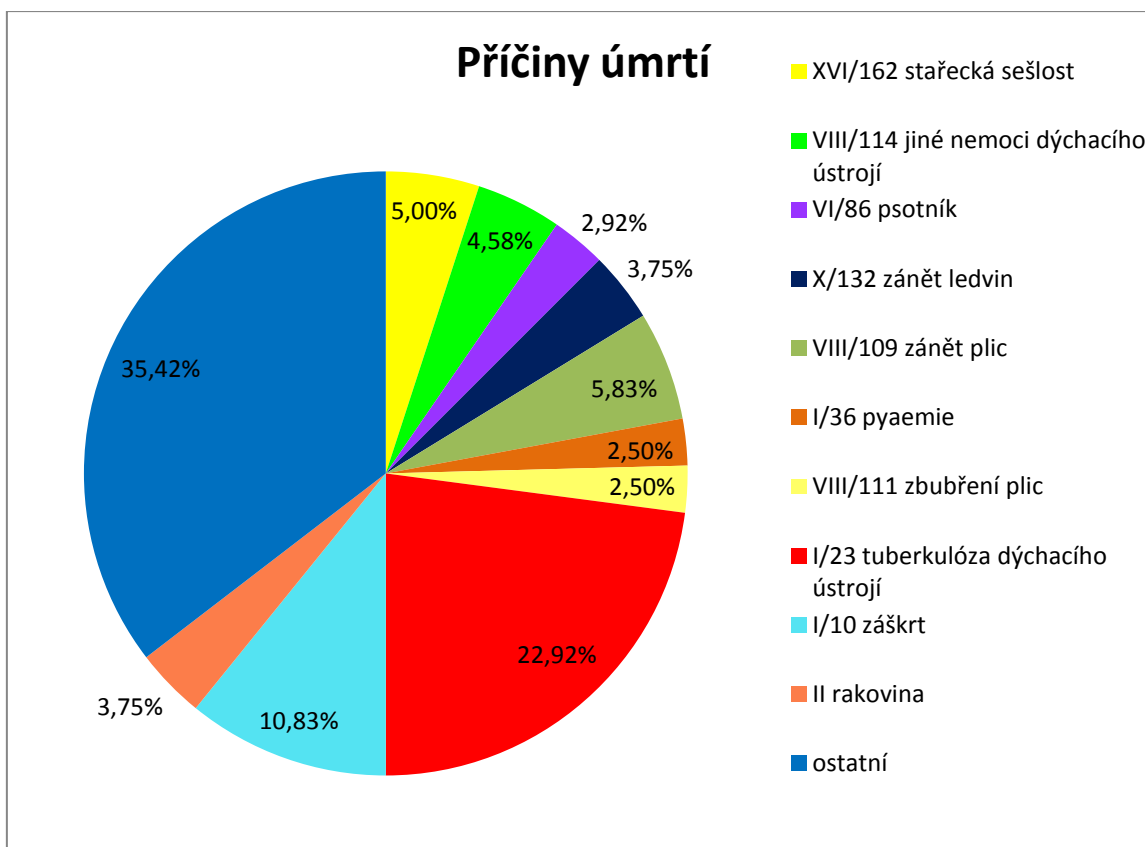
V roce 1887 zemřelo 124 mužů a 117 žen. Index feminity je 0,944, tzn. na 1000 zemřelých mužů zemře 944 žen. Index maskulinity je 1,060, tzn. na 1000 zemřelých žen zemře 1060 mužů.

Tabulka č. 28 Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1887 ve věkové kategorii 1–60+

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
I/23	tuberkulóza dýchacího ústrojí	55	22,92
I/10	záškrť	26	10,83
VIII/109	zánět plic	14	5,83
XVI/162	stařecká sešlost	12	5,00
VIII/114	jiné nemoci dýchacího ústrojí	11	4,85
II	rakovina	9	3,75
X/132	zánět ledvin	9	3,75
VI/86	psotník	7	2,92
I/36	pyaemie	6	2,50
VIII/111	zhubření plic	6	2,50
	ostatní	85	35,42

Graf č. 20 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1887 ve věkové kategorii 1–60+

Bylo zjištěno, že nejvíce osob zemřelo na tuberkulózu dýchacího ústrojí, která byla nejčastější příčinou smrti jak mužů 32, tak i žen 23. Druhou nejčastější příčinou úmrtí byl záškrt, na který zemřelo 12 žen a 14 mužů, následovaný zánětem plic, na který zemřelo 7 mužů a 7 žen.

Na rakovinu zemřelo 9 osob, 8 úmrtí bylo zapsáno v katolické matriční knize, 1 úmrtí bylo zapsáno v židovské matriční knize. Ve 4 případech se jednalo o rakovinu žaludku, ve dvou případech o rakovinu dělohy, dále pak o rakovinu jater, konečníku a děložního čípku.

V roce 1887 zemřelo 45 osob starších sedmdesáti let, z toho 14 jich bylo starších osmdesáti let a 2 osoby byly starší devadesáti let.

V tomto roce se jedna osoba oběsila, jedna osoba zemřela na popálení, jednu rozdrtil vlak, jedna se nešťastnou náhodou utopila a jedna osoba vykrvácela. Celkem zemřelo 5 osob.

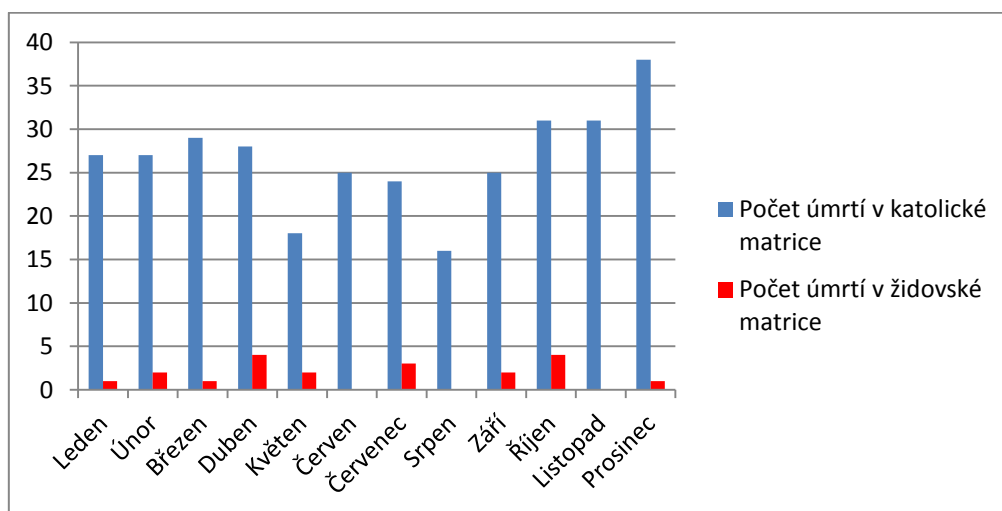
Tabulka č. 29 *Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti a případů sebevraždy v roce 1887*

podle pohlaví	Náhodné poranění				sebevražda
	vykrvácení	utopení	popálení	rozdrčení vlakem	oběšení
muži	1	1	1	1	1
ženy	0	0	0	0	0
podle věku					
1–14	0	1	0	0	0
15–59	1	0	0	1	1
60+	0	0	1	0	0

Tabulka č. 30 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1887*

Měsíc	Počet úmrtí v katolické matrice	Počet úmrtí v židovské matrice
Leden	27	1
Únor	27	2
Březen	29	1
Duben	28	4
Květen	18	2
Červen	25	0
Červenec	24	3
Srpen	16	0
Září	25	2
Říjen	31	4
Listopad	31	0
Prosinec	38	1

Graf č. 21 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1887*

Nejvíce osob zemřelo v prosinci. K sebevraždě a popálení došlo v červnu, k utopení v červenci, k vykrvácení v říjnu a k rozdrčení vlakem došlo v březnu.

8.4 Rok 1888

V roce 1888 bylo v matričních knihách úmrtí provedeno 369 zápisů úmrtí, z toho bylo zapsáno 347 úmrtí v katolické matrice¹⁹⁵ a 22 v židovské matrice.¹⁹⁶

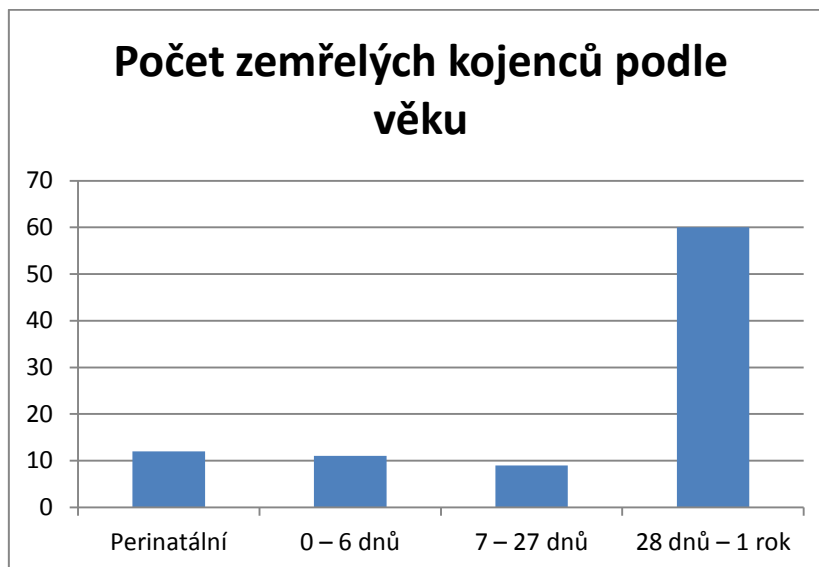
8.4.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1888

Z celkového počtu 369 úmrtí se podílelo na kojenecké úmrtnosti 92 případů (87 v katolické matrice, 5 v židovské matrice), což činí 24,93 %.

Tabulka č. 31 *Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1888*

Počet zemřelých kojenců podle věku				
Perinatální	0–6	7–27	28–365	Celkem
12	11	9	60	92

Graf č. 22 *Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1888*

Nejvíce úmrtí kojenců, a to 60, bylo opět v ponovorozenecké fázi. Děti v tomto věku umíraly nejčastěji na katar střev, žaludku a psotník. Lehce se zvýšil počet

¹⁹⁵ SOkA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1888, inv. č. 6197, kn. č. 6197, bez paginace.

¹⁹⁶ Národní archiv Praha, Židovské matriky, Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1884–1913, inv. č. 1416, kn. č. 1416, reprodukce 79–83.

zemřelých kojenců ve věku 0–6 dnů (časná fáze) na úkor fáze novorozenecké (věk 7–27 dnů). Dále bylo zjištěno, že v daném roce zemřelo 50 chlapců a 42 děvčat. Názorně je podíl zemřelých chlapců a děvčat zobrazen grafem.

Graf č. 23 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1888

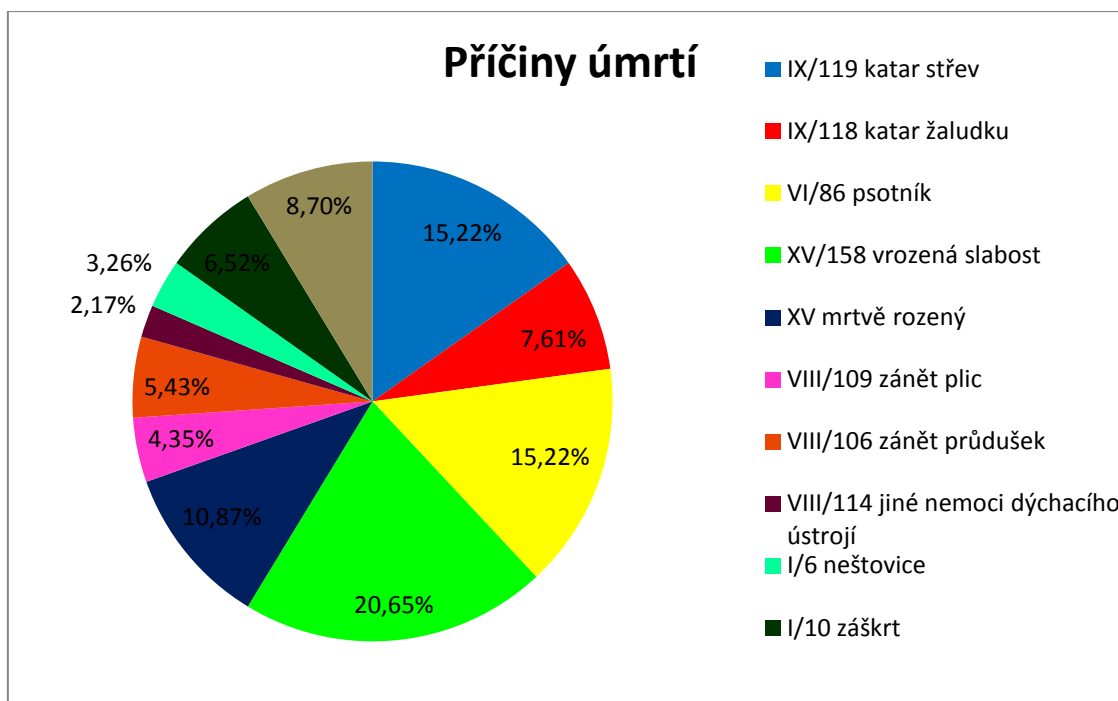

Nejčastější příčinou úmrtí kojenců zapsaných v katolické matriční knize byla vrozená slabost, která byla příčinou úmrtí 18 kojenců, následoval psotník a katar střev. V židovské matrice, kde bylo zapsáno 5 úmrtí kojenců (3 chlapci a 2 děvčata), byly příčinami úmrtí vrozená slabost, neštovice, novorozenecká žloutenka a dva případy mrtvě narozeného dítěte.

Tabulka č. 32 Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1888

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
XV/158	vrozená slabost	19	20,65
VI/86	psotník (eclampsia)	14	15,22
IX/119	katar střev a průjem	14	15,22
XV	mrtvě rozený	10	10,87
IX/118	katar žaludku	7	7,61
I/10	záškrt	6	6,52
VIII/106	zánět průdušek	5	5,43
VIII/109	zánět plic	4	4,35
I/6	neštovice	3	3,26
VIII/114	jiné nemoci dýchacích cest	2	2,17
	ostatní	8	8,70

Graf č. 24 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1888

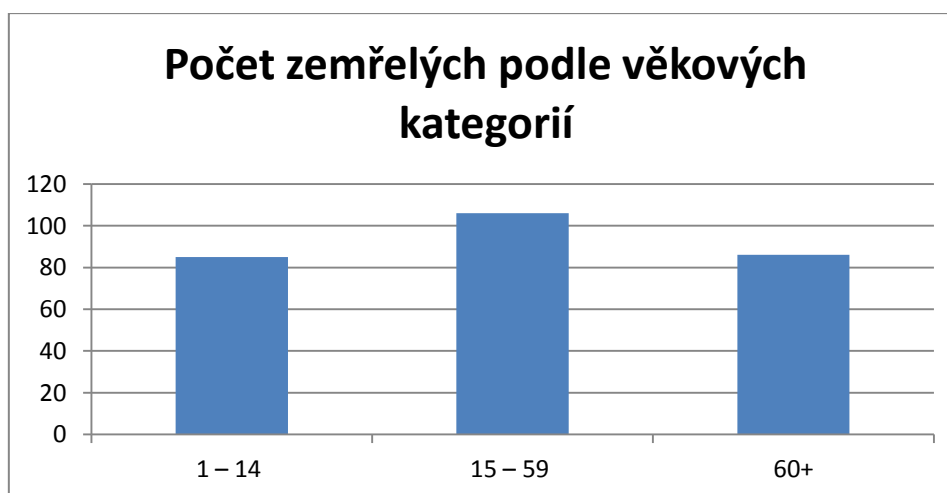
8.4.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1888

V ostatních věkových kategoriích (vyjma kojenecké úmrtnosti) zemřelo celkem 277 osob, z toho bylo 260 úmrtí zapsáno v katolické matrice a 17 v židovské matrice.

Tabulka č. 33 Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1888

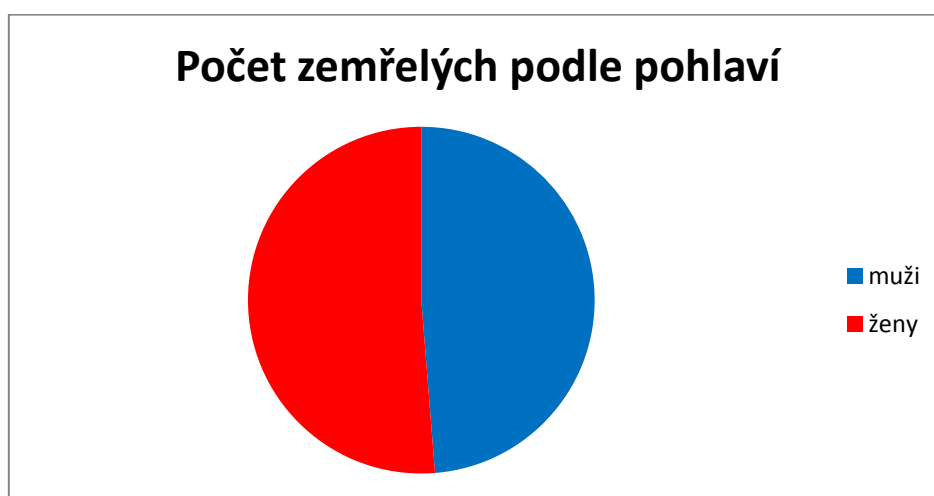
Počet zemřelých podle věkových kategorií			
1–14	15–59	60 a více	Celkem
85	106	86	277

Graf č. 25 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1888

Opět nejvíce osob, a to 106, zemřelo ve věkové kategorii 15–59. Nejčastější příčinou úmrtí v této věkové kategorii byla tuberkulóza dýchacího ústrojí, na kterou zemřelo 34 mužů a 19 žen. Počet úmrtí v ostatních kategoriích byl vyrovnaný – 85 úmrtí v kategorii 1–14, kde nejčastější příčinou byl záškrť, na který zemřelo 13 chlapců a 18 dívek, a 86 úmrtí v kategorii 60+, kde byla nejčastější příčinou úmrtí stařecká sešlost, na kterou zemřelo 11 mužů a 16 žen. Podíl úmrtnosti mužů a žen vyjadřuje následující graf.

Graf č. 26 Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1888

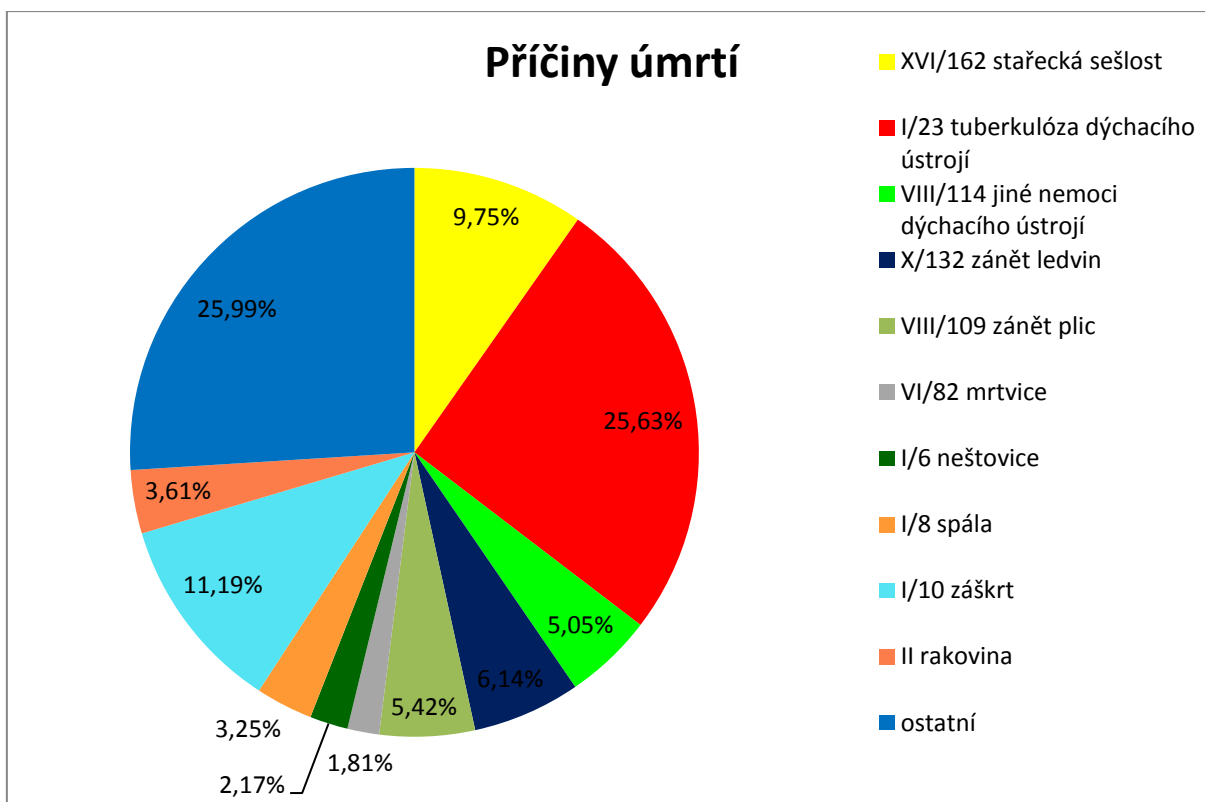

V roce 1888 zemřelo 135 mužů a 142 žen. Oproti předchozím dvěma letům zemřelo více žen. Index femininity je 1,051, tzn. na 1000 zemřelých mužů zemře 1051 žen. Index maskulinity je 0,951, tzn. na 1000 zemřelých žen zemře 951 mužů.

Tabulka č. 34 Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1888 ve věkové kategorii 1–60+

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
I/23	tuberkulóza dýchacího ústrojí	71	25,63
I/10	záškrť	31	11,19
XVI/162	stařecká sešlost	27	9,75
X/132	zánět ledvin	17	6,14
VIII/109	zánět plic	15	5,42
VIII/114	jiné nemoci dýchacího ústrojí	14	5,05
II	rakovina	10	3,61
I/8	spála	9	3,25
I/6	neštovice	6	2,17
VI/82	mrtvice	5	1,81
	ostatní	72	25,99

Graf č. 27 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1888 ve věkové kategorii 1–60+

Bylo zjištěno, že nejvíce osob zemřelo na tuberkulózu dýchacího ústrojí, která byla nejčastější příčinou smrti jak mužů – 38 případů, tak i žen – 33 případů. Druhou nejčastější příčinou úmrtí byl záškrt, na který zemřelo 18 žen a 13 mužů, následovaný stařeckou sešlostí, na kterou zemřelo 11 mužů a 16 žen.

Na rakovinu zemřelo 10 osob, 9 úmrtí bylo zapsáno v katolické matriční knize, 1 úmrtí v židovské matriční knize. V 6 případech se jednalo o rakovinu žaludku, v jednom případě o rakovinu dělohy, kůže, jater a jednou nebylo rozlišeno, o jakou rakovinu se jedná.

V roce 1888 zemřelo 65 osob starších sedmdesáti let, z toho 22 jich bylo starších osmdesáti let a žádná osoba nebyla starší devadesáti let.

Dále se v roce 1888 jedna osoba zastřelila, jedna osoba skočila pod vlak, jedna osoba se nešťastnou náhodou upálila a jedna utopila. Celkem zemřely 4 osoby.

Nejvíce osob zemřelo v květnu. K sebevraždám došlo v červnu a červenci, k utopení v červnu a upálení v listopadu.

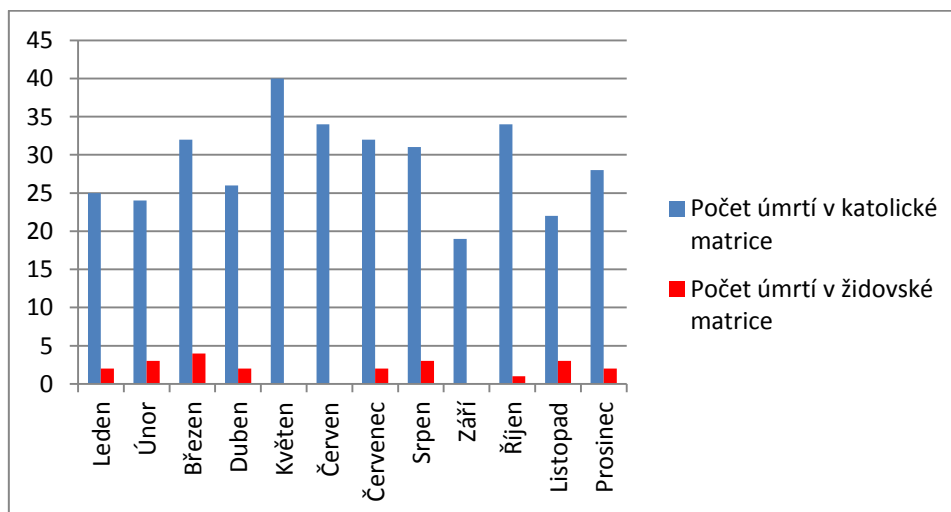
Tabulka č. 35 *Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti a případů sebevraždy v roce 1888*

podle pohlaví	náhodné poranění		sebevražda	
	upálení	utopení	skok pod vlak	zastřelení
muži	1	1	1	1
ženy	0	0	0	0
podle věku				
1–14	0	1	0	0
15–59	1	0	1	1
60+	0	0	0	0

Tabulka č. 36 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1888*

Měsíc	Počet úmrtí v katolické matrice	Počet úmrtí v židovské matrice
Leden	25	2
Únor	24	3
Březen	32	4
Duben	26	2
Květen	40	0
Červen	34	0
Červenec	32	2
Srpen	31	3
Září	19	0
Říjen	34	1
Listopad	22	3
Prosinec	28	2

Graf č. 28 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1888*

8.5 Rok 1889

V roce 1889 bylo v matričních knihách úmrtí provedeno 311 zápisů úmrtí, z toho bylo zapsáno 295 úmrtí v katolické matrice¹⁹⁷ a 16 v židovské matrice.¹⁹⁸

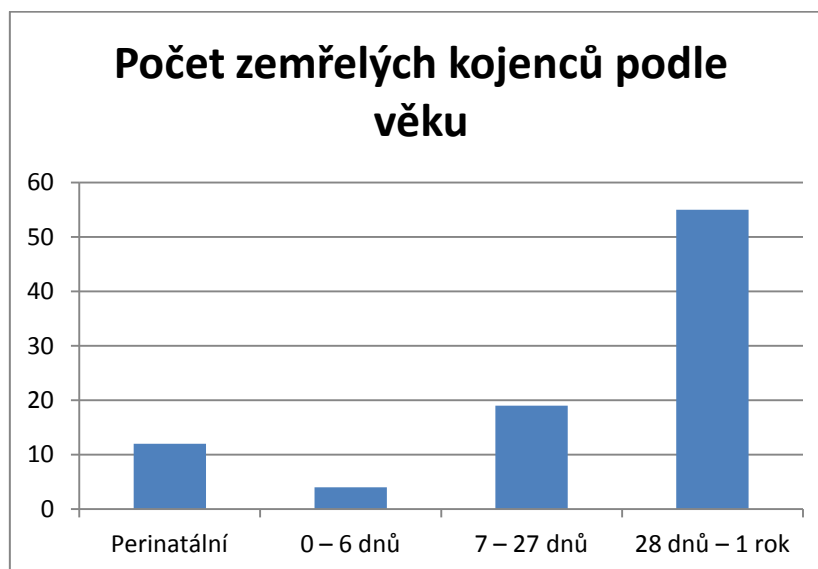
8.5.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1889

Z celkového počtu 311 úmrtí se podílelo na kojenecké úmrtnosti 90 případů (85 v katolické matrice, 5 v židovské matrice), což činí 28,94 %.

Tabulka č. 37 Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1889

Počet zemřelých kojenců podle věku				
Perinatální	0–6	7–27	28–365	celkem
12	4	19	55	90

Graf č. 29 Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1889

Stále je nejvíce zemřelých kojenců, a to 55, v ponovorozenecké fázi. Děti v tomto věku umíraly nejčastěji na katar střev, žaludku, psotník, zánět průdušek. Dále bylo zjištěno, že v daném roce zemřelo 51 chlapců a 39 děvčat. Názorně je podíl zemřelých chlapců a děvčat zobrazen grafem.

¹⁹⁷ SOkA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1889, inv. č. 6198, kn. č. 6198, bez paginace.

¹⁹⁸ Národní archiv Praha, Židovské matriky, Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1884–1913, inv. č. 1416, kn. č. 1416, reprodukce 83–86.

Graf č. 30 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1889

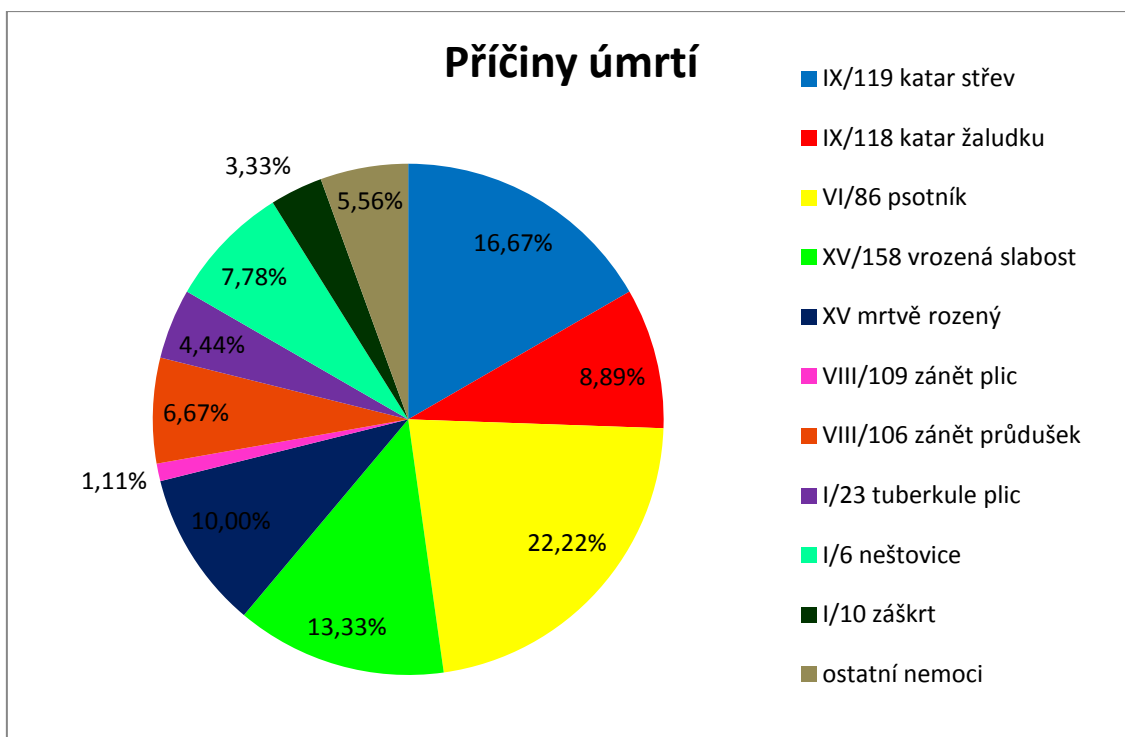

Nejčastější příčinou úmrtí kojenců zapsaných v katolické matriční knize byl psotník, který byl příčinou úmrtí 20 kojenců. V židovské matrice, kde bylo zapsáno 5 úmrtí kojenců (4 chlapeci a 1 děvče), byly zapsány 4 případy mrtvě narozeného dítěte a jednou vrozená slabost.

Tabulka č. 38 Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1889

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
VI/86	psotník (eclampsia)	20	22,22
IX/119	katar střev a průjem	15	16,67
XV/158	vrozená slabost	12	13,33
XV	mrtvě rozený	9	10,00
IX/118	katar žaludku	8	8,89
I/6	neštovice	7	7,78
VIII/106	zánět průdušek	6	6,67
I/23	tuberkule plic	4	4,44
I/10	záškrť	3	3,33
VIII/109	zánět plic	1	1,11
	ostatní	5	5,56

Graf č. 31 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1889

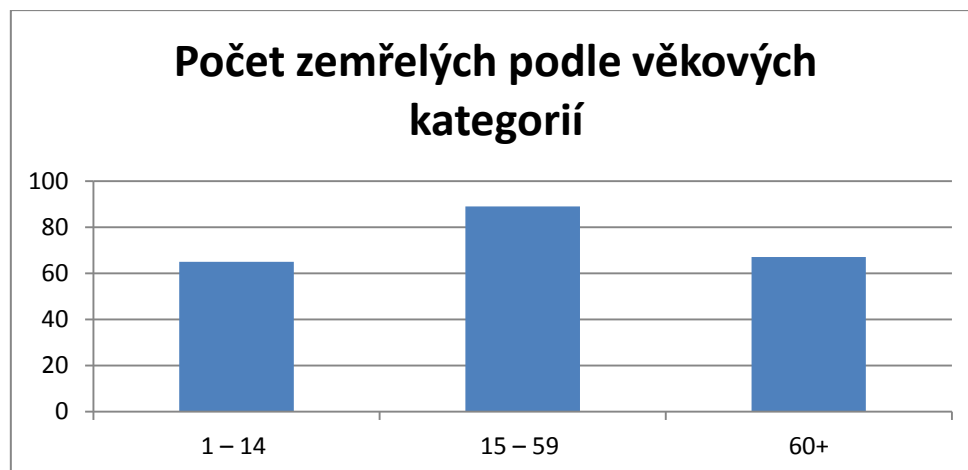
8.5.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1889

V ostatních věkových kategoriích (vyjma kojenecké úmrtnosti) zemřelo celkem 221 osob, z toho bylo 210 úmrtí zapsáno v katolické matrice a 11 v židovské matrice.

Tabulka č. 39 Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1889

Počet zemřelých podle věkových kategorií			
1–14	15–59	60 a více	celkem
65	89	67	221

Graf č. 32 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1889

Opět nejvíce osob, a to 89, zemřelo ve věkové kategorii 15–59. Nejčastější příčinou úmrtí v této věkové kategorii byla opět tuberkulóza dýchacího ústrojí, na kterou zemřelo 24 mužů a 23 žen. Podíl úmrtnosti mužů a žen vyjadřuje následující graf.

Graf č. 33 počet zemřelých podle pohlaví v roce 1889

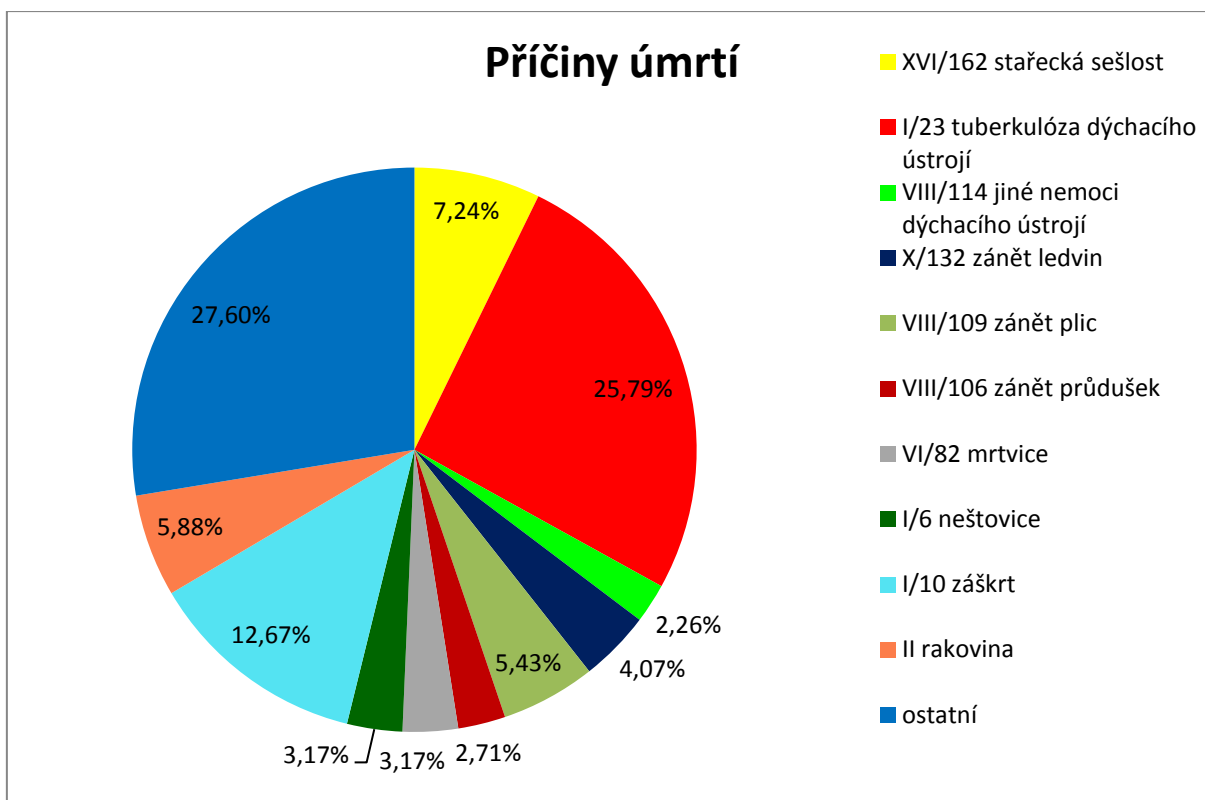

V roce 1889 zemřelo 116 mužů a 105 žen. Index feminity je 0,905, tzn. na 1000 zemřelých mužů zemře 905 žen. Index maskulinity je 1,105, tzn. na 1000 zemřelých žen zemře 1 105 mužů.

Tabulka č. 40 Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1889 ve věkové kategorii 1–60+

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
I/23	tuberkulóza dýchacího ústrojí	57	25,79
I/10	záškrt	28	12,67
XVI/162	stařecká sešlost	16	7,24
II	rakovina	13	5,88
VIII/109	zánět plic	12	5,43
X/132	zánět ledvin	9	4,07
I/6	neštovice	7	3,17
VI/82	mrtvice	7	3,17
VIII/106	zánět průdušek	6	2,71
VIII/114	jiné nemoci dýchacího ústrojí	5	2,26
	ostatní	61	27,60

Graf č. 34 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1889 ve věkové kategorii 1–60+

Bylo zjištěno, že nejvíce osob zemřelo na tuberkulózu dýchacího ústrojí, která byla nejčastější příčinou smrti jak mužů – 29 případů, tak i žen – 28 případů. Druhou nejčastější příčinou úmrtí byl záškrty, na který zemřelo 16 mužů a 12 žen. Třetí nejčastější příčinou úmrtí byla stařecká sešlost, na kterou zemřelo 5 mužů a 11 žen.

Na rakovinu zemřelo 13 osob, z toho 12 úmrtí bylo zapsáno v katolické matriční knize, 1 úmrtí v židovské matriční knize. V 6 případech se jednalo o rakovinu žaludku, ve dvou případech o rakovinu dělohy, po jednom případě byla rakovina jater a konečníku. Ve třech případech nebylo rozlišeno, o jakou rakovinu se jedná.

V roce 1889 zemřelo 45 osob starších sedmdesáti let, z toho 12 jich bylo starších osmdesáti let a žádná osoba nebyla starší devadesáti let.

V tomto roce se jedna osoba zastřelila, jedna osoba skočila z věže. Dále došlo k jednomu utopení, k jednomu opaření a jednomu úrazu lebky. Celkem zemřelo 5 osob.

Nejvíce osob zemřelo v květnu. K oběma sebevraždám a úrazu došlo v září, k utopení a opaření došlo v květnu.

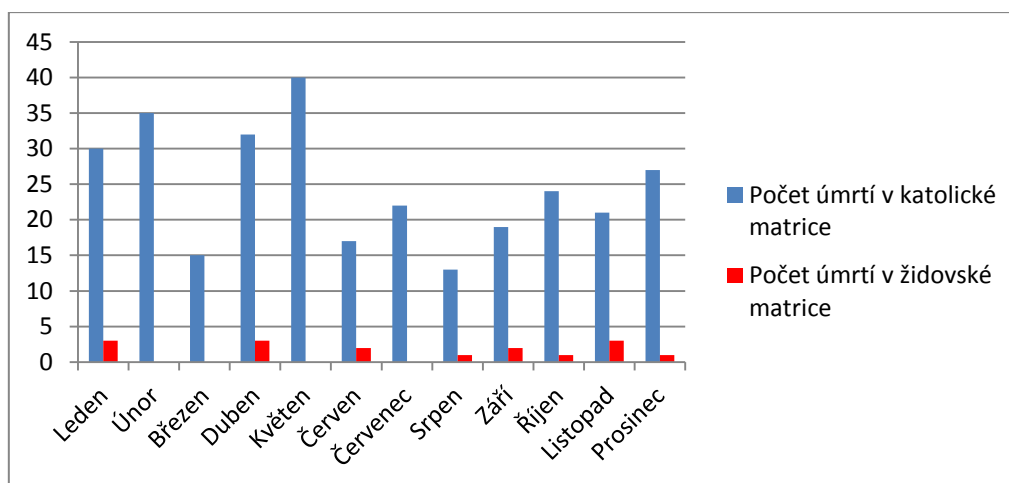
Tabulka č. 41 *Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti a případů sebevraždy v roce 1889*

podle pohlaví	Náhodné poranění			Sebevražda	
	opaření	úraz	utopení	skok z věže	zastřelení
muži	1	1	1	1	1
ženy	0	0	0	0	0
podle věku					
1–14	0	0	1	0	0
15–59	1	1	0	1	1
60+	0	0	0	0	0

Tabulka č. 42 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1889*

Měsíc	Počet úmrtí v katolické matrice	Počet úmrtí v židovské matrice
Leden	30	3
Únor	35	0
Březen	15	0
Duben	32	3
Květen	40	0
Červen	17	2
Červenec	22	0
Srpen	13	1
Září	19	2
Říjen	24	1
Listopad	21	3
Prosinec	27	1

Graf č. 35 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1889*

8.6 Rok 1890

V roce 1890 bylo v matričních knihách úmrtí provedeno 304 zápisů úmrtí, z toho bylo zapsáno 286 úmrtí v katolické matrice¹⁹⁹ a 18 v židovské matrice.²⁰⁰

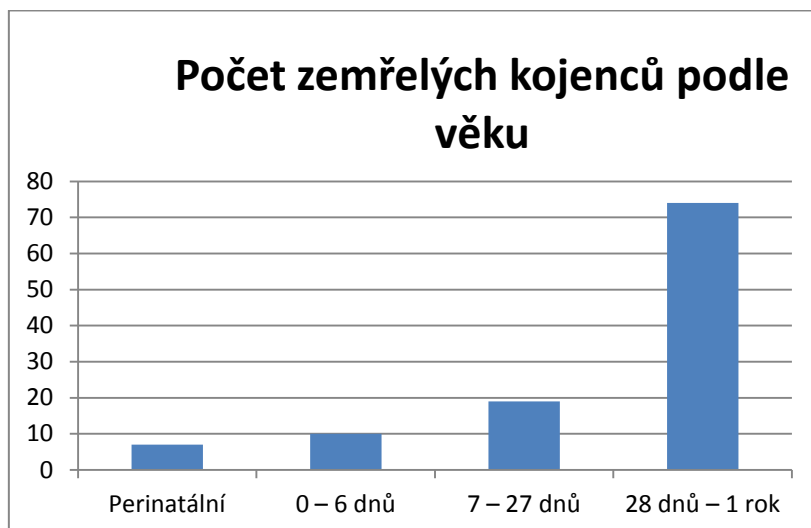
8.6.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1890

Z celkového počtu 304 úmrtí se podílelo na kojenecké úmrtnosti 110 případů (104 v katolické matrice, 6 v židovské matrice), což činí 36,18 %.

Tabulka č. 43 *Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1890*

Počet zemřelých kojenců podle věku				
Perinatální	0–6	7–27	28–365	celkem
7	10	19	74	110

Graf č. 36 *Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1890*

Stále je největší počet úmrtí kojenců, a to 74, v ponovorozenecké fázi. Děti v tomto věku umíraly nejčastěji na katar střev, zánět průdušek a psotník. Dále bylo zjištěno, že v daném roce zemřelo 59 chlapců a 51 děvčat. Názorně je podíl zemřelých chlapců a děvčat zobrazen grafem.

¹⁹⁹ SOKA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1890, inv. č. 6199, kn. č. 6199, bez paginace.

²⁰⁰ Národní archiv Praha, Židovské matriky, Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1884–1913, inv. č. 1416, kn. č. 1416, reprodukce 87–90.

Graf č. 37 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1890

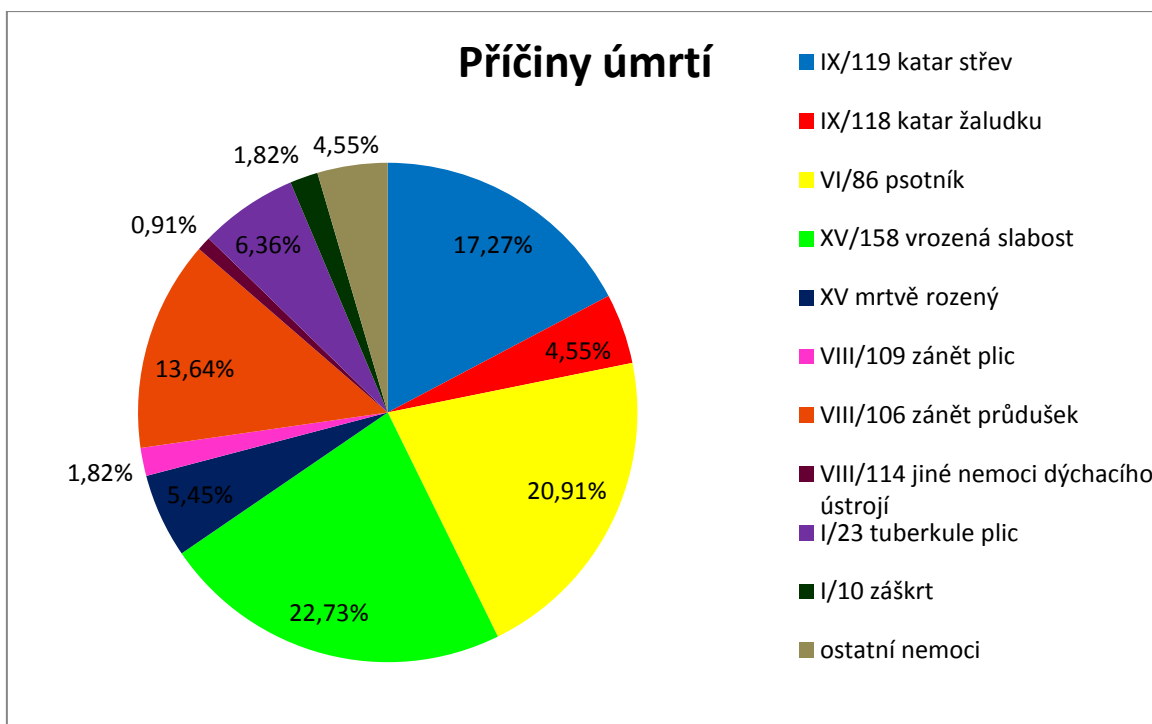
Nejčastější příčinou úmrtí kojenců zapsaných v katolické matriční knize byla vrozená slabost, která byla příčinou úmrtí 24 kojenců a za ní hned následuje psotník s počtem 20 zemřelých kojenců. V židovské matrice, kde bylo zapsáno 6 úmrtí kojenců (2 chlapci a 4 děvčata), byly zaznamenány 3 případy psotníku, 1 případ vrozené slabosti, 1 případ střevního kataru a 1 případ mrtvě narozeného dítěte.

Tabulka č. 44 Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1890

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
XV/158	vrozená slabost	25	22,73
VI/86	psotník (eclampsia)	23	20,91
IX/119	katar střev a průjem	19	17,27
VIII/106	zánět průdušek	15	13,64
I/23	tuberkule plic	7	6,36
XV	mrtvě rozený	6	5,45
IX/118	katar žaludku	5	4,55
VIII/109	zánět plic	2	1,82
I/10	záškrt	2	1,82
VIII/114	jiné nemoci dýchacích cest	1	0,91
	ostatní	5	4,55

Graf č. 38 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1890

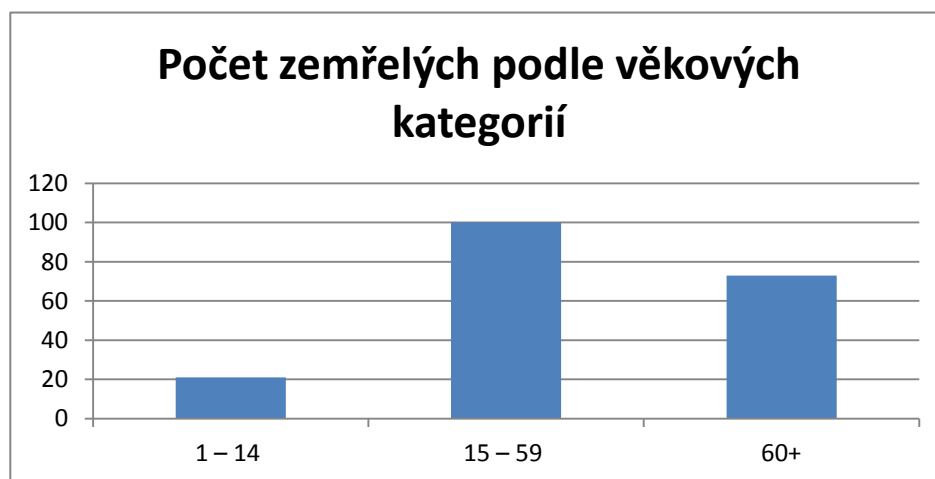
8.6.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1890

V ostatních věkových kategoriích (vyjma kojenecké úmrtnosti) zemřelo celkem 194 osob, z toho bylo 182 úmrtí zapsáno v katolické matrice a 12 v židovské matrice.

Tabulka č. 45 Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1890

Počet zemřelých podle věkových kategorií			
1–14	15–59	60 a více	celkem
21	100	73	194

Graf č. 39 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1890

Opět je nejvyšší počet úmrtí ve věkové kategorii 15–59, a to 100 úmrtí. Nejčastější příčinou úmrtí v této věkové kategorii byla tuberkulóza dýchacího ústrojí, na kterou zemřelo 31 mužů a 19 žen. Značně klesl počet úmrtí ve věkové kategorii 1–14. Podíl úmrtnosti mužů a žen vyjadřuje následující graf.

Graf č. 40 Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1890

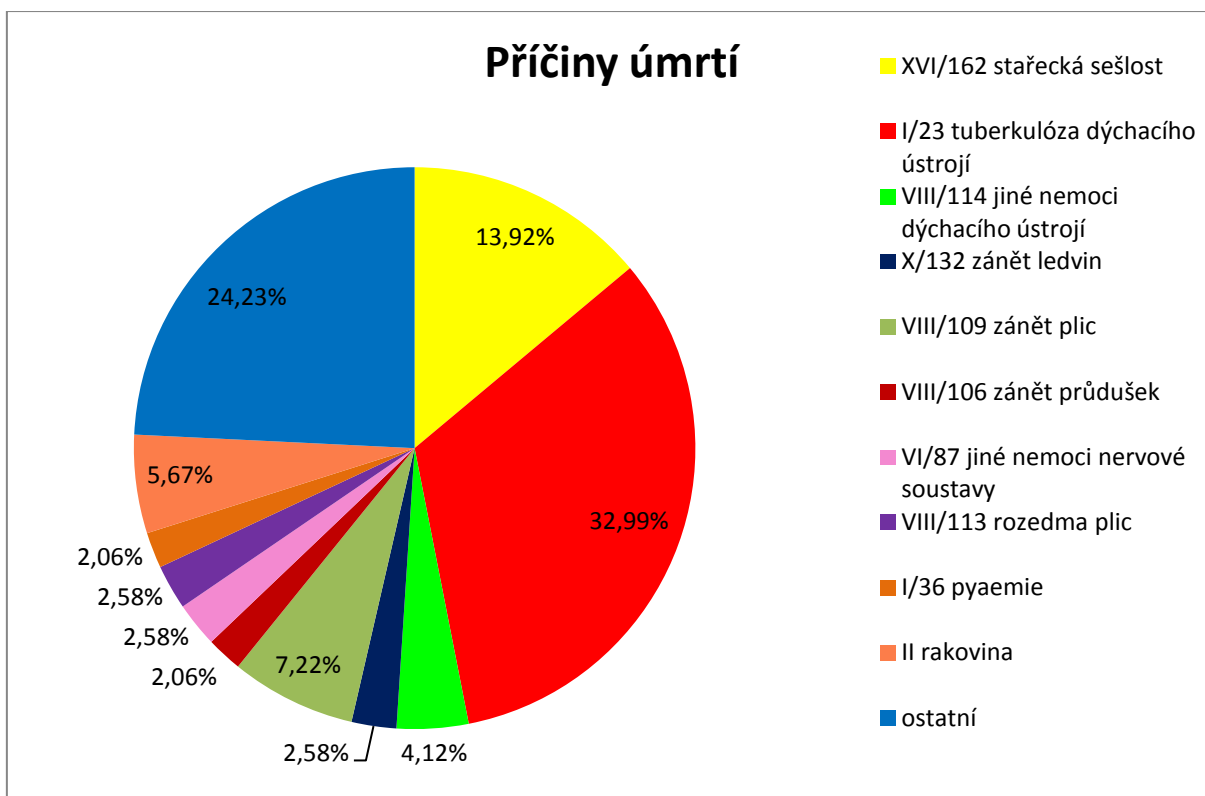

V roce 1890 zemřelo 107 mužů a 87 žen. Index feminity je 0,813, tzn. na 1000 zemřelých mužů zemře 813 žen. Index maskulinity je 1,230, tzn. na 1000 zemřelých žen zemře 1230 mužů.

Tabulka č. 46 Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1890 ve věkové kategorii 1–60+

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
I/23	tuberkulóza dýchacího ústrojí	64	32,99
XVI/162	stařecká sešlost	27	13,92
VIII/109	zánět plic	14	7,22
II	rakovina	11	5,67
VIII/114	jiné nemoci dýchacího ústrojí	8	4,12
X/132	zánět ledvin	5	2,58
VI/87	jiné nemoci nervové soustavy	5	2,58
VIII/113	rozedma plic	5	2,58
I/36	pyaemie	4	2,06
VIII/106	zánět průdušek	4	2,06
	ostatní	47	24,23

Graf č. 41 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1890 ve věkové kategorii 1–60+

Bylo zjištěno, že nejvíce osob zemřelo na tuberkulózu dýchacího ústrojí, která byla nejčastější příčinou smrti jak mužů – 39 případů, tak i žen – 25 případů. Druhou nejčastější příčinou úmrtí byla stařecká sešlost, na kterou zemřelo 12 mužů a 15 žen. Třetí nejčastější příčinou úmrtí byl zánět plic, na který zemřelo 4 mužů a 10 žen.

Na rakovinu zemřelo 11 osob, všechna úmrtí byla zapsána v katolické matriční knize. V 8 případech se jednalo o rakovinu žaludku, v jednom případě o rakovinu dělohy a ve dvou případech nebyla rakovina rozlišena.

V roce 1890 zemřelo 58 osob starších sedmdesáti let, z toho 21 jich bylo starších osmdesáti let a 1 osoba byla starší devadesáti let.

V tomto roce se dvě osoby utopily a dvě osoby byly zastřeleny, jedna osoba se oběsila a jedna osoba se otráвила. V jednom případě došlo k úmrtí rozmačkáním strojem a v jednom případě vykrvácením. Celkem zemřelo 8 osob.

Nejvíce osob zemřelo v lednu. K oběšení došlo v srpnu, k sebevraždě utopením v lednu, k sebevraždám zastřelením v květnu, k otrávení a utopení nešťastnou náhodou v srpnu, k vykrvácení a umačkání v říjnu.

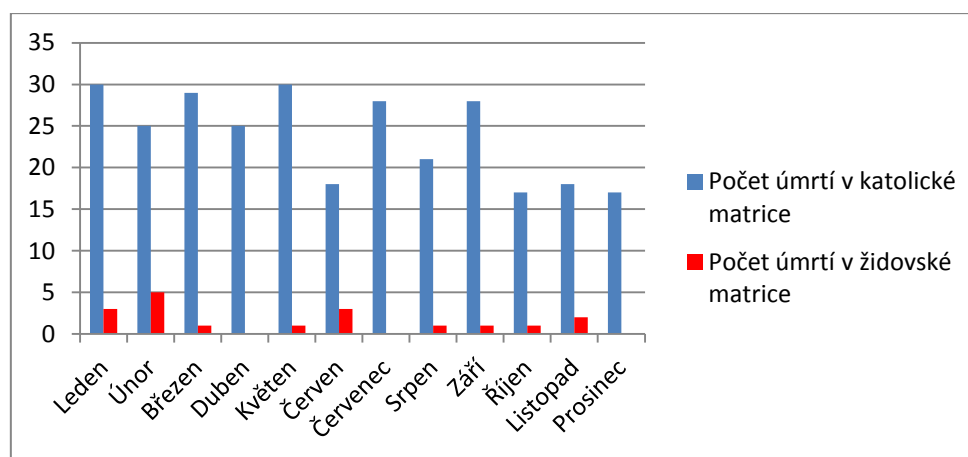
Tabulka č. 47 *Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti a případů sebevraždy v roce 1890*

podle pohlaví	Náhodné poranění		Sebevražda				
	úraz	utopení	utopení	oběšení	vykrvácení	otrávení	zastřelení
muži	1	1	1	1	0	1	1
ženy	0	0	0	0	1	0	1
podle věku							
1–14	0	1	0	0	0	0	0
15–59	1	0	1	1	1	1	2
60+	0	0	0	0	0	0	0

Tabulka č. 48 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1890*

Měsíc	Počet úmrtí v katolické matrice	Počet úmrtí v židovské matrice
Leden	30	3
Únor	25	5
Březen	29	1
Duben	25	0
Květen	30	1
Červen	18	3
Červenec	28	0
Srpen	21	1
Září	28	1
Říjen	17	1
Listopad	18	2
Prosinec	17	0

Graf č. 42 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1890*

8.7 Rok 1891

V roce 1891 bylo v matričních knihách úmrtí provedeno 323 zápisů úmrtí, z toho bylo zapsáno 304 úmrtí v katolické matrice²⁰¹ a 19 v židovské matrice.²⁰²

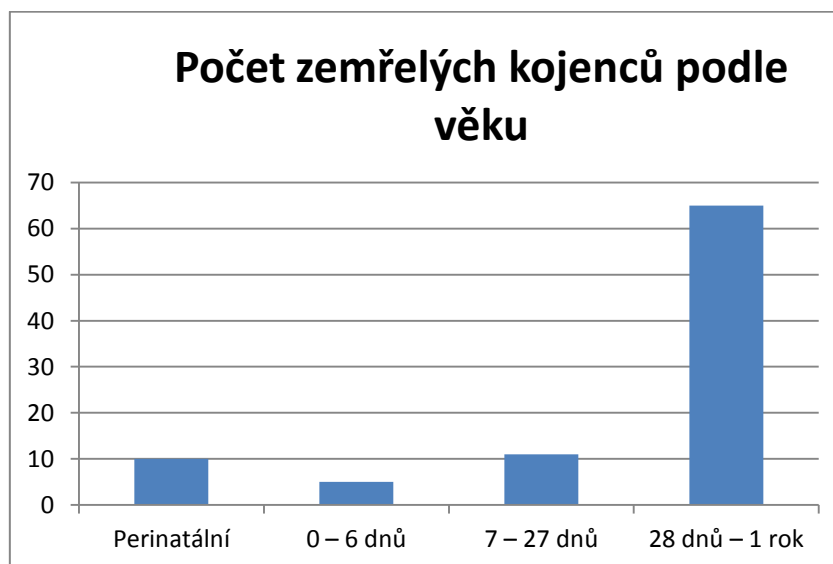
8.7.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1891

Z celkového počtu 323 úmrtí se podílelo na kojenecké úmrtnosti 91 případů (87 v katolické matrice, 4 v židovské matrice), což činí 28,17 %.

Tabulka č. 49 Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1891

Počet zemřelých kojenců podle věku				
Perinatální	0–6	7–27	28–365	celkem
10	5	11	65	91

Graf č. 43 Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1891

Stále je nejvíce úmrtí kojenců, a to 65, v ponovorozenecké fázi. Děti v tomto věku umíraly nejčastěji na katar střev, žaludku a psotník, záněty průdušek a nemoci dýchacího ústrojí. Dále bylo zjištěno, že v daném roce zemřelo 54 chlapců a 37 děvčat. Názorně je podíl zemřelých chlapců a děvčat zobrazen grafem.

²⁰¹ SOKA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1891, inv. č. 6200, kn. č. 6200, bez paginace.

²⁰² Národní archiv Praha, Židovské matriky, Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1884–1913, inv. č. 1416, kn. č. 1416, reprodukce 91–94.

Graf č. 44 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1891

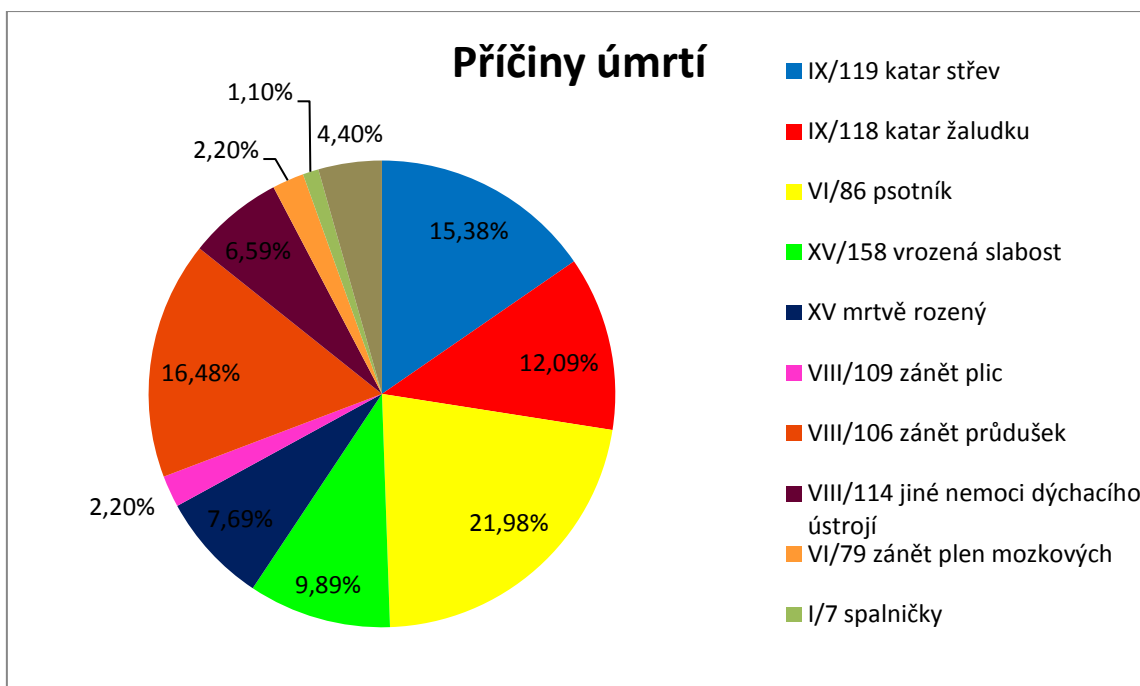

Nejčastější příčinou úmrtí kojenců zapsaných v katolické matriční knize byl psotník, který byl příčinou úmrtí 20 kojenců. V židovské matrice, kde byla zapsána 4 úmrtí kojenců (3 chlapci a 1 děvče), byla uvedena vrozená slabost, ochrnutí plic, zánět plic a jedno mrtvě narozené dítě.

Tabulka č. 50 Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1891

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
VI/86	psotník (eclampsia)	20	21,98
VIII/106	zánět průdušek	15	16,48
IX/119	katar střev a průjem	14	15,38
IX/118	katar žaludku	11	12,09
XV/158	vrozená slabost	9	9,89
XV	mrtvě rozený	7	7,69
VIII/114	jiné nemoci dýchacích cest	6	6,59
VI/79	zánět plen mozkových	2	2,20
VIII/109	zánět plic	2	2,20
I/7	spalničky	1	1,10
	ostatní	4	4,40

Graf č. 45 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1891

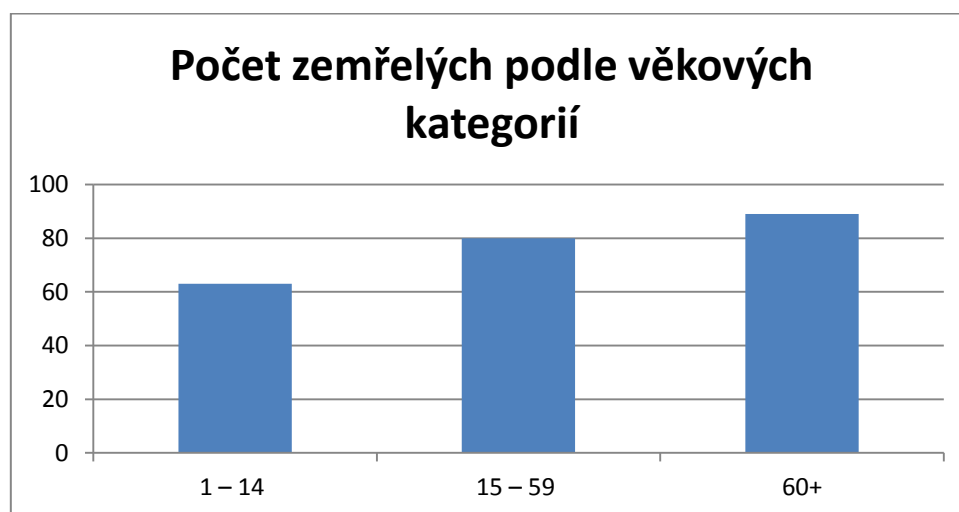
8.7.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1891

V ostatních věkových kategoriích (vyjma kojenecké úmrtnosti) zemřelo celkem 232 osob, z toho bylo 217 úmrtí zapsáno v katolické matrice a 15 v židovské matrice.

Tabulka č. 51 Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1891

Počet zemřelých podle věkových kategorií			
1–14	15–59	60 a více	celkem
63	80	89	232

Graf č. 46 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1891

V roce 1891 zemřelo nejvíce osob, a to 89, ve věkové kategorii 60+. Nejčastější příčinou úmrtí v této věkové kategorii byla stařecká sešlost, na kterou zemřelo 10 mužů a 19 žen. Podíl úmrtnosti mužů a žen vyjadřuje následující graf.

Graf č. 47 Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1891

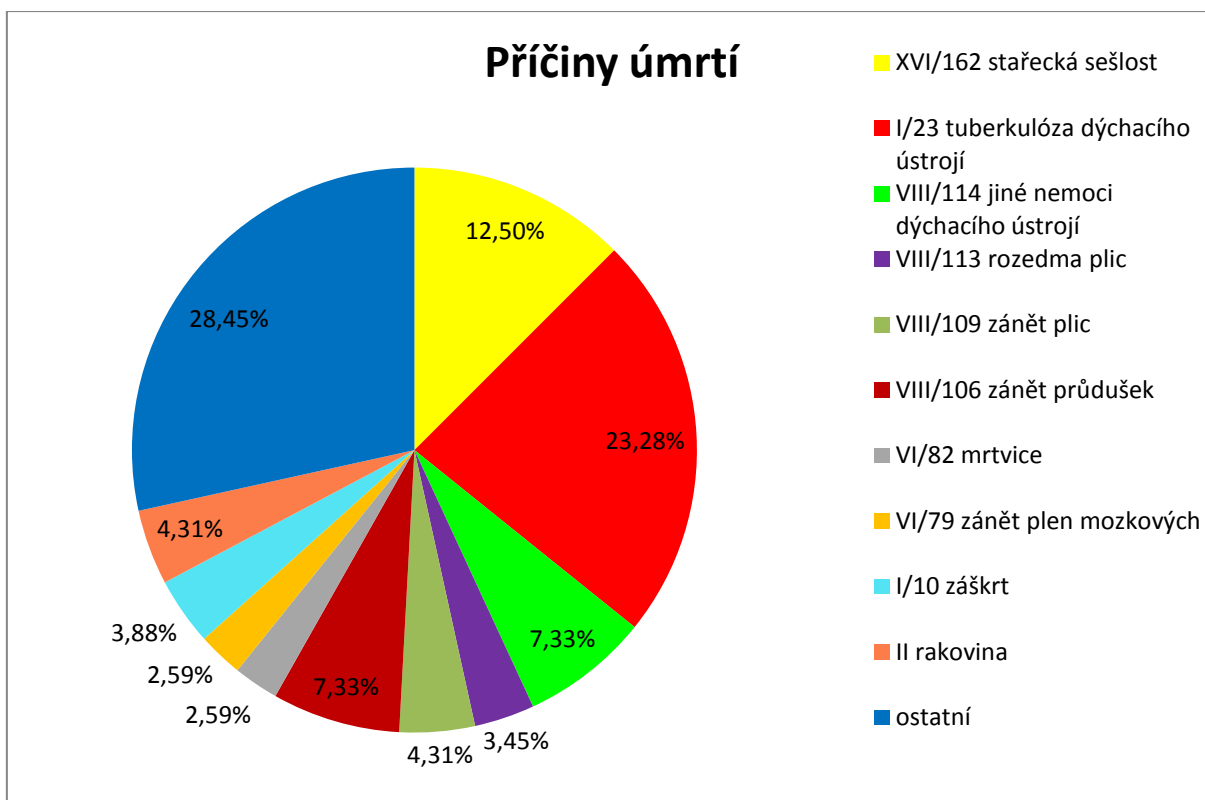
V roce 1891 zemřelo 125 mužů a 107 žen. Index feminity je 0,856, tzn. na 1000 zemřelých mužů zemře 856 žen. Index maskulinity je 1,168, tzn. na 1000 zemřelých žen zemře 1 168 mužů.

Tabulka č. 52 Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1891 ve věkové kategorii 1–60+

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
I/23	tuberkulóza dýchacího ústrojí	54	23,28
XVI/162	stařecká sešlost	29	12,50
VIII/114	jiné nemoci dýchacího ústrojí	17	7,33
VIII/106	zánět průdušek	17	7,33
VIII/109	zánět plic	10	4,31
II	rakovina	10	4,31
I/10	záškrť	9	3,88
VIII/113	rozedma plic	8	3,45
VI/79	zánět plen mozkových	6	2,59
VI/82	mrtvice	6	2,59
	ostatní	66	28,45

Graf č. 48 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1891 ve věkové kategorii 1–60+

Bylo zjištěno, že nejvíce osob zemřelo na tuberkulózu dýchacího ústrojí, která byla nejčastější příčinou smrti jak mužů – 29 případů, tak i žen – 25 případů. Druhou nejčastější příčinou úmrtí byla stařecká sešlost, na kterou zemřelo 10 mužů a 19 žen. Na třetím místě byly jiné nemoci dýchacího ústrojí, na které zemřelo 9 mužů a 8 žen, a zánět průdušek, na který zemřelo 9 mužů a 8 žen.

Na rakovinu zemřelo 10 osob, všechna úmrtí byla zapsána v katolické matriční knize. V 7 případech se jednalo o rakovinu žaludku, ve dvou případech o rakovinu jater a v jednom případě o rakovinu požeráku (jícnu).

V roce 1891 zemřelo 68 osob starších sedmdesáti let, z toho 23 jich bylo starších osmdesáti let a 1 osoba byla starší devadesáti let.

V tomto roce se dvě osoby otrávil, dvě osoby utopily a jedna osoba byla přejeta vozem. Celkem zemřelo 5 osob.

Nejvíce osob zemřelo v květnu. K utopení došlo v dubnu a srpnu, k otravě došlo v listopadu, k sebevraždě v dubnu a k přejetí vozem v srpnu.

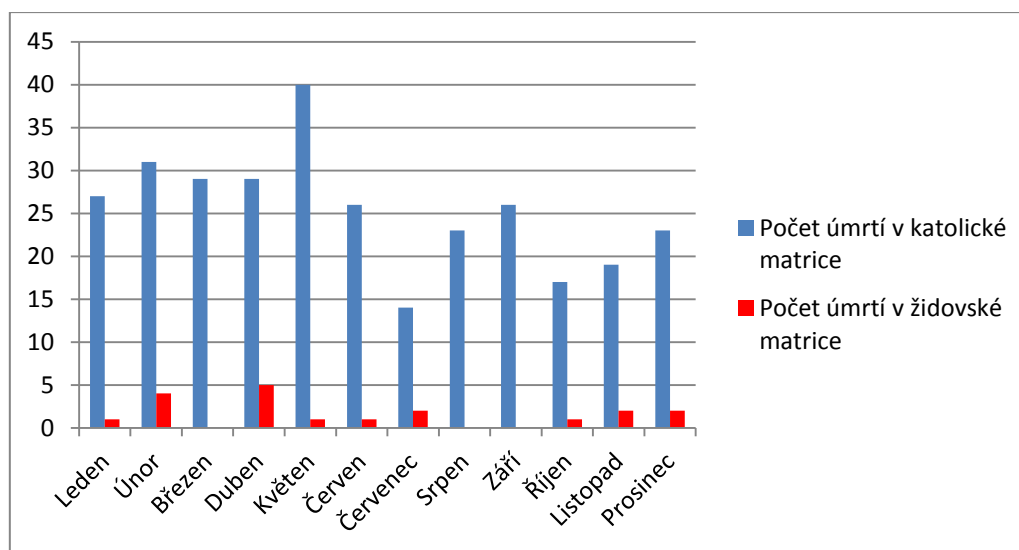
Tabulka č. 53 *Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti a případů sebevraždy v roce 1891*

podle pohlaví	Náhodné poranění			sebevražda
	přejetí vozem	utopení	otrávení	otrávení
muži	1	2	1	1
ženy	0	0	0	0
podle věku				
1–14	1	0		0
15–59	0	1	1	0
60+	0	1		1

Tabulka č. 54 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1891*

Měsíc	Počet úmrtí v katolické matrice	Počet úmrtí v židovské matrice
Leden	27	1
Únor	31	4
Březen	29	0
Duben	29	5
Květen	40	1
Červen	26	1
Červenec	14	2
Srpen	23	0
Září	26	0
Říjen	17	1
Listopad	19	2
Prosinec	23	2

Graf č. 49 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1891*

8.8 Rok 1892

V roce 1892 bylo v matričních knihách úmrtí provedeno 281 zápisů úmrtí, z toho bylo zapsáno 256 úmrtí v katolické matrice²⁰³ a 25 v židovské matrice.²⁰⁴

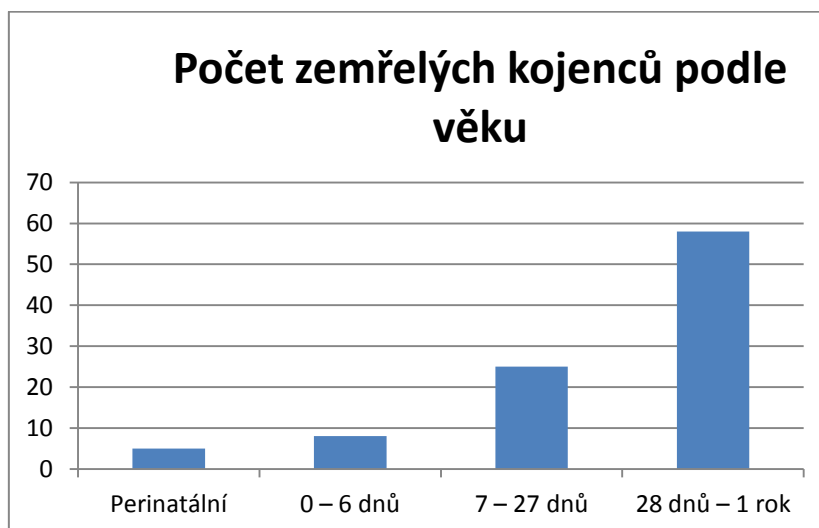
8.8.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1892

Z celkového počtu 281 úmrtí se podílelo na kojenecké úmrtnosti 96 případů (92 v katolické matrice, 4 v židovské matrice), což činí 34,16 %.

Tabulka č. 55 Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1892

Počet zemřelých kojenců podle věku				
Perinatální	0–6	7–27	28–365	celkem
5	8	25	58	96

Graf č. 50 Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1892

Nejvíce úmrtí kojenců, a to 58, je stále v ponovorozenecké fázi. Snížil se počet dětí zemřelých v perinatální fázi a navýšil se počet dětí zemřelých v novorozenecké fázi. Děti umíraly nejčastěji na katar střev, žaludku, psotník nebo zánět průdušek. Dále bylo zjištěno, že v daném roce zemřelo 48 chlapců a 48 děvčat. Názorně je podíl zemřelých chlapců a děvčat zobrazen grafem.

²⁰³ SOKA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1892, inv. č. 6201, kn. č. 6201, s. 1–20.

²⁰⁴ Národní archiv Praha, Židovské matriky, Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1884–1913, inv. č. 1416, kn. č. 1416, reprodukce 94–99.

Graf č. 51 *Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1892*

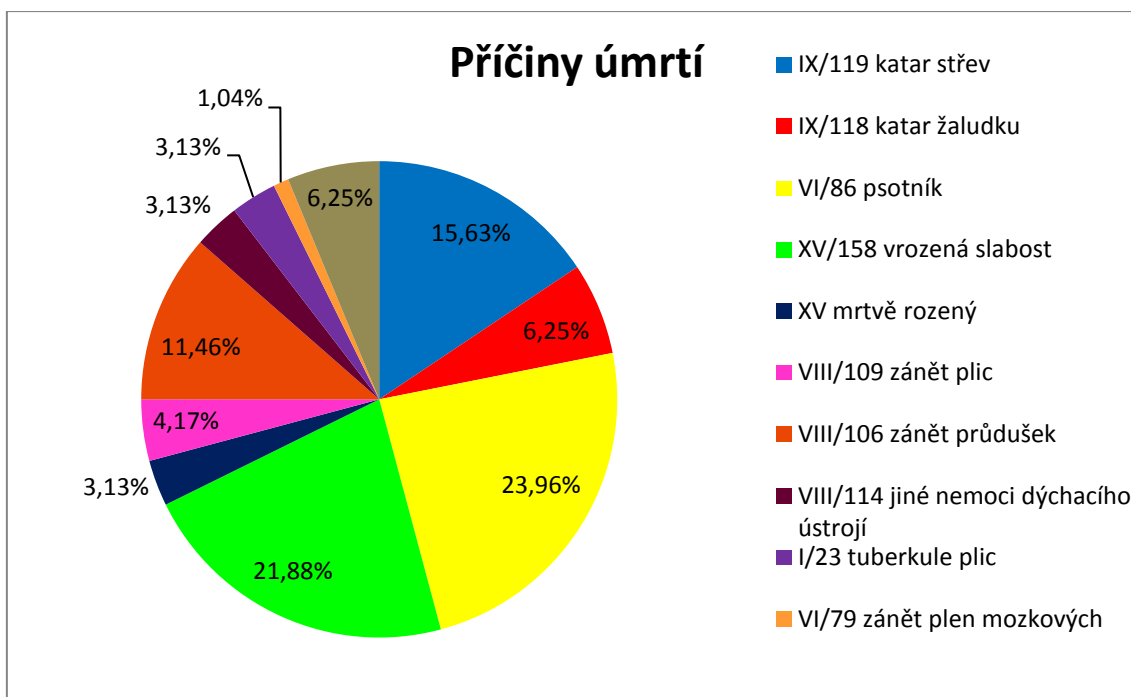

Nejčastější příčinou úmrtí kojenců zapsaných v katolické matriční knize byl psotník, který byl příčinou úmrtí 23 kojenců. V židovské matrice, kde byly zapsány 4 úmrtí kojenců (3 chlapci a 1 děvče), se jako příčina úmrtí objevil černý kašel, zánět pobřišnice, zánět plic a předčasný porod.

Tabulka č. 56 *Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1892*

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
VI/86	psotník (eclampsia)	23	23,96
XV/158	vrozená slabost	21	21,88
IX/119	katar střev a průjem	15	15,63
VIII/106	zánět průdušek	11	11,46
IX/118	katar žaludku	6	6,25
VIII/109	zánět plic	4	4,17
XV	mrtvě rozený	3	3,13
I/23	tuberkule plic	3	3,13
VIII/114	jiné nemoci dýchacích cest	3	3,13
VI/79	zánět plen mozkových	1	1,04
	ostatní	6	6,25

Graf č. 52 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1892

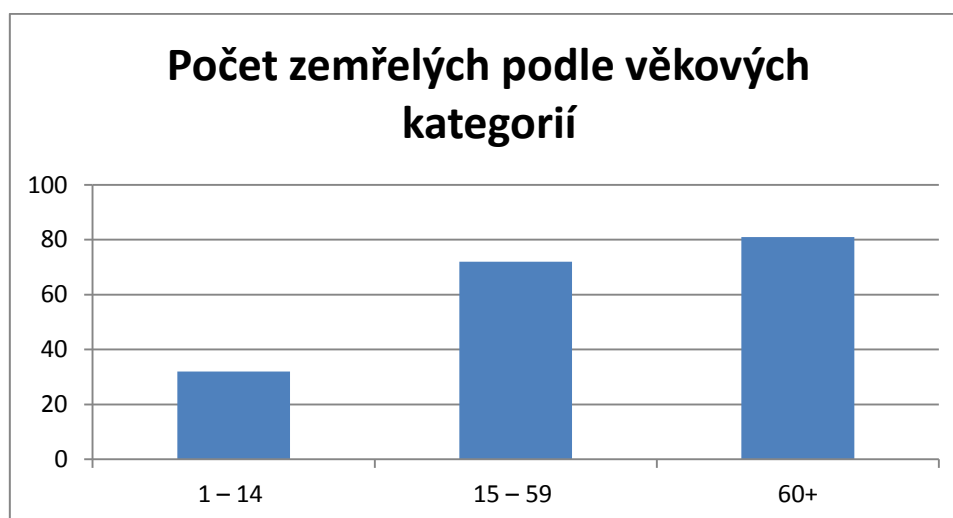
8.8.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1892

V ostatních věkových kategoriích (vyjma kojenecké úmrtnosti) zemřelo celkem 185 osob, z toho bylo 164 úmrtí zapsáno v katolické matrice a 21 v židovské matrice.

Tabulka č. 57 Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1892

Počet zemřelých podle věkových kategorií			
1–14	15–59	60 a více	celkem
32	72	81	185

Graf č. 53 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1892

V tomto roce klesl celkový počet úmrtí. Nejvíce osob, a to 81, zemřelo ve věkové kategorii 60+. Nejčastější příčinou úmrtí v této věkové kategorii byla stařecká sešlost, na kterou zemřelo 11 mužů a 14 žen. Podíl úmrtnosti mužů a žen vyjadřuje následující graf.

Graf č. 54 Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1892

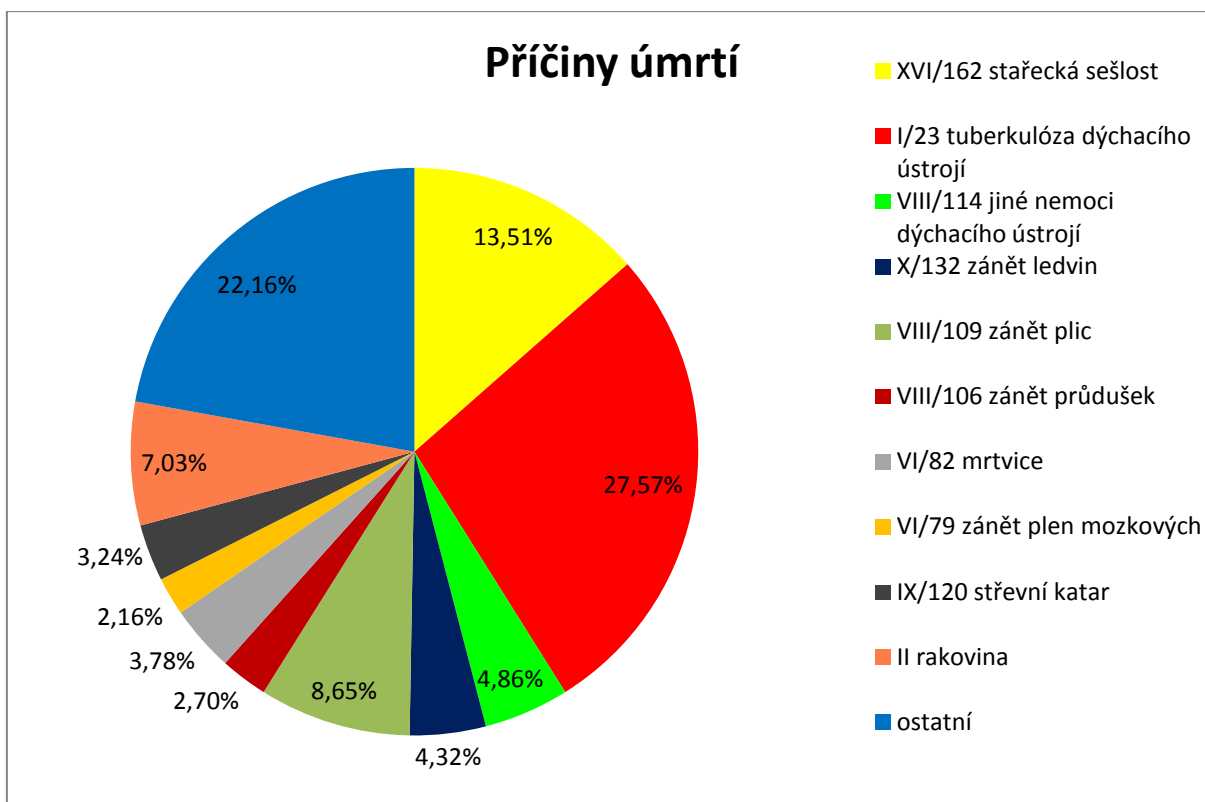

V daném roce zemřelo 96 mužů a 89 žen. Index feminity je 0,927, tzn. na 1000 zemřelých mužů zemře 927 žen. Index maskulinity je 1,079, tzn. na 1000 zemřelých žen zemře 1079 mužů.

Tabulka č. 58 Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1892 ve věkové kategorii 1–60+

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
I/23	tuberkulóza dýchacího ústrojí	51	27,57
XVI/162	stařecká sešlost	25	13,51
VIII/109	zánět plic	16	8,65
II	rakovina	13	7,03
VIII/114	jiné nemoci dýchacího ústrojí	9	4,86
X/132	zánět ledvin	8	4,32
VI/82	mrtvice	7	3,78
IX/120	střevní katar	6	3,24
VIII/106	zánět průdušek	5	2,70
VI/79	zánět plen mozkových	4	2,16
	ostatní	41	22,16

Graf č. 55 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1892 ve věkové kategorii 1–60+

Bylo zjištěno, že nejvíce osob zemřelo na tuberkulózu dýchacího ústrojí, která byla nejčastější příčinou smrti jak mužů – 27 případů, tak i žen – 24 případů. Druhou nejčastější příčinou úmrtí byla stařecká sešlost, na kterou zemřelo 11 mužů a 14 žen. Třetí nejčastější příčinou úmrtí byl zánět ledvin, na který zemřelo 8 mužů a 8 žen.

Na rakovinu zemřelo 13 osob, všechna úmrtí byla zapsána do katolické matriční knihy. Jednalo se o 8 případů rakoviny žaludku, 2 případy rakoviny prsu, v jednom případě šlo o rakovinu dělohy a ve dvou případech o rakovinu jiných orgánů.

V roce 1892 zemřelo 58 osob starších sedmdesáti let, z toho 24 jich bylo starších osmdesáti let a 3 osoby byly starší devadesáti let.

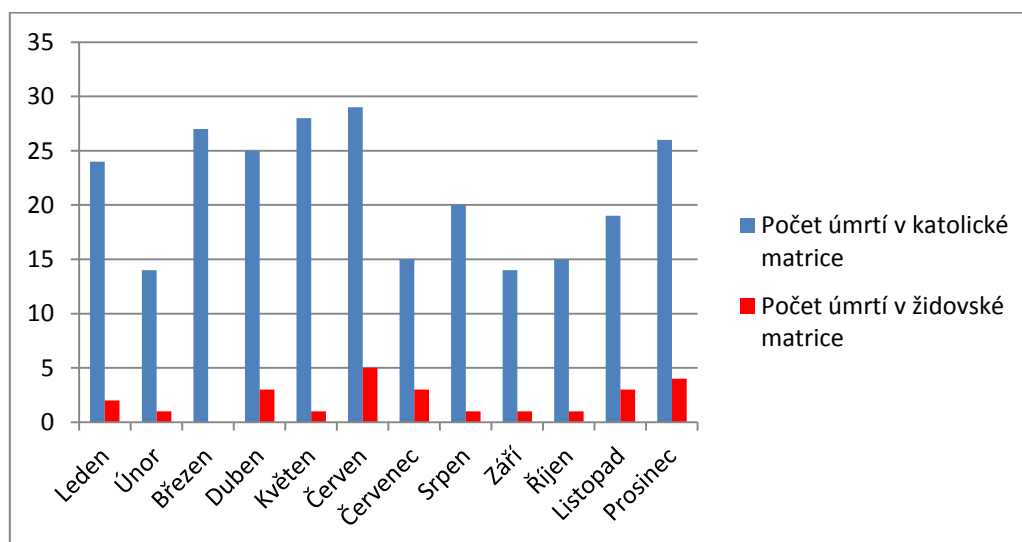
Jedna osoba vykrvácela následkem pořezání. Jednalo se o muže staršího šedesáti let.

Nejvíce osob zemřelo v červnu. K sebevraždě došlo v březnu.

Tabulka č. 59 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1892*

Měsíc	Počet úmrtí v katolické matrice	Počet úmrtí v židovské matrice
Leden	24	2
Únor	14	1
Březen	27	0
Duben	25	3
Květen	28	1
Červen	29	5
Červenec	15	3
Srpen	20	1
Září	14	1
Říjen	15	1
Listopad	19	3
Prosinec	26	4

Graf č. 56 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1892*

Nyní uvedeme několik statistických údajů z roku 1892, které se týkají celého politického okresu Nový Bydžov, které byly publikovány ve Zprávě o poměrech zdravotních v království českém roku 1892 Dr. Hynka Pelce.

Podle H. Pelce zemřelo v roce 1892 v celém politickém okrese Nový Bydžov přibližně 1 365 osob podle zpráv o způsobu smrti (v příloze B uvádí počet 1 379 dle tabulek o méně obyvatelstva).²⁰⁵ V přehledu o počtu úmrtí (příloha B) uvádí, že zemřelo 477 dětí ve věku do 1 roku, 155 dětí ve věku 1–5 let, 8 dětí ve věku 5–6 let,

²⁰⁵ H. Pelc, *Zpráva o poměrech zdravotních v království českém*, s. 25.

28 dětí ve věku 6–10 let. Ve věku 10–20 let zemřelo 50 osob, ve věku 20–30 let zemřelo 60 osob, ve věku 30–40 let 60 osob, ve věku 40–50 osob 68 osob, ve věku 50–60 zemřelo 98 osob, ve věku 60–70 let zemřelo 162 osob a ve věku nad 70 let zemřelo 213 osob.²⁰⁶ Z uvedeného je zřejmé, že v roce 1892 umíralo nejvíce osob ve věku nad 60 let, a to nejen přímo v Novém Bydžově, ale v celém politickém okrese.

Ve svém přehledu o násilných způsobech smrti uvedl, že v celém politickém okrese zemřelo 10 osob následkem sebevraždy, z toho bylo 6 případů oběšení a 4 případy utopení. Dále se staly 2 případy vraždy a zabití a 14 případů smrti následkem náhodného poranění.²⁰⁷

Následkem nakažlivých nemocí zemřelo 138 osob, zemřely např. na spálu, tyfus, zajímavý kašel, záškrt nebo osypky.²⁰⁸ H. Pelc dále uvádí, že v roce 1892 v celém politickém okrese zemřelo 251 osob na tuberkulózu plic. V roce 1890 to bylo 293 osob, a v roce 1891 to bylo 220 osob.²⁰⁹ Na sešlost věkem zemřelo dle Pelce 195 osob.²¹⁰

Další zajímavou informací je, že např. dle výkazů bylo v politickém okrese Nový Bydžov evidovaných 61 choromyslných, 70 hluchoněmých a 46 slepých osob.²¹¹

8.9 Rok 1893

V roce 1893 bylo v matričních knihách úmrtí provedeno 270 zápisů úmrtí, z toho bylo zapsáno 254 úmrtí v katolické matrice²¹² a 16 v židovské matrice²¹³.

8.9.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1893

Z celkového počtu 270 úmrtí se podílelo na kojenecké úmrtnosti 85 případů (82 v katolické matrice, 3 v židovské matrice), což činí 31,48 %.

---

²⁰⁶ H. Pelc, *Zpráva o poměrech zdravotních v království českém*, příloha B.

²⁰⁷ Tamtéž s. 52 a 54.

²⁰⁸ Tamtéž s. 63.

²⁰⁹ Tamtéž s. 66.

²¹⁰ Tamtéž s. 68.

²¹¹ Tamtéž s. 156,165,169.

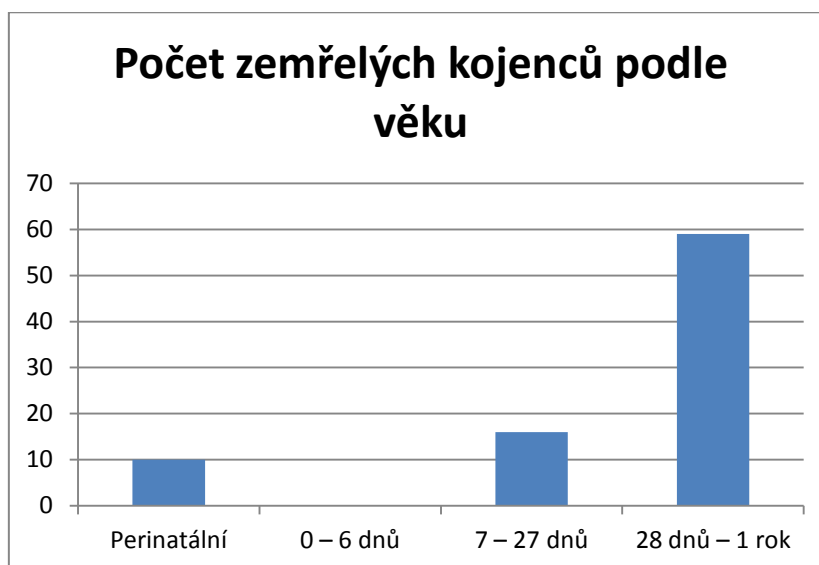
²¹² SOkA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1893, inv. č. 6202, kn. č. 6202, bez paginace.

²¹³ Národní archiv Praha, Židovské matriky, Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1884–1913, inv. č. 1416, kn. č. 1416, reprodukce 99–102.

Tabulka č. 60 *Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1893*

Počet zemřelých kojenců podle věku				
Perinatální	0–6	7–27	28–365	celkem
10	0	16	59	85

Graf č. 57 *Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1893*

Opět bylo nejvíce úmrtí kojenců, a to 59 v ponovorozenecké fázi. Děti umíraly nejčastěji na katar střev nebo zánět průdušek. Dále bylo zjištěno, že v daném roce zemřelo 56 chlapců a 29 děvčat. Názorně je podíl zemřelých chlapců a děvčat zobrazen grafem.

Graf č. 58 *Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1893*

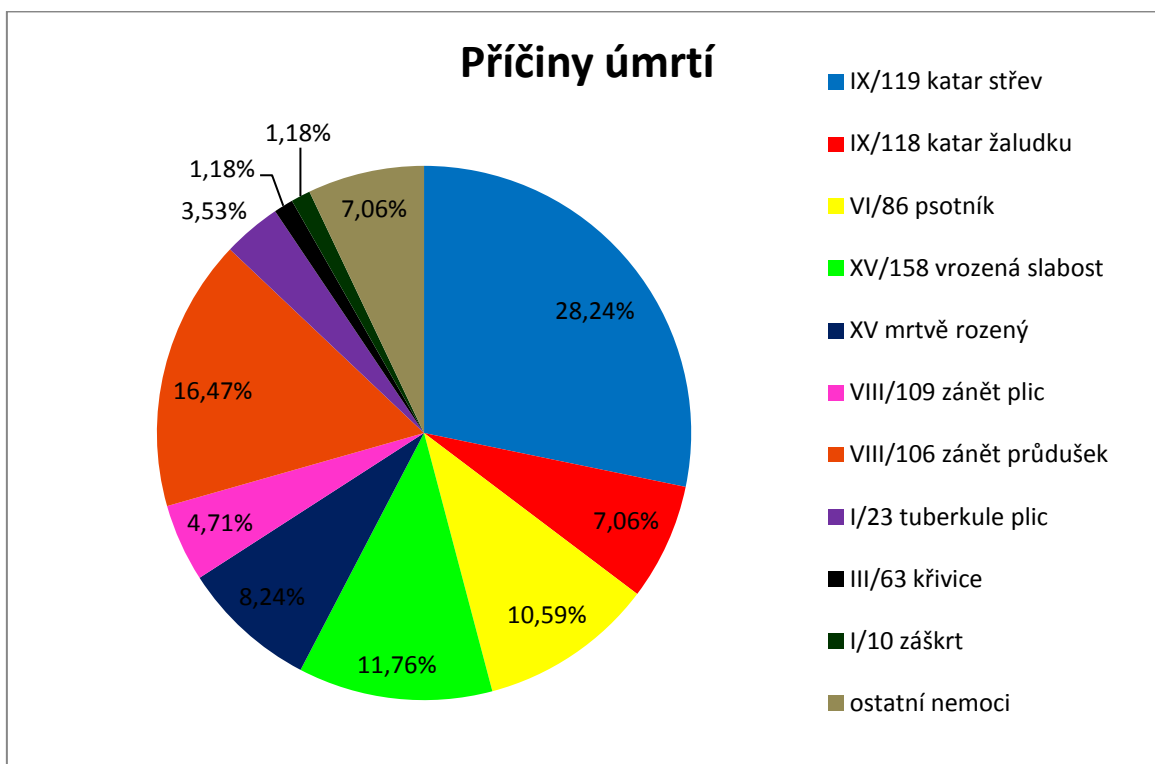

Nejčastější příčinou úmrtí kojenců zapsaných v katolické matriční knize byl katar střev, který byl příčinou úmrtí 24 kojenců. V židovské matrice byla zapsána 3 úmrtí kojenců (3 chlapci), jejichž příčinami úmrtí byl psotník, vrozená slabost a v jednom případě se jednalo o mrtvě narozené dítě.

Tabulka č. 61 *Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1893*

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
IX/119	katar střev a průjem	24	28,24
VIII/106	zánět průdušek	14	16,47
XV/158	vrozená slabost	10	11,76
VI/86	psotník (eclampsia)	9	10,59
XV	mrtvě rozený	7	8,24
IX/118	katar žaludku	6	7,06
VIII/109	zánět plic	4	4,71
I/23	tuberkule plic	3	3,53
I/8	spála	2	2,35
I/10	záškrt	1	1,18
	ostatní	5	5,88

Graf č. 59 *Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1893*

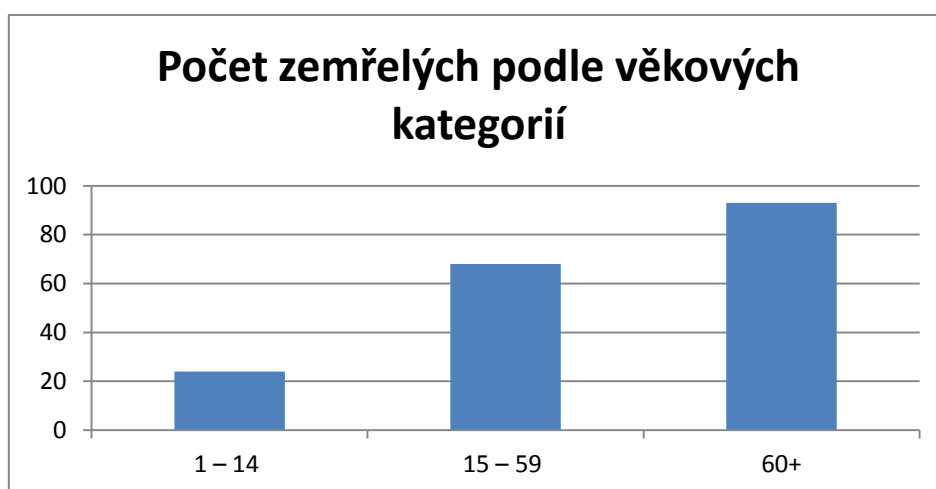
8.9.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1893

V ostatních věkových kategoriích (vyjma kojenecké úmrtnosti) zemřelo celkem 185 osob, z toho bylo 172 úmrtí zapsáno v katolické matrice a 13 v židovské matrice.

Tabulka č. 62 *Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1893*

Počet zemřelých podle věkových kategorií			
1–14	15–59	60 a více	celkem
24	68	93	185

Graf č. 60 *Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1893*

V tomto roce se ještě více zvýšil počet úmrtí ve věkové kategorii 60+, a to na 93. Nejčastější příčinou úmrtí v této věkové kategorii byla tuberkulóza dýchacích cest, na kterou zemřelo 17 mužů a 5 žen, následovaná stařeckou sešlostí, na kterou zemřelo 10 mužů a 7 žen. Podíl úmrtnosti mužů a žen vyjadřuje následující graf.

Graf č. 61 *Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1893*

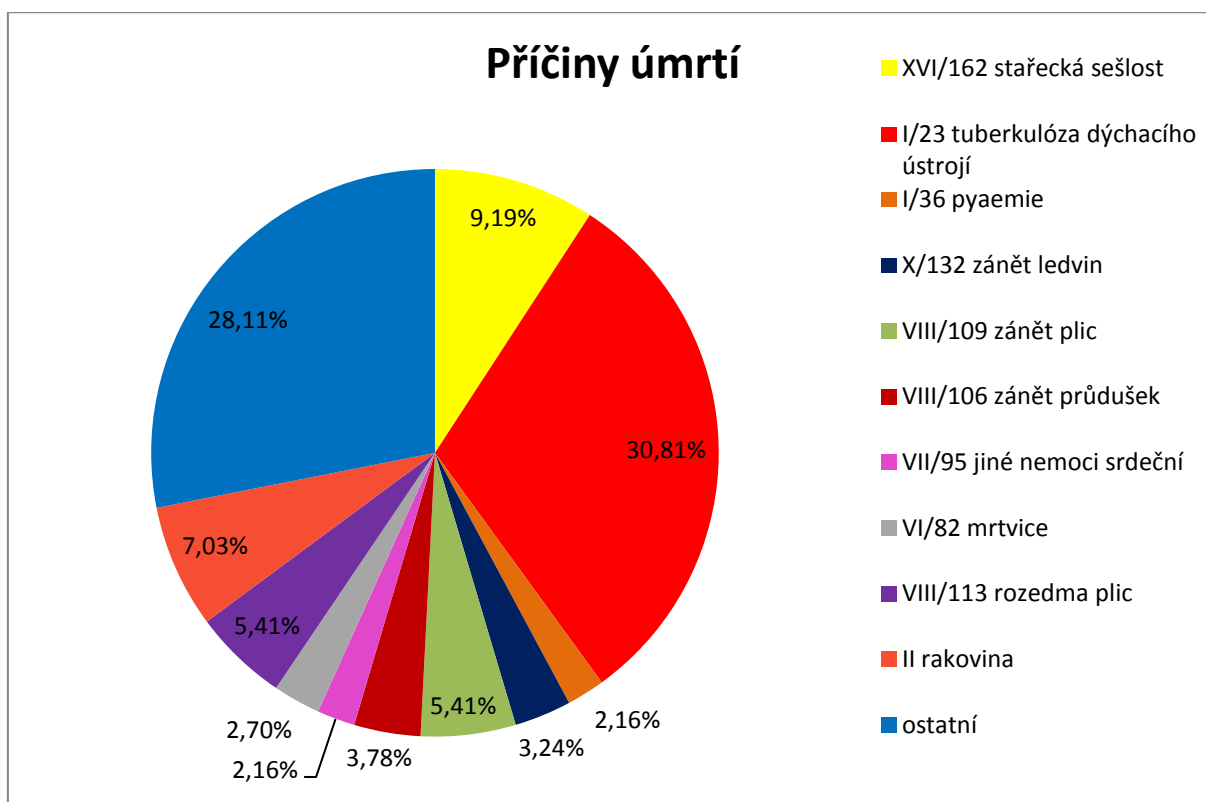

V roce 1893 zemřelo 106 mužů a 79 žen. Index feminity je 0,745, tzn. na 1000 zemřelých mužů zemře 745 žen. Index maskulinity je 1,342, tzn. na 1000 zemřelých žen zemře 1342 mužů.

Tabulka č. 63 *Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1893 ve věkové kategorii 1–60+*

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
I/23	tuberkulóza dýchacího ústrojí	57	30,81
XVI/162	stařecká sešlost	17	9,19
VIII/113	rozedma plic	10	5,41
VIII/109	zánět plic	10	5,41
II	rakovina	13	7,03
VIII/106	zánět průdušek	7	3,78
X/132	zánět ledvin	6	3,24
VI/82	mrtvice	5	2,70
I/36	pyaemie	4	1,87
VII/95	jiné nemoci srdeční	4	2,16
	ostatní	52	28,11

Graf č. 62 *Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1893 ve věkové kategorii 1–60+*

Bylo zjištěno, že nejvíce osob zemřelo na tuberkulózu dýchacího ústrojí, která byla nejčastější příčinou smrti 38 mužů a 19 žen. Druhou nejčastější příčinou úmrtí byla stařecká sešlost, na kterou zemřelo 10 mužů a 7 žen. Na třetím místě byl zánět plic, na který zemřelo 6 mužů a 4 žen, a rozedma plic, na kterou zemřelo 8 mužů a 2 ženy.

Na rakovinu zemřelo 13 osob, z toho 12 úmrtí bylo zapsáno do katolické matriční knihy a 1 úmrtí do židovské matriční knihy. Jednalo se o 10 případů rakoviny žaludku, po jednom případě rakoviny prsu, rakoviny pobřišnice a 1 případ rakoviny jiných orgánů.

V roce 1893 zemřelo 68 osob starších sedmdesáti let, z toho 25 jich bylo starších osmdesáti let a 1 osoba byla starší devadesáti let.

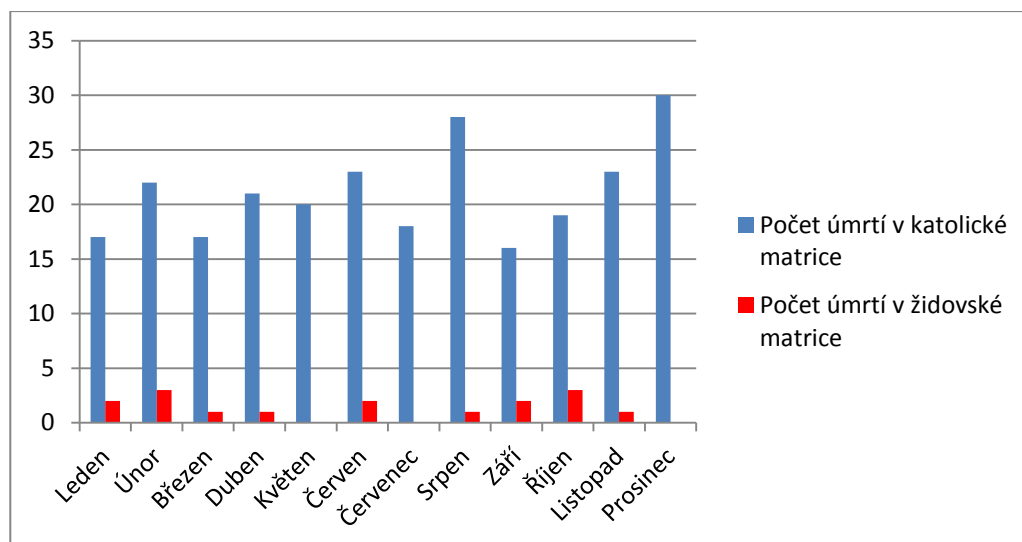
V tomto roce nebylo zapsáno žádné úmrtí následkem úrazu, sebevraždy nebo vraždy.

Nejvíce osob zemřelo v prosinci.

Tabulka č. 64 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1893*

Měsíc	Počet úmrtí v katolické matrice	Počet úmrtí v židovské matrice
Leden	17	2
Únor	22	3
Březen	17	1
Duben	21	1
Květen	20	0
Červen	23	2
Červenec	18	0
Srpen	28	1
Září	16	2
Říjen	19	3
Listopad	23	1
Prosinec	30	0

Graf č. 63 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1893*

8.10 Rok 1894

V roce 1894 bylo v matričních knihách úmrtí provedeno 312 zápisů úmrtí, z toho bylo zapsáno 297 úmrtí v katolické matrice²¹⁴ a 15 v židovské matrice.²¹⁵

8.10.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1894

Z celkového počtu 312 úmrtí se podílelo na kojenecké úmrtnosti 92 případů (90 v katolické matrice, 2 v židovské matrice), což činí 29,49 %.

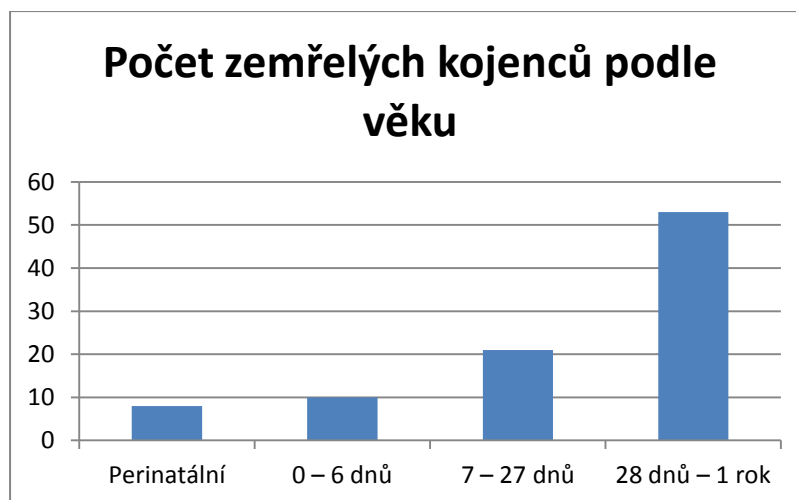
Tabulka č. 65 *Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1894*

Počet zemřelých kojenců podle věku				
Perinatální	0–6	7–27	28–365	celkem
8	10	21	53	92

²¹⁴ SOKA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1894, inv. č. 6331, kn. č. 6331, bez paginace.

²¹⁵ Národní archiv Praha, Židovské matriky, Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1884–1913, inv. č. 1416, kn. č. 1416, reprodukce 103–105.

Graf č. 64 Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1894

I nadále je nejvíce úmrtí kojenců, a to 53, v ponovorozenecké fázi. Děti umíraly nejčastěji na katar střev, zánět průdušek nebo tuberkulózu. Dále bylo zjištěno, že v daném roce zemřelo 55 chlapců a 37 děvčat. Názorně je podíl zemřelých chlapců a děvčat zobrazen grafem.

Graf č. 65 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1894

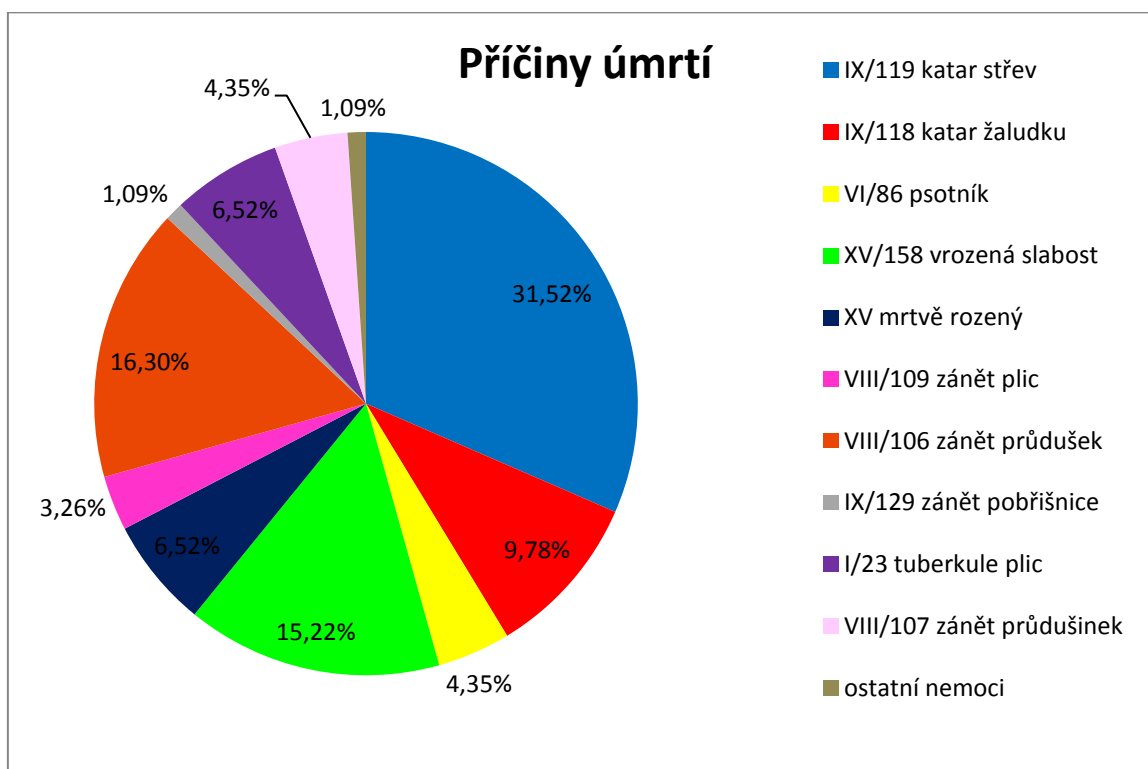
Nejčastější příčinou úmrtí kojenců zapsaných v katolické matriční knize byl katar střev, který byl příčinou úmrtí 29 kojenců. V židovské matrice, kde byla zapsána 2 úmrtí kojenců, se chlapec narodil mrtvý a děvče zemřelo na vrozenou slabost.

Tabulka č. 66 Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1894

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
IX/119	katar střev a průjem	29	31,52
VIII/106	zánět průdušek	15	16,30
XV/158	vrozená slabost	14	15,22
IX/118	katar žaludku	9	9,78
I/23	tuberkule plic	6	6,52
XV	mrtvě rozený	6	6,52
VIII/107	zánět průdušinek	4	4,35
VI/86	psotník (eclampsia)	4	4,35
VIII/109	zánět plic	3	3,26
IX/129	zánět pobřišnice	1	1,09
	ostatní	1	1,09

Graf č. 66 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1894

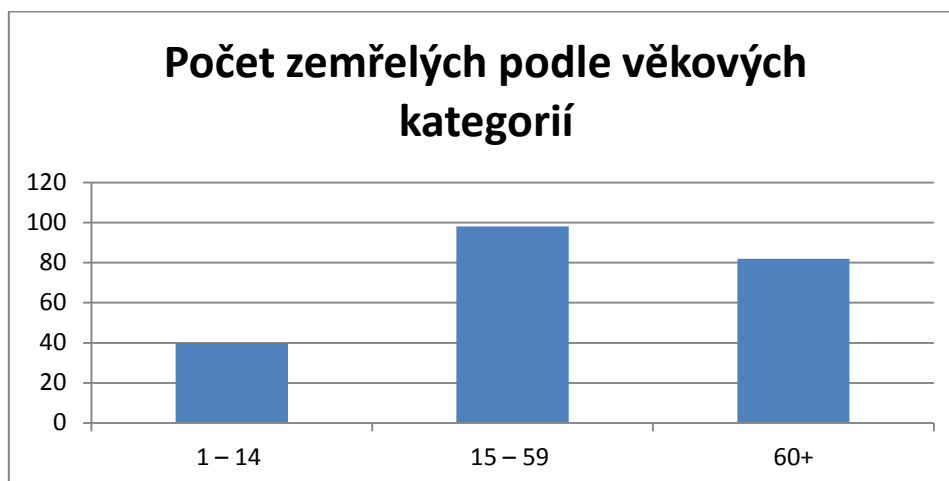
8.10.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1894

V ostatních věkových kategoriích (vyjma kojenecké úmrtnosti) zemřelo celkem 220 osob, z toho bylo 207 úmrtí zapsáno v katolické matrice a 13 v židovské matrice.

Tabulka č. 67 *Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1894*

Počet zemřelých podle věkových kategorií			
1–14	15–59	60 a více	celkem
40	98	82	220

Graf č. 67 *Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1894*

V roce 1894 je opět nejvíce zemřelých ve věkové kategorii 15–59, a to 98. Nejčastější příčinou úmrtí v této věkové kategorii byla tuberkulóza dýchacího ústrojí, na kterou zemřelo 32 mužů a 19 žen. Podíl úmrtnosti mužů a žen vyjadřuje následující graf.

Graf č. 68 *Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1894*

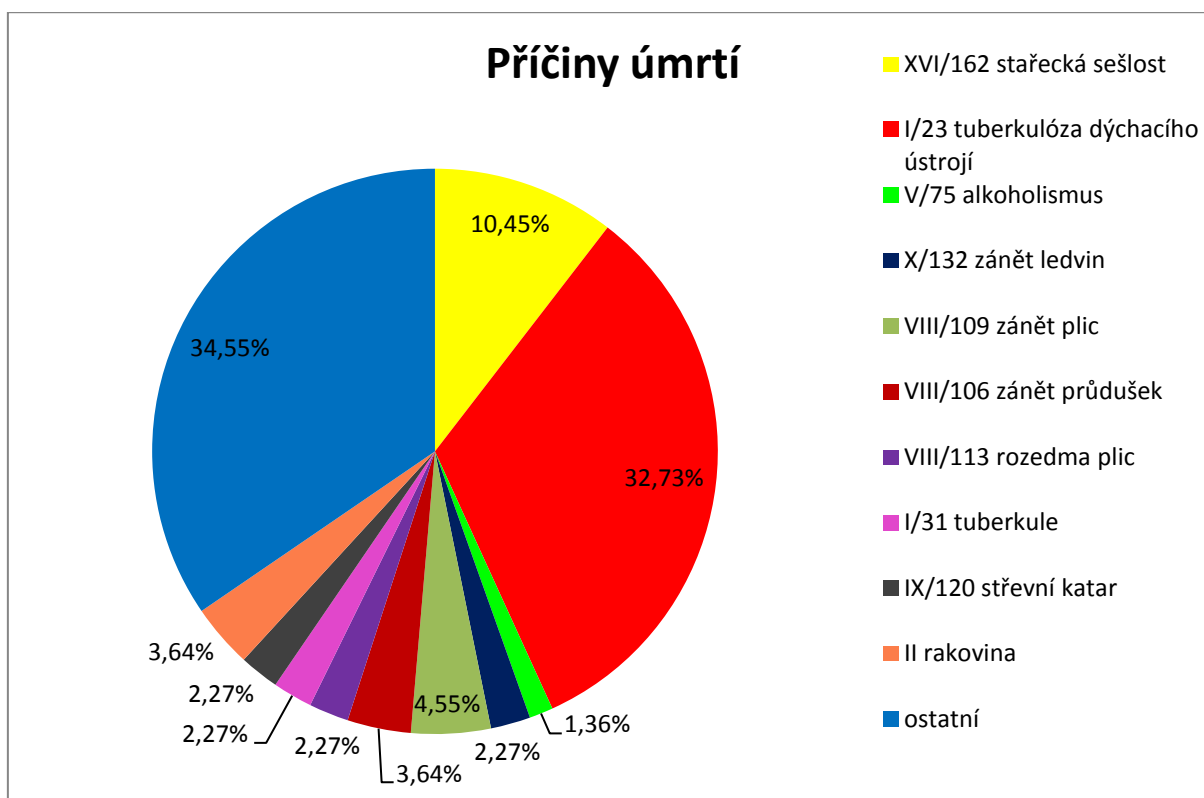

V roce 1894 zemřelo 118 mužů a 102 žen. Index feminity je 0,864, tzn. na 1000 zemřelých mužů zemře 864 žen. Index maskulinity je 1,157, tzn. na 1000 zemřelých žen zemře 1157 mužů.

Tabulka č. 68 *Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1894 ve věkové kategorii 1–60+*

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
I/23	tuberkulóza dýchacího ústrojí	72	32,73
XVI/162	stařecká sešlost	23	10,45
VIII/109	zánět plic	10	4,55
VIII/106	zánět průdušek	8	3,64
II	rakovina	8	3,64
VIII/113	rozedma plic	5	2,27
I/31	tuberkule	5	2,27
IX/120	střevní katar	5	2,27
X/132	zánět ledvin	5	2,27
V/75	alkoholismus	3	1,36
	ostatní	76	34,55

Graf č. 69 *Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1894 ve věkové kategorii 1–60+*

Bylo zjištěno, že nejvíce osob zemřelo na tuberkulózu dýchacího ústrojí, která byla nejčastější příčinou smrti 44 mužů a 28 žen. Druhou nejčastější příčinou úmrtí byla stařecká sešlost, na kterou zemřelo 10 mužů a 13 žen. Třetí nejčastější příčinou úmrtí byl zánět ledvin, na který zemřeli 4 muži a 6 žen.

Na rakovinu zemřelo 8 osob, z toho 6 úmrtí bylo zapsáno v katolické matriční knize, a 2 úmrtí v židovské matriční knize. Jednalo se o 2 případy rakoviny žaludku, 2 případy rakoviny jater, po jednom případě rakoviny prostaty, požeráku (jícnu) a dělohy a v jednom případě nebyla rakovina rozlišena.

V roce 1894 zemřelo 57 osob starších sedmdesáti let, z toho 23 jich bylo starších osmdesáti let a 2 osoby byly starší devadesáti let.

Jedna osoba se utopila, v 1 případě došlo k roztříštění kostí lebečních následkem úrazu, 1 osoba se otráвила. Dále došlo po 1 případě udušení, zabití, ubití, upálení a zmrznutí a staly se 2 případy popálení. Celkem zemřelo 10 osob.

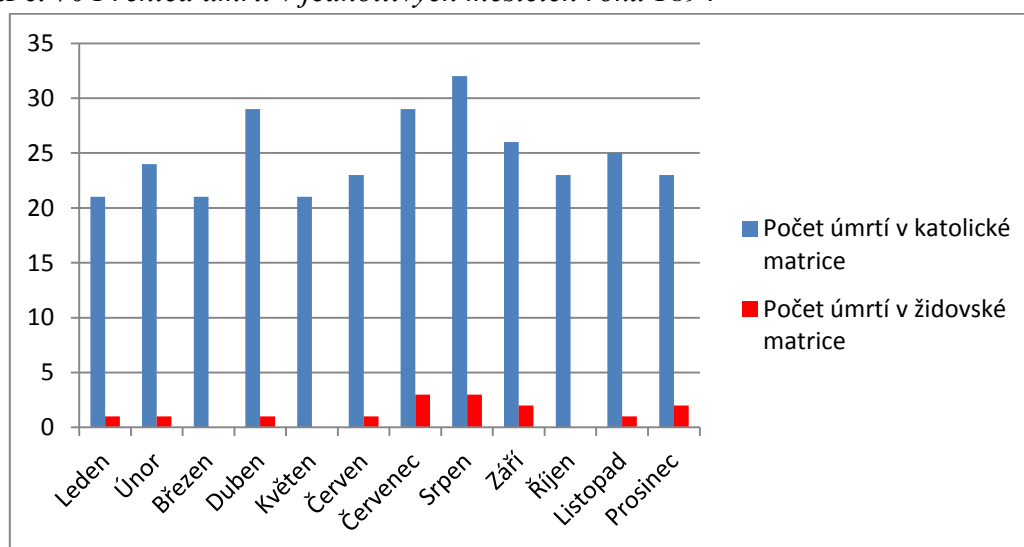
Tabulka č. 69 *Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti a případů sebevraždy v roce 1894*

podle pohlaví	Náhodné poranění							sebevražda
	popálení	utopení	úraz	udušení	upálení	zmrznutí	zabití ubití	jedem
muži	1	1	1	1	1	1	2	1
ženy	1	0	0	0	0	0	0	0
podle věku								
1–14	1	0	0	0	0	1	0	0
15–59	1	1	1	1	1	0	2	1
60+	0	0	0	0	0	0	0	0

Tabulka č. 70 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1894*

Měsíc	Počet úmrtí v katolické matrice	Počet úmrtí v židovské matrice
Leden	21	1
Únor	24	1
Březen	21	0
Duben	29	1
Květen	21	0
Červen	23	1
Červenec	29	3
Srpen	32	3
Září	26	2
Říjen	23	0
Listopad	25	1
Prosinec	23	2

Graf č. 70 *Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1894*

Nejvíce osob zemřelo v červenci. K otrávení došlo v srpnu, k upálení v lednu, k oběma popálením došlo v únoru, ke zmrznutí a utopení došlo v listopadu, udušení v dubnu, úraz a ubití v prosinci, a zabití v květnu.

8.11 Rok 1895

V roce 1895 bylo v matričních knihách úmrtí provedeno 305 zápisů úmrtí, z toho bylo zapsáno 284 úmrtí v katolické matrice²¹⁶ a 21 v židovské matrice.²¹⁷

²¹⁶ SOKA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1895, inv. č. 6332, kn. č. 6332, bez paginace.

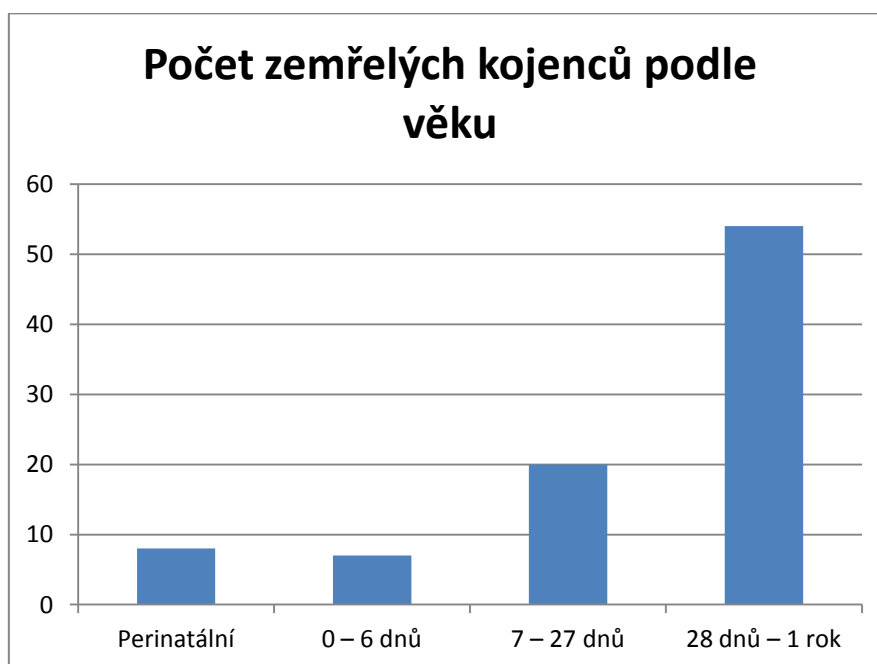
8.11.1 Kojenecká úmrtnost v roce 1895

Z celkového počtu 305 úmrtí se podílelo na kojenecké úmrtnosti 89 případů (89 v katolické matrice, 0 v židovské matrice), což činí 29,18 %.

Tabulka č. 71 Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1895

Počet zemřelých kojenců podle věku				
Perinatální	0–6	7–27	28–365	celkem
8	7	20	54	89

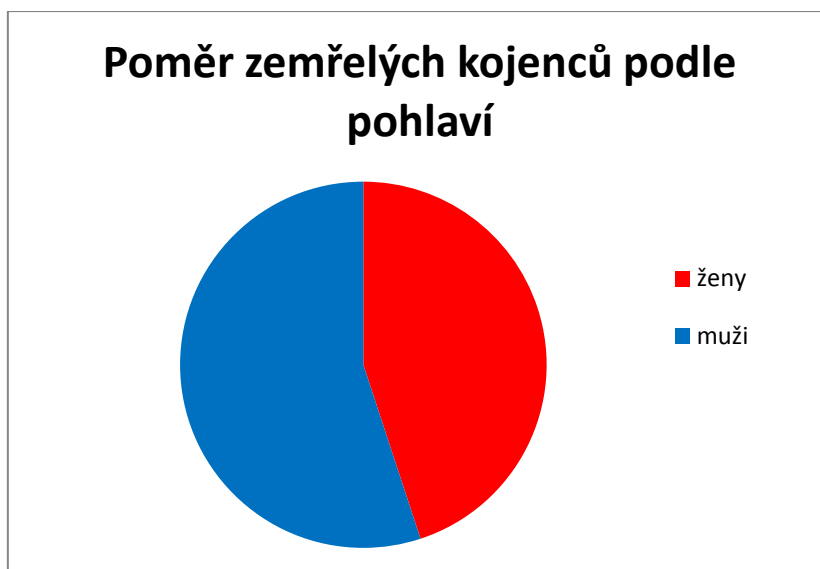
Graf č. 71 Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1895

Po celé sledované období bylo nejvíce úmrtí kojenců v ponovorozenecké fázi, v tomto roce to byl počet 54. Děti umíraly nejčastěji na katar střev a cholery. Dále bylo zjištěno, že v daném roce zemřelo 49 chlapců a 40 děvčat. Názorně je podíl zemřelých chlapců a děvčat zobrazen grafem.

²¹⁷ Národní archiv Praha, Židovské matriky, Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1884–1913, inv. č. 1416, kn. č. 1416, reprodukce 106–110.

Graf č. 72 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1895

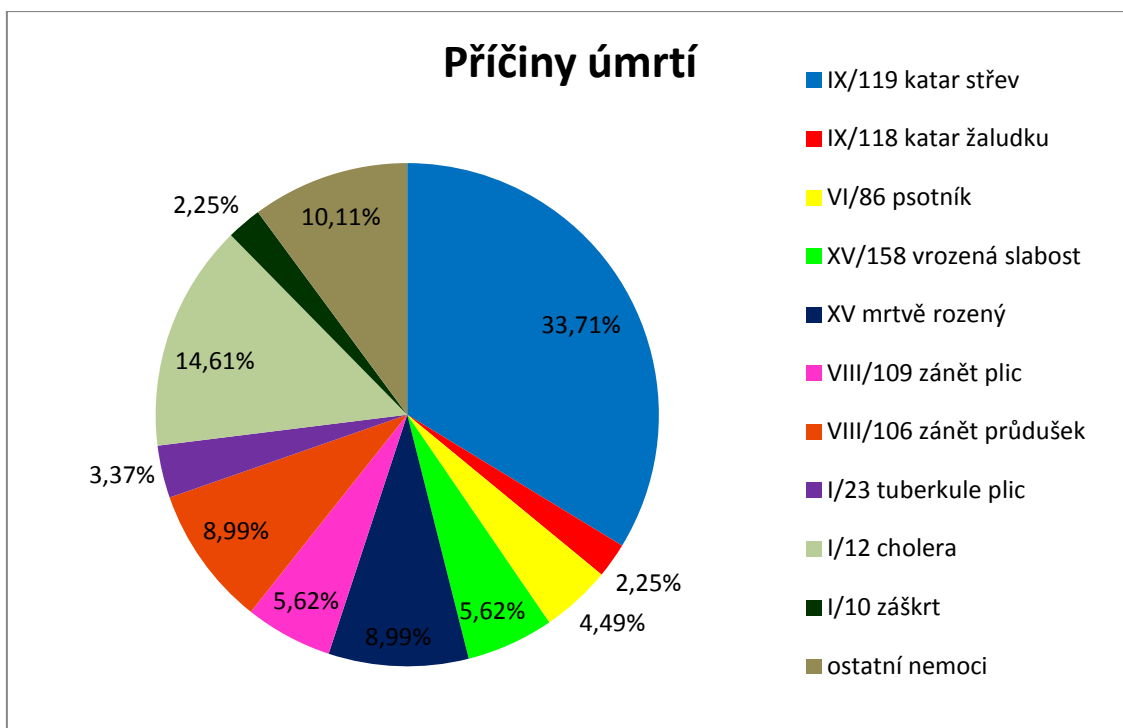

Nejčastější příčinou úmrtí kojenců zapsaných v katolické matriční knize byl katar střev, který byl příčinou úmrtí 30 kojenců. V židovské matrice nebylo zapsáno žádné úmrtí kojence.

Tabulka č. 72 Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1895

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
IX/119	katar střev a průjem	30	33,71
I/12	cholera	13	14,61
XV	mrtvě rozený	8	8,99
VIII/106	zánět průdušek	8	8,99
XV/158	vrozená slabost	5	5,62
VIII/109	zánět plic	5	5,62
VI/86	psotník (eclampsia)	4	4,49
I/23	tuberkule plic	3	3,37
IX/118	katar žaludku	2	2,25
I/10	záškrt	2	2,25
	ostatní	9	10,11

Graf č. 73 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1895

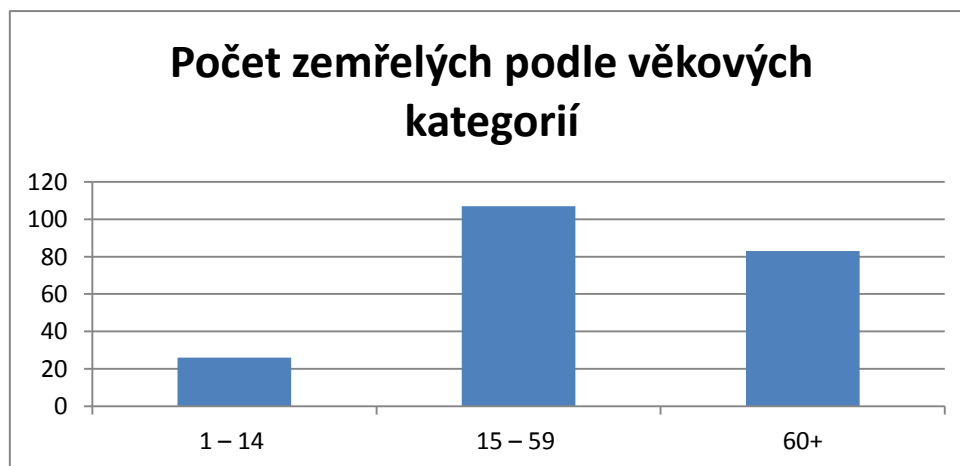
8.11.2 Úmrtnost v ostatních věkových kategoriích v roce 1895

V ostatních věkových kategoriích (vyjma kojenecké úmrtnosti) zemřelo celkem 216 osob, z toho bylo 195 úmrtí zapsáno v katolické matrice a 21 v židovské matrice.

Tabulka č. 73 Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1895

Počet zemřelých podle věkových kategorií			
1–14	15–59	60 a více	celkem
26	107	83	216

Graf č. 74 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1895

V jednom případě nebyl uveden věk. Nejvíce osob, a to 107, zemřelo opět ve věkové kategorii 15–59. Nejčastější příčinou úmrtí v této věkové kategorii byla tuberkulóza dýchacího ústrojí, na kterou zemřelo 32 mužů a 22 žen. Podíl úmrtnosti mužů a žen vyjadřuje následující graf.

Graf č. 75 Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1895

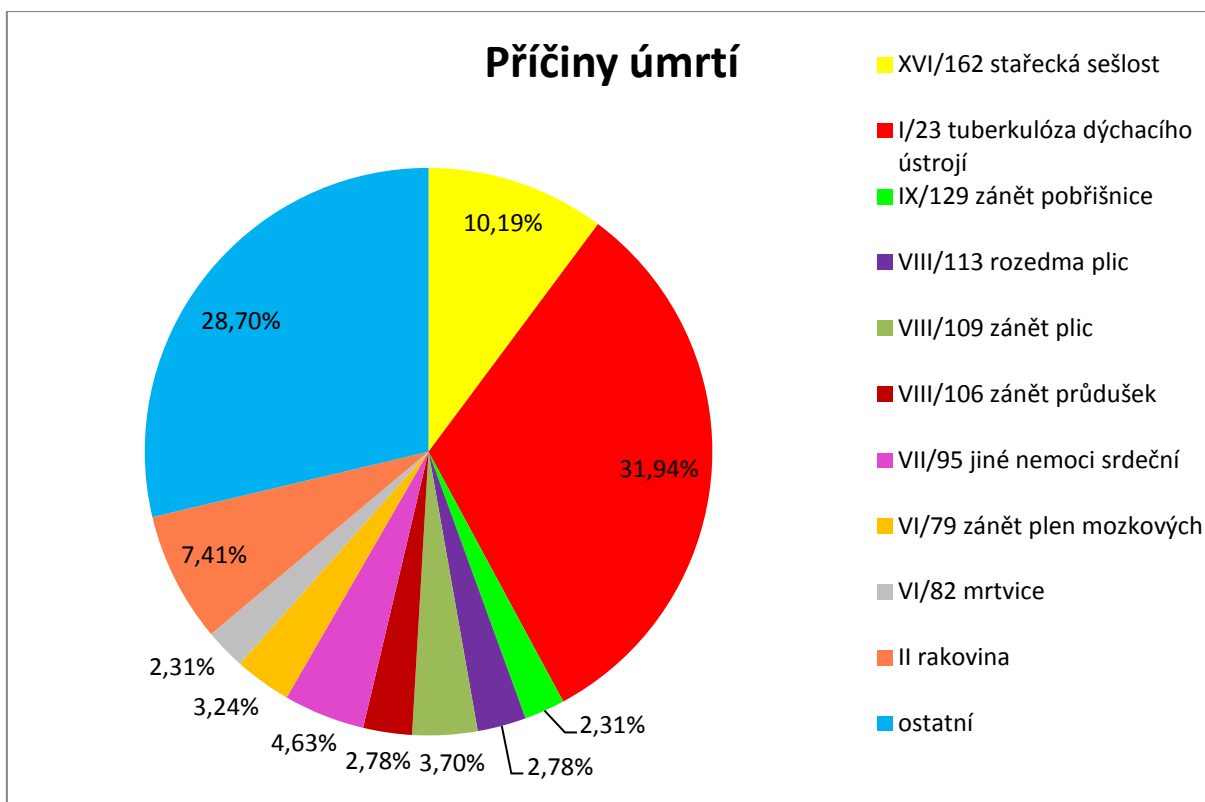

V roce 1895 zemřelo 118 mužů a 98 žen. Index feminity je 0,831, tzn. na 1000 zemřelých mužů zemře 831 žen. Index maskulinity je 1,204, tzn. na 1000 zemřelých žen zemře 1204 mužů.

Tabulka č. 74 Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1895 ve věkové kategorii 1–60+

Klasifikace příčiny smrti	Název	Počet	%
I/23	tuberkulóza dýchacího ústrojí	69	31,94
XVI/162	stařecká sešlost	22	10,19
II	rakovina	16	7,41
VII/95	jiné nemoci srdeční	10	4,63
VIII/109	zánět plic	8	3,70
VI/79	zánět plen mozkových	7	3,24
VIII/113	rozedma plic	6	2,78
VIII/106	zánět průdušek	6	2,78
VI/82	mrtvice	5	2,31
IX/129	zánět pobřišnice	5	2,31
	ostatní	62	28,70

Graf č. 76 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1895 ve věkové kategorii 1–60+

Bylo zjištěno, že nejvíce osob zemřelo na tuberkulózu dýchacího ústrojí, která byla nejčastější příčinou smrti 40 mužů a 29 žen. Druhou nejčastější příčinou úmrtí byla stařecká sešlost, na kterou zemřelo 6 mužů a 16 žen. Třetí nejčastější příčinou úmrtí byla rakovina, na kterou zemřelo 11 mužů a 5 žen.

Na rakovinu zemřelo 16 osob, z toho 13 úmrtí bylo zapsáno v katolické matriční knize, a 3 úmrtí v židovské matriční knize. Jednalo se o 9 případů rakoviny žaludku, po 2 případech rakoviny dělohy a rakoviny jater a tři případy rakoviny jiných orgánů.

V roce 1895 zemřelo 65 osob starších sedmdesáti let, z toho 24 jich bylo starších osmdesáti let a 1 osoba byla starší devadesáti let.

Dvě osoby se oběsily, jedna osoba byla zavražděna, 1 osoba se utopila, 1 osoba zemřela na poranění mozku následkem pádu. Dále došlo k úmrtí následkem roztříštění kostí lebečních, k úmrtí vykrvácením následkem úrazu, jednou k úmrtí následkem úrazu, kdy došlo k natržení ledviny a 1 úmrtí následkem omrznutí. Celkem zemřelo 9 osob.

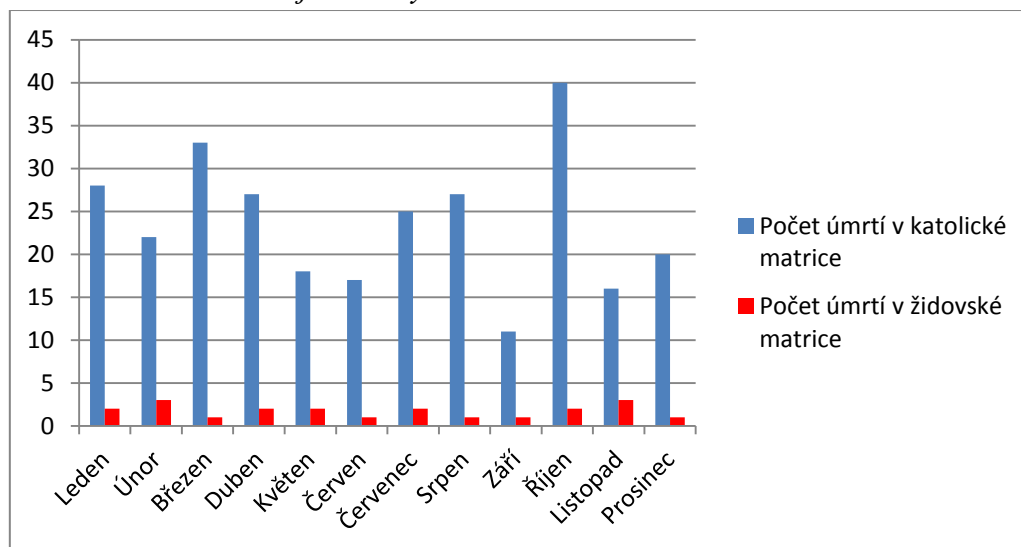
Tabulka č. 75 Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti a případů sebevraždy a vraždy v roce 1895

podle pohlaví	náhodné poranění			sebevražda	vražda
	úraz	utopení	omrznutí	oběšení	
muži	4	1	1	2	0
ženy	0	0	0	0	1
podle věku					
1–14	0	0	0	0	0
15–59	3	1		2	1
60+	1	0	1	0	0

Tabulka č. 76 Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1895

Měsíc	Počet úmrtí v katolické matrice	Počet úmrtí v židovské matrice
Leden	28	2
Únor	22	3
Březen	33	1
Duben	27	2
Květen	18	2
Červen	17	1
Červenec	25	2
Srpen	27	1
Září	11	1
Říjen	40	2
Listopad	16	3
Prosinec	20	1

Graf č. 77 Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1895

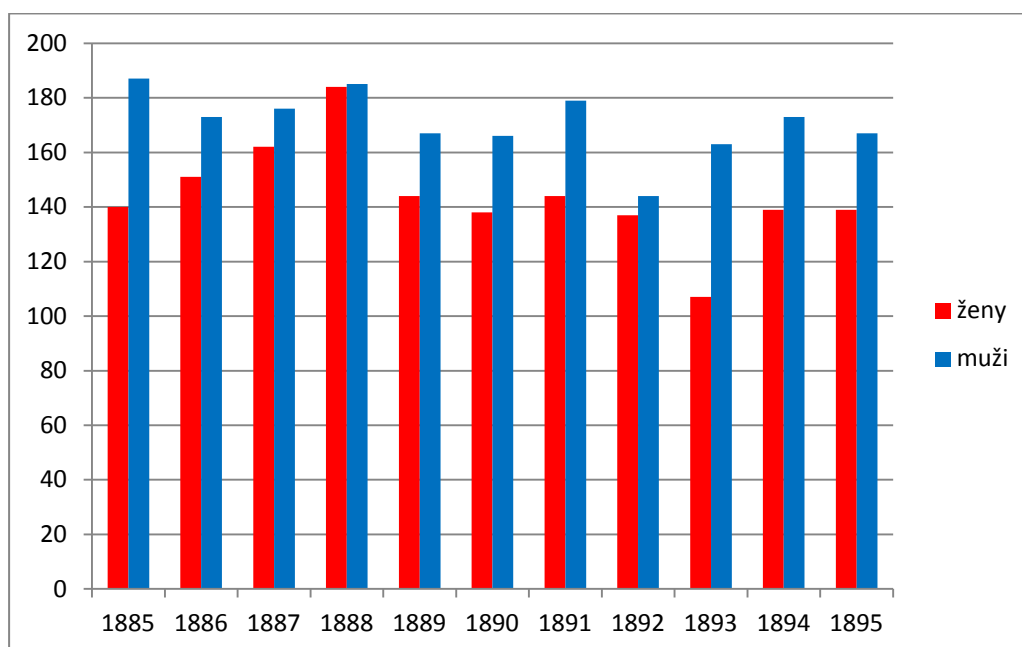

Nejvíce osob zemřelo v říjnu. K oběšením došlo v lednu a červenci, k utopením v květnu a k omrznutím v únoru. K úrazům došlo ve dvou případech v červenci, jednou v září a jednou v únoru. Vražda se stala v říjnu.

9. Shrnutí výsledků

Ve sledovaném období, léta 1885–1895, zemřelo v Novém Bydžově celkem 3 465 osob, z toho bylo 1 585 žen a 1 880 mužů. Poměr mezi úmrtím mužů a žen v jednotlivých letech sledovaného období ukazuje následující graf.

Graf č. 78 Poměr mužů a žen v jednotlivých letech období 1885–1895

Vidíme, že po celých deset let v každém roce zemřelo více mužů než žen. Pouze v roce 1888, přestože opět zemřelo více mužů, je poměr téměř vyrovnaný.

M. Vašata zpracoval 2 441 zápisů úmrtí, přičemž zjistil, že z královéhradeckého obyvatelstva zemřelo v prvním sledovaném období, tj. v letech 1883–1889, celkem 863 osob, ve druhém sledovaném období, tj. v letech 1903–1909, celkem 834 osob. Dle jeho zjištění byl v prvním sledovaném období podíl úmrtí mužů a žen téměř totožný, 426 mužů a 437 žen, ve druhém sledovaném období zemřelo více žen 439, zatímco mužů jen 395.

P. Veselý zpracoval 4 872 zápisů, z toho bylo 3 514 zápisů v Kladně a 1 358 zápisů v Kroměříži. Dle zjištění zemřelo v období 1883–1889 v Kroměříži 1 358 osob, a v Kladně 3 514 osob.²¹⁸ P. Veselý zjistil, že v Kladně zemřelo více mužů, a to 1 847 (žen 1 665), v Kroměříži zemřelo 701 mužů a 657 žen.²¹⁹

U královéhradeckého obyvatelstva v obou sledovaných obdobích zemřelo více žen než mužů, v Kladně a Kroměříži byl zaznamenán vyšší počet úmrtí u mužů než u žen, stejně jako tomu bylo v případě novobydžovského obyvatelstva, kde převažoval počet zemřelých mužů.

Následují přehledy počtu úmrtí mužů a žen, u kojenců přehled počtu úmrtí v jednotlivých fázích, u ostatních věkových kategorií přehled počtu podle jednotlivých věkových kategorií a byly vybrány nejčtenější příčiny úmrtí za celých deset let. Vývoj jednotlivých sledovaných skutečností v období 1885–1895 je opět rozdělen na část kojenecké úmrtnosti a úmrtnost v ostatních věkových kategoriích.

9.1 Kojenecká úmrtnost

Ve sledovaném období došlo k 1 051 úmrtí kojenců, přičemž zemřelo 450 dívek a 601 chlapců. Kojenecká úmrtnost činila 30,33% z celkového počtu úmrtí.

Graf č. 79 Poměr zemřelých chlapců a děvčat v letech 1885–1895

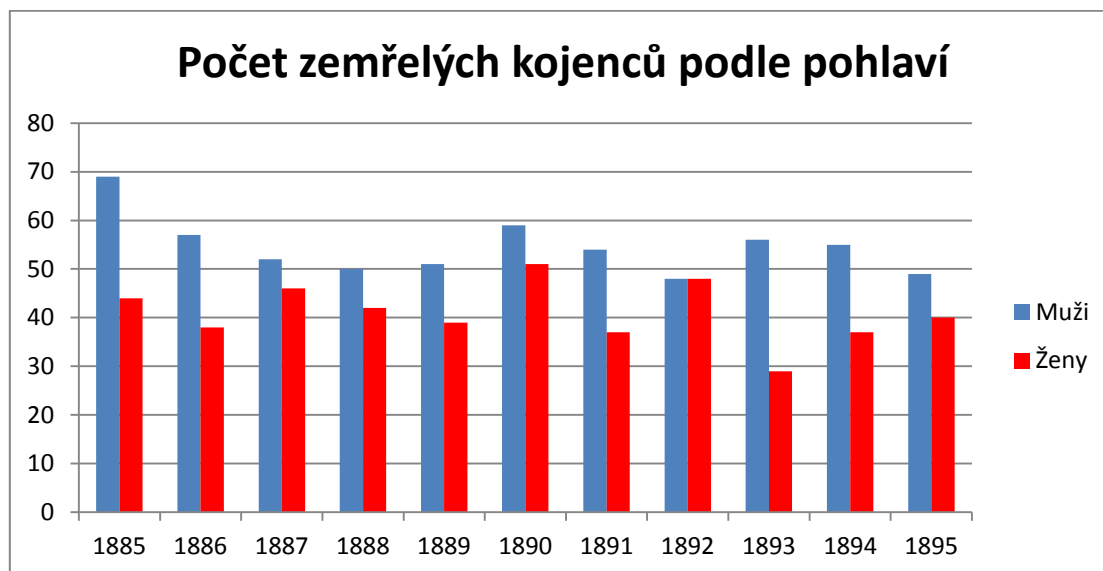

²¹⁸ M. VAŠATA, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909*, s. 51.

²¹⁹ P. VESELÝ, *Statistické zpracování příčin úmrtí v Kladně a Kroměříži podle matrik zemřelých z let 1883–1889*, s. 32.

Následující graf ukazuje, jak se měnil počet úmrtí chlapců a dívek ve věkové kategorii do 1 roku v jednotlivých letech.

Graf č. 80 Změny v poměru zemřelých chlapců a děvčat v letech 1885–1895

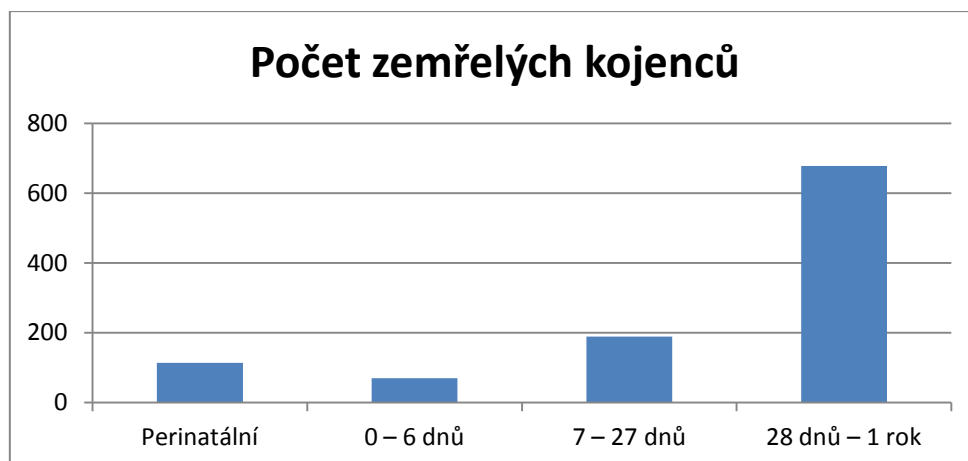

Z grafu je vidět, že po celé období, v každém roce zemřelo více chlapců než dívek. Výjimku tvoří pouze rok 1892, kdy byl stejný počet úmrtí jak chlapců, tak děvčat. Potvrdila se vyšší mužská nadúmrtnost (označení nadúmrtnost se používá pro vyjádření vyšší intenzity úmrtnosti u určité věkové skupiny při porovnání mužů a žen). Dle zjištění M. Vašaty zemřelo v Hradci Králové v letech 1883–1889 také více chlapců, v letech 1903–1909 zemřelo více dívek.²²⁰

Z dalšího grafu je vidět, že nejvíce kojenců zemřelo v ponovorozenecké fázi, tj. ve věku 28 dnů – 1 rok.

²²⁰ M. VAŠATA, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909*, s. 54.

Graf č. 81 Počet zemřelých kojenců v jednotlivých fázích v letech 1885–1895

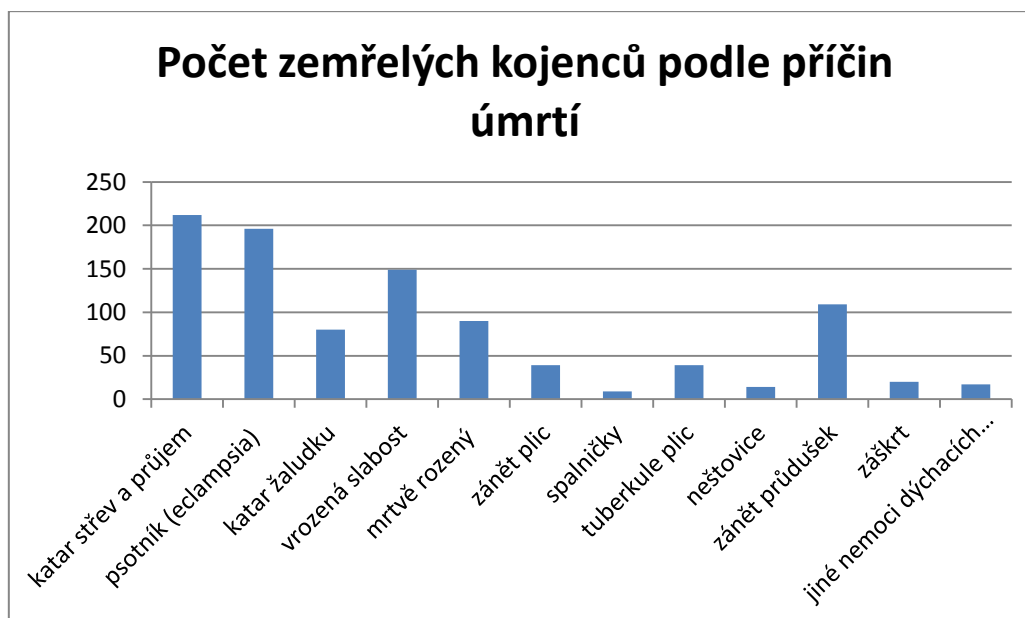
Celkový počet mrtvě narozených dětí v Novém Bydžově je 90, což činí 8,6% z celkového počtu úmrtí kojenců, a 2,6% z celkového počtu všech úmrtí. M. Vašata zjistil, že v Hradci Králové byl v letech 1883–1889 podíl mrtvě narozených dětí 3,4% (29 dětí), v letech 1903–1909 to bylo 4,8% (40 dětí).²²¹ Z práce P. Veselého vyplývá, že v Kladně tvořil podíl mrtvě narozených dětí 5,1% (179 dětí) a v Kroměříži 1,6% (22 dětí).²²² Počet mrtvě narozených dětí v Novém Bydžově však několikanásobně převyšuje počty v Kroměříži a je také vyšší než počet mrtvě narozených dětí u královéhradeckého obyvatelstva. Příčinou vysokého podílu mrtvě narozených dětí je zpravidla nedostatečná, nekvalitní a špatná výživa a vyčerpání matek, které mají oslabenou imunitu a jsou pak náchylnější na získávání infekčních nemocí, které se přenášejí na nenarozené dítě. Riziko úmrtí plodu se také zvyšovalo v případech, když žena žila ve špatných hygienických podmínkách, těžce fyzicky pracovala i ve vysokém stupni těhotenství. Obecně platilo, že vyšší počet mrtvě narozených dětí byl spíše v průmyslových oblastech. Zjištěný vysoký počet mohl být způsoben těžkou fyzickou prací v zemědělství, vliv mohl mít i rozmáhající se průmysl a špatné životní podmínky. Svoji roli mohla sehrát i skutečnost, že ženy rodily doma, zpravidla u porodu nebyl přítomen lékař, pouze porodní bába, která měla malou kvalifikaci a jí poskytnutá péče byla nedostatečná a mohla tedy zapříčinit úmrtí novorozence.

²²¹ M. VAŠATA, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909*, s. 55.

²²² P. VESELÝ, *Statistické zpracování příčin úmrtí v Kladně a Kroměříži podle matrik zemřelých z let 1883–1889*, s. 33.

Ve sledovaném období děti v Novém Bydžově nejčastěji umíraly na střevní katar a psotník, s větším odstupem následovala vrozená slabost, zánět průdušek a katar žaludku.

Graf č. 82 *Přehled počtu kojenců zemřelých na nejčastější příčiny úmrtí v letech 1885–1895*

V Hradci Králové byl v letech 1883–1889 nejčastější příčinou úmrtí kojenců psotník, pak následovala vrozená slabost a střevní katar, v letech 1903–1909 byl nejčastější příčinou úmrtí střevní katar, následovaný vrozenou slabostí a infekčními nemocemi (zánět průdušek, zánět plen mozkových, zádušný kašel, rozklad krve).²²³ V Kroměříži byla nejčastější příčinou úmrtí kojenců vrozená slabost, za ní následoval střevní katar a křečové stavy, v Kladně byl nejčastější střevní katar, křeče a vrozená slabost.²²⁴ Nejčastější příčiny úmrtí kojenců byly ve všech sledovaných lokalitách obdobné (pouze v různém pořadí) – střevní katar, psotník a vrozená slabost. Střevní katar a průjmy byly způsobeny nevhodnou kojeneckou výživou, nekvalitní stravou nebo závadnou pitnou vodou. Počet úmrtí s diagnózou vrozená slabost a psotník se v průběhu sledovaného období snižoval, což bylo pravděpodobně způsobeno tím, že se takto

²²³ M. VAŠATA, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909*, s. 60.

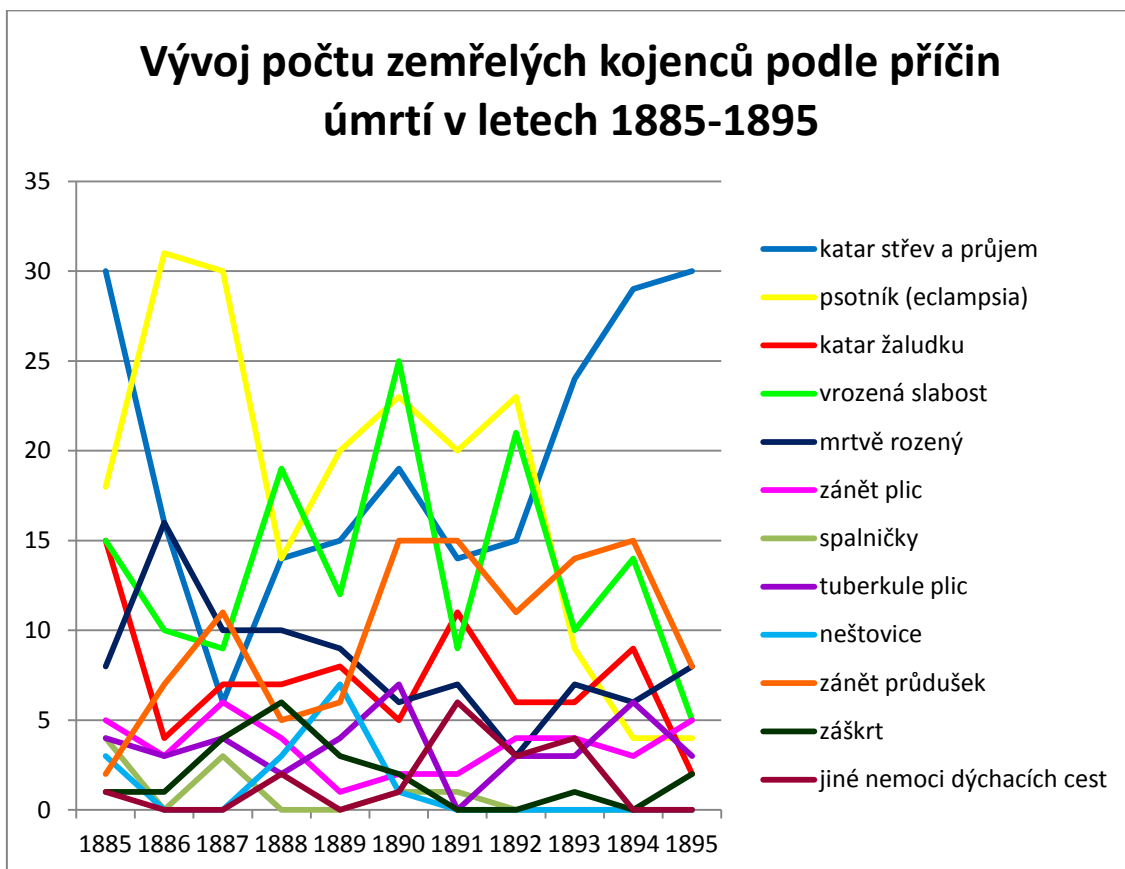
²²⁴ P. VESELÝ, *Statistické zpracování příčin úmrtí v Kladně a Kroměříži podle matrik zemřelých z let 1883–1889*, s. 37–38.

mohly označit i jiné druhy dětského onemocnění, které nebylo možné zpočátku diagnostikovat, ale postupně s rozvojem lékařské vědy byly definovány.

Vývoj počtu úmrtí kojenců na jednotlivé příčiny úmrtí v průběhu sledovaného období ukazuje následující graf.

Graf č. 83 *Vývoj počtu kojenců zemřelých na nejčastější příčiny úmrtí v letech 1885–1895*

9.2 Ostatní věkové kategorie

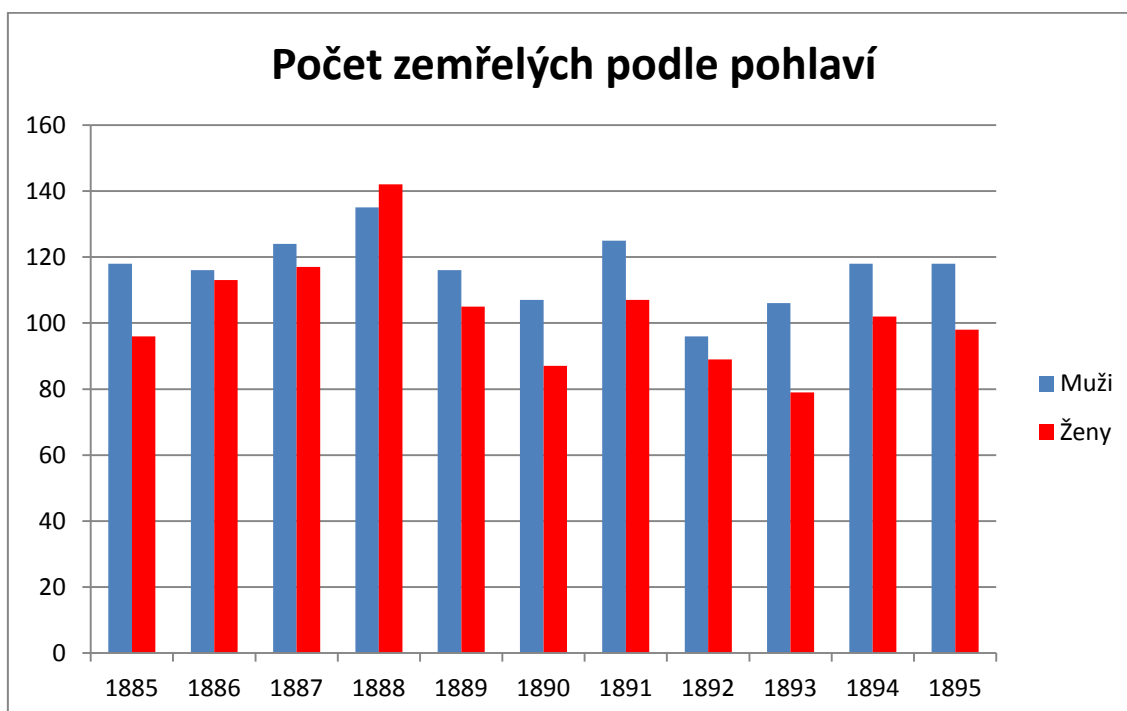
Ve sledovaném období zemřelo 2 414 osob, z toho bylo 1 279 mužů a 1 135 žen. Je zřejmé, že v Novém Bydžově tvořili muži největší podíl zemřelých, a to jak v kojenecké úmrtnosti, tak v ostatních věkových kategoriích, tak i v celkovém počtu zemřelých.

Graf č. 84 Poměr zemřelých mužů a žen v letech 1885–1895

Následující graf nám ukazuje vývoj počtu úmrtí mužů a žen v jednotlivých letech sledovaného období.

Graf č. 85 Změny v poměru zemřelých mužů a žen v letech 1885–1895

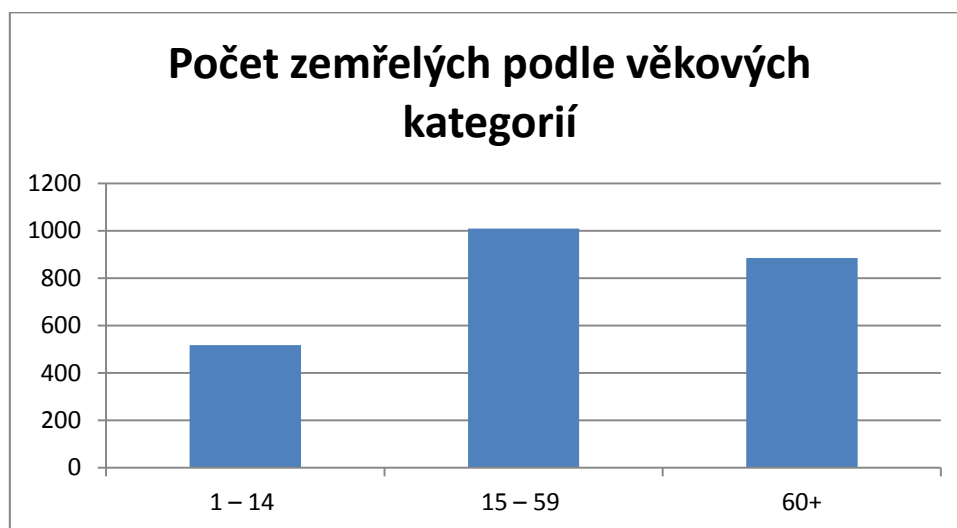

Vidíme, že s výjimkou roku 1888, kdy došlo k většímu počtu úmrtí žen než mužů (počet zemřelých žen byl o 7 vyšší než počet zemřelých mužů), převažuje

ve všech letech počet zemřelých mužů nad počtem zemřelých žen.

Z dalšího grafu vidíme, že nejvyšší počet zemřelých byl ve věkové kategorii 15–59 let, s odstupem následuje věková kategorie 60 a více let. Téměř o polovinu méně zemřelých je ve věkové kategorii 1–14 let.

Graf č. 86 *Počet zemřelých v jednotlivých věkových kategoriích v letech 1885–1895*

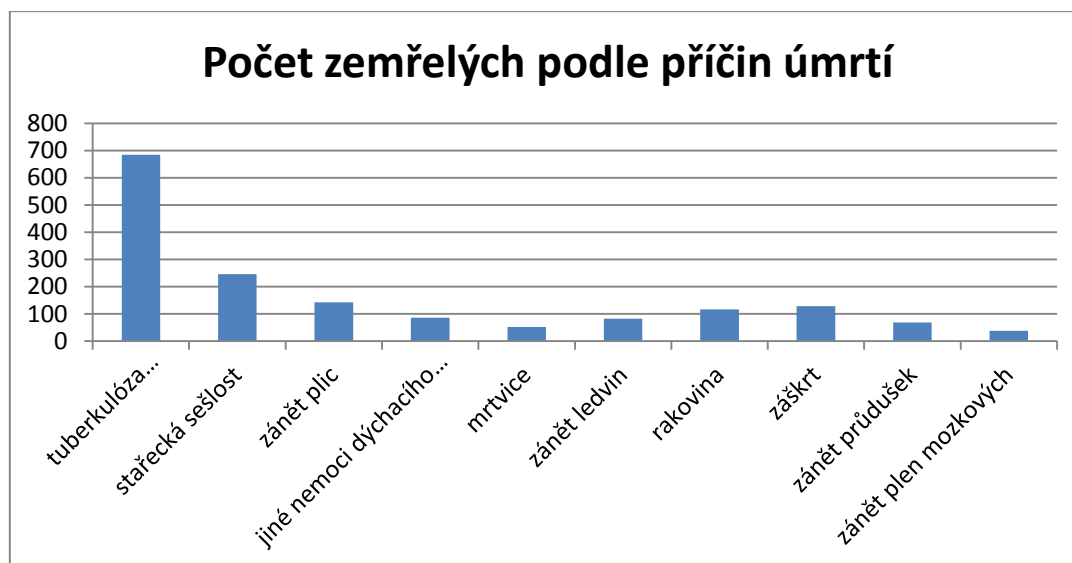

V Hradci Králové byl v letech 1883–1889 naopak vysoký počet úmrtí v dětském věku, ve druhém sledovaném období, 1903–1909, to bylo již méně.²²⁵ Také v Kladně je značně vysoký počet úmrtí ve věkové kategorii 1–14. V Kroměříži je nejvyšší počet úmrtí ve věkových kategoriích 15–44 a 65+, kdy je téměř totožný.

Ve sledovaném období byla nejčastější příčinou úmrtí tuberkulóza dýchacího ústrojí, na kterou zemřelo 684 osob. S velkým odstupem následuje stařecká sešlost s počtem 246 úmrtí, pak následuje zánět plic, záškrt a rakovina.

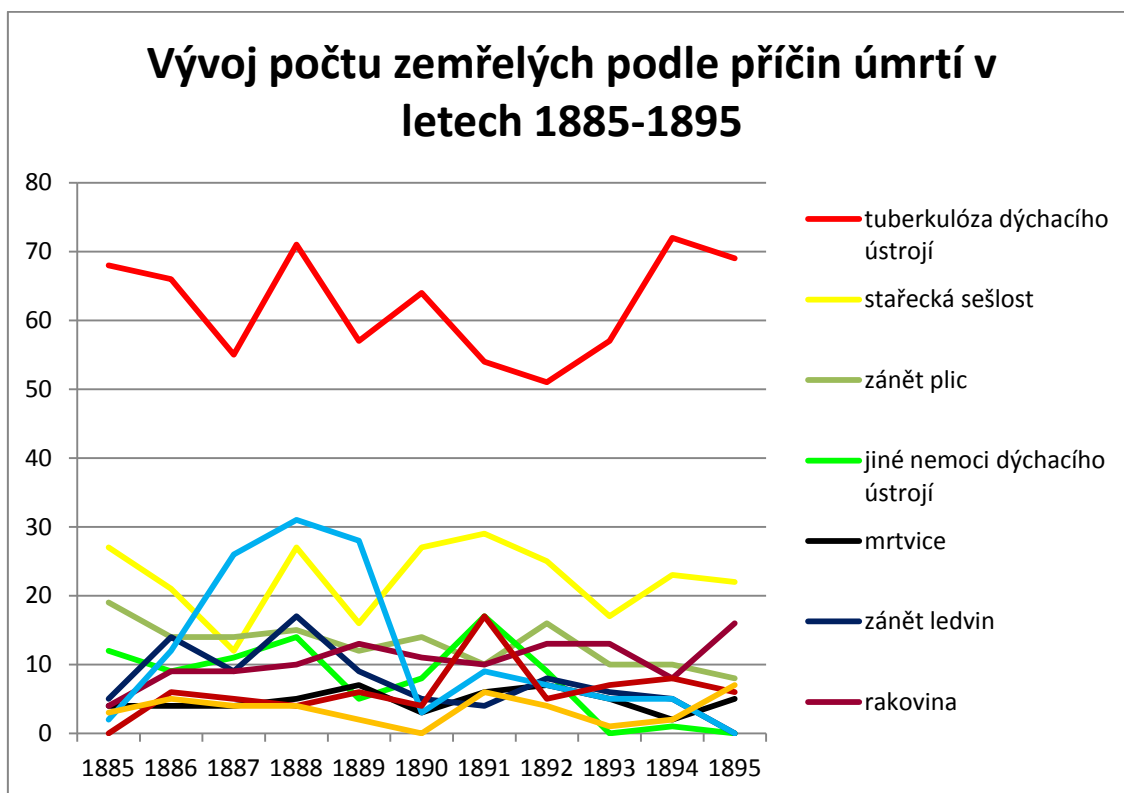
²²⁵ M. VAŠATA, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909*, s. 54.

Graf č. 87 Přehled počtu zemřelých na nejčastější příčiny úmrtí v letech 1885–1895

Vývoj počtu úmrtí na jednotlivé příčiny úmrtí v průběhu jednotlivých let sledovaného období ukazuje následující graf.

Graf č. 88 Vývoj počtu zemřelých na nejčastější příčiny úmrtí v letech 1885–1895

V Hradci Králové bylo zjištěno, že v letech 1883–1889 bylo nejvíce úmrtí v klasifikační skupině VI – nemoci nervové soustavy (225 úmrtí), pak následují nemoci klasifikační skupiny I – nemoci nakažlivé a cizopasně (211 úmrtí), s odstupem pak následují klasifikační skupiny XVI – stařecká sešlost (160 úmrtí), VIII – nemoci dýchacího ústrojí (63 úmrtí) a XV – nemoci útlého věku (40 úmrtí).²²⁶ Ve druhém sledovaném období byly nejčastější příčinou úmrtí nemoci klasifikační skupiny I – nemoci nakažlivé a cizopasně (198 úmrtí), pak následovala stařecká sešlost (133 úmrtí), s menším odstupem nemoci zažívacího ústrojí (98 úmrtí), krevního oběhu (74 úmrtí), nervové (72 úmrtí) a dýchací (70 úmrtí) soustavy.²²⁷

Podíl úmrtí na nemoci z klasifikační skupiny I – nemoci nakažlivé a cizopasně byl v Hradci Králové obdobný jako v Kroměříži, v Kladně byl asi o 11% vyšší. Stařecká sešlost činila v Hradci Králové 18,5%, v Kroměříži 11% a v Kladně 3%. V Hradci Králové byl podíl úmrtí na nemoci klasifikační skupiny VIII – nemoci dýchacího ústrojí o 9% nižší než v Kladně a o 3% než v Kroměříži.²²⁸

Nejčastější příčinou úmrtí ve věkových kategoriích 15–44 a 45–64 let byla jak v Hradci Králové, tak v Kladně a Kroměříži, tuberkulóza dýchacího ústrojí.²²⁹ Rovněž tak v Novém Bydžově byla nejčastější příčinou úmrtí, po celé sledované období byl počet úmrtí v jejím důsledku výrazně vyšší než počet úmrtí na ostatní příčiny úmrtí. Tato nemoc patřila v 19. a na poč. 20. století mezi nejrozšířenější nemoci, zpravidla končila smrtí. K jejímu rozšiřování přispívala malá osvěta mezi obyvatelstvem.²³⁰

Z dalších nejčastějších nemocí se v těchto věkových kategoriích v Hradci Králové objevuje tuberkulóza jiných míst, zánět pobřišnice, jiné srdeční nemoci, mozkové krvácení, otrava krve, tyfus.²³¹ V Kroměříži jsou v těchto věkových kategoriích další nejčastější nemoci zánět plic, jiné srdeční nemoci, zhubnutí plic, v Kladně jsou to zánět plic, zánět pobřišnice a jiné úrazy.²³²

Ve věkové kategorii 65 a více byla v Hradci Králové nejpočetnější stařecká sešlost, následovaná mozkovým krvácením, jinými srdečními nemocemi a rakovinou

---

²²⁶ M. VAŠATA, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909*, s. 55–56.

²²⁷ Tamtéž, s. 58–59.

²²⁸ Tamtéž, s. 57.

²²⁹ Tamtéž, s. 61, 66, 68, 69.

²³⁰ P. VESLÝ, *Statistické zpracování příčin úmrtí v Kladně a Kroměříži podle matrik zemřelých z let 1883–1889*, s. 38.

²³¹ Tamtéž, s. 64 a 66.

²³² Tamtéž, s. 40–41 a 42–43.

zaživacího ústrojí.²³³ V Kroměříži byla také nejčtenější stařecká sešlost, následovaná jinými nemocemi srdečními a mozkovým krvácením, v Kladně byl nejvyšší počet úmrtí na stařeckou sešlost, následovala rozedma plic a zánět plic.²³⁴ Ve všech lokalitách patřila k častým příčinám úmrtí stařecká sešlost. Pravděpodobně byla uváděna v případech, kdy se jednalo o úmrtí starších osob nebo v případě nejasné diagnózy. Zpravidla se pod touto diagnózou ukrývalo jiné onemocnění. S rozvojem lékařství by se dalo předpokládat, že bude uváděna méně často, že bude nahrazena nově diagnostikovanou nemocí, ale během sledovaného období si zachovávala stejnou úroveň v počtu úmrtí.

M. Vašata zjistil, že v prvním sledovaném období nebyl žádný případ rakoviny. Naopak ve druhém sledovaném období bylo zjištěno 19 případů rakoviny.²³⁵ P. Veselý zjistil, že rakovina byla v Kladně ve věkové kategorii 45–64 druhou nejčtenější příčinou úmrtí s počtem 28 úmrtí.²³⁶ V Kladně bylo dále zjištěno 9 případů úmrtí na rakovinu ve věkové kategorii 15–44 a ve věkové kategorii 65+ bylo zjištěno 18 případů úmrtí na rakovinu. V Kroměříži bylo zjištěno 6 případů úmrtí na rakovinu ve věkové kategorii 45–64 a 4 případy ve věkové kategorii 65+.²³⁷ Celkem bylo ve sledovaném období diagnostikováno v Kroměříži 10 případů úmrtí na rakovinu a v Kladně 55 případů.

V Novém Bydžově bylo zjištěno 116 případů úmrtí na rakovinu. Jedná se o nejvyšší počet, který byl ve sledovaných lokalitách zjištěn, a výrazně všechny počty úmrtí převyšuje. Jak si tuto skutečnost vysvětlit? Nejpravděpodobnější se jeví skutečnost, že v případech, kdy lékař nebyl schopen určit diagnózu, tak uvedl, že osoba zemřela na rakovinu. V dané době bylo stanovení této diagnózy v začátcích, nebylo ani rozlišováno, jaký orgán byl touto nemocí zasažen, takže se to nabízí jako nejjednodušší řešení. Možná svoji roli sehrála i koželužna, kde se jistě používala řada chemikálií na vyčistění kůží, které mohly mít vliv na zdraví zaměstnanců. Nejvyšší počet úmrtí na rakovinu, a to 16, byl v roce 1895. Z počátku bylo pouze uvedeno označení nemoci

---

²³³ M. VAŠATA, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909*, s. 70–71.

²³⁴ P. VESELÝ, *Statistické zpracování příčin úmrtí v Kladně a Kroměříži podle matrik zemřelých z let 1883–1889*, s. 44–45.

²³⁵ M. VAŠATA, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909*, s. 72.

²³⁶ P. VESELÝ, *Statistické zpracování příčin úmrtí v Kladně a Kroměříži podle matrik zemřelých z let 1883–1889*, s. 43.

²³⁷ Tamtéž, s. 42, 44.

rakovina a nebylo rozlišováno, o rakovinu jakého orgánu se jedná. Postupem let bylo stále častější, že se onemocnění specifikovalo. Nejčastěji byla diagnostikována rakovina žaludku, za ní pak následovala rakovina dělohy a jater.

Zajímavé je, že během sledovaného období nebyl zaznamenán žádný případ úmrtí v důsledku porodu. Tuto skutečnost uvádí i M. Vašata v případech šetření u královéhradeckého obyvatelstva. Vysvětluje si to nekvalitním ohledáním zemřelých.²³⁸ Další zajímavostí je, že tak, jako se P. Veselému objevilo mezi nejčastější příčinou úmrtí v Kroměříži osm případů úmrtí na alkoholismus, tak i v Novém Bydžově se v roce 1894 objevily tři případy úmrtí v důsledku alkoholismu.²³⁹ V roce 1895 se mezi deset nejčastějších příčin úmrtí v Novém Bydžově dostala cholera, na kterou zemřelo 13 osob. V jiných sledovaných lokalitách nebyl výskyt této nakažlivé infekční nemoci zaznamenán.

---

²³⁸ M. VAŠATA, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909*, s. 57.

²³⁹ P. VESELÝ, *Statistické zpracování příčin úmrtí v Kladně a Kroměříži podle matrik zemřelých z let 1883–1889*, s. 40.

Závěr

Hlavním cílem předkládané práce bylo provést statistickou analýzu příčin úmrtí v Novém Bydžově v letech 1885–1895. Zjištěné výsledky můžeme aplikovat na konkrétní životní úroveň, neboť první část práce přibližuje vybranou lokalitu. Zjistili jsme, že v daném období Nový Bydžov zaznamenal kulturní, společenský a hospodářský vzestup. Pozvolna dochází i ke zlepšení zdravotní situace ve městě. Pozornost byla zaměřena na místní nemocnici, na lékaře působící na Novobydžovsku, na opatření, která měla vést ke zlepšení čistoty a zdraví. Samozřejmě tato zjištění by neměla význam bez kontextu s konkrétním stavem v českých zemích, proto byl nastíněn stav a rozvoj zdravotnictví a demografický vývoj. Vzhledem k tomu, že k získání podkladů pro statistickou analýzu bylo využito matričních knih úmrtí, byla věnována pozornost rovněž historickému vývoji matrik. Tato práce neustále pracuje s pojmy příčina úmrtí, nemoc vedoucí ke smrti apod., a protože terminologie lékařů byla velice rozmanitá, bylo nutné jednotlivé údaje sjednotit, aby bylo možné zobrazit nejčastější příčiny úmrtí. K tomu bylo využito Bertillonovy Mezinárodní klasifikace nemocí a příčin smrti z roku 1929, podle které byly příčiny úmrtí uvedené v jednotlivých matričních zápisech zařazeny do klasifikačních skupin a pod číslo konkrétní nemoci. V minulosti bylo několik způsobů třídění nemocí a příčin úmrtí; jejich historii, vývoji a také jejich vývoji v českých zemích byla věnována část práce.

Jak již bylo uvedeno, podkladem pro statistickou analýzu byly zápisy úmrtí v katolických a židovských matričních knihách vedených pro obec Nový Bydžov ve sledovaném období. Bylo zjištěno, že podkladem pro zápisy do katolických matričních knih byly úmrtní listy, které se dochovaly a jsou archivovány ve Státním okresním archivu Hradec Králové. Bylo vysledováno, že lze od sebe rozlišit úmrtní listy vystavené při úmrtí v nemocnici od úmrtních listů vystavených při úmrtí doma. Zcela odlišnou podobu měl úmrtní list např. v případě náhodného utopení, kdy byl sepsán záznam o ohledání v přítomnosti starosty. Ukázky jednotlivých listů jsou uvedeny v obrazové příloze.²⁴⁰ Bylo rovněž zjišťováno, zda se dochovaly statistiky pro sledované roky, které se uváděly v „Bewegung der Bevölkerung“ a Oesterreichische Statistik“. Ve Státním okresním archivu Hradec Králové nejsou takové statistiky

---

²⁴⁰ Obrázky č. 15–18.

archivovány. Tyto statistiky však lze nalézt digitalizované na stránkách Rakouské národní knihovny.²⁴¹

Vlastní statistické zjišťování probíhalo po jednotlivých letech, přičemž každý rok byl rozdělen na kojeneckou úmrtnost, tj. úmrtnost dětí do jednoho roku, a na úmrtnost v ostatních věkových kategoriích. U kojenecké úmrtnosti byl zjišťován počet úmrtí v jednotlivých fázích, podíl úmrtnosti chlapců a dívek a deset nejčastějších příčin úmrtí. U ostatních věkových kategorií byl zjišťován rovněž počet úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích, podíl úmrtnosti mužů a žen a deset nejčastějších příčin úmrtí. Dále byly sledovány případy náhodného poranění, utopení, sebevraždy a vraždy nebo zabití v daném roce. Nakonec byl vytvořen přehled počtu úmrtí v jednotlivých měsících daného roku.

Provedenou statistickou analýzou bylo zjištěno, že za sledované období zemřelo celkem 3 465 osob. Po celých deset let byl výrazně větší počet úmrtí u mužů než u žen, mužů zemřelo 1 880, žen 1 585. M. Vašata ve své práci zpracoval 2 441 zápisů úmrtí, přičemž zjistil, že z královéhradeckého obyvatelstva zemřelo v prvním sledovaném období, tj. v letech 1883–1889, celkem 863 osob, ve druhém sledovaném období, tj. v letech 1903–1909, celkem 834 osob. Dle jeho zjištění zemřelo v obou sledovaných obdobích více žen. P. Veselý ve své práci zpracoval 4 872 zápisů, z toho bylo 3 514 zápisů v Kladně a 1 358 zápisů v Kroměříži. Dle jeho zjištění zemřelo v období 1883–1889 v Kroměříži 1 358 osob, a v Kladně 3 514 osob.²⁴² P. Veselý zjistil, že jak v Kladně, tak v Kroměříži zemřelo více mužů.²⁴³

V letech 1885–1895 bylo v Novém Bydžově zjištěno 1 051 případů kojenecké úmrtnosti, což činí 30,33% z celkového počtu úmrtí. Můžeme konstatovat, že kojenecká úmrtnost v Novém Bydžově byla velmi vysoká. Opět byl po celých deset let výrazně větší počet úmrtí chlapců než děvčat. Pouze v roce 1892 byl počet zemřelých v obou kategoriích stejný. Nejvíce zemřelých bylo v ponovorozenecké fázi. Mrtvě narozených dětí bylo v Novém Bydžově ve sledovaném období 90, což činí 8,6% z kojenecké úmrtnosti a 2,6% z celkového počtu zemřelých. M. Vašata zjistil, že v Hradci Králové

---

²⁴¹ <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=ors&datum=0008&pos=83> [cit. 12. 4. 2016].

²⁴² M. VAŠATA, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909*, s. 51.

²⁴³ P. VESELÝ, *Statistické zpracování příčin úmrtí v Kladně a Kroměříži podle matrik zemřelých z let 1883–1889*, s. 32.

byl v letech 1883–1889 podíl mrtvě narozených dětí 3,4% (29 dětí), v letech 1903–1909 to bylo 4,8% (40 dětí).²⁴⁴ Z práce P. Veselého vyplývá, že v Kladně tvořil podíl mrtvě narozených dětí 5,1% (179 dětí) a v Kroměříži 1,6% (22 dětí).²⁴⁵ Počet mrtvě narozených dětí v Novém Bydžově však několikanásobně převyšuje počty v Kroměříži a je také vyšší než počet mrtvě narozených dětí u královéhradeckého obyvatelstva. Zjištěný vysoký počet mohl být způsoben těžkou fyzickou prací v zemědělství, vliv mohl mít i rozmáhající se průmysl a špatné životní podmínky. Svoji roli mohla sehrát i skutečnost, že ženy rodily doma, zpravidla u porodu nebyl přítomen lékař, pouze porodní bába, která měla malou kvalifikaci a jí poskytnutá péče byla nedostatečná a mohla tedy zapříčinit úmrtí novorozence.

Nejčastější příčinou úmrtí kojenců v Novém Bydžově byl střevní katar, psotník, s odstupem následovala vrozená slabost, zánět průdušek a katar žaludku. Lze konstatovat, že na střevní katar zemřelo nejvíce kojenců již na počátku sledovaného období, pak došlo k výraznému snížení této příčiny úmrtí. Bohužel tento stav nezůstal zachován, ale naopak, v dalších letech dochází k pozvolnému nárůstu a od roku 1892 opět ke skokovému navýšení počtu zemřelých kojenců. U psotníku, který měl nejvyšší počty úmrtí mezi lety 1886–1887, byl v roce 1888 zaznamenán propad počtu zemřelých, který se v dalších letech mírně navýšil, ale od roku 1892 měl již pouze sestupnou tendenci. Počet úmrtí s diagnózou vrozená slabost měl výkyvy oběma směry, ale od roku 1892 výrazně klesl. Stalo se tak pravděpodobně proto, že se za tuto příčinu úmrtí schovaly i jiné, v daném okamžiku nediagnosticské příčiny. S rozvíjejícím se zdravotnictvím a se zlepšující se diagnostikou byla příčina úmrtí kojence lépe rozpoznatelná a v důsledku toho mohla být stanovena jiná příčina úmrtí, která byla dříve určena jako vrozená slabost. V Hradci Králové byl v letech 1883–1889 nejčastější příčinou úmrtí kojenců psotník, pak následovala vrozená slabost a střevní katar, v letech 1903–1909 byl nejčastější příčinou úmrtí střevní katar, následovaný vrozenou slabostí a infekčními nemocemi (zánět průdušek, zánět plen mozkových, zádušný kašel, rozklad krve).²⁴⁶ V Kroměříži byla nejčastější příčinou úmrtí kojenců

---

²⁴⁴ M. VAŠATA, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909*, s. 55.

²⁴⁵ P. VESELÝ, *Statistické zpracování příčin úmrtí v Kladně a Kroměříži podle matrik zemřelých z let 1883–1889*, s. 33.

²⁴⁶ M. VAŠATA, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909*, s. 60.

vrozená slabost, za ní následoval střevní katar a křečové stavy, v Kladně byl nejčastější střevní katar, křeče a vrozená slabost.²⁴⁷ Výše uvedené lze shrnout tak, že nejčastější příčiny úmrtí kojenců byly ve všech sledovaných lokalitách obdobné (pouze v různém pořadí) – střevní katar, psotník a vrozená slabost. Střevní katar a průjmy byly zpravidla způsobeny nevhodnou kojeneckou výživou, nekvalitní stravou nebo závadnou pitnou vodou.

V ostatních věkových kategoriích zemřelo v Novém Bydžově 2 414 osob, z toho bylo 1 279 mužů a 1 135 žen. Opět byl vyšší počet úmrtí mužů než žen, s výjimkou roku 1888, kdy zemřelo více žen než mužů. Celkově lze konstatovat, že v Novém Bydžově byla mužská nadúmrtost. Nejvyšší počet úmrtí byl ve věkové kategorii 15–59 let, tedy v produktivním věku, s malým odstupem následovala věková kategorie 60+ a téměř o polovinu méně bylo zemřelých ve věkové kategorii 1–14. V Hradci Králové byl v letech 1883–1889 naopak vysoký počet úmrtí v dětském věku, ve druhém sledovaném období, 1903–1909, to bylo již méně.²⁴⁸ Také v Kladně je značně vysoký počet úmrtí ve věkové kategorii 1–14. V Kroměříži je nejvyšší počet úmrtí ve věkových kategoriích 15–44 a 65+, kdy je téměř totožný.

Nejčastější příčinou úmrtí v Novém Bydžově v těchto věkových kategoriích byla tuberkulóza dýchacího ústrojí, stařecká sešlost, zánět plic, záškrť a rakovina. Tuberkulóza dosahuje po celé sledované období vysokých hodnot a je jednoznačně nejčastější příčinou úmrtí. Počet zemřelých na tuto nemoc byl 684 osob. Ta byla také nejčastější příčinou úmrtí ve věkových kategoriích 15–44 a 45–64 let jak v Hradci Králové, tak v Kladně a Kroměříži.²⁴⁹ Tato nemoc patřila v 19. a na počátku 20. století mezi nejrozšířenější nemoci, zpravidla končila smrtí. S opravdu velkým odstupem, s počtem 246 zemřelých, následuje v Novém Bydžově stařecká sešlost, která nedosahovala výrazných výkyvů a více méně se udržovala na stejné úrovni. Ve věkové kategorii 65+ byla v Hradci Králové nejpočetnější také stařecká sešlost, následovaná mozkovým krvácením, jinými srdečními nemocemi a rakovinou zažívacího ústrojí.²⁵⁰ V Kroměříži byla také nejčetnější stařecká sešlost, následovaná jinými nemocemi

---

²⁴⁷ P. VESELÝ, *Statistické zpracování příčin úmrtí v Kladně a Kroměříži podle matrik zemřelých z let 1883–1889*, s. 37–38.

²⁴⁸ M. VAŠATA, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909*, s. 54.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 61, 66, 68, 69.

²⁵⁰ M. VAŠATA, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909*, s. 70–71.

srdečními a mozkovým krvácením, v Kladně byl rovněž nejvyšší počet úmrtí na stařeckou sešlost, následovala rozedma plic a zánět plic.²⁵¹ Stařecká sešlost patřila ve všech lokalitách k častým příčinám úmrtí. Pravděpodobně byla uváděna v případech, kdy se jednalo o úmrtí starších osob nebo v případě nejasné diagnózy. Zpravidla se pod touto diagnózou ukrývalo jiné onemocnění. S rozvojem lékařství by se dalo předpokládat, že bude uváděna méně často, že bude nahrazena nově diagnostikovanou nemocí, ale během sledovaného období si zachovávala v Novém Bydžově stejnou úroveň v počtu úmrtí. Z dalších nejčastějších nemocí se v Hradci Králové objevuje tuberkulóza jiných míst, zánět pobřišnice, jiné srdeční nemoci, mozkové krvácení, otrava krve, tyfus.²⁵² V Kroměříži jsou další nejčastější nemoci zánět plic, jiné srdeční nemoci, zhubnutí plic, v Kladně zánět plic, zánět pobřišnice a jiné úrazy.²⁵³ V Novém Bydžově k častým příčinám úmrtí patří ještě zánět plic, záškrta a rakovina.

Práce se také zaměřila na sledování výskytu rakoviny. Z počátku byl uváděn pouze název rakovina bez rozlišení orgánu. S rozvíjející se medicínou dochází i ke zpřesnění diagnózy rakoviny. M. Vašata zjistil, že v prvním sledovaném období nebyl žádný případ rakoviny. Naopak ve druhém sledovaném období bylo zjištěno 19 případů rakoviny.²⁵⁴ P. Veselý zjistil, že v Kladně bylo zjištěno 55 případů úmrtí na rakovinu, v Kroměříži bylo diagnostikováno 10 případů.²⁵⁵ V Novém Bydžově bylo zjištěno 116 případů úmrtí na rakovinu, nejčastěji šlo o rakovinu žaludku, pak následovala rakovina dělohy a jater. Jedná se o nejvyšší počet, který byl ve sledovaných lokalitách zjištěn, a výrazně všechny počty úmrtí převyšuje. Nejpravděpodobnější vysvětlení se jeví, že v případech, kdy lékař nebyl schopen určit diagnózu, tak uvedl, že osoba zemřela na rakovinu. V dané době bylo stanovení této diagnózy v začátcích, nebylo ani rozlišováno, jaký orgán byl touto nemocí zasažen, takže se to nabízí jako nejjednodušší řešení. Možná svoji roli sehrála i koželužna, kde se jistě používala řada chemikálií na vyčistění kůží, které mohly mít vliv na zdraví zaměstnanců.

---

²⁵¹ P. VESELÝ, *Statistické zpracování příčin úmrtí v Kladně a Kroměříži podle matrik zemřelých z let 1883–1889*, s. 44–45.

²⁵² Tamtéž, s. 64 a 66.

²⁵³ Tamtéž, s. 40–41 a 42–43.

²⁵⁴ M. VAŠATA, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909*, s. 72.

²⁵⁵ P. VESELÝ, *Statistické zpracování příčin úmrtí v Kladně a Kroměříži podle matrik zemřelých z let 1883–1889*, s. 43.

Při sledování příčin úmrtí bylo rovněž zkoumáno, jestli v některých měsících roku dochází častěji k úmrtí než v jiných. Bylo zjištěno, že ve sledovaném období došlo k nejvyššímu počtu úmrtí nejčastěji v květnu, a to hned po čtyři roky, a pak v prosinci, který byl po dva roky měsícem s nejvyšším počtem úmrtí. Další měsíce měly ve sledovaném období nejvíce úmrtí pouze jednou, byly to leden, červen, červenec, srpen a říjen. Ze statistických přehledů rovněž vyplynulo, že navzdory těžkým životním podmínkám a chudobě se obyvatelé Nového Bydžova dožívali vcelku vysokého věku. Počet zemřelých osob starších sedmdesáti let činil ve sledovaném období 20–30% a byly zaznamenány i případy, kdy se zemřelí dožili devadesáti let. Pokud se týká úmrtí v důsledku způsobeného úrazu, bylo zjištěno 35 případů za celé sledované období, přičemž nejvíce takových úrazů bylo v roce 1894. Jednalo se např. o případy popálení, utopení, umrznutí, přejetí nebo úraz jako takový. Případů sebevraždy bylo zjištěno 18, při čemž nejvíce sebevražd bylo v roce 1890. Způsob sebevraždy byl např. otrávení, oběšení nebo zastřelení. Případ vraždy se objevil pouze jeden, v roce 1895.

Závěrem lze konstatovat, že na základě provedené analýzy příčin úmrtí v Novém Bydžově byly zodpovězeny všechny otázky položené v úvodu práce, na něž měl provedený výzkum odpovědět.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

SOkA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1885, inv. č. 6194, kn. č. 6194.

SOkA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1886, inv. č. 6195, kn. č. 6195.

SOkA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1887, inv. č. 6196, kn. č. 6196.

SOkA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1888, inv. č. 6197, kn. č. 6197.

SOkA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1889, inv. č. 6198, kn. č. 6198.

SOkA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1890, inv. č. 6199, kn. č. 6199.

SOkA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1891, inv. č. 6200, kn. č. 6200.

SOkA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1892, inv. č. 6201, kn. č. 6201.

SOkA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika společná - narozených, oddaných, zemřelých 1893, inv. č. 6202, kn. č. 6202.

SOkA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1894, inv. č. 6331, kn. č. 6331.

SOkA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1895, inv. č. 6332, kn. č. 6332.

Městské muzeum Nový Bydžov, *Řád pro udržení čistoty a zachování obecné zdravoty v král. věn. městě Nov. Bydžově*, bez inv. č.

SOkA Hradec Králové, DÚ Nový Bydžov, Úmrtní lístky, inv. č. 344.

SOkA Hradec Králové, Archiv města Nový Bydžov, záležitosti lékařů a nemocnice, karton č. 189, inv. č. 2618.

SOkA Hradec Králové, Archiv města Nový Bydžov, záležitosti lékařů a nemocnice, karton č. 189, inv. č. 2619.

Národní archiv Praha, Židovské matriky, Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1884–1913, inv. č. 1416, kn. č. 1416.

Literatura

Karel DOSKOČIL, *Vývoj farních matrik v českých zemích ve světle právních předpisů*, Časopis Rodopisné společnosti Československé v Praze 12, č. 2, 1940, s. 41–50.

Jaroslava DURDISOVÁ – Jitka LANGHAMEROVÁ, *Úvod do teorie zdravotní politiky*, Praha 2001.

Ludmila FIALOVÁ, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1996.

Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005, díl I., Praha 2006.

Karel CHODOUNSKÝ – Josef THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, Praha 1901.

Jan KÁBRT – Vladislav VALACH, *Stručný lékařský slovník*, Praha 1984.

Květa KALIBOVÁ – Zdeněk PAVLÍK – Alena VODÁKOVÁ, *Demografie (nejen) pro demografy*, Praha 2009.

Ludmila KÁRNÍKOVÁ-ŠMILAUEROVÁ, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, Praha 1965.

Josef KAŠPAR, *Paměti o věcech duchovních v král. věnném městě Novém Bydžově n. C. od dob nejstarších až po časy nejnovější*, Nový Bydžov 1903.

Václav KUDRNÁČ, *Úplný adresář a popis politického okresu Novobydžovského: soudní okresy: Nový Bydžov - Chlumec n. C. a veškeré politické obce a osady*, Turnov 1912.

Boleslav LUTONSKÝ – Jaroslav ČERNÝ, *Latinsko-německo-český slovník nemocí, úrazů a příčin smrti a výrazů s nimi souvisejících (nejen) pro genealogy*, Praha 1995.

Jaroslav MACEK – Václav ŽÁČEK, *Krajská správa v českých zemích a její archivní fondy (1605–1868)*, Praha 1958.

Eduard MAUR, *Základy historické demografie*, Praha 1978.

Eduard MAUR, *Smrt ve světle demografické statistiky*, in: Helena LORENZOVÁ – Taťána PETRASOVÁ (edd.), *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*, Praha 2001, s. 245–254.

Eduard MAUR, *Církevní matriky jako historický pramen (se zvláštním zřetelem k historické demografii)*, Sborník archivních prací 20, 1970, s. 425–457.

Eduard MAUR, *Vývoj matričního zápisu v Čechách*, Historická demografie 6, 1972, s. 40–58.

Mezinárodní klasifikace nemocí a příčin smrti, Bertillon, revize 1929, Praha 1934.

Milan NOVOTNÝ, *Sbírka matrik Východočeského kraje*, Sborník prací východočeských archivů 11, 2007, s. 369–377.

Josef NUHLÍČEK, *Matriční listinné doklady a jejich hodnota*, Archivní časopis 19, č. 2, 1969, s. 91–97.

Libuše OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*, Praha 1995.

Hynek PELC, *Zpráva o poměrech zdravotních v království českém roku 1892*, Praha 1894.

Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny, díl I. Písm. A–H*, Praha 1947.

Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, Nový Bydžov 2005.

Blanka ROZKOŠNÁ, *Židé v Novém Bydžově a okolí*, Nový Bydžov 2015.

Ladislav RŮŽIČKA, *Úmrtnost a příčiny smrti obyvatelstva v produkčním věku*, Praha 1966.

Celestin ŘÍHA, *Místopis a dějiny král. Věnného města Nového Bydžova*, Praha 1868.

Ludmila SINKULOVÁ, *Dějiny československého lékařství*, Praha 1965.

Vladimír SRB, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, Praha 2004.

Vladimír SRB, *Statistika příčin smrti a statistická klasifikace nemocí, úrazů a příčin smrti v Československu*, Praha 1956.

Jan K. STRÍTESKÝ, *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*, Praha 1971.

Petr SVOBODNÝ, *Lékaři v českých zemích 1848–1939*, in: Petr SVOBODNÝ – Jan HAVRÁNEK (edd.), *Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a první polovině 20. století*, Praha 1996, s. 126–146.

Petr SVOBODNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha 2004.

Martin VAŠATA, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909*, bakalářská práce na Katedře pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2014.

Pavel VESELÝ, *Statistické zpracování příčin úmrtí v Kladně a v Kroměříži podle matrik zemřelých z let 1883–1889*, bakalářská práce na Katedře pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2012.

Martin VOKURKA – Jan HUGO, *Velký lékařský slovník*, Praha 2009.

Seznam internetových zdrojů

<http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1975-2.pdf> [cit. 26. 12. 2014].

<http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1981-1.pdf> [cit. 26. 12. 2014].

<http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1982-2.pdf> [cit. 26. 12. 2014].

<http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1982-3.pdf> [cit. 26. 12. 2014].

<http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1996-3.pdf> [cit. 29. 8. 2015].

<http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/2003-3-4.pdf> [cit. 15. 3. 2016].

http://www.vakciny.net/akruality/akt_2013_03.htm [cit. 9. 3. 2016].

<http://www.vakciny.cz/miminko/112-mesicu/zaskrt/> [cit. 9. 3. 2016].

<http://lekarske.slovníky.cz/pojem/pyemie> [cit. 13. 3. 2016].

<http://lekarske.slovníky.cz/lexikon-pojem/mozkove-pleny-obaly-2> [cit. 13. 3. 2016].

<http://lekarske.slovníky.cz/pojem/mrtve-narozene-dite> [cit. 13. 3. 2016].

<http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=ors&datum=0008&pos=83>
[cit. 12. 4. 2016].

Textová a grafová příloha – nejčastější příčiny úmrtí

Nyní si přiblížíme nemoci, které se během sledovaného období objevovaly mezi deseti nejčastějšími nemocemi, které byly příčinou úmrtí. U těch nejpočetnějších si ukážeme, jak se počet úmrtí na konkrétní onemocnění měnil v průběhu sledovaných let. Některé nemoci se zařadily v průběhu let mezi deset nejčastějších příčin úmrtí jak u kojenecké úmrtnosti, tak i u ostatních věkových kategorií. Naopak některé nemoci byly výhradně příčinou úmrtí kojenců a některé byly zase příčinou úmrtí pouze u ostatních věkových kategorií. Proto je u některých nemocí uveden pouze graf s počtem úmrtí v kojenecké úmrtnosti, u některých nemocí je uveden pouze graf s počtem úmrtí v ostatních věkových kategoriích, a u nemocí, které patřily k deseti nejčastějším příčinám úmrtí jak v kojenecké úmrtnosti, tak i v ostatních věkových kategoriích jsou uvedeny oba grafy. Naopak některé nemoci se dostaly mezi deset nejčastějších pouze jednou nebo jen několikrát, a pro tyto nemoci proto grafy nebyly vytvořeny.

Při zařazování nemocí, které byly příčinou úmrtí v Novém Bydžově, do jednotlivých klasifikačních skupin podle Bertillonovy Mezinárodní klasifikace příčin úmrtí bylo vycházeno z definice nemoci popsané ve Zdravotním slovníku: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší, jehož autory byli Karel Chodounský a Josef Thomayer. U každé popisované nemoci je uvedena definice nemoci, její příznaky, popř. způsob léčby, jak je uváděli profesori Dr. K. Chodounský a Dr. J. Thomayer, a navíc jsou připojeny poznatky z posledních let tak, jak postoupila lékařská věda a jak se na uvedené nemoci díváme z pohledu dnešních vědomostí za využití Velkého lékařského slovníku vytvořeného lékařem MUDr. Martinem Vokurkou, CSc. a MUDr. Janem Hugem.

Z klasifikační skupiny I – nemoci nakažlivé a cizopasně – byly zastoupeny tyto nemoci:

I/6 neštovice (variola)

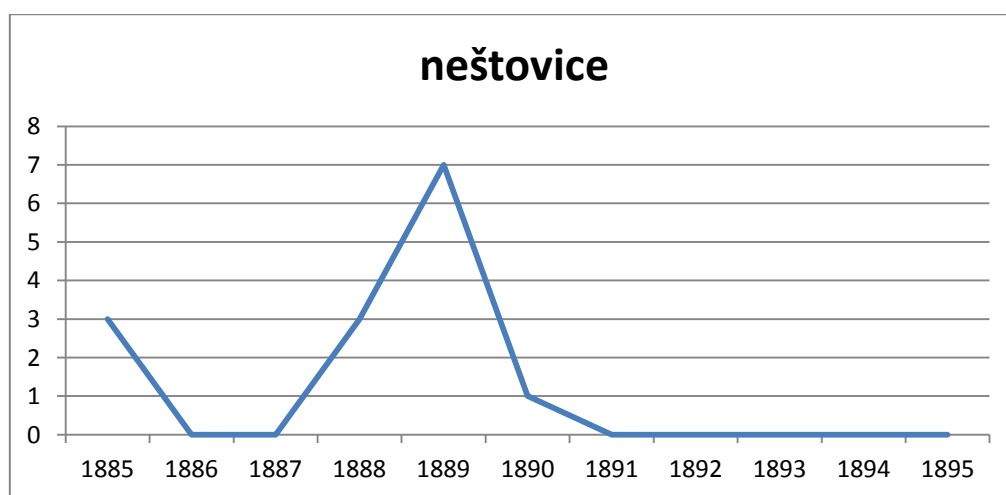
Dle Chodounského a Thomayera jde o náhlou nakažlivou nemoc, která je spojena s horečkou a objevují se neštovičky. V průběhu neštovic lze rozlišit pět období. 1) období líhnutí – doba od nakažení až po první příznaky (5–14 dní), 2) doba počáteční (předzvěstná) – objeví se horečka, třesavka, bolest v kříži, často se objevuje zánět

mandlí, zvracení, bolest žaludku, rýma, lehký katar plic. Objevuje se zarudnutí kůže na různých místech těla. 3) vývoj osutiny (vyrážky) – začínají se objevovat neštovičky, které se po 5–6 dnech mění na puchýřky, 4) doba zrání – puchýřky se mění na neštovice, zvyšuje se teplota, objevuje se bolest, pálení, svědění, 5) období usychání – klesá teplota, neštovice zasychají. Po odpadnutí stroupku zbývá na kůži skvrna, která časem zmizí. Po hlubokých neštovicích zůstává jizva po celý život. Léčení spočívá v dodržování přísné diety, zamezení dalšího šíření, nemocný je izolován, věci a prádlo, které používal, musí být dezinfikovány nebo spáleny.²⁵⁶

Velký lékařský slovník z roku 2009 říká, že jde o onemocnění, které se přenášelo kapénkově nebo přímo, jehož inkubační doba byla 10–14 dní. Na začátku nemoci byly vysoké horečky doprovázené celkovým těžkým stavem nemocného. Po několika dnech se na kůži začaly vytvářet neštovice. Při rozvoji kožních projevů se stav nemocného zlepšil.²⁵⁷ Neštovice patřily mezi nejkrutější infekce, díky četné úmrtnosti (umíralo až 30% nemocných) a díky jizvám, které zůstávaly. Očkování proti neštovicím probíhalo už od roku 1801, od roku 1803 bylo očkování nařízeno. Z důvodu vymýcení nemoci bylo v roce 1980 očkování proti pravým neštovicím ukončeno.²⁵⁸ V současnosti se již proti této nemoci neočkuje.²⁵⁹

Následující graf ukazuje, jak se měnil počet úmrtí následkem neštovic v průběhu sledovaného období.

Graf č. 89 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti - neštovice

²⁵⁶ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 344–345.

²⁵⁷ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 1093.

²⁵⁸ http://www.vakciny.net/akruality/akt_2013_03.htm [cit. 9. 3. 2016].

²⁵⁹ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 1093.

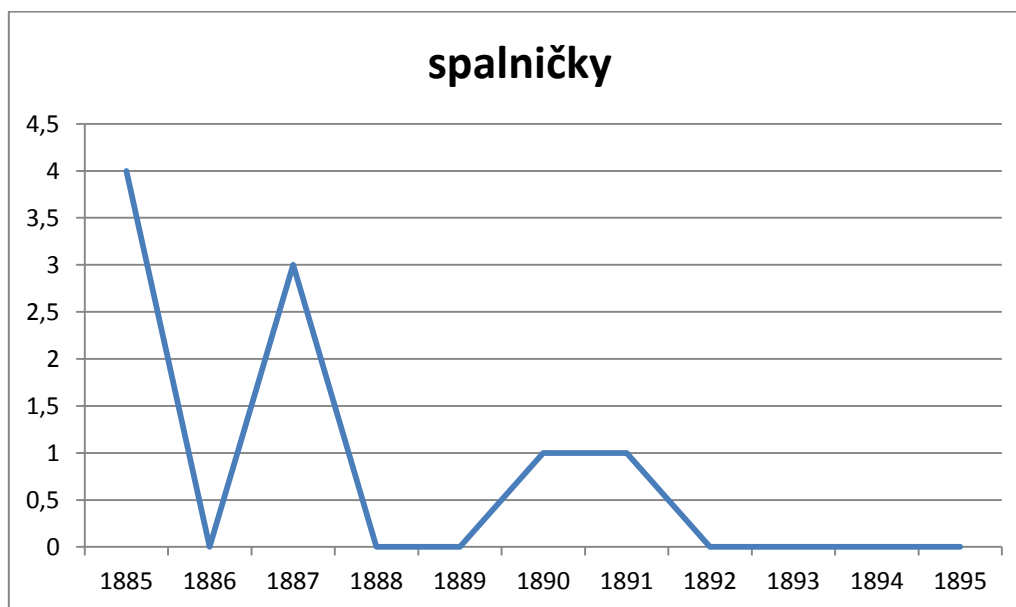
I/7 spalničky, osypky

Jedná se o prudké, nakažlivé onemocnění. Z nemocného člověka se nákaza šíří vzduchem, zůstává na předmětech. Jde o velmi časté dětské onemocnění. Od nákazy do vypuknutí nemoci uběhne 8–10 dnů, kdy začne zimnice, někdy se objeví vysoká horečka, bolení hlavy, nechutenství. Nemocný kýchá, kašle, chraptí, slzí mu oči. Pak se objevuje osutina (vyrážka), většinou začne klesat horečka. Spalničky mohou být vážným onemocněním, přidružují se k nim různé nemoci. Při komplikacích může nastat zánět nebo tuberkulóza plic. Léčba není stanovena, je však nutná izolace nemocného.²⁶⁰

Velký lékařský slovník říká, že spalničky jsou vysoce nakažlivé virové onemocnění. Inkubační doba je 1–3 týdny, přenáší se kapénkovou nákazou. Projevuje se zánětem horních cest dýchacích, rýmou, kašlem, horečkou, zánětem spojivek. Po několika dnech se objeví charakteristická vyrážka (červené, rychle splývající skvrny). Proti spalničkám se očkuje.²⁶¹

Následující graf ukazuje, jak se měnil počet úmrtí následkem spalniček v průběhu sledovaného období.

Graf č. 90 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti - spalničky

²⁶⁰ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 377.

²⁶¹ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 668.

I/8 spála (skarlatina)

Jedná se o obávanou infekční, nakažlivou dětskou chorobu. Příčinou nebylo nachlazení, jak mnozí věřili, ale nákaza způsobená specifickým mikrobem. Má čtyři období: líhnutí, invaze, vyrážka a odlupování. Onemocnění začíná zvracením, které je doprovázeno vysokou horečkou. Děti jsou rozpálené, trpí nechutenstvím a žízní, mohou mít křeče v rukou a nohou. Objeví se zapálení mandlí, které se stává difterickým. Pak se objeví vyrážka, která se asi po 5 dnech začne odlupovat. Spála může mít lehký průběh, ale také mnoho komplikací. Může dojít k difterii, zánětům plic, zánětu ledvin. Vážnými příznaky jsou příliš vysoká horečka, úplné bezvědomí, bezvládnost, blouznění, rychlý a těžký dech. Nejlepší ochranou je zamezit kontaktu s nemocným, provádět dezinfekci prádla a potřeb. Je nutné pořádně větrat, měnit často prádlo, způsob léčení záleží na lékaři.²⁶²

Dle Velkého lékařského slovníku jde o infekční onemocnění způsobené streptokoky. Přenáší se kapénkovou infekcí. Nejčastější bránou vstupu infekce jsou horní cesty dýchací, streptokoci se usazují na sliznici, kde se množí a pronikají do krevního oběhu. Projevuje se horečkou, angínou a vyrážkou, jazyk je výrazně červený. Inkubační doba je 2–5 dní. Nemoc je nejčastější v dětském věku, léčí se antibiotiky, nejčastěji penicilinem, nemocný bývá izolován.²⁶³

I/10 záškrt (difterie, mázdřivka)

Jedná se o nemoc nakažlivou, kterou způsobuje mikrob, který se usazuje na sliznici hltanu. Do těla se dostává nejčastěji ústy. Zpravidla postihuje děti, při tom nerozhoduje, jestli jde o chudé nebo bohaté. Nemoc se vyznačuje tvořením pablán na povrchu zanícených míst a řadou změn vnitřních orgánů. Nejčastěji trpí sliznice ústní, hltanová, nosní a dýchadla. Většinou se přidává sněť nebo sepse. Nemoc začíná horečkou, bolestmi hlavy, v týle nebo v páteři, pak se přidává bolest při polykání. Objevuje se zduření a překrvení mandlí a pablány. Pablána drží pevně na sliznici, když se odloupne, místo krvácí. Dochází ke zduření mízních žláz, nechutenství, zvracení. Když se pablány začnou odlupovat, začne klesat horečka a dochází k uzdravení. Může být zasažen i nos nebo střední ucho, kdy může dojít k poškození sluchu, nebo k zasažení

---

²⁶² K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 464–465.

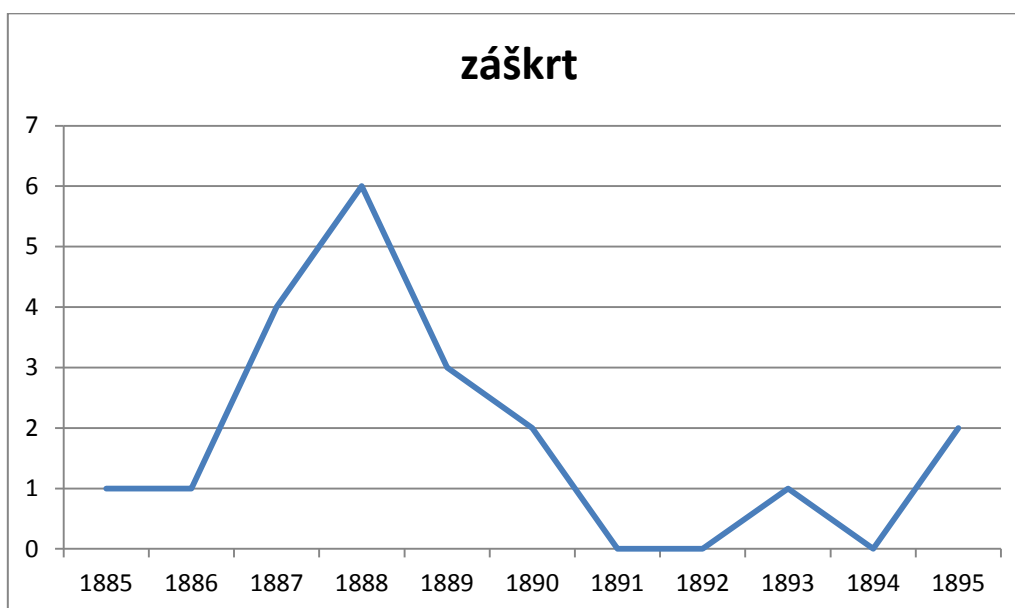
²⁶³ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 934.

očí nebo hrtanu. Při zasažení hrtanu dochází k dusivým záchvatům. Dojde-li k současnému zasažení sepsí, dostaví se vysoká horečka, spavost, suchý jazyk, krevní podlitiny, většinou nemoc končí smrtí.²⁶⁴

Ve Velkém lékařském slovníku se píše, že jde o infekční onemocnění vyvolané bakteriemi, které způsobují angínu s pablánami, dochází k zúžení hrtanu a hltanu, které vede k dušení.²⁶⁵ Příznaky začínají jako mírná horečka, bolest v krku, potíže s polykáním. Nemocný postupně ztrácí chuť k jídlu, objevuje se povlak v krku. Bez včasné léčby může dojít k dýchacím obtížím, obrnám, poškození srdce a ledvin nebo k úmrtí.²⁶⁶ Léčí se antibiotiky a podáním difterického antiséra.²⁶⁷ Důležité je včasné rozpoznání nemoci, protože pozdní léčba může způsobit i smrt. Pacient musí být po celou dobu léčby pod dohledem lékařů na infekčním oddělení. Očkování bylo u nás zahájeno už v roce 1946, v současné době se proti záškrtu očkuje v rámci hexavakcíny.²⁶⁸ Od zavedení očkování je jeho výskyt u nás vzácný.

Následující graf ukazuje, jak se měnil počet úmrtí následkem záškrtu v průběhu sledovaného období.

Graf č. 91 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti - záškrť

²⁶⁴ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 287–289.

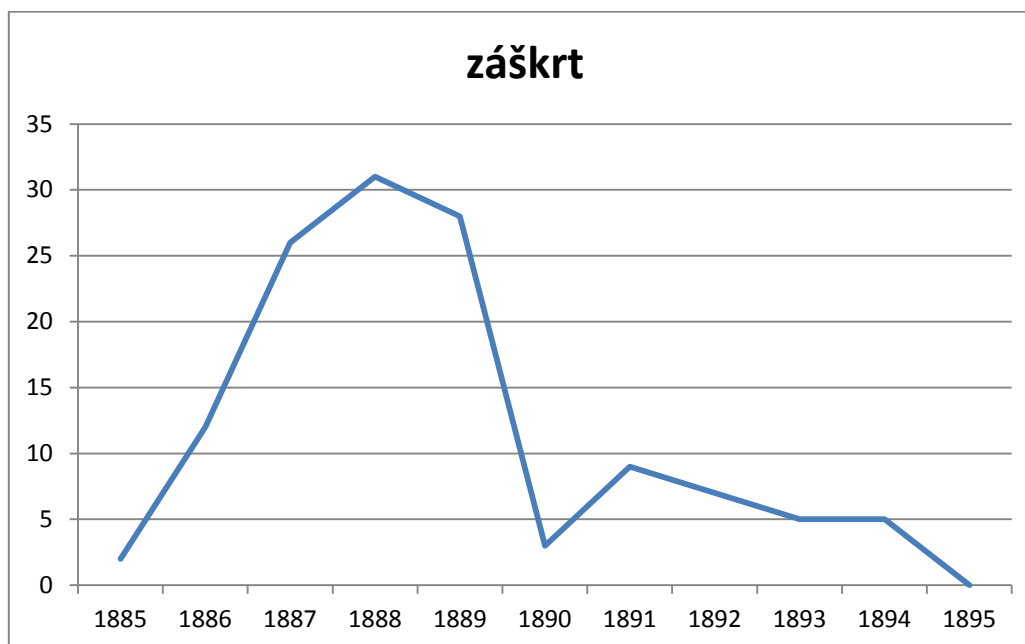
²⁶⁵ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 224.

²⁶⁶ <http://www.vakciny.cz/miminko/112-mesicu/zaskrt/> [cit. 9. 3. 2016].

²⁶⁷ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 224.

²⁶⁸ <http://www.vakciny.cz/miminko/112-mesicu/zaskrt/> [cit. 9. 3. 2016].

Graf č. 92 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií - záškrť

I/12 cholera

Vzhledem k tomu, že se zařadila mezi deset nejčtenějších nemocí, které byly příčinou úmrtí kojenců, jednalo se pravděpodobně o dětskou cholery (záněť střeva).

Mezi příznaky cholery patří vodnatý průjem, dávení, neuhasitelná žízeň, vysílenost, rychlé hubnutí dítěte a chladnutí končetin. Příčinou bývá nepřiměřená výživa, nedostatek mateřského mléka nebo choroba matky. Vážnou komplikací je křivice. Nemoc vyžaduje velikou péči a stálý dozor lékaře.²⁶⁹

Podle Velkého lékařského slovníku je cholera infekční onemocnění charakterizované bolestmi břicha, vodnatými průjmy, zvracením a rozsáhlou dehydratací, vedoucí až k šoku. Inkubační doba je 1–3 dny, typický je vzhled obličeje nemocných – chladná pokožka pokrytá studeným potem. Nemoc je vyvolaná bakterií, která je zničena převařením vody a dezinfekcí, přežívá v nezpracované vodě. Léčí se antibiotiky a doplněním tekutin a minerálů. Existuje i možnost očkování, není však spolehlivé a poskytuje jen dočasnou ochranu.²⁷⁰

²⁶⁹ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 173.

²⁷⁰ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 450.

I/23 – tuberkulóza ústrojí dýchacího (tuberkulóza plic)

Tuberkulóza je onemocnění povšechné a nakažlivé, může zasáhnout všechny orgány, nejčastěji plíce. Tuberkulóza je nejrozšířenější choroba na světě. Častější onemocnění ve městech je způsobeno špatným ovzduším a větší možností nákazy. Tuberkulóza nejčastěji postihuje věkovou kategorii 20–40 let, zemře až 60% nemocných. Tuberkulóza je také nemoc dědičná nebo vrozená. K propuknutí nemoci napomáhají špatné životní podmínky, veliké přemáhání, dlouhý zármutek, prашné ovzduší. Tuberkulóza plic má tři formy 1) tuberkulóza plic prudká – prudký kašel, velká dušnost, zsinálost rtů a tváře, vysoká horečka, 2) tuberkulóza plic vleklá (souchotě) – vyvíjí se pozvolna, objevuje se krvácení z nosu, rychlé hubnutí, horečka, kašel, později dušnost, 3) zánět plic. Dosud nebyl nalezen specifický lék na léčení tuberkulózy. Aplikují se léky, které slouží ke zmírnění příznaků a k povzbuzení výživy. Hlavní váha je kladena na hygienu.²⁷¹

Podle Velkého lékařského slovníku dochází k nákaze vdechnutím bakterie rozšiřované nemocnými. Vývoj nemoci závisí na celkové odolnosti jednotlivce. Nemoc může probíhat mírně nebo naopak dojde k postižení mozkových plen nebo k těžkému tuberkulóznímu zápalu plic. Postupné šíření tuberkulózy v plicích může vést k postižení dalších orgánů. Nejčastějšími příznaky jsou kašel, zvýšená teplota, pocení, nechutenství, hubnutí, malátnost, při těžším průběhu horečka, výrazné hubnutí, závažné projevy plicního onemocnění. Ke stanovení diagnózy se používá RTG. V počáteční fázi je nutná léčba v nemocnici, později ambulantně. Musí být přijata opatření, aby nedocházelo k šíření nemoci. Výskyt tuberkulózy je častější u alkoholiků a osob se sníženou imunitou. Jde stále o významnou chorobu, jejíž výskyt se může zvýšit s větší migrací obyvatelstva.²⁷²

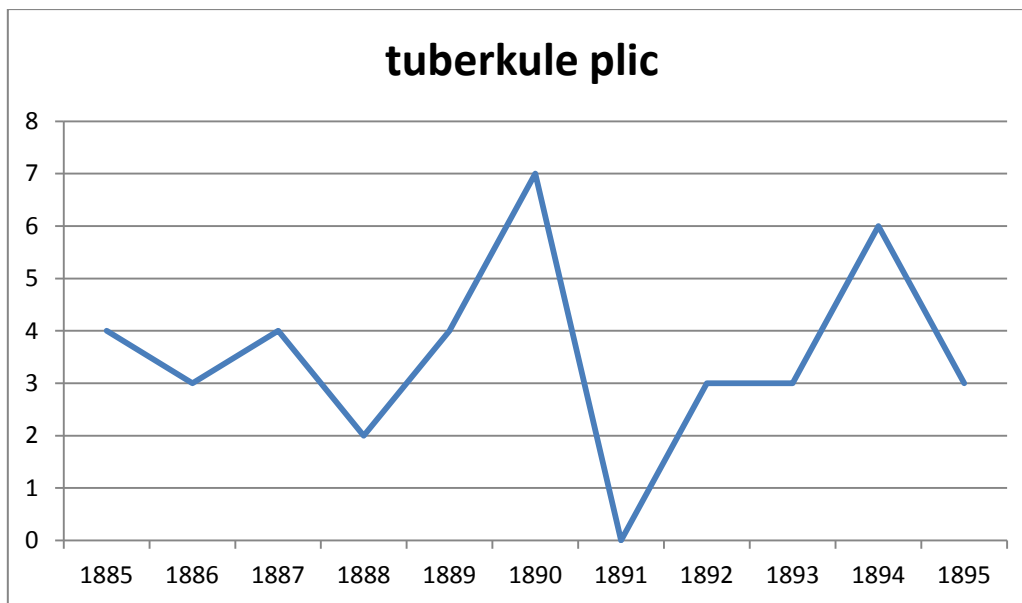
Následující graf ukazuje, jak se měnil počet úmrtí následkem tuberkulózy v průběhu sledovaného období.

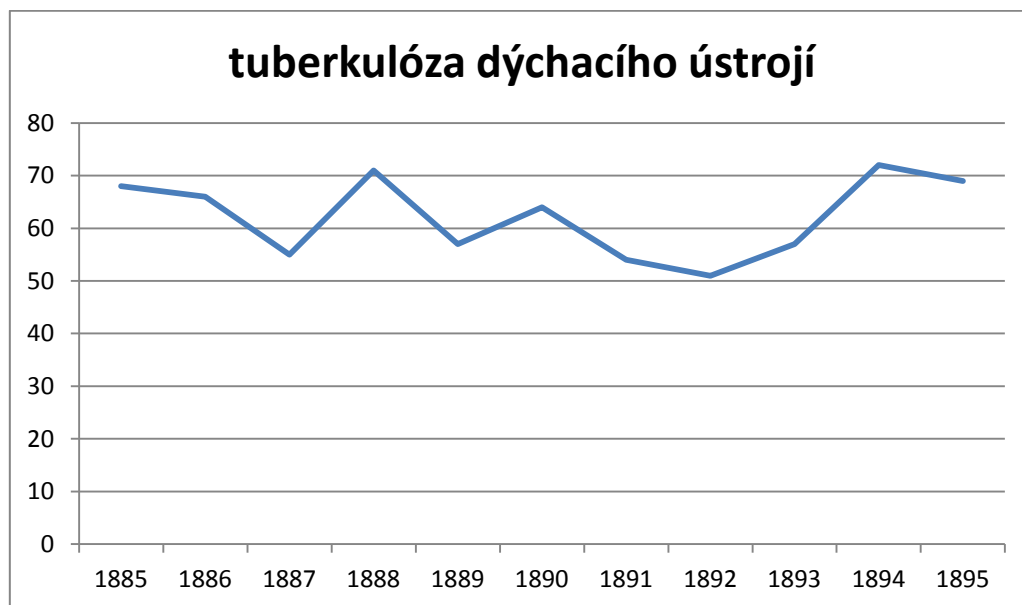
²⁷¹ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 500–503.

²⁷² M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 1067.

Graf č. 93 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti - tuberkulóza

Graf č. 94 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií - tuberkulóza

I/36 talovitost krve (pyaemie)

Jde o otravu krve způsobenou vniknutím zhoubných mikrobů (streptokoka a stafylokoka). Nemoc vzniká vniknutím infekce do rány nebo vniknutím nákazy do organismu. Hnisavý proces se pak krví zavleče do různých orgánů, proniká stěnami žil, tvoří se nekrózy a trombózy, které se odtrhnou do krevního oběhu. Nemoc se

projevuje třesavkou a horečkami, na pokožce a sliznicích bývají drobné krevní podlitiny, nemocní mívají často žloutenku.²⁷³

Velký lékařský slovník pojmy talovitost krve nebo pyaemie nepopisuje.

Pyemie – masivní přítomnost bakterií v krvi bakteriemie, která vede k tvorbě mnohočetných hnisavých ložisek včetně tvorby abscesů na různých místech organismu.²⁷⁴

Z klasifikační skupiny II – rakoviny a jiné nádory – byly zastoupeny:

II rakovina a jiné zhoubné nádory

Jde o zhoubný nádor, který se vyskytuje převážně u starších lidí, má tendenci šířit se ze zasaženého ústrojí do dalších orgánů. Nádorovité masy vnikají do lymfatických a krevních cest, odkud bývají zaneseny do ostatních orgánů, proto je u případů rakoviny nalezeno zduření lymfatických žláz. Pojmenování rakovina je od raka – šíří se na všechny strany jako rak, který rozpíná nohy na všechny strany. Po anatomické a histologické stránce rozlišujeme nádory vzniklé 1) z dlaždicovité výstelky, 2) nádory složené z válcovitých buněk, 3) nádory složené ze žlázových buněk. Nádory vzniklé z dlaždicovité výstelky nalézáme na kůži, v dutině ústní, hltanu a děložním čípku. Nádory složené z válcovitých buněk nalézáme hlavně v žaludku, střevech a průduškách. Rakovina složená ze žlázovitých buněk vzniká ve žlázách. Sem patří rakovina prsní žlázy, štítné žlázy, vaječnicků a varlat. Příčina vzniku rakoviny není známá. Léčení rakoviny je především chirurgické.²⁷⁵

Podle Velkého lékařského slovníku jde o onemocnění způsobené zhoubným nádorem, který nekontrolovaně roste a ničí okolní tkáň, zakládá metastázy. Prorůstání nádoru do okolí může připomínat klepítka raka, odtud název. Nejde o jedno onemocnění, závisí na druhu nádoru. Nejčastěji postihuje prsy, plíce, tlusté střevo, konečník, prostatu, děložní hrdlo, žaludek, leukemie. Vliv na postižení jednotlivých orgánů rakovinou má životní styl, strava, geografické i rasové rozdíly. Dnes se u dospělých ve vyspělých zemích umísťuje rakovina na druhém místě mezi příčinami

---

²⁷³ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 426–427.

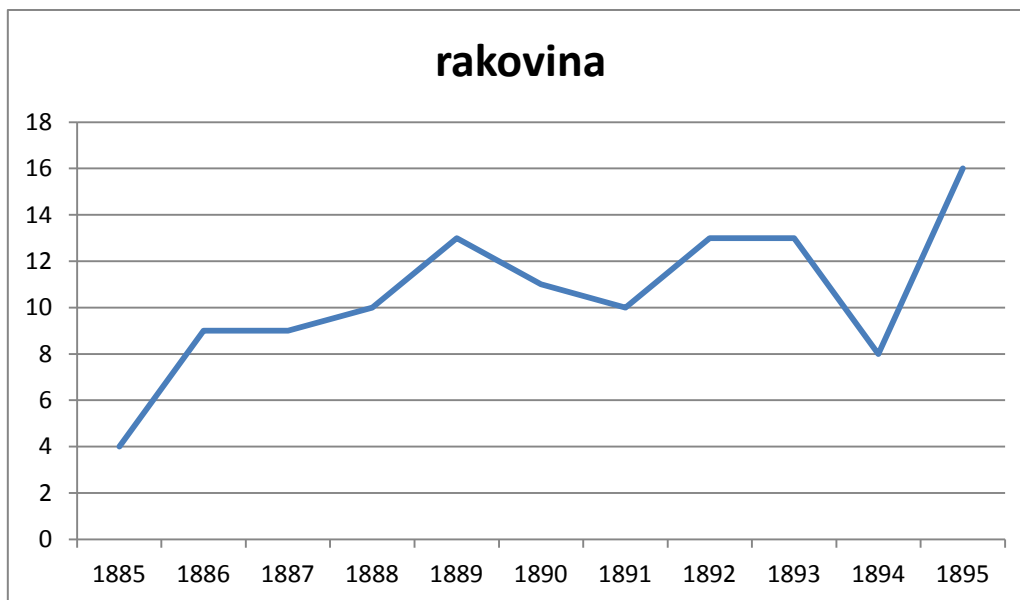
²⁷⁴ <http://lekarske.slovniky.cz/pojem/pyemie> [cit. 13. 3. 2016].

²⁷⁵ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 429.

úmrtí za nemocemi srdce a cév. Léčba spočívá v kombinaci operace, radioterapie a chemoterapie.²⁷⁶

Následující graf ukazuje, jak se měnil počet úmrtí následkem rakoviny v průběhu sledovaného období.

Graf č. 95 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií - rakovina

Z klasifikační skupiny V – otravy vleké a prudké – byly zastoupeny:

V/75 alkoholismus

Alkoholismus se rozšiřuje. Úplná opilost začíná bezvědomím, ochrnutím všeho svalstva, obličej je bledý, čelist svíslá, oči jsou vypoulené, tep malý nepravidelný, těžký dech. Dochází ke zmodrání rtů, úplné skleslosti, rozšíření zornic, křečím a smrti. Vleklá otrava zpočátku vypadá na chronický katar hltanu, žaludkové příznaky. Není orgán, který by neonemocněl, nejčastěji jsou zasaženy ledviny, játra, srdce a nervový systém. Delirium tremens je psychóza vznikající náhle v průběhu chronické otravy. Pokud nemocný trpí zánětem plic, tyfem apod., dostaví se delirium tremens se smrtelným zakončením. Alkoholismus má vliv i na potomky (tělesně nebo duševně zakrnělé, objevuje se křivice, tuberkulóza, padoucnice atd.)²⁷⁷.

Velký lékařský slovník říká, že je to závislost na alkoholu, která narušuje duševní a tělesné zdraví jedince, poškozují jeho rodinné a společenské vazby.

²⁷⁶ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 884.

²⁷⁷ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 381.

Alkoholismus se dělí na několik typů. U alkoholiků se často objevují nervová poškození, psychické poruchy, demence, jaterní cirhóza, žaludeční vředy atd. Léčba je komplexní a zahrnuje četné postupy, včetně zapojení blízkých osob. Nezbytná je celoživotní abstinence.²⁷⁸

Z klasifikační skupiny VI – nemoci soustavy nervové a čidel – byly zastoupeny:

VI/79 zánět plen mozkových (meningitis)

Mozkové pleny mohou být sídlem zánětlivých změn. Měkké pleny mohou onemocnět působením infekční látky nebo při talovitosti krve nebo nákazou tuberkulózy, což bývá nejčastější. Záněty tvrdé pleny jsou často pokračováním zánětu v okolí, jsou nezřetelné, dochází k ubývání inteligence, bolesti hlavy a spavosti, obrně, ke křečím. Hlavními známkami jsou bolest hlavy, dávení, horečka, ztuhlost svalstva. Tuberkulózní zánět plen mozkových je vleklý, nemocní jsou nevrlí, dráždiví, zvrací, trpí zácpou. Pak se stupňují bolesti hlavy, horečky, poruchy vědomí.²⁷⁹

Velký lékařský slovník udává, že nemoc bývá vyvolána bakteriemi, viry nebo jinými mikroorganismy. Projevuje se horečkou, bolestmi hlavy, světloplachostí, tuhnutím svalů, těžší průběh může způsobit bezvědomí, selhání jiných orgánů nebo poškození centrální nervové soustavy. V některých případech je možné očkování, léčí se velkými dávkami antibiotik.²⁸⁰

Následující graf ukazuje, jak se měnil počet úmrtí následkem zánětu mozkových plen v průběhu sledovaného období.

Graf č. 96 *Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií – zánět plen mozkových*

²⁷⁸ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 36.

²⁷⁹ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 548.

²⁸⁰ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 638.

VI/79 zánět omozečnice

Mozek i mícha jsou obaleny třemi plenami: zevně tvrdou plenou (dura mater), pavučnicí (arachnoidea) a měkkou plenou – omozečnicí (pia mater) přiléhající přímo na mozek a míchu a obsahující krevní cévy. Prostor mezi pavučnicí a omozečnicí je vyplněn mozkomíšním mokem.²⁸¹

Chodounský a Thomayer ve Zdravotním slovníku zánět omozečnice nedefinují, stejně tak Velký lékařský slovník. Na základě shora uvedeného se jedná o zánět plen mozkových, který je popsán výše.

Z klasifikační skupiny VI – nemoci soustavy nervové a čidel – byly zastoupeny:

VI/82 mrtvice (apoplexia)

Podle Chodounského a Thomayera nejde o vlastní onemocnění, ale jde o známku nemoci, která postihuje mozek. Mrtvicí rozumíme také náhle vzniklé ochrnutí těla. Mrtvice nastává, když se některá céva v mozku nebo dutině lební protrhne nebo ucpe. Krvácení do mozku je nejčastější příčinou. Obvykle se vyskytuje v pozdním věku, před třicátým rokem je vzácné. Příčiny onemocnění nejsou známé. Mrtvice se může opakovat, protože cévy zůstávají i po vyhojení křehké. K ucpání mozkových tepen může dojít, jestliže nemocný trpí onemocněním srdce nebo tepen a odlupují se částice stěn, které mohou tepny ucpat. Mrtvici poznáme podle bezvládné končetiny, může být doprovázeno bezvědomím. Léčba je na lékaři.²⁸²

Podle Velkého lékařského slovníku jde o postižení určitého okrsku mozkové tkáně poruchou cév, jejich neprůchodností nebo porušením celistvosti cévní stěny s následným krvácením do mozkové tkáně. Kromě bolesti hlavy se objevují dočasné poruchy hybnosti, řeči a po bezvědomí nastává ochrnutí a smrt.²⁸³

Následující graf ukazuje, jak se měnil počet úmrtí následkem mrtvice v průběhu sledovaného období.

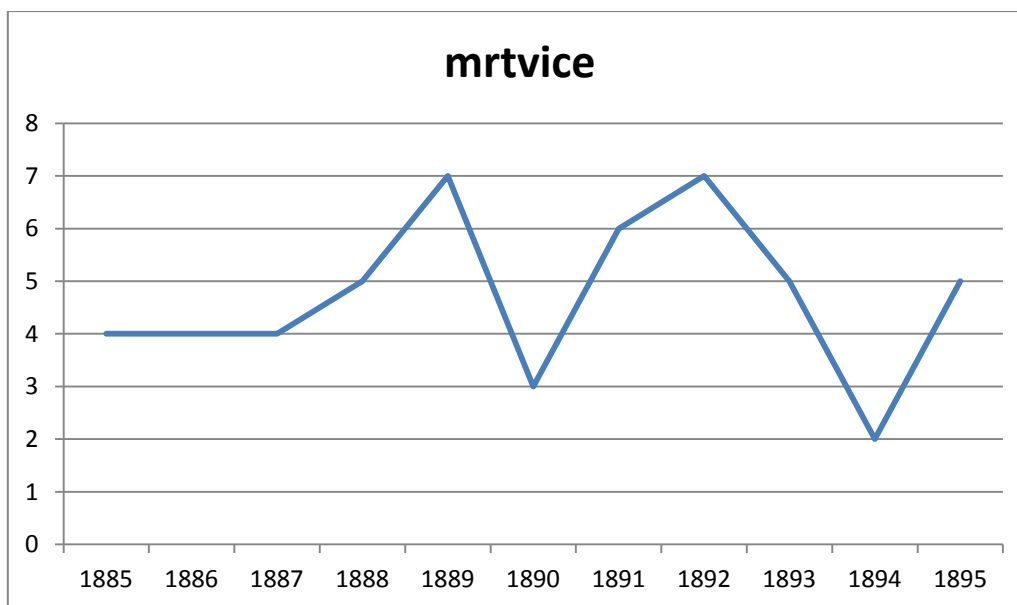
---

²⁸¹ <http://lekarske.slovniky.cz/lexikon-pojem/mozkove-pleny-obaly-2> [cit. 13. 3. 2016].

²⁸² K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 309–310.

²⁸³ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 168.

Graf č. 97 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií - mrtvice

VI/86 – psotník (eclampsia, božec)

Podle Chodounského a Thomayera se jedná o křeče končetin, obličeje a celého těla, škvavého rázu, trvající několik vteřin, minut, hodin i dní. Rozeznáváme dvě velké skupiny: a) u novorozenců, kojenců a starších dětí a b) u dospělých. Zpravidla se dostavuje na základě zděděné chorobně dráždivé nervové soustavy. Vyvolat psotník mohlo např. nalévání dásní, když rostou zoubky, dyspepsie a průjmy, katary průdušek a záněty plic, u starších dětí hlísty, prudké nakažlivé vyrážky, záškrt, zádušivý kašel. Jedná se o lehké záchvaty trvající několik vteřin až minut a opakující se 2 až 3 dny, které pak beze stopy mizí, nebo těžké záchvaty trvající mnoho dní. U dospělých je nejhorší v těhotenství, během porodu nebo šestinedělí. Je skoro vždy známkou ledvinové choroby a podmíněn neprůchodností ledvin. Během záchvatů často nastává smrt nebo má pacient i na dále nemocné ledviny. Léčení jednak záchvatů a jednak příčin je rozmanité.²⁸⁴

Velký lékařský slovník říká, že eklampsie je křečové stádium EPH gestózy (je charakterizovaná otoky, bílkovinou v moči a vysokým krevním tlakem²⁸⁵), které se objevuje ke konci těhotenství. Na příznaky EPH gestózy navazují křečové záchvaty, které se rozšiřují na celé tělo, jsou doprovázeny poruchou zraku a vědomí. Záchvaty se

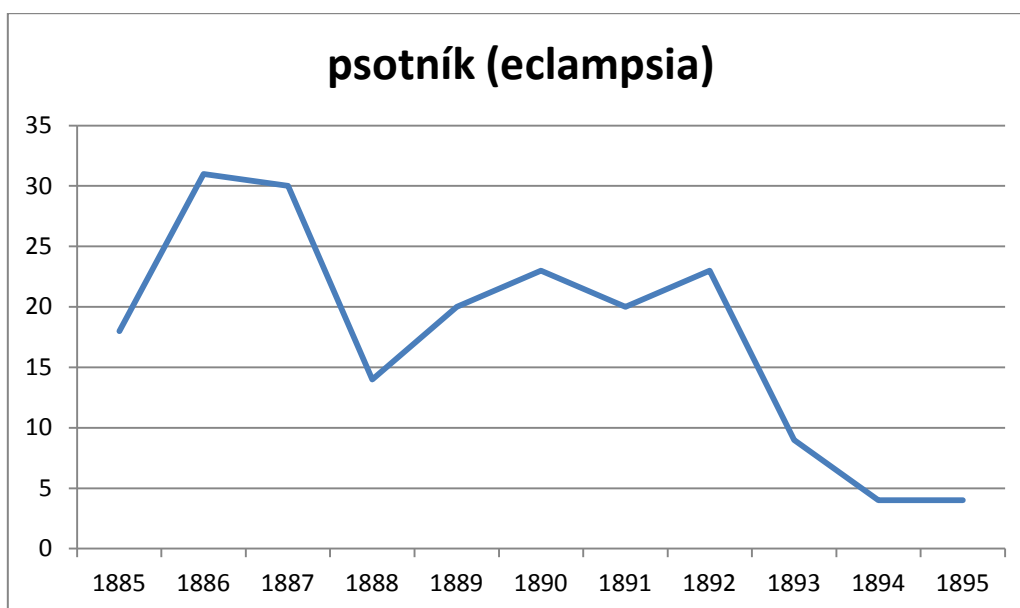
²⁸⁴ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 52.

²⁸⁵ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 277.

mohou opakovat, přičemž v ohrožení je matka i plod. Léčba musí být energická, důležité je trvalé monitorování, úprava tlaku krve.

Následující graf ukazuje, jak se měnil počet úmrtí následkem psotníku v průběhu sledovaného období.

Graf č. 98 *Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti - psotník*

Z klasifikační skupiny VII – nemoci ústrojí oběhu krevního – byly zastoupeny:

VII/95 jiné nemoci srdeční

Pod tuto klasifikační nemoc byla zařazena nejčastěji srdeční vada, ale také ztučnění srdce, ochrnutí srdce nebo ruptura cordis (trhlina srdce). Ztučnělé srdce se objevuje u otlých lidí, u nichž je srdce pokryto tukovou vrstvou, která proniká mezi svalová vlákna a tím oslabuje srdeční činnost.²⁸⁶

Velký lékařský slovník ztučnění srdce nepopisuje.

Ostatní případy (srdeční vada, ochrnutí srdce, trhlina srdce) nejsou popsány ani ve Zdravotním slovníku Thomayera a Chodounského, ani ve Velkém lékařském slovníku.

²⁸⁶ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 471.

Z klasifikační skupiny VIII – nemoci dýchacího ústrojí – byly zastoupeny:

VIII/106 zánět průdušek (bronchitida)

Jde o zánět sliznice průduškové, který se omezuje na větší průdušky a je velice rozšířený. Podle průběhu rozeznáváme katar prudký nebo vleklý. Katar prudký vzniká s katarem průdušnice a objevuje se v každém věku. Nejčastější přímou příčinou je nachlazení nebo vdechování ostrých výparů nebo dráždivých hmot. Podružné katary se objevují při onemocnění plic, při srdečních vadách nebo u většiny nakažlivých chorob. Vleklé choroby provází vleklý katar průdušek a trvá tak dlouho, jako sama nemoc. Nemoc provází horečka, nechutenství a dráždění ke kašli, může být i bolest a lechtání podél kosti hrudní. Při vyšetření se objevují pískavé šelesty. Léčí se pobytem v místě se stejnou teplotou, podáváním léků na zmírnění kašle. Zánět průdušek může postoupit až do průdušinek, pak je velmi nebezpečný. Vleklý katar průdušek je onemocněním hlavně v pokročilejším věku, kdy se u nemocného projevují i příznaky jiných nemocí, většinou je bez horečky. Netrvá-li příliš dlouho, může se nemocný i vyléčit, ale většinou ho doprovází až do konce života. Sám o sobě není zánět průdušek nebezpečný, ale ve spojení s rozšířením průdušek rozedmou plic, vysílením srdce nebezpečný je. Léčení závisí na základní nemoci, druhu kataru. U starších lidí se může rozšířit na malé průdušinky a může vzniknout bronchitida kapilární, při které se objeví značná dušnost, častý kašel a vede ke smrti.²⁸⁷

Velký lékařský slovník rozlišuje akutní a chronickou bronchitidu. Akutní bronchitida vzniká v důsledku virové, popř. bakteriální infekce. Dostavuje se dráždivý kašel. Léčí se klidem, teplem, dostatkem tekutin. Antibiotika se podávají pouze při známkách bakteriálního zánětu nebo v případě komplikací. Chronická bronchitida se projevuje opakovaným kašlem a vykašláváním. Často postihuje kuřáky. Může vést k poškození funkce plic a srdce.²⁸⁸

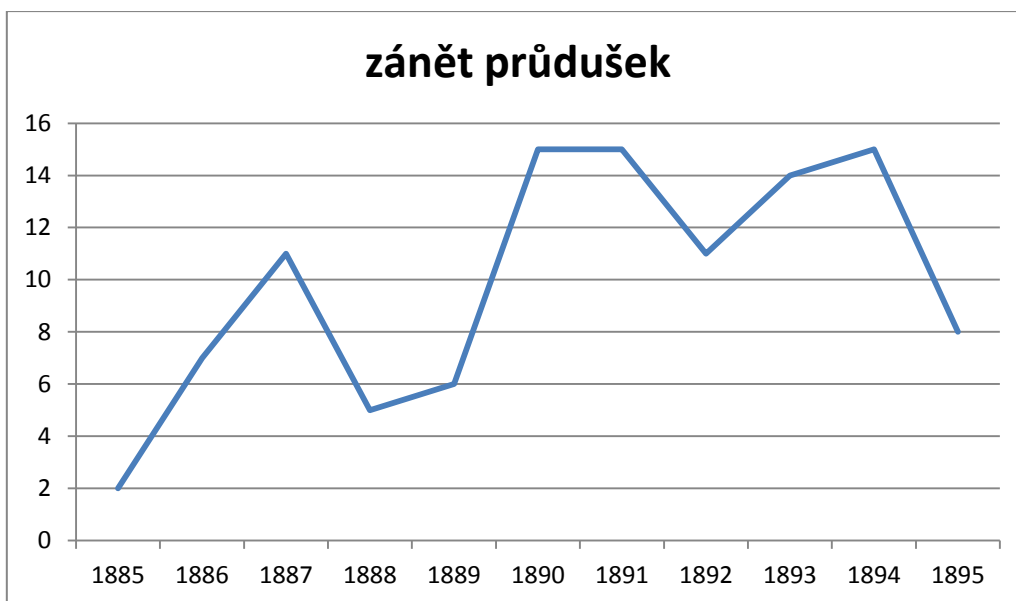
Následující graf ukazuje, jak se měnil počet úmrtí následkem zánětu průdušek v průběhu sledovaného období.

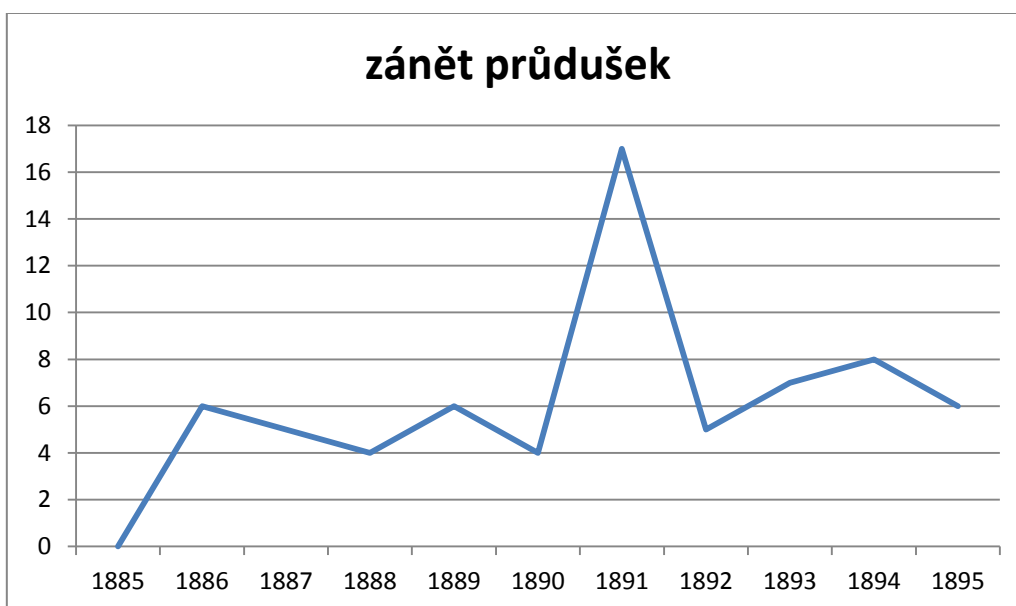
²⁸⁷ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 212–213.

²⁸⁸ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 140.

Graf č. 99 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – zánět průdušek

Graf č. 100 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií – zánět průdušek

VIII/107 zánět průdušinek

Vzniká postoupením zánětu průdušek až do průdušinek, pak je velmi nebezpečný. Popsáno viz. VIII/106 – zánět průdušek.

VIII/109 – zánět plic (pneumonia)

Rozeznáváme několik druhů zánětu plic. 1) genuinní neboli kruposní, 2) laločkový, 3) mezerní, 4) počasný. Nejrozšířenějším a nejdéle známým je zánět plic genuinní. Příčinou je mikrob, který po vniknutí do těla způsobí naplnění plicních sklípků vláknitým a buničitým výměškem. Tím se může naplnit buď jeden plicní lalok nebo celá polovina. Může zachvátit i druhou plíci. Kruposní zánět se nejčastěji vyskytuje v zimě a na jaře, objevuje se většinou u oslabených osob. Projevuje se třesavkou, vysokými horečkami a úporným kašlem. Léčení snižuje horečku, mírní bolest, dohlíží se na srdce, aby správně pracovalo. Zánět laločkový (bronchopneumonie) se vyskytuje v plicích v menších ložiskách rozptýleně. Objevuje se současně se zánětem průdušek. U zánětu mezerního se zánětlivý výměšek ukládá do sklípkových mezer. Objevuje se jako vedlejší jev při jiných nemocech (přijici, plicní tuberkulóze), nebo je pokračováním zánětu v průduškách, sklípcích a pohrudnici. Zánět plic počasný je velmi vzácný a bývá následkem kruposního zánětu.²⁸⁹

Podle Velkého lékařského slovníku je při zánětu plic postižen větší úsek plic. Je-li postižen plicní lalok, jde o lobární pneumonii. Plicní sklípky jsou vyplněny zánětlivou tekutinou a příslušná plíce je dočasně vyřazena z dýchání. Často vzniká po předchozím vyčerpání nebo oslabení organismu. Projevuje se vysokými horečkami, schváceností, kašlem, bolestí na hrudi, popř. dušností a celkově těžkým stavem. Léčba spočívá v podávání antibiotik a celkové péči, popř. podávání kyslíku.²⁹⁰

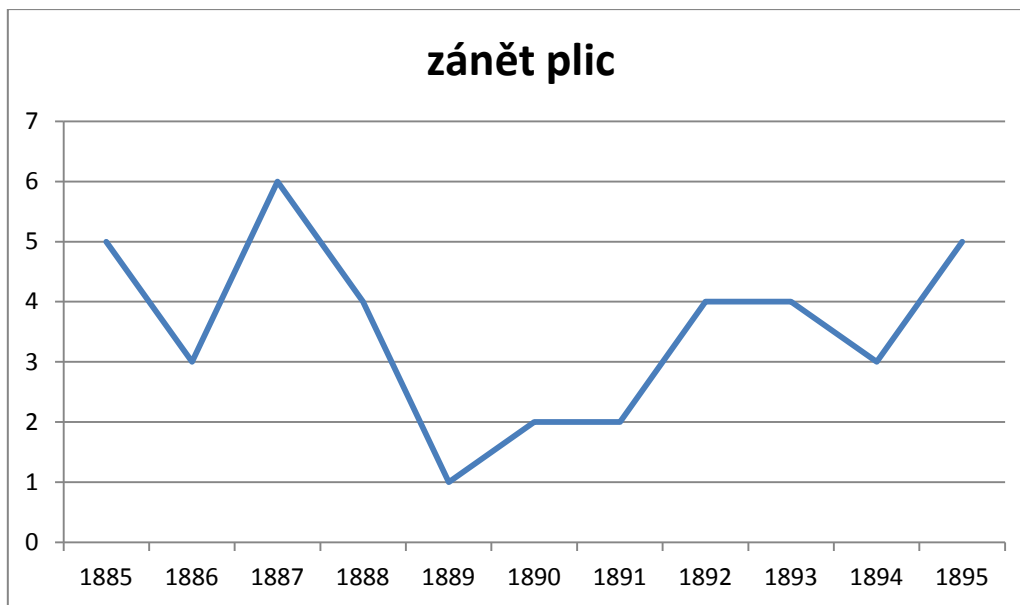
Následující graf ukazuje, jak se měnil počet úmrtí následkem zánětu plic v průběhu sledovaného období.

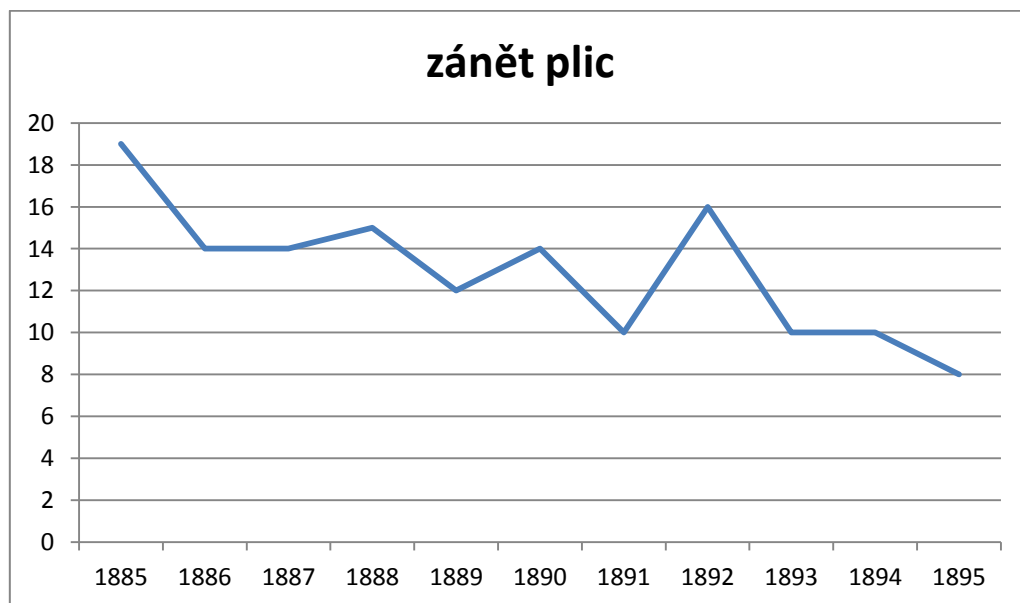
²⁸⁹ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 548–549.

²⁹⁰ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 819.

Graf č. 101 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – zánět plic

Graf č. 102 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií – zánět plic

VIII/111 zhubření plic (edém plic)

Edém neboli otok, je nahromadění tekutiny v tkáních (plícní edém – v plícních tkáních). Jde o výron bílkovité tekutiny do plícních sklípků. Takto nemocné plíce jsou veliké, těžké, mají šedavou nebo žlutavou barvu a na průřezu vytéká tekutina. Edém plic

se vyskytuje při četných nemocech, někdy se objevuje i samostatně. Nemocný je zsinalý, zrychleně a namáhavě dýchá, hodně kašle. Léčení je většinou neúspěšné.²⁹¹

Podle Velkého lékařského slovníku je to stav s nahromaděním tekutiny v plicích. Jde o závažný akutní stav vedoucí bez příslušné léčby ke smrti. Vzniká při srdečním selhání nebo při toxickém poškození, selhání ledvin či šoku.²⁹²

VIII/113 rozedma plic

Jde o rozšíření plicních sklípků, stěny se na mnoha místech trhají. Velkým rozedmutím sklípků se plíce zvětšuje, ale krevní oběh vázne, Nemocný rychleji dýchá, trpí dušností, kašlem. Většinou je provázena plicním katarem. Jestliže dojde k omezení činnosti srdce, dostávají se otoky končetin, zsinalost a dochází ke smrti.²⁹³

Podle Velkého lékařského slovníku se vyznačuje trvale nadměrným obsahem vzduchu v plicích při současném úbytku a poškození vlastní plicní tkáně. Nemocný trpí dušností, je snížena elasticita plic, mohou se vytvářet velké vzduchové buly, při jejichž ruptuře vzniká pneumotorax, časté je postižení srdce.²⁹⁴

VIII/114 jiné nemoci dýchacích cest

Mezi jiné nemoci dýchacích cest byl zařazen především zánět průdušnice (tracheitida) nebo ochrnutí plic.

Chodounský zánět průdušnice nepopisuje.

Podle Velkého lékařského slovníku se projevuje pálením za hrudní kostí a kašlem. Většinou je součástí zánětu horních cest dýchacích. Je virového, popř. bakteriálního původu.²⁹⁵

Ochrnutí plic nepopisuje ani Zdravotní slovník, ani Velký lékařský slovník.

Následující graf ukazuje, jak se měnil počet úmrtí následkem nemocí dýchacího ústrojí v průběhu sledovaného období.

---

²⁹¹ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 365.

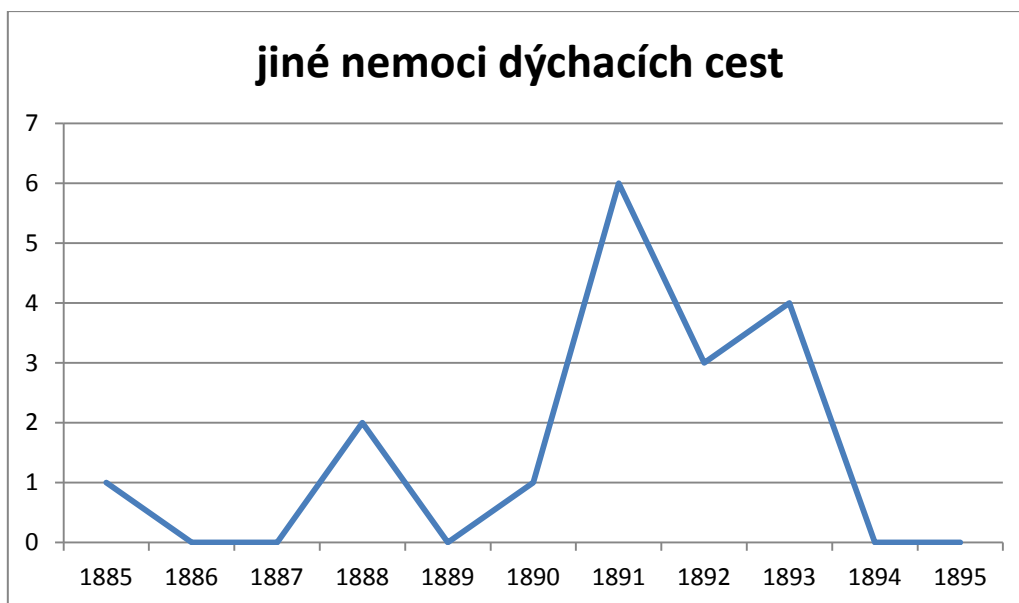
²⁹² M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 817.

²⁹³ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 442–443.

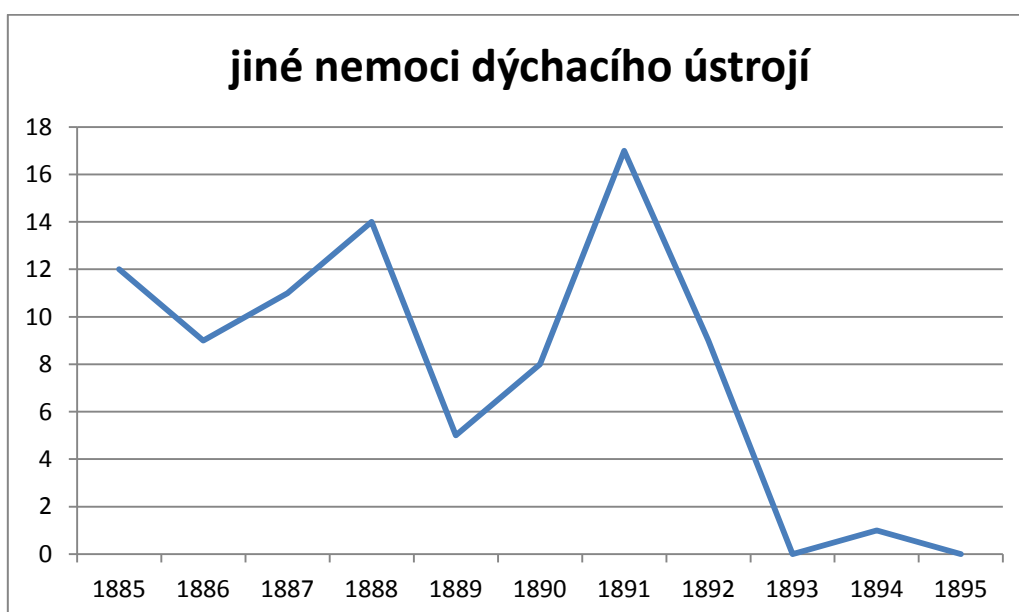
²⁹⁴ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 265–266.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 1047.

Graf č. 103 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – jiné nemoci dýchacích cest

Graf č. 104 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií – jiné nemoci dýchacích cest

Z klasifikační skupiny IX – nemoci ústrojí zažívacího – byly zastoupeny:

IX/118 – katar žaludku

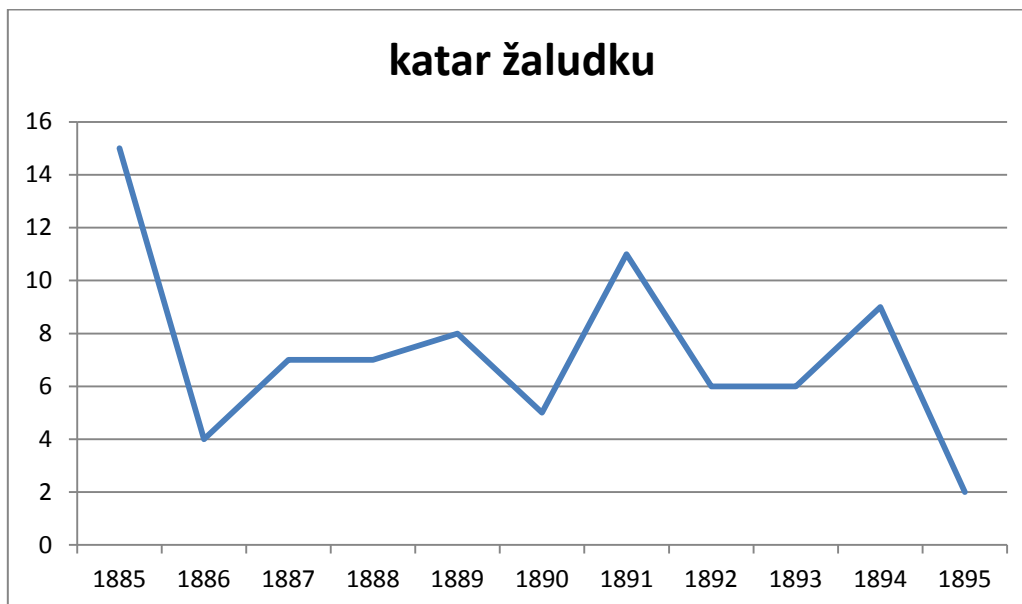
Je to zánětlivé onemocnění žaludku. Rozeznáváme katar žaludku prudký a počasný. Prudký katar vzniká po požití špatné potravy nebo po nastuzení. Projevuje se horečkou, tlakem v nadbříšku, nechutí k jídlu, zvracením, žízní, povleklým jazykem. Onemocnění trvá několik dní a je nutné dodržovat dietu, hlavně požívat mléko a ledové

pilulky proti bolestem. Katar počasný se těžko charakterizuje, nejčastěji se objevuje u alkoholiků. Projevuje se nechutenstvím, nadýmáním, dávením, zácpou. Léčí se mléčnou dietou, pitím minerálek, výplachy žaludku, zamezením alkoholu.²⁹⁶

Podle Velkého lékařského slovníku je katar žaludku nazýván gastritida. Vzniká jako součást infekce nebo v důsledku dietní chyby. Často je spojena se střevními projevy. Nemocný trpí nevolností, zvracením, průjmy. Jde o běžné onemocnění. Chronická gastritida je onemocnění, které lze zjistit jen histologicky. Nemá typické příznaky.²⁹⁷

Následující graf ukazuje, jak se měnil počet úmrtí následkem kataru žaludku v průběhu sledovaného období.

Graf č. 105 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – katar žaludku

IX/119 – průjem (diarrhoea) a katar střevní (enteritis) u dětí do dvou let

Podle Chodounského a Thomayera jde o zánět střevní sliznice. Podle místa zánětu může jít o zánět dvanácterníku, tenkého nebo tlustého střeva a konečníku. Pokud je zánět většího rozsahu, může být zasaženo tenké i tlusté střevo. Zánět se vyznačuje překrvením a zduřením sliznice střevní. Projevuje se bolestí, průjmy. Katar může být prudký nebo počasný. Příčinou prudkého kataru mohou být špatné potraviny, nezralé

²⁹⁶ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 215–216.

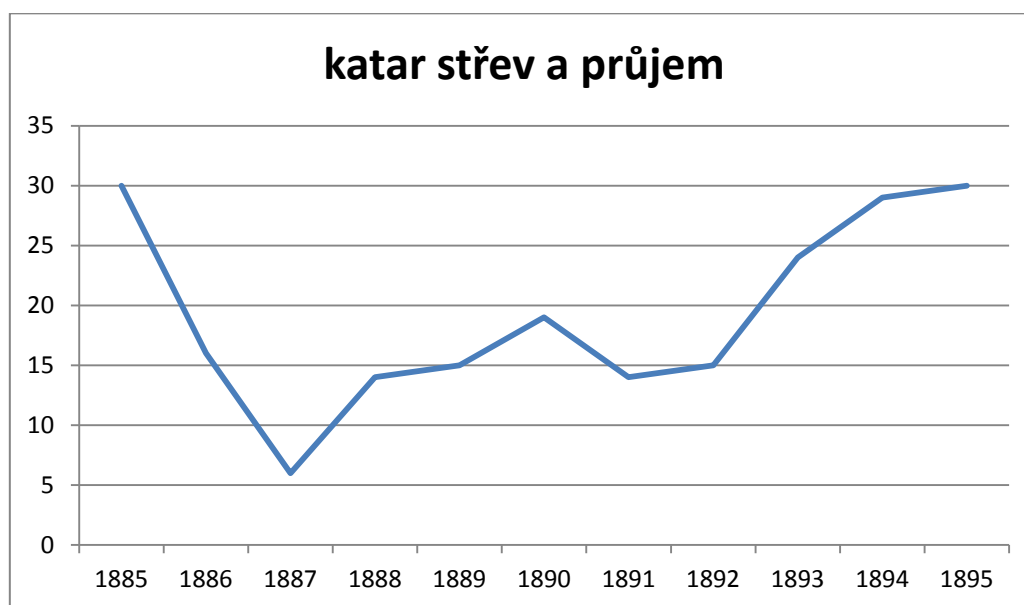
²⁹⁷ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 349.

ovoce, ledové nápoje. Známkami jsou bolesti, průjem, kručení v břiše, nechutenství, povleklý jazyk. U dětí je příčinou špatná strava, nedobré mléko, časté podávání jiné potravy. U dospělých se vyprázdní střevo, a pak se podávají léky a drží dieta. U dětí stanoví léčbu lékař. Při počasném kataru se průjmy střídají se zácpou, bolesti nebývají tak značné, chuť k jídlu zůstává, nemocný však hubne a slábne. Příčiny mohou být stejné jako u prudkého kataru, ale mohou se vyskytovat vedle nemoci ledvin, při souchotinách. Často se každý průjem považuje za katar, což je omyl, protože průjem může být následkem zrychlených pohybů střev a sliznice může být při tom zdravá.²⁹⁸

Ve Velkém lékařském slovníku je nazýván gastroenteritida. Dochází k ní zpravidla po požití infikovaného jídla, někdy je přenosná (např. při cestování). Projevuje se zvracením a průjmy. Těžký průjem může vést k dehydrataci. Při léčbě je důležitá hydratace, dieta. Podobné projevy mohou mít i některé virózy.²⁹⁹

Následující graf ukazuje, jak se měnil počet úmrtí následkem kataru střev v průběhu sledovaného období.

Graf č. 106 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – katar střev a průjem

²⁹⁸ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 215.

²⁹⁹ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 350.

IX/120 – průjem, katar střevní a vředy střevní

Jde o období střevního kataru, který byl popsán pod klasifikačním číslem IX/119, který se týkal dětí do dvou let. Toto klasifikační zařazení se týká osob dospělých a dětí starších dvou let. Popsáno viz. IX/119 – průjem a střevní katar dětí do dvou let.

IX/129 zánět pobřišnice

Označuje se také jako peritonitis. Vyskytuje se v několika formách. Novorozenci se narodí již s vyvinutým zánětem pobřišnice, následkem horečky matky nebo zánět vznikne následkem zanícení nebo růže pupečníku. Břicho je nadmuté, bolestivé s rýhou přes krajinu pupeční. Dítě těžce dýchá, zvracení se nevyskytuje. U novorozenců končí zpravidla vždy smrtí. U dospělých je příčinou nachlazení, poranění, roztržení střeva, kýla, záněty dělohy, střev, jater. Zánět pobřišnice se projevuje prudkými bolestmi v břiše, břicho je citlivé na dotek, zvracením, zácpou, chladnutím končetin, zapadnutím očí a malým tepem.³⁰⁰

Podle Velkého lékařského slovníku vzniká peritonitida bez zjevného infekčního ložiska. Objevuje se často jako komplikace u cirhózy jater. Projevem jsou bolesti břicha, zimnice, horečka, selhání jater. Léčba je antibiotiky.³⁰¹

Z klasifikační skupiny X – nemoci ústrojí močového a ústrojí pohlavního – byly zastoupeny:

X/132 – nerozlišený zánět ledvin (nephritis)

Zánět ledvin (Brightova nemoc) je způsoben bakteriální infekcí. Charakteristická je moč obsahující bílkovinu a kousky rozpadlé ledvinové dužniny, je značně zmenšené množství moči, tím dochází k vodnatelnosti organismu. Rozlišujeme zánět prudký a počasný. Prudké záněty vznikají samostatně, z neznámých příčin, infekcí, při otravách nebo jsou součástí jiných, především infekčních nemocí, hlavně spály. Počasné záněty

---

³⁰⁰ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 549.

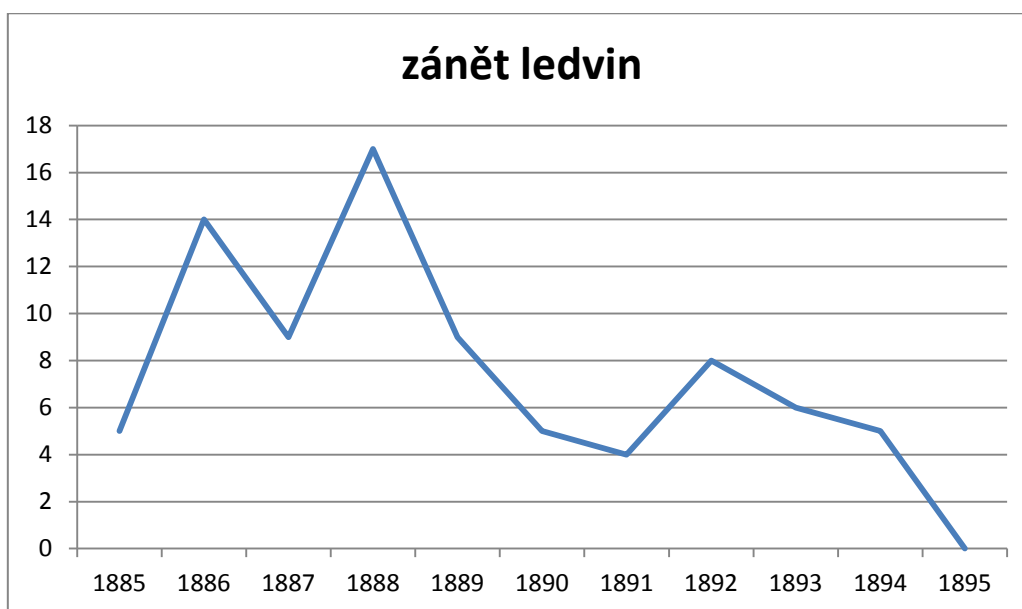
³⁰¹ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 799.

se vyvíjejí jednak z prudkých zánětů, jednak samostatně zejména u alkoholiků nebo při zkmratění tepen. Prudké záněty se mohou úplně vyléčit, počasně nikoli.³⁰²

Podle Velkého lékařského slovníku je nefritida zánětlivé onemocnění ledvin. Projevy jsou rozmanité. Projevuje se slabostí, otoky, vyšším krevním tlakem, menším množstvím moči, někdy moč obsahuje krev nebo bílkovinu. Některé formy mohou končit i selháním ledvin. Podávají se léky tlumící činnost imunitního systému, symptomatická léčba, dieta.³⁰³

Následující graf ukazuje, jak se měnil počet úmrtí následkem zánětu ledvin v průběhu sledovaného období.

Graf č. 107 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií – zánět ledvin

Z klasifikační skupiny – XV – zvláštní nemoci útlého věku – byla zastoupena:

XV/158 – vrozená slabost (debilitas congenitalis)

Vrozená slabost není definována ani ve Zdravotním slovníku Chodounského a Thomayera, ani ve Velkém zdravotním slovníku. Pravděpodobně jde o obecné označení neidentifikovaných příčin nemocí. Jak je vidět i z následujícího grafu, počet úmrtí, u nichž byla diagnostikována vrozená slabost, postupně klesal. Z toho se dá usuzovat, že s postupným rozvojem lékařské vědy byly rozeznatelné další a další

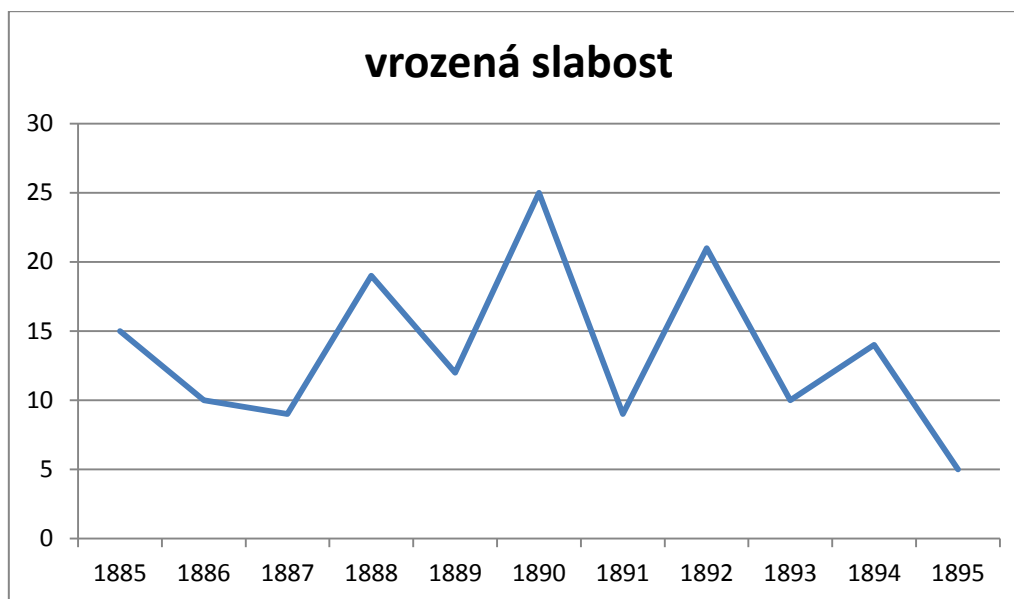
³⁰² K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 545.

³⁰³ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 699, 360.

nemoci, takže to, co dříve bylo pojmenováno vrozená slabost, bylo v dalších letech zařazeno pod konkrétní nemoc.

Následující graf ukazuje, jak se měnil počet úmrtí následkem vrozené slabosti v průběhu sledovaného období.

Graf č. 108 *Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – vrozená slabost*

XV – mrtvě narozené

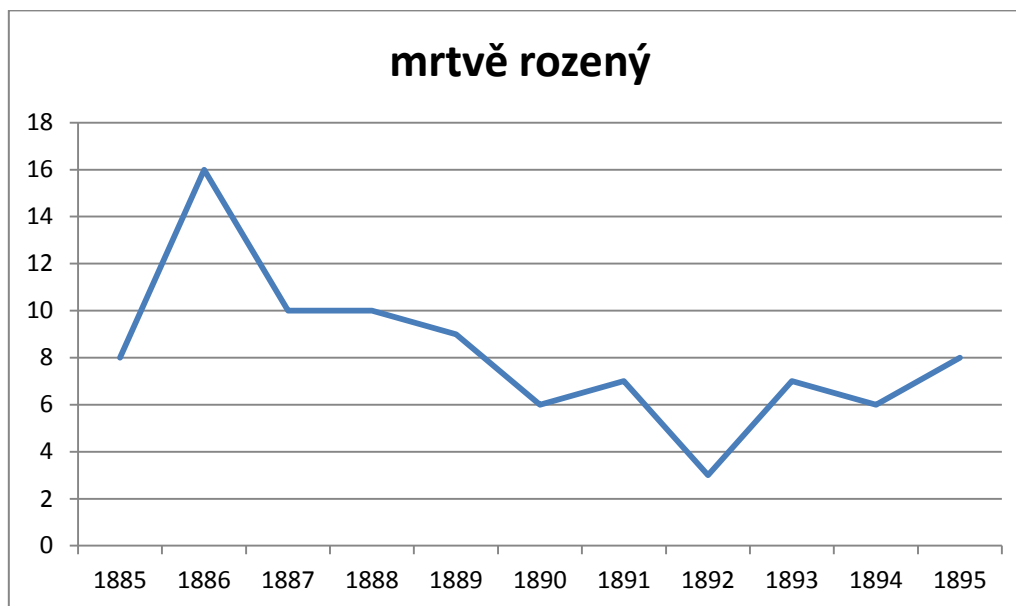
Vzhledem k tomu, že mrtvě narozené děti nebylo možné zařadit do žádné klasifikační skupiny, bylo pro mrtvě narozené děti zvoleno obecné označení XV. Označení XV označuje klasifikační skupinu zvláštní nemoci útlého věku. Tato klasifikační skupina se nejbližší vztahuje k mrtvě narozeným dětem, a proto bylo zvoleno toto obecné označení. Nebylo využito označení, které používal M. Vašata „X“. V jeho případě značení šlo o písmeno „X“, ale tato práce používá zařazení římskými číslicemi do klasifikačních skupin a znamenalo by to klasifikační skupinu „nemoci ústrojí močového a ústrojí pohlavního“, což by bylo matoucí.

Pojmem mrtvě narozené dítě se označuje plod starší než 28 týdnů těhotenství, popř. plod o hmotnosti 1000 gramů a více při neznámé délce těhotenství, bez projevu známek života dýchání, srdeční akce, pulzace pupečníku, aktivního pohybu svalstva.

Ostatní mrtvé děti se zařazují mezi potraty. Při vícečetném porodu, kde alespoň jeden plod má znaky dítěte, jsou všechny plody považovány za děti.³⁰⁴

Následující graf ukazuje, jak se měnil počet mrtvě narozených v průběhu sledovaného období.

Graf č. 109 *Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – mrtvě narozené dítě*

Z klasifikační skupiny XVI – stařecká sešlost – byly zastoupeny:

XVI/162 – stařecká sešlost (marasmus)

Jedná se o jednotný název pro chřadnutí organismu a jeho ústrojí následkem pokročilého věku. Postihuje hlavně lidi nápadně tlusté nebo naopak nápadně hubené, nemocné, nedostatečně živěné, nešťastné. Projevuje se úbytem (atrofií) všech částí těla, tkání a ústrojí. Kůže je vetchá, svráštělá, ztenčelá, vlasy šedivější a vypadávají, svalstvo se ztrácí, tepny kornatí, žaludek méně tráví. Klesá mozková činnost, zejména paměť. Pokud srdce a nervový systém netrpí, vleče se marasmus dlouho i několik let, v opačném případě má rychlý průběh. Mezníkem je padesátý rok, může se objevit

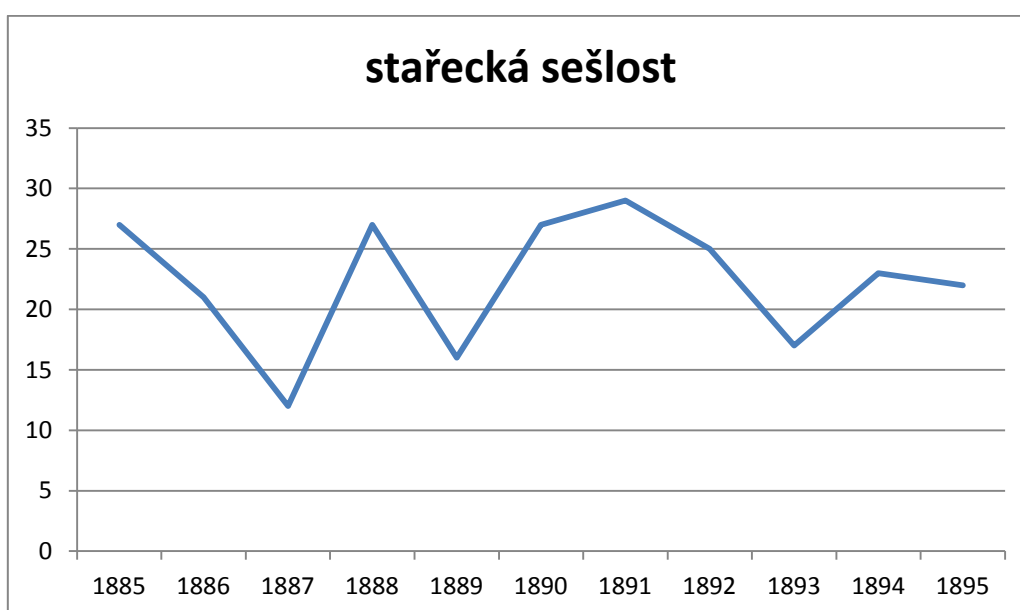
³⁰⁴ <http://lekarske.slovníky.cz/pojem/mrtve-narozene-dite> [cit. 13. 3. 2016].

i dříve nebo naopak lidé starší 70 let mají jen nepatrné známky marasmu. Správnou životosprávou při počínajícím marasmu lze život prodloužit.³⁰⁵

Podle Velkého lékařského slovníku je marasmus zchátralost, celková sešlost v důsledku věku nebo těžkého onemocnění, která je provázána rozvratem celého organismu a celkovým nedostatkem energie.³⁰⁶

Následující graf ukazuje, jak se měnil počet úmrtí následkem stařecké sešlosti v průběhu sledovaného období.

Graf č. 110 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií – stařecká sešlost

³⁰⁵ K. CHODOUNSKÝ – J. THOMAYER, *Zdravotní slovník: poučení o věcech lékařských pro kruhy širší*, s. 283.

³⁰⁶ M. VOKURKA – J. HUGO, *Velký lékařský slovník*, s. 623.

Seznam tabulek a grafů

Tabulky

Tabulka č. 1	
Růst počtu obyvatel v Novobydžovském kraji a městě Novém Bydžově.....	21
Tabulka č. 2	
Růst počtu obyvatel a domů v Novém Bydžově.....	22
Tabulka č. 3	
Počet nemocných v nemocnici v Novém Bydžově v letech 1885–189.....	30
Tabulka č. 4	
Struktura obyvatelstva českých zemí podle věku v letech 1869–1997 (v %).	33
Tabulka č. 5	
Přirozený pohyb obyvatelstva českých zemí v letech 1800–1904.....	34
Tabulka č. 6	
Vývoj věkové struktury obyvatelstva v českých zemích v letech 1857–1910.....	36
Tabulka č. 7	
Obyvatelstvo podle pohlaví při sčítání lidu v letech 1880–1900.....	38
Tabulka č. 8	
Růst počtu obyvatel města Nového Bydžova.....	38
Tabulka č. 9	
Ukazatele demografických ztrát migrací (úhrnné počty v 1000).....	38
Tabulka č. 10	
Kojenecká úmrtnost a podíl zemřelých dětí do 1 roku věku z úhrnu zemřelých.....	40
Tabulka č. 11	
Počet a věkové složení obyvatelstva v letech 1880, 1890 a 1900.....	40
Tabulka č. 12	
Úmrtnost obyvatelstva na 1000 žijících podle pohlaví a věku.....	41
Tabulka č. 13	
Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1885.....	49
Tabulka č.	
14 Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1885.....	50
Tabulka č. 15	
Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1885.....	51
Tabulka č. 16	
Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1885 ve věkové kategorii 1–60+.....	52
Tabulka č. 17	
Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti a případů sebevraždy v roce 1885.....	54
Tabulka č. 18	
Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1885.....	54
Tabulka č. 19	
Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1886.....	55
Tabulka č. 20	
Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1886.....	56
Tabulka č. 21	
Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1886.....	57
Tabulka č. 22	
Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1886 ve věkové kategorii 1–60+.....	58

Tabulka č. 23	
Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti v roce 1886.....	60
Tabulka č. 24	
Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1886.....	60
Tabulka č. 25	
Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1887.....	61
Tabulka č. 26	
Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1887.....	62
Tabulka č. 27	
Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1887.....	63
Tabulka č. 28	
Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1887 ve věkové kategorii 1–60+.....	64
Tabulka č. 29	
Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti a případů sebevraždy v roce 1887.....	66
Tabulka č. 30	
Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1887.....	66
Tabulka č. 31	
Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1888.....	67
Tabulka č. 32	
Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1888.....	68
Tabulka č. 33	
Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1888.....	69
Tabulka č. 34	
Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1888 ve věkové kategorii 1–60+.....	70
Tabulka č. 35	
Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti a případů sebevraždy v roce 1888.....	72
Tabulka č. 36	
Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1888.....	72
Tabulka č. 37	
Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1889.....	73
Tabulka č. 38	
Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1889.....	74
Tabulka č. 39	
Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1889.....	75
Tabulka č. 40	
Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1889 ve věkové kategorii 1–60+.....	76
Tabulka č. 41	
Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti a případů sebevraždy v roce 1889.....	78
Tabulka č. 42	
Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1889.....	78
Tabulka č. 43	
Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1890.....	79
Tabulka č. 44	
Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1890.....	80

Tabulka č. 45	
Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1890.....	81
Tabulka č. 46	
Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1890 ve věkové kategorii 1–60+.....	82
Tabulka č. 47	
Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti a případů sebevraždy v roce 1890.....	84
Tabulka č. 48	
Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1890.....	84
Tabulka č. 49	
Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1891.....	85
Tabulka č. 50	
Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1891.....	86
Tabulka č. 51	
Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1891.....	87
Tabulka č. 52	
Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1891 ve věkové kategorii 1–60+.....	88
Tabulka č. 53	
Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti a případů sebevraždy v roce 1891.....	90
Tabulka č. 54	
Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1891.....	90
Tabulka č. 55	
Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1892.....	91
Tabulka č. 56	
Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1892.....	92
Tabulka č. 57	
Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1892.....	93
Tabulka č. 58	
Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1892 ve věkové kategorii 1–60+.....	94
Tabulka č. 59	
Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1892.....	96
Tabulka č. 60	
Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1893.....	98
Tabulka č. 61	
Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1893.....	99
Tabulka č. 62	
Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1893.....	100
Tabulka č. 63	
Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1893 ve věkové kategorii 1–60+.....	101
Tabulka č. 64	
Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1893.....	102
Tabulka č. 65	
Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1894.....	103
Tabulka č. 66	
Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1894.....	105
Tabulka č. 67	
Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1894.....	106

Tabulka č. 68	
Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1894 ve věkové kategorii 1–60+.....	107
Tabulka č. 69	
Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti a případů sebevraždy v roce 1894.....	108
Tabulka č. 70	
Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1894.....	109
Tabulka č. 71	
Přehled počtu kojenecké úmrtnosti v jednotlivých fázích roku 1895.....	110
Tabulka č. 72	
Deset nejčastějších příčin úmrtí kojenců v roce 1895.....	111
Tabulka č. 73	
Přehled počtů úmrtí v jednotlivých věkových kategoriích roku 1895.....	112
Tabulka č. 74	
Deset nejčastějších příčin úmrtí v roce 1895 ve věkové kategorii 1–60+.....	113
Tabulka č. 75	
Přehled případů náhodného poranění s následkem smrti a případů sebevraždy, vraždy v roce 1895.....	115
Tabulka č. 76	
Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1895.....	115

Grafy

Graf č. 1 Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1885.....	49
Graf č. 2 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1885.....	50
Graf č. 3 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1885.....	51
Graf č. 4 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1885.....	51
Graf č. 5 Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1885.....	52
Graf č. 6 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1885 ve věkové kategorii 1–60+.....	53
Graf č. 7 Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1885.....	54
Graf č. 8 Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1886.....	55
Graf č. 9 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1886.....	56
Graf č. 10 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1886.....	57
Graf č. 11 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1886.....	57
Graf č. 12 Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1886.....	58
Graf č. 13 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1886 ve věkové kategorii 1–60+.....	59
Graf č. 14 Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1886.....	60
Graf č. 15 Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1887.....	61
Graf č. 16 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1887.....	63
Graf č. 17 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1887.....	63
Graf č. 18 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1887.....	63
Graf č. 19 Podíl zemřelých podle pohlaví v roce 1887.....	64
Graf č. 20 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1887 ve věkové kategorii 1–60+.....	65
Graf č. 21 Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1887.....	66
Graf č. 22 Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1888.....	67
Graf č. 23 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1888.....	68
Graf č. 24 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1888.....	69
Graf č. 25 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1888.....	69

Graf č. 26 Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1888.....	70
Graf č. 27 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1888 ve věkové kategorii 1–60+... 71	71
Graf č. 28 Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1888.....	72
Graf č. 29 Počet zemřelých kojenců podle věku	73
Graf č. 30 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví.....	74
Graf č. 31 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1889.....	75
Graf č. 32 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1889.....	75
Graf č. 33 Počet zemřelých podle pohlaví v roce 1889.....	76
Graf č. 34 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1889 ve věkové kategorii 1–60+... 77	77
Graf č. 35 Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1889.....	78
Graf č. 36 Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1890.....	79
Graf č. 37 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1890.....	80
Graf č. 38 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1890.....	81
Graf č. 39 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1890.....	81
Graf č. 40 Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1890.....	82
Graf č. 41 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1890 ve věkové kategorii 1–60+... 83	83
Graf č. 42 Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1890.....	84
Graf č. 43 Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1891.....	85
Graf č. 44 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1891.....	86
Graf č. 45 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1891.....	87
Graf č. 46 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1891.....	87
Graf č. 47 Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1891.....	88
Graf č. 48 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1891 ve věkové kategorii 1–60+... 89	89
Graf č. 49 Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1891.....	90
Graf č. 50 Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1892.....	91
Graf č. 51 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1892.....	92
Graf č. 52 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1892.....	93
Graf č. 53 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1892.....	93
Graf č. 54 Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1892.....	94
Graf č. 55 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1892 ve věkové kategorii 1–60+... 95	95
Graf č. 56 Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1892.....	96
Graf č. 57 Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1893.....	98
Graf č. 58 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1893.....	98
Graf č. 59 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1893.....	99
Graf č. 60 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1893.....	100
Graf č. 61 Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1893.....	100
Graf č. 62 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1893 ve věkové kategorii 1–60+... 101	101
Graf č. 63 Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1893.....	103
Graf č. 64 Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1894.....	104
Graf č. 65 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1894.....	104
Graf č. 66 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1894.....	105
Graf č. 67 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1894.....	106
Graf č. 68 Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1894.....	106
Graf č. 69 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1894 ve věkové kategorii 1–60+... 107	107
Graf č. 70 Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1894.....	109
Graf č. 71 Počet zemřelých kojenců podle věku v roce 1895.....	110
Graf č. 72 Poměr zemřelých kojenců podle pohlaví v roce 1895.....	111
Graf č. 73 Grafické znázornění příčin úmrtí kojenců v roce 1895.....	112

Graf č. 74 Počet zemřelých podle věkových kategorií v roce 1895.....	112
Graf č. 75 Podíl úmrtnosti mužů a žen v roce 1895.....	113
Graf č. 76 Grafické znázornění příčin úmrtí v roce 1895 ve věkové kategorii 1–60+..	114
Graf č. 77 Přehled úmrtí v jednotlivých měsících roku 1895.....	115
Graf č. 78 Poměr mužů a žen v jednotlivých letech období 1885–1895.....	116
Graf č. 79 Poměr zemřelých chlapců a děvčat v letech 1885–1895.....	117
Graf č. 80 Změny v poměru zemřelých chlapců a děvčat v letech 1885–1895.....	118
Graf č. 81 Počet zemřelých kojenců v jednotlivých fázích v letech 1885–1895.....	119
Graf č. 82 Přehled počtu kojenců zemřelých na nejčastější příčiny úmrtí v letech 1885–1895.....	120
Graf č. 83 Vývoj počtu kojenců zemřelých na nejčastější příčiny úmrtí v letech 1885–1895.....	121
Graf č. 84 Poměr zemřelých mužů a žen v letech 1885–1895.....	122
Graf č. 85 Změny v poměru zemřelých mužů a žen v letech 1885–1895.....	122
Graf č. 86 Počet zemřelých v jednotlivých věkových kategoriích v letech 1885–1895.....	123
Graf č. 87 Přehled počtu zemřelých na nejčastější příčiny úmrtí v letech 1885–1895.....	124
Graf č. 88 Vývoj počtu zemřelých na nejčastější příčiny úmrtí v letech 1885–1895.....	124
Graf č. 89 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – neštovice.....	136
Graf č. 90 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – spalničky.....	137
Graf č. 91 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – záškrť.....	139
Graf č. 92 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií – záškrť.....	144
Graf č. 93 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – tuberkulóza.....	146
Graf č. 94 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií – tuberkulóza.....	146
Graf č. 95 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií – rakovina.....	148
Graf č. 96 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií – záněť plen mozkových.....	149
Graf č. 97 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií – mrtvice.....	151
Graf č. 98 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – psotník.....	152
Graf č. 99 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – záněť průdušek.....	153
Graf č. 100 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií – záněť průdušek.....	153
Graf č. 101 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – záněť plic.....	156
Graf č. 102 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií – záněť plic.....	156
Graf č. 103 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – jiné nemoci dýchacích cest.....	158
Graf č. 104 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií – jiné nemoci dýchacích cest.....	158
Graf č. 105 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – katar žaludku.....	159
Graf č. 106 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – katar střev a průjem.....	160
Graf č. 107 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií – záněť ledvin.....	162
Graf č. 108 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – vrozená slabost.....	163
Graf č. 109 Vývoj počtu úmrtí u kojenecké úmrtnosti – mrtvě narozené dítě.....	164
Graf č. 110 Vývoj počtu úmrtí u ostatních věkových kategorií – stařecká sešlost.....	165

Soupis obrazových příloh

Obrázek č. 1 *Pravidelný půdorys městského jádra*

Dostupné z: <http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1981-1.pdf> [cit. 26. 12. 2014].

Obrázek č. 2 *Vzhled náměstí Nového Bydžova z roku 1870*

Dostupné z:

<https://www.google.cz/search?q=obr%C3%A1zek+n%C3%A1m%C4%9Bst%C3%AD+nov%C3%BD+byd%C5%BEov&biw=1366&bih=633&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwjy9fBgPDKAhVCBiwKHcZNBdgQsAQIGg#imgrc=ru-kJQLMBRgMHM%3A> [cit. 11. 2. 2016].

Obrázek č. 3 *Litografie původní renesanční radnice*

Dostupné z:

<https://www.google.cz/search?q=obr%C3%A1zek+n%C3%A1m%C4%9Bst%C3%AD+nov%C3%BD+byd%C5%BEov&biw=1366&bih=633&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwjy9fBgPDKAhVCBiwKHcZNBdgQsAQIGg#imgrc=ru-kJQLMBRgMHM%3A> [cit. 11. 2. 2016].

Obrázek č. 4 *Fotografie radnice z roku 1870*

Dostupné z: <http://muzeum.novybydzov.cz/novogoticka-radnice/d-1061> [cit. 26. 12. 2014].

Obrázek č. 5 *Hřbitovní kostel Sedmibolestné Matky boží*

Dostupné z:

http://foto.turistika.cz/foto/13416/32196/full_850cbd_f_normalFile1-apa010041.jpg [cit. 11. 2. 2016].

Obrázek č. 6 *Hranice Bydžovského kraje roku 1751*

Dostupné z: <http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/1981-1.pdf> [cit. 26. 12. 2014].

Obrázek č. 7 *Židovská synagoga (dnes modlitebna Českobratrské církve evangelické)*

Dostupné z: <http://www.hrady.cz/index.php?OID=10632&PARAM=2> [cit. 11. 2. 2016].

Obrázek č. 8 *Umístění židovské čtvrti na snímku města*

Dostupné z:

<https://www.google.cz/search?q=obr%C3%A1zky+nov%C3%BD+byd%C5%BEov+%C5%BEid%C3%A9&biw=1559&bih=938&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0CDYQ7AlqFQoTCJHZhf3mjscCFYg5FAod4QUFig&dpr=1.05#tbm=isch&q=obr%C3%A1zky+nov%C3%BD+byd%C5%BEov+po%C5%BE%C3%A1r+%C5%BEidovsk%C3%A9+%C4%8Dtvrti&imgrc=h4MsWpPFYZZ-M%3A> [cit. 11. 2. 2016].

Obrázek č. 9 *Židovská radnice*

Dostupné z:

<http://www.ko-a.cz/2012/06/pruzkum-zidovska-radnice-v-novem-bydzove.html> [cit. 11. 2. 2016].

Obrázek č. 10 **Židovský hřbitov**

Dostupné z:

https://www.google.cz/search?q=%C5%BEidovsk%C3%BD+h%C5%99bitov+nov%C3%BD+byd%C5%BEov&tbm=isch&imgil=8qYmZLQL8oKTSM%253A%253B9Z51tUhk_Os1pM%253Bhttp%25253A%25252F%25252Fwww.turistika.cz%25252Fmista%25252Fnovy-bydzov-zidovsky-hrbitov&source=iu&pf=m&fir=8qYmZLQL8oKTSM%253A%252C9Z51tUhk_Os1pM%252C_&usg=__6yr62P_Gw--qEY4rvw82t-H4YBY%3D&biw=1366&bih=633&ved=0ahUKEwiH6sLnjDKAhUMDiwKHZbYAAkQyjcIVg&ei=srO8VofJB4ycaAGWsYfICg#imgrc=8qYmZLQL8oKTSM%3A
[cit. 11. 2. 2016].

Obrázek č. 11 **Zemská všeobecná nemocnice císaře Františka Josefa I**

Dostupné z:

https://www.google.cz/search?q=obr%C3%A1zek+Zemsk%C3%A1+v%C5%A1eobecn%C3%A1+nemocnice+c%C3%ADsa%C5%99e+Franti%C5%A1ka+Josefa+I&biw=1366&bih=633&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwitrKiXj_DKAhXkk3IKHa6SDxgQsAQIMQ#tbm=isch&q=obr%C3%A1zek+nemocnice+c%C3%ADsa%C5%99e+Franti%C5%A1ka+Josefa+I+nov%C3%BD+byd%C5%BEov&imgrc=XAkkJpfFEpH8eM%3A [cit. 11. 2. 2016].

Obrázek č. 12 **ukázka zápisu v katolické matriční knize č. 1**

(SOKA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1888, inv. č. 6197, kn. č. 6197, bez paginace.)

Obrázek č. 13 **ukázka zápisu v katolické matriční knize č. 2**

(SOKA Hradec Králové, FÚ Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1889, inv. č. 6198, kn. č. 6198, bez paginace.)

Obrázek č. 14 **ukázka zápisu v židovské matriční knize č. 3**

(Národní archiv Praha, Židovské matriky, Nový Bydžov, Matrika zemřelých 1884 – 1913, inv. č. 1416, kn. č. 1416, reprodukce č. 78.)

Obrázek č. 15 **Úmrtní list č. 1**

(SOKA Hradec Králové, DÚ Nový Bydžov, Úmrtní listy, inv. č. 344.)

Obrázek č. 16 **Úmrtní list č. 2**

(SOKA Hradec Králové, DÚ Nový Bydžov, Úmrtní listy, inv. č. 344.)

Obrázek č. 17 **Úmrtní list č. 3**

(SOKA Hradec Králové, DÚ Nový Bydžov, Úmrtní listy, inv. č. 344.)

Obrázek č. 18 **Úmrtní list č. 4**

(SOKA Hradec Králové, DÚ Nový Bydžov, Úmrtní listy, inv. č. 344.)

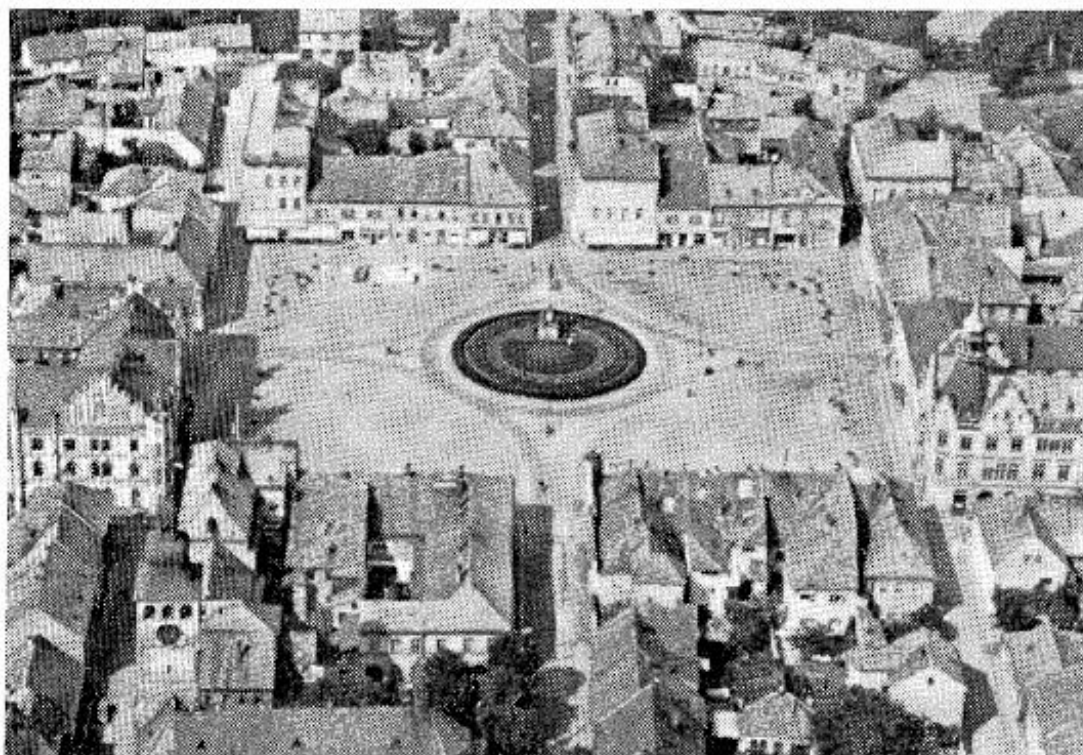
Obrázek č. 19 **Policejní řád královského věnného města Nového Bydžova 1880**

Dostupné z: Novobydžovský zpravodaj, 2. 7. 2003, ročník XXX, č. 3 – 4, s. 24 – 25.
<http://soubory.novybydzov.cz/archiv-nz/2003-3-4.pdf> [cit. 15. 3. 2016].

Obrázek č. 20 *Řád pro udržení čistoty a zachování obecné zdravoty v král. věn. městě Novém Bydžově*
Městské muzeum Nový Bydžov, bez inventárního čísla.

Obrazová příloha

Obrázek č. 1 *Pravidelný půdorys městského jádra*

Obrázek č. 2 *Vzhled náměstí Nového Bydžova z roku 1870*

Obrázek č. 3 Litografie původní renesanční radnice

Obrázek č. 4 Fotografie radnice z roku 1870

Obrázek č. 5 *Hřbitovní kostel Sedmiboletné Matky boží*

Obrázek č. 6 Hranice Bydžovského kraje roku 1751

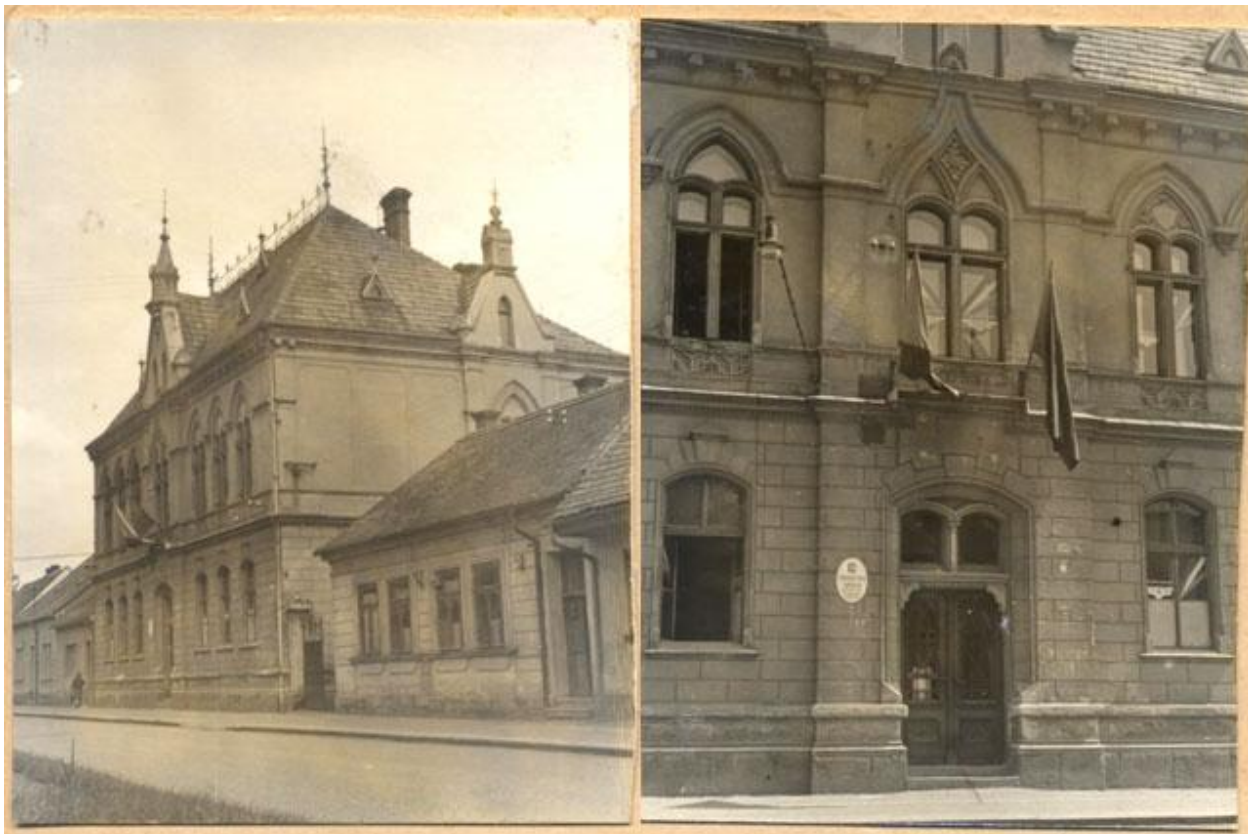
Obrázek č. 7 Židovská synagoga (dnes modlitebna Českobratrské církve evangelické)

Obrázek č. 8 Umístění židovské čtvrti na snímku města

Obrázek č. 9 *Židovská radnice*

Obrázek č. 10 *Židovský hřbitov*

Obrázek č. 11 *Zemská všeobecná nemocnice císaře Františka Josefa I*

Ukázky zápisů úmrtí v katolických matričních knihách:

Obrázek č. 12

Rok 1888 č. 200		Číslo matriční	Jména zemřelých	Rok úmrtí	Pohlaví	Stáří	Národnost a způsob úmrtí
24. srpna o mžl. 26. srpna 1888 pohřben byl	87		Imrich, Heutich zemřelý, státního místodrž. v Novém Bydčově. Pohřben Frant. Kašlák, Kaplan.	1888	muž	72	(Dle úmrtí zprávy ze dne 25. srpna 1888 č. 205. Zemřel na onemocnění mali zastikelním
27. srpna zemřela, 29. srpna pohřben byl	144		Marek, manželka dávna Františka Vitve- ny, dělnice v Kozeluzně v Novém Bydčově. Pohřben Frant. Marek, Kaplan.	1888	žena	2	(Dle úmrtí zprávy ze dne 28. srpna 1888 č. 206. Angina diphtherica
27. srpna zemřela, 29. srpna pohřben byl	149		Barbora, vdova po Františku Veselém, obuvníku v Novém Byd- čově, roz. Kruháková. Pohřben. Frant. Marek kapl.	1888	žena	74	(Dle úmrtí zprávy ze dne 28. srpna 1888 č. 207. Nephritis diffusa chronica.
27. srpna zemřela, 29. srpna pohřben byl	89		Katerina, vdova po Josefu Těrbache- kovi, pohodněm v Novém Bydčově, roz. Uelingrova z Pardubie. Zaopatřila pohřben. Frant. Marek, Kaplan.	1888	žena	86	(Dle úmrtí zprávy ze dne 28. srpna 1888 č. 209. Marasmus.
28. srpna zemřela, 30. srpna pohřben byl	140		Katerina Simáková, vdova, dříve z Šerovic okres. Králův Městec. Zaopatřil. Fr. Kašlák kapl. pohřben. Fr. Marek, Kaplan.	1888	žena	51	(Dle úmrtí zprávy ze dne 29. srpna 1888 č. 210. Byla sevřena.
29. srpna zemřel, 31. srpna pohřben byl	203		František Malát, vdovec, učitel na odpočín- ku v Novém Bydčově; nar. yn v Sekerčevě. Zaopatřil a pohřbil: pl. J. p. dikán Josef Prámer	1888	muž	43	(Dle úmrtí zprávy ze dne 30. srpna 1888 č. 211. Ťedema pulmonum

Obrázek č. 13

řek. měsíc a den	Číslo domu	Jména zemřelých	Nábo- ženství		Pohlaví		Stáří		Nemoc a způsob úmrtí
			katolický	evangelický	mužský	ženský	roční	let	
28. ledna zemřel, 30. ledna pohřben byl	97	Anezka, manželka dcera Jana Kavrí, roe, Křižáka v Novém Bydčově. Pohřbil: Frant. Kašpár, kaplan	katolický		ženský		4		Dle mrtmí zprávy ze 29/1. 1889 o 25. Lázeň.
27. ledna zemřel, 31. ledna pohřben byl	64	Frantisek, manželský u Aloise Reicha, zemléřského pomocníka v Novém Bydčově Pohřbil: Frant. Kašpár, kaplan	katolický		mužský			14	Dle mrtmí zprávy z 30/1. 1889 o 27. trojená slabost
27. ledna zemřel, 31. ledna pohřben byl	49	Anna manželka dcera Josefa Kulise, kupce v Novém Bydčově. Pohřbil: Frant. Kašpár, kaplan	katolický		ženský			3	Dle mrtmí zprávy z 30/1. 1889 o 28. trojená slabost
27. ledna zemřel, 31. ledna pohřben byl	110	Josef Horis, svobodný truhlářský pomocník z Bohdanec, zaopatřil pl. Josef Ptáček, děkan, pohřbil Fr. Kašpár, kaplan	katolický		mužský		54		Dle mrtmí zprávy z 29/1. 1889 o 29. trojená slabost
31. ledna zemřel, 2. února pohřben	119	Božena, manželka dcera na Josefa Doležala, pekáře v Novém Bydčově Pohřbil: Fr. Kašpár, kaplan	katolický		ženský			14	Dle mrtmí zprávy z 1/2. 1889 o 30. trojená slabost
2. února zemřel, 4. února pohřben byl	110	Marie, manželka dcera Frantiska Berana, ošetrovatelka v nemocnici v Novém Bydčově. Pohřbil: Frant. Kašpár, kaplan	katolický		ženský				Dle mrtmí zprávy z 1/2. 1889 o 31. Lomiválo po porodu.
4. února zemřel, 6. února pohřben byl	28	Jaroslav, manželský syn Václava Laipra, okres- ního zvěrolékaře v Novém Bydčově. Pohřbil: pl. p. Josef Ptáček, děkan	katolický		mužský		8. 6.		Dle mrtmí zprávy z 5/2. 1889 o 33 Mátrůvka
5. února zemřel, 7. února pohřben byl	110	Matej Kuzička, děkan, koňský dohárovač narozený v Horátcích, Jana Kovařík (dla- kříd listu ulož. v zdejším archivu děl. svazek listin z r. 1889. o. 110) přislul mý do Ptáčkova; Zaopatřil pl. Jos. Ptáček, děkan, pohřbil: Frant. Kašpár, kaplan	katolický		mužský		49		Dle mrtmí zprávy z 6/2. 1889 o 34. Zanul ledvin s vodnatelností

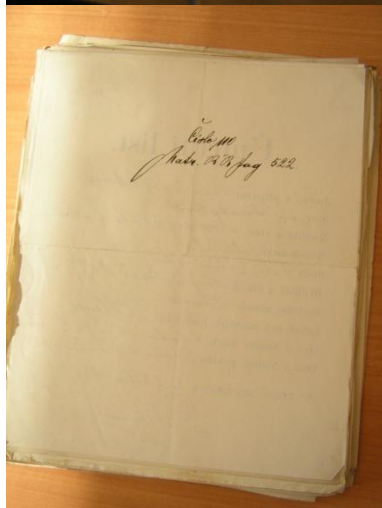
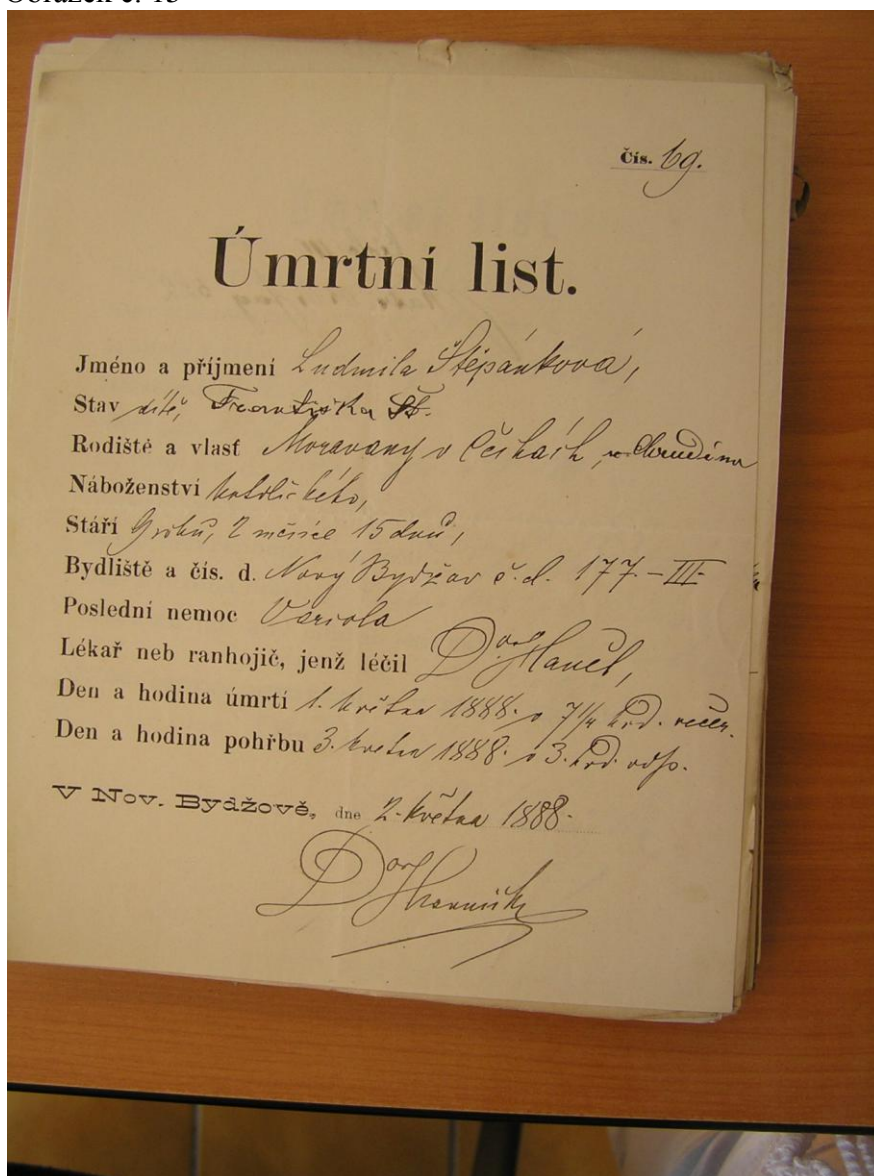
Ukázky zápisů úmrtí v židovské matriční knize:

Obrázek č. 14

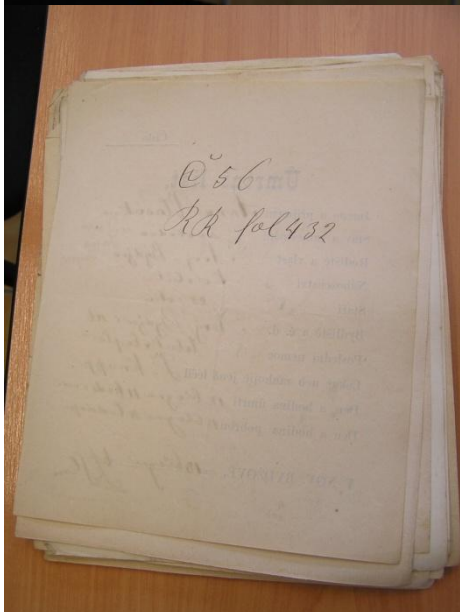
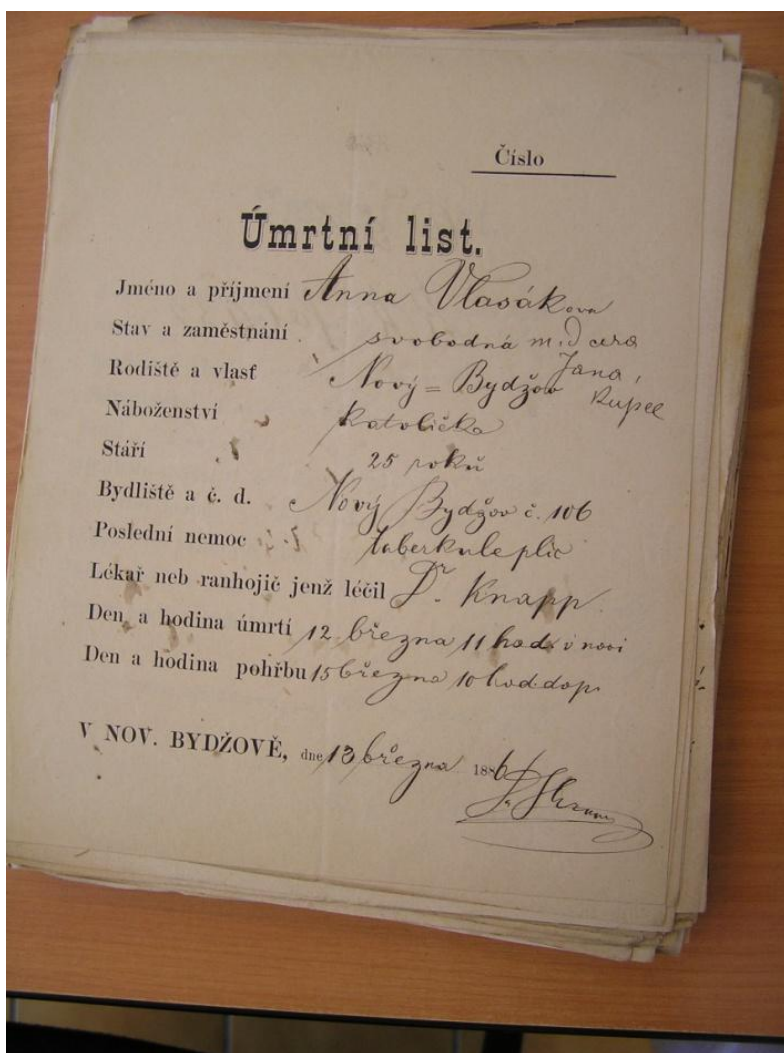
1		2		3		4		5		6		7		8		9		10		11		12		13		
Věk při úmrtí		Dne úmrtí		Město úmrtí		Město narození		Profese		Příčina úmrtí		Dne úmrtí		Město úmrtí		Město narození		Profese		Příčina úmrtí		Dne úmrtí		Město úmrtí		
6	1872	18	1872	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague
6	1872	18	1872	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague
6	1872	18	1872	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague
6	1872	18	1872	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague
6	1872	18	1872	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague	Prague

Ukázky úmrtních listů, na jejichž podkladě byly vyhotoveny zápisy do matričních knih:
Obrázek č. 15

Obrázek č. 16

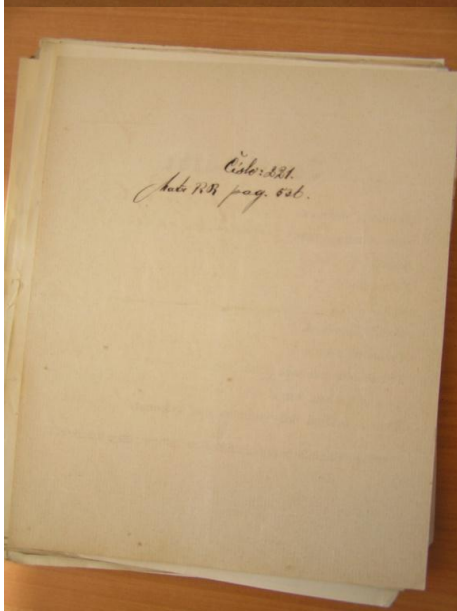

Obrázek č. 17

Číslo 560
A

Úmrtní list.

Jméno a příjmení *Josef Příbyl*
Stav a zaměstnání *nadělník - ovdovělý*
Rodiště a vlast *Zběř*
Náboženství *Katolické ho*
Stáří *50 let*
Bydliště a č. d. *nemocnice veřejná zdejší*
Poslední nemoc *tuberkulóza plic*
Lékař neb ranhojič jež léčil *D. Kraus D. Hlavnička*
Den a hodina úmrtí *13. srpna 10 hod dopol.*
Den a hodina, kdy pohřeb jest vykonán *15. srpna 24. odp.*
Všeobecná nemocnice v Nov. Bydžově,
dne *14. srpna 1888*
J. Hruška

Obrázek č. 18

Návrh listu

Z majitelství slavného s. k. dvorního hejtmanského s. kon.
Příživce ze dne 11. června 1888. č. 4974. stádal
nizepský v přítomnosti míru a právy nabitelné
Josefa Valenty, dědice Ludy 10 měřiců dachů, náležející
středně křesťanského ze Zábřova, Čechy, p. r. c. k. bytem
v Zábřově č. d. 46. a zprávy, že zemělo osvobodil
mluvením nestátním náležitě dne 11. června 1888.
v B. h. v. v. p. l. d. e.
Toto bylo vykonáno v den 13. června 1888. v B. h. v. v. p. l. d. e.
v Zábřově dne 12. června 1888.

D. H. H. H. H. H.
Josef Dvorník
státník

Aloise Valenty dědic

L. d. 16.
Jako 11. č. 532

Spíše k vašemu pobavení, vážení čtenáři, vám předkládám POLICEJNÍ ŘÁD našeho města, starý více jak 120 let. Chtělo by se napsat pouhých 120 let. Následující řádky vás však přesvědčí o tom, jak moc se za tu dobu změnil náš svět.

POLICEJNÍ ŘÁD

KRÁLOVSKÉHO VĚNNÉHO MĚSTA
NOVÉHO BYDŽOVA
1880

Ustanovení všeobecná

§. 1.

Jak na náměstí, tak na ulicích a místech veřejných budiž čistota vždy a všude zachována.

§. 2.

Veřejná místa v městě nebudtež nikdy znečišťována mimo potřebu a míru ne-zbytnou; také nedovoluje se na místech těch jednání neslušné, jež by veřejné mravnosti se přičilo. - Svévolné neb z nedbalosti vzniklé znečištění míst veřejných zapovídá a tresce se pokutou na penězích neb vězením, dle §. 31. t. ř. §. 3.

Děti často veřejná místa znečišťují, na stromech, v sadech a užitečném ptactvu škodu působí, do kašny a do studní všelijaké věci házejí, na silnicích štěrkové hromady rozkopávají. Rodičové, učitelé a mistři, poučte své děti, žáky a učedníky,

kářejte a varujte jich před takovými rozpustilostmi.

Majitelové domů jsou pro znečištění míst obecných před svými domy za své nájemníky zodpovědní. - Za škodu dítkami spáchanou odpovídají rodiče a za škodu učedníky připravenou zodpovědní jsou mistři.

Metení

§. 4.

Zametání chodníkův a dlažby od domu až ku příkopu neb rigolu aspoň jednou za týden (v sobotu na večer) obstará každý před svým domem sám neb jeho pomocník. Kde toho vyžaduje slušnost a vzhledem ke čistotě, zvláště před hostinci a veřejnými budovami, musí se to státi častěji.

Smetí dá si každý odnésti na hnojiště ve svém domě a nesmí se nikdy za rigol na silnici zamítati. - V suchém počasí dá se před metením kropiti.

Sníh zamete se s chodníkův, kdykoliv napadne; napadne-li v noci, zamete se ihned z rána před osmou hodinou; náledí na chodnicích a stezkách dá každý před svým domem zasypati popelem, pískem neb pilinami, a kdyby to ku bezpečnosti chůze nestačilo, dá je každý před svým domem vysekati a odstraniti.

Skládání uhlí na dláždění na ulicích jest přísně zapovězeno.

Uhlí se může jen v koších aneb v putnách do domu donášeti.

Jest-li, že se při skládání roztrousil uhelný prach, má se ihned odkliditi.

§. 6.

Příkopy neb odtoky obecní nemá žádný o své vůli zastavovati neb zasypávati, ani do hloubky neb šířky prokopávati. Jen s úředním povolením může se dlažba na ulicích vytrhovati a tamtéž kopati, ať se to děje k jakémukoli účelu, a povolení má se ukázati strážníku obecnímu, kdykoli za to požádá.

Kdo proti tomu předpisu jedná, má udán býti.

Kope-li se někde na ulici neb dláždí neb stoka staví, neb štěrk hromadí atd., má tam vždy v noci hořeti světlo.

§. 7.

V létě v parných dnech mají dáti vlastníci domů chodníky a cesty pro pěší často kropiti.

§. 8.

Koně a jiný tažný dobytek nesmí se na veřejných ulicích a na náměstí krmiti; kdo by proti tomu předpisu jednali, mají, byli dříve napomináni, úřadu odezvdáni býti.

§. 9.

Každý, kdo led vozí, má vůz svůj tak ohraditi, aby žádné kusy ledu z vozu padati nemohly; led se nemá skládati na chodníky, všechny odštěpky

ledu mají býti před večerem s chodníků odklizeny, díry do sklepův a lednic náležitě opatřeny a chodníky pískem posypány.

§. 10.

Vyhazovati smetí, popel a hnůj před domy na veřejná místa jest zapovězeno, kdo by při tom přistížen byl, podléhá §. 31.

O hostincích.

§. 11.

V ohledu na čistotu stojí hostince pod zvláštní dohlídkou.

Stěžuje-li si pocestný host na nečistotu v hostinci před úřadem obecním ústně, tu se ihned věc vyšetří, hostinský předvolá, a bude-li vinen, dle §. 31. potrestá.

Pokud roury výčepní v městě zdejším trpěny budou, musejí častěji býti prohlíženy, zdaž, co se týče hmoty rour, umístění a čistění, zdraví lidskému jsou neškodny.

Hnojiště, záchody a cisterny.

§. 12.

Každý dům vůbec a hostinec zvlášť měl dostatečný počet patřičně zřízených záchodů. Záchody, cisterny, hnojiště a smetiště nesmějí býti nikde na ulici zakládány ani v domech na straně k ulici zřízeny, nýbrž vždy do zadu neb na dvoře postaveny.

§. 13.

Odpadky neb odtoky z hnojišť, záchodů neb cisteren nesmějí nikde otevřeným příkopem vypadati na náměstí neb do ulice, nýbrž musí se odváděti stokou zděnou a krytou do stoky neb příkopu obecního.

§. 14.

K vynášení hnoje a klu z cisteren jest určen čas noční, ano se tak obecenstvo nepřijemným zápachem nejméně obtěžuje.

Hnůj a kal, který se takto pro obmezené prostranství domu na náměstí neb do ulice vynáseti musí, nesmí tu zůstatí ležeti, musí býti odtud hned odvezen a místo po něm ihned vyčištěno; kde toho nezbytná potřeba není, nedovoluje se přes náměstí s hnojem jezdit.

§. 15.

Mrchy malých domácích zvířat budtež zakopány v zahradách, ač není-li pro uvarování nákazy jiných opatření potřebí.

§. 16.

Klouzati se na chodnicích, náměstí, veřejných ulicích přísně jest zapovězeno.

§. 17.

Koupání se na místech od městské rady neustanovených se zapovídá. Koupající se nesmí pobíhati mládež po břehu obnažena, zejména poblíž města neb cest veřejných.

§. 18.

Vývěsné skříně krámové nesmějí do ulice vyčnívati, a pokrývky nad nimi musejí býti nejméně 2 metry od země.

O zastavování ulic.

§. 19.

Vozy, ve kterých jest zapřaženo, nemají nikde se zůstaviti na ulicích, zvláště pak hromaděním jich nesmí se volnému průjezdu nikde překážeti, kupř. při vození řepy, řízků, obilí na trh atd. Taktéž není dovoleno, aby před hostinci stály vozy s nákladem neb prázdné, mají se vždy zavésti do dvora. Zastavovati veřejné ulice a místa bednami, sudy, rozličným zbožím, vozíčky a podobnými věcmi jest zapovězeno; taktéž jest zapovězeno vyvěšovati na prodej věci před krámy, kdyby to chůzi neb jízdě překáželo.

Vozy hospodářské, nářadí a jiné věci nesmějí zůstatí na náměstí neb na ulici přes noc, leč v pádu nutné potřeby, a tu musí býti pro výstrahu vždy světlem opatřeny.

ŘÁD POVOZŇÍ.

O vození a nošení syrového masa.

§. 20.

Veze-li se syrové maso, kůže neb lůj na vozích neb trakařích, aneb nese na zádech v putnách neb i bez těchto zcela prostě, má se vždy pokryti čistými prostěradly, aneb má se k tomu užiti vozů zavřených. Také jest zapovězeno stahování drobného dobytka na místech veřejných, taktéž i vykládání neb vyvěšování zabitého dobytka neb syrového masa u masného krámu, jakož i tahání kůží zabitých zvířat po chodníku.

§. 21.

Jede-li vozka rychle a nepozorně, zvláště když se tím nějaká značná nehoda stala, má býti ihned zatčen aneb jeho osoba zjištěna.

Jest zakázáno, aby se děti na vozy zavěšovaly, také není dovoleno přivazovati vozíky k vozům jedoucím.

Světlo se má ve svítelnách vozových rozžítí, jakmile se počnou ulice osvětlovati.

§. 22.

Jezditi po chodníku a cestách pro pěší s jakýmkoli povozem, vozíkem neb trakařem, vyjímaje dětský kočárek, jest zapovězeno, pachatel má se udati a podle okolnosti i zatknouti. Stavění lavic a stolic na náměstí neb hlavní ulici nebo na chodník se zakazuje.

§. 23.

Vozka městem jedoucí nesmí bicem práskati.

§. 24.

Má se k tomu hleděti, aby se příliš mnoho na vozy nenakládalo a dobytek aby se netrýznil.

§. 25.

Všeliké hulákání a šramocení, které pokoj noční ruší, a lehkomyšlné zvonění na zvonky domovní přísně jest zapovězeno.

§. 26.

Na ulicích žebrať se zapovídá, a kdo by byl při činu tom přistížen, nechť se zatkne.

§. 27.

Každý podomní obchodník musí se vykázati potřebným povolením a nesmí déle obchodovati, než jak jemu povoleno jest.

Osoby dovolení mající, aby si hledali výživu hrou na kolovrátku, jsou povinny je ukázati, byly-li za to požádány. Hra na kolovrátek nepovoluje se pravidelně více než jedné osobě denně. V době vyučování nedovoluje se nižádná hudba blíž budovy školní.

§. 28.

Zakázáno jest při čistění oken vstupovati do oken nahoru a vypínati se ven.

Opatření při stavbách a jiných případech.

§. 29.

Kdo staví, musí veškerou hmotu stavební tak skládati a urovnati, jak mu bylo od úřadu vykázáno, aby se tady mohlo bez překážky choditi a jezdit; v noční dobu pak má se opatřiti lešení svítilnami, aby je bylo viděti.

Pracuje-li se někde ve výši na střeše neb na lešení, tu se musí výstraha (výšek) zavěsiti.

Vápenice musí býti přikryty. Jámy pro základy musí býti do ulice zahrazeny.

Okapy na náměstí a do ulic opatřiti se plechovými žlábkami a trubkami; otvory do sklepův musí býti řádně mřížemi opatřeny.

Po ukončené stavbě uklidí se všechno stavivo, chodníky a dlažba se očistí, dle potřeb opraví a vše do předešlého pořádku uvede.

§. 30.

Jednání proti tomuto řádu tresce se pokutou na penězích od 1 zl. Až do 10 zl. r. m. do chudinské kasy, aneb v pádu nemajetnosti vězením od 6 do 48 hodin.

§. 31.

Této pokutě podléhá i ten, kdo by povinnosti dle pořádku tohoto mu příslušné a v určitý čas, ani napomenut byv policejním dozorcem, nevykonal.

V pádu takovém dá se práce ta na ujmu povinného vykonati a může se i pokuta v případě tvrdošijného neposlušnosti zvýšiti.

V Novém Bydžově, dne 5. července 1880.

Obrázek č. 20 *Řád pro udržení čistoty a zachování obecné zdravoty v král. vĕn. městĕ Novĕm Bydžovĕ*

Ř á d

pro udržení čistoty a zachování obecné zdravoty v král. vĕn. městĕ Nov. Bydžovĕ.

Obecní vĕbor vydal usnesením svĕm ze dne 21. ěervna 1894 na základĕ § 35. obecnĕho zřizení tyto, pro městĕ Novĕ Bydžov vĕobecnĕ platnĕ předpisy o udržení čistoty a zachování obecnĕ zdravoty.

§ 1.

Ohledy veřejné to žádají, aby se co možná největší čistota ve všech místnostech domů a na nádvoří udržovala. Za tou příčinou jsou majitelové domů, aneb jejich zástupcové, jakož i obyvatelé každého domu zavázáni přísnĕ k tomu přihlížeti, aby všechny místnosti a nádvoří domů vždy v čistotĕ se udržely a z nich vše v ěas odklízeno bylo, cokoliv by zdraví lidskému na újmu býti mohlo.

§ 2.

Každý dům musí býti opatřen pořádným, vyzdĕným, nepromokavým a dobře zařízeným kalištĕm. Tato kalištĕ mají vĕbec tak zařizena býti, aby potřebám, osob v domĕ bydlících, dosti ěinila a nesmí býti založena při samĕ zdi sklepnĕ, ani blízko studnĕ. Kal pak z nich nesmí odtĕkatĕ na ulici, nebo jiné veřejné místo, nýbrž musí v ěas vyklizen a odvážen býti.

§ 3.

Vyvážení hnoje a hnojĕvky smí se dĕti jen na dobrých vozech, tak opatřených, aby hnĕj se netrousil a cestu nezneěisťoval. Hnojĕvka smí se jen v sudech nepromokavých vyvážeti. Naložené vozy hnojem, neb sudy naplnĕné hnojĕvkou nesmí na ulici státi.

§ 4.

Kde se nedá hnĕj a kal z kališť jiným způsobem odvážeti, než tak, že se dříve na ulici vynese a pak nakládá, musí se to státi v letních měsících (od 1. dubna do 30. zřří) do 8 hodin ráno a v měsících zimních (od 1. řříjna do 31. března) do 9 hodin ráno. V hodinu zde určenou musí místo na ulici již úplnĕ ěisto býti.

Kde toho nezbytná potřeba není, nedovoluje se přes námĕstĕ s hnojem, neb s hnojĕvkou jezditĕ.

§ 5.

Vyhazovati smĕtĕ, popel a j. před domy na veřejná místa, pak vylĕvatĕ špinu, lužiny a pod. se naprosto zapovĕdá.

§ 6.

Za příčinou odvrácení nakažlivých nemocí ukládá se pánům vlastníkům, správĕm a nájemcům domů k ěistotĕ celého domu a nádvoří, zejmĕna k provĕtrávání přibytků, desinfekci (karbolovou kyselinou, neb chlorovým vápnem) záchodů, stok a mrvíšť, k řádnĕmu opatření a pokrytí žump a stok, rovnĕž k ěistotĕ studnĕ a vody a k zachování ěistoty vĕbec co nejbĕdlivĕji přihlížeti.

§ 7.

Kdo by předpisů tohoto řádu pro udržení čistoty a zachování obecnĕ zdravoty v zdejším městĕ nešetřil, bude potrestán obecním představenstvĕm pokutou od jednoho až do deseti zlatých r. ě. k dobrĕmu místnímu fonde chudinského, po případĕ vĕzením od 6 do 48 hodin.

§ 8.

Kdykoliv ěeled a lidĕ služebnĕ přestoupĕ některý z těchto předpisů, budou z toho odpovĕdatĕ ti, kdož je mají ve svĕ službĕ.

Předpisy tyto nabývají platnosti dnem 1. ěervence 1894.

Z rady král. věnného města Nového Bydžova,

dne 26. ěervna 1894.

Jan Pekárek,
starosta.